תלמוד בבלי · ראשונים · מאירי · סדר מועד

מאירי על מועד קטן

רבנו מנחם לבית מאיר [המאירי]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מאירי על מועד קטן

רבנו מנחם לבית מאיר [המאירי]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מאירי-על-מועד-קטן/
הקובץ נוצר ב־18 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

הקדמה 4
דף ב. 4
דף ב: 13
דף ג. 16
דף ג: 17
דף ד. 18
דף ד: 20
דף ה. 21
דף ה: 22
דף ו. 26
דף ו: 28
דף ז. 30
דף ז: 33
דף ח. 35
דף ח: 38
דף ט. 41
דף ט: 42
דף י. 43
דף י: 45
דף יא. 48
דף יא: 51
דף יב. 56
דף יב: 60
דף יג. 63
דף יג: 66
דף יד. 69
דף יד: 72
דף טו. 74
דף טו: 77
דף טז. 79
דף טז: 86
דף יז. 87
דף יז: 87
דף יח. 89
דף יח: 89
דף יט. 92
דף יט: 96
דף כ. 97
דף כ: 99
דף כא. 103
דף כא: 104
דף כב. 106
דף כב: 111
דף כג. 115
דף כג: 117
דף כד. 118
דף כד: 119
דף כה. 123
דף כה: 125
דף כו. 127
דף כו: 128
דף כז. 131
דף כז: 133
דף כח. 137
דף כח: 137
דף כט. 138

הקדמה

אמר מנחם בן שלמה לבית מאיר זאת המסכתא ר"ל מסכת מועד קטן היא מסדר מועד והורגלנו בלימודה אחר מסכת יום טוב לסבה אשר הזכרנו בפתיחת זה החיבור והיא כוללת שלשה פרקים וסדרם לפי שיטתנו א' משקין ב' מי שהפך ג' אלו מגלחין וענין המסכתא אמנם עקרו בא לבאר הדברים שידיעתם הכרחית לעניני הימים שבין ראשון ושביעי של פסח ובין ראשון ושמיני של סוכות והם הנקראים חולו של מועד איזו מלאכה מותרת בו ואיזו מלאכה אסורה בו ואמנם על ידי גלגול נתגלגלו בה שאר ענינים ארכי הדברים והוא שמצד שהוצרך לבאר בה על איזה צד נוהג אבלות בזמן זה ועל איזה צד אין נוהג בו אבלות נתגלגל בה ביאור עניני הלכות אבלות בארוכה ונתגלגלו בזה הספר גם כן קצת עניני עבודת קרקע שבשביעית וקצת עניני טומאה וטהרה ועניני דיני חרמות ונדויין ושמתא ונמצא שנתבארו לנו מזאת המסכתא שלשה ענינים על השלימות הראשון עניני חולו של מועד והשני עניני הלכות אבלות והשלישי עניני חרם ונדוי ושמתא מלבד מה שנתגלגל בתוכו שלא בשלמות מענין טומאה וטהרה ומעניני שביעית בקצרה החלק הראשון והוא ביאור עניני חולו של מועד יתבאר בראשון ובשני ובקצת פרק שלישי והתגלגל בראשון שלא בשלמות דברים מענין טומאה וטהרה ומעניני שביעית באיסור עבודת קרקע שבה והחלק השני והוא ביאור עניני הלכות אבלות יתבאר בפרק שלישי ויתגלגל בו על השלמות ענין החלק השלישי והוא ביאור עניני חרם ונדוי ושמתא וזה הפרק יבאר לנו ענין חולו של מועד ורובו יסוב על ארבעה ענינים הראשון לבאר המלאכות האסורות בו הן מחמת שאינה מלאכת האבד הן מחמת כיוון מלאכה במועד הן מחמת טורח יתר הן מחמת שאין בה צורך המועד והשני לבאר המלאכות המותרות בו הן מחמת שהן מלאכת האבד הן מחמת צורך המועד הן מחמת צרכי רבים הן מחמת שאין הדבר נקרא מלאכה אצל עושהו ועל אי זה צד הותרה עשייתן והשלישי לבאר הדברים האסורים שלא מחמת איסור מלאכה אלא מצדדים אחרים הרביעי מה שבא בו על ידי גלגול מעניני שביעית וטומאה וטהרה זהו שרש הפרק דרך כלל אלא שיתגלגלו בו לפעמים קצת ענינים אחרים כמו שיתבאר:

דף ב.

והמשנה הראשונה ממנו תחל לבאר במלאכות המותרות ועל איזה צד הם מותרות ותחלת הדברים צריך אתה לידע שלא נאסרה בו מלאכה אלא מדברי סופרים שהרי לא נאמר שבתון אלא בראשון ושביעי של פסח ובראשון ובשמיני של חג אלא שדרך סמך

הביאו איסורה במסכת חגיגה ממה שכתוב את חג המצות תשמור שבעת ימים תאכל עליו מצות ואנו מחברים מלת תשמור על שבעת ימים כלומר שכל שבעת הימים טעונין שמירה וכן אמרו שם כל מלאכת עבודה לא תעשו לימד בחולו של מועד שאסור בעשיית מלאכה וכן ששת ימים תאכל וביום השביעי עצרת מה שביעי עצור אף ששי עצור ומתוך שאינה אלא מדברי סופרים חלקו בה בין מלאכה למלאכה לומר שיש מלאכות אסורות בו ויש מלאכות מותרות בו מעתה לא מסרן הכתוב אלא לחכמים והרבה גאונים כתבו שהיא מן התורה מכח מקראות אלו שהזכרנו וממה שאמרו בפרק שני י"א ב' חולו של מועד דאוריתא ולדעתנו לאו דוקא דאוריתא אלא שיש לה סמך מן התורה והרבה שנינו כיוצא בה ואחד מהם שאמרו במסכת תענית כ"ח ב' הלל דאוריתא וממה שאמרו בפסחים קי"ז א' משה וישראל אמרוהו וכן ממה שאמרו י"ח יום בשנה ואחר שתקנה גמורה היתה קראוהו דאוריתא אלא שהם מביאים אותה ממה שחששו במלאכת המועד לכותיים כדאיתא בראשון של ע"ז כ"ב א' בההיא דלא ישכיר שדהו לכותיים ומשום לפני עור ואם מדברי סופרים היאך חששו למכשול ואין זו ראיה שכעין מכשול הוא ובתלמוד המערב אמרו אמ"ר בון אלו היו חברי נמנין עמי הייתי מתיר מלאכה במועד כלום תקנו את המועד אלא שיהו אוכלין ושותין ועוסקין בתורה הללו אוכלין ושותין והולכין ופוחזין ומאחר שהוא אומר כלום תקנו וכו' הורו שאין איסור מלאכה שבו אלא מדברי סופרים ומ"מ הם מפרשים שצורך המועד הותרה מן התורה וחכמים אסרו בה כיוון מלאכה וטורח יתר ועל זה אמרו שהיה מתירה ואין נראה כן שהרי מלאכה סתם אמרו ועל זו סמכו לחלק בין מלאכה למלאכה וכלל דבריהם בענין זה הוא שכל מלאכה שיש הפסד באיחורה מותר לעשותה ובלבד שלא בטורח יתר ולא כל הפנים שוים בו אלא לפי האבדה התירו את הטורח והוא שאמרו בפרק שני י"ב ב' הלכות מועד כהלכות כותיים לומר שהן עקרות ואין למדות זו מזו כהלכות כותיים שאין למדין דבר מדבר שאין להם לא גזרה שוה ולא בנין אב והוא שאמרו בגמ' פסידא אין הרוחה לא ואף פסידא מיטרח לא טרחינן ר"ל טירחא יתירא אלמא הרוחה אף בלא טורח יתר או פסידא בטורח יתר אסורה אבל פסידא בטורח שאינו יתר מותר והוא הדין להרוחה בלא שום טורח לדעת קצת כמו שיתבאר בענין מושכין את המים מאילן לאילן לדעת המפרשה בבית הבעל:

ומעתה התחילו בביאור ענינים אלו והוא שאמר משקין בית השלחין במועד ובשביעית בין ממעין שיצא בתחלה בין ממעין שלא יצא בתחלה אבל אין משקין לא ממי הגשמים ולא ממי הקילון ואין עושין עוגיאות לגפנים אמר הר"ם בא בקבלה כי חלו של מועד

אסור בעשיית מלאכה והמשנה תקרא חלו של מועד הימים שבין מועד ומועד וקבלנו שיש מלאכות מיוחדות שמותר לעשותן במועד ומלאכות מיוחדות שאסור לעשותן במועד וזו היא כוונת המסכתא ומן הדברים שמותר לעשותן הם כל דבר שאם מניחין אותו לעשות עד לאחר המועד יהיה בו הפסד גדול כמו השקאת הארץ הצמאה והיא הנקראת בלשון חכמים בית השלחין תרגום עיף משלהי מפני שהיא צמאה ברוב ואם יניחוה בלי מים יפסדו כל אילנותיה ובלבד שלא יהיה בהשקאתה עמל הרבה אבל אם יש עמל הרבה אסור לעשותו במועד ולפיכך אסור להשקות הארץ הצמאה במועד ממי הקילון וכיוצא בהן והם המים המכונסין במקום נמוך לפי שצריך להשקות מהם בכלי ויש בו עמל הרבה וזהו ענין קילון כלומר בור עמוק וכן מי גשמים שמתקבצים מהם אגמים וכשהגשמים פוסקים יתמו המים הבאים לאגמים ויצטרך להשקות מהם בכלי ועוגיאות הוא שיחפור סביב עקרי האילנות חפירות קטנות יתקבצו שם המים וכבר קדם לך בתענית עג עוגה ר' אלעזר בן עזריה אומר אין עושין את האמה בתחלה במועד ובשביעית וחכמים אומרים עושין את האמה בתחלה בשביעית ומתקנין את המקולקלת במועד ומתקנין את כל כלי המים שברשות הרבים וחוטטין אותן ומתקנין את הדרכים ואת הרחובות ואת מקוות המים ונעשין כל צרכי הרבים ומציינין את הקברות ויוצאין אף על הכלאים אמת המים היא שוקת המים ואסור לחפור אותה בשנה שביעית לפי שהוא מתקן הארץ שבצדה לזרע כי היא מתלחלחת בלחלוח המים ותצמיח וכבר ידעת ונתבאר לך בשביעית כי כל שבחי הארץ והמלאכות והאילנות הם אסורין בשביעית שנאמר ושבתה הארץ שבת לה' ומתקנין את המקולקלת פי' שיוסיף להעמיקן ויהיו מתוקנין כהוגן וקלקול המים מה שנפסד בברכות המים מותר לתקנן ולהשוותן ואם רבים (המים) צריכין להם לאותן הברכות כגון המעיינות ששותין מהן רבים מותר לחפור אותן בחולו של מועד וכל צרכי הרבים הם קציצת הקוצים והשואת הדרכים ובנין הגשרים ודוגמתן והממונים יוצאין לעקור הכלאים בחולו של מועד כי שכירות העוקרו חובה על בית דין ולוקחין אותו השכירות מתרומת הלשכה ובני אדם בחולו של מועד בטלים ונשכרים בזול ויש בזה ריוח לתרומת הלשכה והלכה כחכמים ר' אלעזר בן יעקב אומר מושכין את המים מאילן לאילן ובלבד שלא ישקו את כל השדה זרעים שלא שתו מלפני המועד לא ישקם במועד וחכמים מתירין בזה ובזה מושכין את המים מאילן לאילן הוא שמושכין את המים מעקר אילן זה לעקר אילן אחר ואם היתה כל השדה מטוננת מותר להשקותה כי אותה ההשקאה אינה נראית בו וזרעים שלא שתו מלפני המועד לא ישקם במועד

לפי שהם צריכים רבים וכבר אמרנו כי כל דבר שיש בו עמל הרבה שאסור לעשותו והלכה כר' אליעזר בן יעקב:

אמר המאירי בית השלחין הוא מקום שצריך להשקותו תמיד נגזר מלשון עיף ויגע שמתרגמו משלהי ולאי ואע"פ שהוא כתוב בחי"ת כבר ידעת על אותיות הגרון שממוצא אחד הם ומתחלפות זו בזו ומ"מ יש גורסין בית השלהין בה"א ועניינה שדה שהיא צמאה למים ואין מי גשמים מספיקין לה ואין חלוק בזו בין שהיא של תבואה או של ירק או של אילנות אלא כל שהוא צמא למים ומתנגב כשאין משקין אותו עד שהוא בא בזה קרוב להפסד בית השלחין הוא ועליו אנו אומרי' שמשקין אותו במועד אע"פ שיש בו טורח קצת ואע"פ שנחלקו בזה בבתרא ס"ח א' כמו שאמרו שם מאי שלחין חד אמ' באגי ר"ל שדות של תבואה ומדכתי' שולח מים כלומר שהמים משתלחין על פניה וחד אמר גינוניאתא מדכתי' שלחיך פרדס רמונים מ"מ עקר הענין שכל שהוא מקום צמא למים נקרא בית השלחין אלא שזה סובר ששדה לבן מן הסתם הוא צריך השקאה על כל שאר הדברים וחברו סובר שמן הסתם הפרדסין והוא שדה אילנות שזורעין ירק ביניהם ועשויין להתענג צריכין השקאה יותר או שמא לא נאמר שם אלא על בית השלחין הנזכר שם ומ"מ דרך כלל כל מקום צמא למים נקרא בית השלחין לענין השקאתו במועד על הדרך שביארנו ובתלמוד המערב אמרו כמה תשהא ותעשה בית השלחין עד כדי שתשהא שנים ושלשה ימים לפני הרגל ומפרש בסמוך שלא הותר אלא בשהורגלו להשקותן קודם המועד כגון שהגיעה עונת המים שלו קודם יום טוב והתחילו להשקותן קודם המועד ואם מפסיקין לו יתיבשו הזרעים אבל אם לא התחילו להשקותם אע"פ שהגיעה עונת השקאתם אין משקין שאין כאן פסידא והוא שאמרו בסוף משנה זו זרעים שלא שתו מלפני המועד לא ישקם במועד כך אנו מפרשים אלא שיש חולקים לומר שכל שלא הגיע עונת השקאתם משקין אע"פ שלא התחילו להשקותם ומפרשים ענין זרעים שלא שתו בענין אחר כמו שיתבאר:

ובשביעית פי' אע"פ שעבודת קרקע אסורה בשביעית דוקא בעבודה חשובה כגון זריעה וחרישה וזמירה וזיבול וקירסום ר"ל חתיכת הענפים היבשים מן האילן וזירוד והוא כריתת הענפים כשהן מרובין ביותר אע"פ שאינן יבשות ופסוג והוא שאם ענפיו משפילות ונוטות לכאן ולכאן קושרין אותם להעלות גדולן דרך מעלה כמו שיתבאר ענינם למטה והדומים לאלו שהן חשובות עד שגומרות את דרכן בפעם אחת אבל עבודה שאינה חשובה כגון השקאה שצריכה לעשות תמיד אינה נאסרת ומשקין ספיחין היוצאין מאליהן שבמקום פסידא לא גזרו ואפי' בזמן שהיתה שביעית נוהגת בו מן

התורה ודברים אלו לא הותרו אלא בבית השלחין (לא במועד ולא בשביעית) אבל בבית הבעל והוא מקום שמי גשמים מספיקים לו ואינו צריך למים אחרים ונקרא בית הבעל על שם שהוא דומה ליישוב בעל ואשתו שאין אחד מהם צריך אלא לבן זוגו אע"פ שאלו היו משקין אותו היה ריוח בהשקאתו אין משקין אותו לא במועד ולא בשביעית וכן הלכה ויש מי שסובר שבשביעית אף בבית הבעל הותר ואינו כלום שאף בשביעית לא הותר אלא במקום פסידא ומ"מ מה שאמ' בין ממעיין וכו' וכן אבל לא ממי גשמים ולא בקילון ודאי במועד נאמרה ולא בשביעית שכל מה שהותר בשביעית אף בטורח יתר הותר כמו שנבאר בסמוך אבל במועד הוצרך לומר בין ממעיין וכו' ובא להשמיענו שמה שהותרה השקאה בבית השלחין הותר אפי' ממעיין שיוצאה עכשו בתחלה אע"פ שהיה לנו לחוש בו שמא יפלו כותלי החריץ למעיין ויבא לתקנו במועד ואיכא טרחא יתירא או שמא אף איסור שלא אמרו חוטטין בבורות שיחין ומערות של יחיד אלא לצורך המועד ואעפ"כ אין חוששין לזו וכל שכן ממעיין הישן שכבר נתחזקו כותליו ואין בהם חששא זו ומ"מ פי' בגמ' שבבית הבעל אף בישן אסור וכן הלכה:

אבל לא ממי גשמים בא להשמיענו שמה שהותרה השקאה במועד בבית השלחין דוקא שלא בטורח יתר כגון מן הנהר ומן המעיין ומאמת המים שיכול להשקות ברגליו ר"ל שיעשה ברגליו דרך בשדה שיכנסו בו המים לשדה אבל מי גשמים ר"ל המתאספין בחריצין שבצד השדה אע"פ שהם מתמלאים ויכול להשקות מהם ברגליו אסור שהרי כשיחסרו המים אין יוצאין משם בדרך זה אלא שהוא צריך לדלותם בדלי אלא שאם נתחדש מן המים שבגשמים אגם גדול שאין לחוש לחסרונו מותר ואין גוזרין בהם משום מי קילון וכן יתבאר בגמרא:

ולא ממי הקילון פירשו גדולי הרבנים שהוא בור עמוק של מים המכונסין וצריך לדלותם וי"מ ביב שאמת המים עוברת תחתיו והיא מכוסית בבנין ויש חלונות במקומות שבכסוי שפותחין אותן ודולין בהם וכן הלכה שלא נאסר דבר זה אלא במועד שיש בו צד איסור מלאכה של טורח וכל שיש בה טורח יתר אפי' במקום פסידא נאסר אבל בשביעית כל שאנו מתירין בו אין לנו ולטרחו שלא נאסר טורח בשביעית שהרי לא נאסר אלא בעבודת קרקע וכל שהותר מכללו בעבודה שבקרקע יטרח כמה שירצה ואנו אין לנו כמו שביארנו:

ואין עושין עוגיאות לגפנים פי' חריצים עגולים שעושים בעקרי הגפנים כדי להתעכב שם מי הגשמים אחר שיתמלאו להיות הגפנים משקין בהם בנחת מעט מעט ואפי' בבית השלחין אסור לעשותן במועד מפני שיש טורח יתר בחפירתן ובשביעית מיהא מותר

על הדרך שביארנו במי גשמים ובקילון ומפרש בגמ' שלא נאסר אלא בחדשות אבל בישנות ר"ל שנעשו כבר ונתקלקלו הרי זה מתקנם במועד והוא שהקשו בגמרא והא רב יהודה שרא למיעבד בונכי ר"ל עוגיאות והיאך אתה אוסרה ותירץ הא בחדתי הא בעתיקי כלומר דבחדתי הוא דאסור הא בעתיקי מותר וכן הלכה ולא סוף דבר לגפנים אלא שאף לעיקרי זיתים עושין כן ואם נעשו כבר ונטמטמו מכל וכל פירשו מגדולי המפרשים שהן כחדשות ואסור כדרך שאמרו באמה המקולקלת שאם נסתמה כולה אסור לתקנה כמו שאסור לעשותה מתחלה אלא שהם פירשו שאע"פ שבאמת המים לא התירו אא"כ נשאר בה טפח בזה כל שהחריץ ניכר בהם מעט דיו בכך שבאמת המים צריך שיעברו המים בתוכה ובפחות מטפח אינה ראויה לכך מפני שהן באין בשטף ובוקעין גדותיה של אמה ויוצאין אבל עוגיאות אינן עשויין אלא להתכנס המים לתוכן ובחריץ כל שהוא הן מתכנסות לשם וקצת גאוני ספרד פי' בזה מה שנ' כאן בחדתי שהוא מוסב על הנטיעות לא על העוגיאות ופסקו שלצורך נטיעות ילדות עושין אותן אפי' לכתחלה מפני שהפסידן ממהרת ובישנות אסור ואין הדברים נראין שאלו היה אומר לשון ילדה וזקנה ובשביעית מיהא מותר אף לחפרן לכתחלה כמו שיתבאר בגמרא:

ראב"ע אומר אין עושין את האמה בתחלה במועד ובשביעית פי' רגילין היו לעשות בור להתכנס בו מים הרבה ועושין חריצין שבקרקע ארוכים על פני כל השדה ברוחב אמה ובעומק אמה והמים הולכין בהם סביב כל השדה ומשדה לשדה ואותו חריץ נקרא אמה על שם תכונת רחבו ועמקו ואומר עכשו שאין עושין אותן בתחלה במועד אף לצורך בית השלחים מפני שזה טורח יתר ולא בשביעית אע"פ שכל שהותר בו מכלל עבודה שבקרקע אין לנו בטרחו ולא כלום פי' בגמ' הטעם מפני שנראה כחופר לצורך זריעה וחכמים לא חששו על כך מפני שהחופר לזריעה חופר ומניח במקומו וזה חופר ומטיל לחוץ ומתוך כך הם מתירין לעשותה מתחלה בשביעית ואם היה חופר ומתקן העפר על אגפיה אף חכמים מודים באיסור מפני שמכשיר אגפיה לזריעה ואע"פ שאינו מכוין לכך מ"מ עבודה גמורה היא ואין כאן הוכח שלא יהא מתכוין לכך:

ומתקנין את המקולקלת במועד ר"ל שאין עושין את האמה לכתחלה אלא שאם נטמטמה ונסתמה בעפר הרבה שנפל לתוכה חוזר ופותחה במועד והלכה כחכמים ופי' בגמ' דוקא שלא נסתמה מכל וכל אלא שנשאר בה פתח טפח ומכיון שנשאר בה טפח חוזרין ופותחין עד תשלום ששה טפחים שהוא שיעורה הראשון אבל אם לא היה בה פתח טפח הרי היא כסתומה מכל וכל ואין אומרין שבפתיחת חצי טפח יהא רשאי להעמיקה עד שלשה טפחים דפתיחת חצי טפח לא כלום הוא וכן אין אומרים שאם נפתחה טפחים

יהא רשאי להעמיקה עד שנים עשר דכל כי הא טירחא יתירא הוא אבל אם היתה פתוחה טפחים שאלו בגמ' אם יכול להעמיקה עד שבעה או דוקא עד ששה ויראה לפסוק שאינו מעמידה אלא עד ששה כשיעור הנתון לכלם מן הסתם שמאחר שדיו בכך טורח זה למה שהרי יש בהעמקתו טורח יתר בהשלכת העפר ומגדולי המחברים חולקין בזו לומר שאם היתה פתוחה טפחים מעמידה עד שבעה:

ומתקנין את קלקולי המים שברשות הרבים וענין זה הוא שהיו ביבין גדולים בכל הדרכים מראש העיר ועד סופה והם סתומים וכל בית ובית יש לו ביב קטן פתוח לאותו ביב גדול ושופכי העיר יוצאין שם ויש שם חורין חורין כמלא יד כדי לנקותם מפני שמתקלקלין לפעמים על ידי שמסתתמין ברפש וטיט ואין המים עוברין בהם כראוי ואמר שמתקנין אותם לנקותם מטיט ורפש שבתוכן וחוטטין אותם אף מן הטיט הדבק שם ביותר עד שדומה לקרקע עולם ופי' בגמ' שאף שלא לצורך המועד מותר לעשות כן אחר שצרכי רבים הם אלא שאין חופרין לכתחלה ולצורך המועד אף לכתחלה חופרין הואיל וצרכי רבים הם ויחיד לצורך חוטט אבל אינו חופר ושלא לצורך אף חטיטה אסורה וכן הלכה וגדולי המפרשים גורסין כלכולי המים ור"ל ביבין שדרך בהם מוליכין את המים לבורות שיחין ומערות להיות בני אדם מתכלכלין בהם:

וזה שהתרנו כל צרכי רבים במועד מפני שצרכי רבים אין נגמרין יפה אלא בשעת הפנאי והוא שאמרו בתלמוד המערב בהדה גביא דסכותא איתפחתא שרא לון ר' אבהו מעבדיניה במועדא והקשה בטריח וכוונו כלומר טורח כזה וכיוון מלאכה היאך התירו ולא כן תני ובלבד שלא יכוין מלאכתו במועד אי לא מיתעבדא כדון לא מיתעבדא ופי' גביא מרחץ וסכותא שם עיר:

ויש כוללין בדין צרכי רבים שכל שהוא מעשה אומן כגון בורות שיחין ומערות צריך בהיתרן צורך המועד ובזה מותר אף בטורח יתר ובלא שנוי וכל שהוא מעשה הדיוט אין צורך לצורך המועד ועל פי כלל זה מפרשין את כל השמועות וכן צרכי רבים אין צריכין צנעה וביחיד כל שאפשר בצנעה עושה:

ומתקנין את הדרכים להסיר משם קוצים ואבנים וכן הרחובות ומודדין את המקואות ואם נמצאו חסרים מוליכין שם אמת המים להשלימם וכן הלכה:

ועושין כל צרכי רבים ופירשו בתלמוד המערב כגון דיני ממונות ודיני מכות ודיני נפשות ופדיון ערכין וחרמין והשקאת סוטה ועריפת עגלה ושריפת הפרה וטהרת מצורע ורציעת עבד עברי וכן הלכה שכל שבית דין נזקק לעשותו צורך רבים הוא ועוד צירפו שם עם אלו פריקת מנעל והוא שאמרו ופורקין מנעל מעל האימום אבל אין מחזירין אותו ר"ל

מפני שיש אומנות בחזרה אלא שיש לתמוה מה ענינה של זו עם שאר הדברים שהן צרכי רבים:

ומציינין את הקברות והוא שהיתה מצות חכמים לציין בדרכים כל מקום שיש שם קבר והיו ממחין סיד ושופכין אותו על אותו מקום הטומאה והיה סימן לעוברים שטומאה לשם והיו נזהרין שלא להתאהל עליה שלא לטמא טהרותיהן ולפעמים היו הגשמים מוחין את ציונן וחוזרין ומציינין במועד והוא הדין שמציינין כתחלה וכן הלכה והיה דבר זה קבלה אצלם מדכתי' וטמא טמא יקרא טומאה קוראה לו ואומרת לו פרוש:

ויוצאין על הכלאים פי' שולחין בית דין את שלוחיהן במועד לשכור פועלים לעיין בשדות אם נזרעו כלאים ויעקרום מיד ולא משום עקירה הוצרך להשמיענו היתר זה שהרי קלקול הוא הואיל ולא מצד שהם מרובים ביותר הוא עוקרם כדי להשיב היניקה על אפניה לנשארות אלא מחמת הכלאים ואחר שאין בעקירה זו סרך ניכוש קלקול הוא ולא נאסר במועד אלא יציאה על העיון הוא שהוצרך להתיר ואע"פ שבאחד באדר משמיעין על הכלאים ובחמשה עשר בו יוצאין לעקור פי' בגמ' שאין הדבר כן אלא בזרעים שנזרעו בבכיר אבל אותן שנתאחרה זריעתן אין הכלאים ניכרין בהם עד ט"ו בניסן ויוצאין בפסח בחולו של מועד לעיין בהם וכן הלכה:

ראב"י אומר מושכין את המים מאילן לאילן ובלבד שלא ישקה את כל השדה כולה והלכה כדבריו אלא שאנו מסופקים בפירושם והוא שיש מי שפירשה בשדה בית הבעל שאין שם פסידא ואעפ"כ אם נתכנסו מים הרבה סביב אילן אחד ויש בהן כדי להשקות אילנות אחרים הסמוכין לו עושה לו דרך ברגליו ומושך את המים מאילן לאילן שדבר מועט כזה אנו מתירין אף שלא במקום פסידא אבל לא ישקה את כל השדה אף בדרך זה מפני שיש בזה טורח קצת ומגדולי המפרשים כתבו שאין מתירין כלל לא דבר זה ולא הדומה לו בבית הבעל הואיל ואין כאן פסידא אע"ג דאיכא רוחא אלא שמשנה זו בבית השלחים שנויה ואין שם ירק אלא אילנות והתיר המשכת המים מאילן לאילן אפי' דרך אמת המים והם גורסין מושכין אמת המים אבל לא שדה כלה ר"ל שלא במקום אילנות אע"פ שיש הרוחה לאילנות בכך מפני השרשים שמתפשטין אילך ואילך וכשהותרה במשנה השקאת שדה כלה בבית השלחים הדברים אמורים בשיש שם ירק או זרעים ותבואות ויש פסידא בכלו והדברים נראין:

זרעים שלא שתו מלפני המועד לא ישקם במועד וכו' פי' אף בבית השלחים וכמו שפירשנו בראש המשנה ומטעם שפירשנו שאין שם פסידא ומגדולי המחברים פירשו הטעם מפני טורח יתר והוא מצד שהם צריכין מים רבים מה שאין כן בזרעים ששתו

שאין צריכין מים כל כך וי"מ הטעם מפני שנראה כמכוין מלאכתו במועד ופי' בגמ' שאם היתה השדה מטוננת ר"ל לחה וטיבעני מותר אף בזו וכן הלכה ויש שפירש זרעים שהגיע עונת השקאתם קודם המועד ולא שתו וכבר התחילה פסידא בהם ולא חס בחול על פסידתם אלא שהניחם שלא באונס אין משקין אותן במועד והדברים נראין אבל לא הגיע עונת השקאתם עד המועד משקה אע"פ שלא שתו כמו שרמזנו בראש המשנה:

ואין משקין שדה גריד במועד פי' שדה גריד מקום יובש ומ"מ בית הבעל הוא אלא שנתיבש מצד שלא ירדו גשמים מזמן מרובה ואעפ"כ הואיל ואין פסידת שדה בית הבעל מצויה אין מתירין אף בזו וכן הלכה:

וחכמים מתירין בין בזרעים שלא שתו בין בשדה גריד ואין הלכה כדבריהם:

זהו ביאור המשנה וכלה על הצדדין שביארנו הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמ' אלו הם:

לענין ביאור זה ששאלו מאן תנא פסידא וכו' פסידא בלאו טרחא יתירא לא קא מבעיא ליה דליכא מאן דאסר אלא פסידא בטרחא יתירא כגון גשמים וקילון בשלחים או הרוחא בלא טירחא יתירא כגון מעיין בבית הבעל מיבעיא ליה מאן תנא דאסור ומשום דאיכא מאן דשרי ואמר תחלה ראב"י היא דאמר מושכין את המים מאילן לאילן ולמאן דגריס בה אמת המים ומוקים לה בשלחין דוקא מאילן לאילן דאיכא פסידא לאילנות אבל שדה כלה דליכא פסידא הואיל וליכא ירק לא דהרוחא בלאו טרחא יתירא אסירא ולמי שמפרשה בבית הבעל וגורס את המים נפרש כאן מאילן לאילן דליכא שום טירחא שרינן אע"ג דהרוחה הוא אבל שדה כלה דאיכא טירחא לא שרינן דכל הרוחה אפי' בלא טירחא יתירא אסירא ומקשי נהי דהרוחה בלאו טירחא יתירא פשטת מינה פסידא בטירחא יתירא מי שמעת ליה דאסר וקא אמר ר' יהודה היא דתנין מעיין היוצא תחלה אע"ג דאתי לאינפולי ויש לחוש לטירחא יתירא משקין ממנו אף שדה הבעל דברי ר' מאיר דמיקל בהרוחה אף במקום חשש טירחא יתירא וכל שכן בלאו טירחא יתירא וקא אמר ר' יהודה אין משקין ממנו אלא בית השלחין שחרבה ופי' בה שחרב מעין זה שהתחילו להשקותו ממנו ויצא מעין אחר שבא עכשו להשקותו ומכיון שהתחילו להשקותו איכא פסידא ומותר אף במקום חשש טירחא יתירא הואיל וליכא ממש טירחא יתירא ויתר על כן אמר ר' יהודה דאפי' ממעין ישן לא יפנה אמת המים וישקה לגינתו או לחורבתו כלומר שאם היתה סתומה לא יפתחנה הואיל ולא נשארה עמוקה טפח דטירחא יתירא אסור אף במקום פסידא וראב"ע אומר לא כך ולא כך כלומר בין חרב מעיינו דאיכא פסידא כלומר אחר שהותחל להשקותו בין לא חרב דליכא פסידא לא דכל מעין היוצא

תחלה אסור אף במקום דליכא חשש טירחא יתירא ודלא כמתניתין ומ"מ צריך אתה לומר דדוקא במעיין אבל אמת המים הואיל ועמוקה ששה ונעשית קודם המועד אע"פ שלא עברו המים בתוכה עד המועד משקין ממנה דהואיל ועמוקה ששה ליכא חשש אינפולי שאם אי אתה אומר כן מה הוצרך הוא בעצמו לומר במשנתינו שאין עושין את האמה במועד והרי אף אם נעשית מקודם הואיל ולא עברו בה המים עד המועד אין משקין ממנה והוה ליה טורח שלא לצורך וחזר והקשה ודילמא ר' יהודה נמי במעיין שיצא מתחלה הוא דאין משקין אלא בית השלחין הא במעיין ישן אף בית הבעל מותר ואהדר ליה א"כ מתניתין אמאן תרמייה דהא אפיקתא נמי מראב"י ואף ר"מ וראב"ע לאו כמתניתין אתו ותו לא אשכחן תנא דמיירי בהאי ענינא אלא ודאי ר' יהודה היא ואף במעיין שלא יצא בתחלה הוא אוסר בבית הבעל אלא דנקטה ביוצא מתחלה להודיעך כחו דר' מאיר:

דף ב:

המנכש בשבת חייב משום חורש והמשקה מים בשבת חייב משום זורע שהנכוש תולדת חורש וההשקאה תולדת זורע ואע"פ שהנכוש דומה לקצירה תדע שאין התלישה תולדה של קצירה אלא במי שצריך לדבר הנקצר אבל מי שקוצר לצורך הקרקע אין זה קוצר ומתוך שהוא מרפה את הארץ נקרא חורש ואע"פ שדומה גם כן לזריעה מצד שהוא מצמיח מ"מ אין לתולדה אחת אלא אב אחד אחר שאינו מכוין אלא לדבר אחד ואע"פ שהנמשך ממנו דומה לזריעה מ"מ המעשה דומה לחרישה אבל מלאכה הדומה לשתי מלאכות והוא מכוין בה לשתיהן חייב בשתי חטאות בשוגג כגון שזימר כרמו והוא צריך לעצים שנמצא שהוא מכוין להצמחת הכרם ולקצירת העצים ומפני זה חייב שתים משום נוטע ומשום קוצר ואם אינו צריך לעצים אינו חייב אלא משום נוטע עשה בדומה לזה שתי מלאכות שהן מין אחד שבמלאכה אינו חייב אלא אחת ויש בהן שהוא חייב שתים והם הזורה והבורר והמרקד ששלשתן ממלאכה אחת ולא מנו כל אחת ואחת בפני עצמה אלא מפני שהיו כלן במשכן וכל מלאכה שהיתה במשכן נמנית בפני עצמה ומכאן אתה למד להשוות שאין הדבר שוה לכל המלאכות ודברים אלו אינן מתבארין אלא במקומן:

הזורע את הכלאים והוא שזרע שני מיני זרעים כאחד בארץ ישראל או שנזרעו ונכש בהם והוא ענין ליקוט העשבי' הרעים כדי שיצמיחו האחרים ביותר או שחפה בהן כגון שהיתה חטה ושעורה או שני מינין אחרים מונחים בארץ וחפה אותם בעפר בין ביד בין

ברגל בין בכלי בין בחרישה לוקה מן התורה משום זורע ואע"פ שבארנו במנכש בשבת שהוא חייב משום חורש בזו אלו אתה בא מצד החרישה לא היה שם חיוב שהחורש לצורך כלאים אינו לוקה ומתוך שאינו חייב מצד החרישה חייב משום זורע שהנמשך מהניכוש דומה הוא לזריעה אבל המקיימן אע"פ שעשה מעשה כגון שגדר לפניו כדי לשמרו הואיל ולא עשה מעשה בגוף הכלאים אינו לוקה אלא שמ"מ אסור לקיימן וכן החורש לצורך זריעת הכלאים אינו חייב על החרישה למדת שהמקיים בכלאים פירושו במעשה כגון שגדר לפניו ואעפ"כ לדעת חכמים שהלכה כמותם אינו לוקה אלא שאסור וי"מ שהמקיים בכלאים שרואה אותם ואינו עוקרם ואי אפשר לפרש כן שאם כן היאך עלה על דעת ר' עקיבא לומר שלוקה וכי יש לך אדם לוקה בראיית איסור:

קדוש שנת היובל והיא שנת החמשים הסמוכה לשנת השמטה השביעית לא היתה נוהגת אלא בזמן שכל יושביה עליה והוא זמן בית ראשון וכשהיה נוהג היה נוהג אף בחוצה לארץ מן התורה לדין עבד עברי ולדין שדה חרמים ולקבלת גר תושב וכן לשאר דברים התלויים ביובל חוץ מהחזרת קרקע שלא היה נוהג לעולם אלא בארץ ובאותו זמן היה השמטת כספים נוהגת בכל מקום מן התורה בכל שביעית אבל איסור עבודת קרקע שבכל שביעית וכן הפקר הצמחים והפירות בכל שביעית לא היה נוהג מן התורה אלא בארץ ישראל אבל חוצה לארץ לא היה נוהג אלא מדברי סופרים ואף זו דוקא בקצת מקומות שבה הקרובים לארץ כגון סוריא ועבר הירדן וכל שהחזיקו בה עולי בבל והחזרת קרקע לא היה נוהג לעולם אלא בארץ:

משגלו שבט ראובן וגד וחצי שבט המנשה לא נהגו יובלות ולא חזר קרקע לבעלים אף בבית שני אחר שלא היו כל יושביה עליה והוא הדין שלא היו נוהגים איסור עבודת קרקע והשמטת כספים מן התורה שהרי אמרו בזמן שאתה משמט קרקע ר"ל השמטה גמורה להחזירה לבעלים אתה משמט כספים פי' אף בחוצה לארץ בזמן שאי אתה משמט קרקע דהיינו בבית שני אי אתה משמט כספי' אפי' בארץ והוא הדין לאיסור עבודת קרקע אלא שהשמטת כספים ואיסור עבודת קרקע היו נוהגות בארץ מדברי סופרים ולא מן התורה מפני שהשביעית תלויה ביובל וחוצה לה מותר וי"א שעבודת קרקע אף בזמן בית שני היתה אסורה מן התורה בארץ שהרי מנו שמטין ומ"מ שמטת כספים היתה נוהגת מדברי סופרים בכל מקום ולא מן התורה והם מפרשים בזמן שאתה משמט קרקע בארץ ישראל ר"ל בזמן בית שני אתה משמט כספים אף בחוצה לארץ בזמן שאי אתה משמט קרקע ר"ל אחר בית שני אין שמטת כספים נוהגת אף בארץ ומ"מ איסור עבודת קרקע היתה נוהגת בה אף מן התורה ונראה כדעת ראשון שהרי בסוגיא זו הביאו שמועה זו

של ר' על איסור עבודת קרקע ולענין שמטת כספים מיהא מדברי סופרים שתהא נוהגת אף בזמן בית שני ולא זמן בית שני בלבד אלא אף בזמן הזה שאחר חורבן בית שני ובכל מקום וי"א שלא תקנו סופרים כך אלא בזמן בית שני אבל בזמן הזה אין שמטת כספים נוהגת אף מדברי סופרים וכן כתבנוה ברביעי של גיטין וקצת מקומות נוהגין להחמיר אבל איסור עבודת קרקע היה נוהג כל זמן שקבעו חכמי ישראל ישיבה בסמוך לאותם המקומות ודינים אלו מבולבלים ביד מפרשים ומחלוקות רבות עליהם וכבר כתבנו מהם ברביעי של גיטין:

ולענין ביאור מיהא זה שאמרו בשביעית בזמן הזה ורבי היא לפי אחת מן הדיעות שכתבנו אתה מפרשה על זמן בית שני ואחת שמטת קרקע דקאמר פירושו החזרת קרקע דהיינו בבית ראשון וקאמר בזמן שאי אתה משמט קרקע אי אתה משמט כספים והוא הדין לשאר דיני שביעית כגון איסור עבודת קרקע ושמטת כספים ולרבנן אית להו שמטת כספים ועבודת קרקע מדאוריתא בכל זמן בית שני ולא נשתנה אלא בהחזרת קרקע אלא שהלכה כר' ולדעת האחרת אתה מפרש בזמן הזה לאחר חורבן בית שני ומפרשים אחת שמטת קרקע השמטת עבודת קרקע דהיינו אף בבית שני שהרי מנו שמטין בימי עזרא כדאיתא בערכין וקאמר בזמן שאתה משמט קרקע אתה משמט כספים בזמן שאי אתה משמט עבודת קרקע דהיינו לאחר חורבן בית שני דהא מצוה התלויה בארץ היא ואינה נוהגת אלא בארץ ובקדושת הארץ ר"ל בזמן שבית המקדש קיים אי אתה משמט כספים אע"פ שהוא חובת הגוף וכיון דשמעינן ליה דקאמר בזמן שאי אתה משמט קרקע אלמא לית ליה איסור עבודת קרקע בזמן הזה אלא דרבנן גזור:

ויש לשאול והא רבנן נמי לא פליגי אלא בהשמטת כספים ומשום דחובת הגוף הוא אבל בהשמטת עבודת קרקע אף הם מודים דהא תלויה בארץ היא ומאי הא דקאמר על עבודת קרקע ור' היא אפשר דרבנן מקשו כספים לקרקע וסברי דעבודת קרקע נוהגת מן התורה דקדשה ראשונה קדשה לעתיד לבא ואף למאן דאמר לא קדשה הני מילי מבית ראשון לשני אבל קדשה שניה שבימי עזרא קדשה לדורות וכדאמרינן שלישית אין להם כלום שאין צריכין לקדושה שלישית וכל קדושת הארץ נוהגת בארץ לדורות ור' סבירא ליה שלישית יש להן וכל מצוה התלויה בארץ אינה נוהגת לאחר חורבן מן התורה ובמסכת גיטין ל"ו א' משמע דבזמן הזה על זמן בית שני נאמר כפי' ראשון שהקשו שם ומי איכא מידי דמדאורייתא משמט ואתא הלל ותקון שלא תשמט ותירץ בשביעית בזמן הזה ור' היא והלל בבית שני היה שהרי אמרו הלל ושמעון גמליאל ושמעון נהגו נשיאותם בפני הבית מאה שנה וכבר הארכנו בענינים אלו במסכת גיטין:

דף ג.

אע"פ שכל עבודת קרקע נאסרה בשביעית אינו לוקה אלא על ארבעה דברים שתים מהם אבות ושתים מהם תולדות והם הזריעה והזמירה שהיא תולדתה והקצירה והבצירה שהיא תולדתה אבל שאר המלאכות לא נתפרשו מן התורה ואינו לוקה עליהן אבל מכין אותו מכת מרדות כיצד נכש בשביעית והוא ליקוט העשבים הרעים בעקירה או עדר ר"ל שחפר כדי לרפות את הארץ בין הזרעים להצמיחם יפה או כסח העשבים הרעים שלא בעקירה או שחרש מכין אותו מכת מרדות וכן באילנות אם קרסם והוא שחתך הענפים היבשים מן האילן או מן הגפנים שלא יכחישו את האילן או את הגפן או זירד והוא שהיו ענפים יותר מדאי באיזה מקום שבאילן וצריכין לחתוך אע"פ שאינן יבשות או פסג והוא חתוך כל ענפי האילן חוץ מגזע העליון שבו כדי שיגדל ביותר וי"מ שאם ענפיו משפילות אדם קושר אותן להעלות גדולן דרך מעלה להגביהם בכלם מכין אותו מכת מרדות:

וכן אין מזבלין את הקרקע או האילן ובתלמוד המערב שבמסכת שביעית גורסין אין מיבלין ר"ל שאין חותכין היבלת הנעשית באילן מפני התולעים הנעשים בתוכה שלא יכחישו האילנות:

ואין מפרקין העלין כשהן מרובין יותר מדאי עד שמכסים את הפירות ואין חמה שולטת בהם כדי צורך בשולם:

ואין מאבקין נראה לי בפירושו מה שאובקים אותו במקום חתוכו בבגד מפוטם ורוב מפרשים פי' שאם נתגלו שרשיו מביאין אבק ומכסין אותו וי"מ אבק של בשמים לפטמו ולמתק פירותיו:

ואין מעשנין והוא שהיו מעשנין תחתיו להמית התולעים ולי נראה שהיו עושין כן כשהיה משיר פירותיו מרוב שמנו ליבשו ולהכחישו:

ואין מסקלין והוא הסרת האבנים מתוכו ואם עשה כל אלו וכיוצא בהן ממלאכות שאינן מפורשות בכאן ומפורשות במקומן מכין אותו מכת מרדות:

אבל עודרין תחת הגפנים לצורך הגפנים שלא ייבש מה שנולד בו לא לצורך עבודת קרקע:

וכן מקשקשין תחת הזיתים והוא חפירה מועטת הנקרא בלשון תלמוד סתומי פולי מפני שהיא עשויה לסתום הנקבים הנעשים בשרש האילן שלא יכנס בהם הרוח ויתיבש אבל אם עשה כן שלא מחשש פסידת האילן אלא להשביחו ולעלות בהצמחתו והוא הנקרא אברויי אילנא אסור ורשאי למלאת נקעים העשויים סביב האילן מים אלא שאין

עושין את הנקעים מתחלה ובגפנים עושין את העוגיאות לכתחלה והן מתמלאין מאליהן שהרי השקאה מותרת בשביעית כמו שביארנו במשנה כל זמן שיש שם פסידא כגון בית השלחים:

אע"פ שביארנו שהחרישה אינו לוקה עליה בשביעית מ"מ איסור עשה מן התורה יש בה כדכתי' בחריש ובקציר תשבות ואע"פ שהוא נאמר בשבת בסוגיא זו פירשנוהו על השביעית ויש צדדין שהוא לוקה על החרישה והוא אם חרש לחפות זריעותיו בחרישתו ולא משום חרישה אלא משום זריעה שהחיפוי בכלל זריעה הוא כמו שביארנו בכלאים א"כ מה שאמרו באחרון של מכות כ"א ב' יש חורש תלם אחד וחייב עליו שמנה לאוין ומפרש לה שחורש בשור ובחמור מוקדשין וכלאים בכרם ושביעית ונמצא שלוקה על חרישת שביעית וכן על חרישה בכלאים וכאן כתבנו בשניהם שאינו לוקה בחרישה על כל פנים אתה צריך לפרשה במחפה את זריעותיו והוא תולדת זריעה:

מכאן אתה למד שכל שנאמרו כללים בעשה ופרטים בלא תעשה אין דנין אותו בכלל ופרט וכלל לרבות כל שכעין הפרט שאלו כן הרי יש כאן כלל ופרט וכלל דכתי' שבת שבתון יהיה לארץ כלל שדך לא תזרע וכרמך לא תבצור את ספיח קצירך לא תקצור ואת ענבי נזירך לא תבצור פרט שנת שבתון יהיה לארץ חזר וכלל אלא שכל כיוצא בזה אין דנין אותו בכלל ופרט וכלל אלא בכלל ופרט ואין מרבין בהם כעין הפרט ללקות עליהן ואע"פ שאמרו כאן דכולא עלמא לית להו דר' אבין אעפ"כ הלכה כמותו ויש לנו כיוצא בו בקדושין דכולי עלמא אותיות נקנות במסירה ואין הלכה כן וכמה כיוצא בהן וכבר כתבנו דיני מדה זו בששי של סנהדרין מ"ו א':

דף ג:

הלכה למשה מסיני שעבודת קרקע אסורה בתוספת שביעית והוא שלשים יום לפני ראש השנה אלא שבעשר נטיעות הותר לחרוש כל בית סאה בשבילן עד ראש שנה כמו שאמרו עשר נטיעות ערבה וניסוך המים הלכה למשה מסיני וכבר ביארנוה בחיבור זה בראשון של תענית ואיסור זה לא היה אלא בזמן שבית המקדש קיים ובאותו זמן הוסיפו חכמים על גזרה זו שלא יהו חורשין שדה אילן אלא עד עצרת שעד עצרת חרישה מועילה לפירות של ששית והוא ענין כל זמן שיפה לפרי ומשם ואילך אינו אלא לצורך שביעית:

ולא שדה לבן אלא עד הפסח שעד הפסח הארץ לחה מצד גשמי החרף וחרישה מועלת בו לתבואה של שנה זו וכן עד זמן זה הוא זמן חרישה לקשואין ודלועין ומזמן זה ואילך סרך חרישה לצורך שנה שביעית היא ואחר שחרב בית המקדש אע"פ שהיו נוהגין

קדושת שביעית איסור תוספת נפקא מכל וכל אפי' תוספת שלשים שלא נאמרה הלכת סיני לענין זה אלא לזמן שבית המקדש קים ואע"פ שבמסכת יומא פ"א ב' למדנו מן המקרא שבכל שביתה אנו מוסיפין מחול על הקודש דוקא בתוספת מועט וא"ת אם תוספת מועט דאוריתא היאך אמרו בעירובין ל"ד ב' כל שהוא משום שבות לא גזרו עליו בין השמשות והא בין השמשות דאוריתא מדין תוספת מ"מ הואיל ואין בו עונש אפי' מלקות ושלא נזכר איסורא בפי' הקלו בו ומ"מ לענין שביעית איסור תוספת שלשים נפקא מכל וכל אבל ענין נטיעה והברכה והרכבה אף בזמן הזה נוהג על הדרך שיתבאר במסכת ראש השנה ט' ב':

במסכת עבודה זרה נ' ב' התבאר שאין מתלעין את האילנות במועד ולא מזהמין אבל סכין שמן לגזום ומגדולי המחברים מתירין בסיכת הפירות:

אין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חברו אא"כ גדול ממנו בחכמה ובמנין או שהתנו הראשונים על כך וכבר הארכנו בענינים אלו ובמה שיצא לנו בהם מדקדוקין שבסוגיא זו בראשון של יום טוב:

דף ד.

קצירת העומר הואיל וזמנה קבוע דוחה שבת ואפי' מצאו נקצר דקצירה לשמה בעינן כמו שיתבאר במקומו וכבר כתבנוה במסכת מכות ח' ב':

נהרות המושכין מים מן האגמים המכונסין מן הגשמים אע"פ שמתחסרים הואיל ואין מתחסרים כל כך שיהא חסרונן מצריכן לידי דליה משקין מהן בחולו של מועד ואין גוזרין בהם משום מי קילון אע"פ שהם מתחסרים וזהו שאמרו הני אגמי דבבל שהוא מקום לח ומים המתכנסין שם בשעת הגשמים ונעשין אגם אין מתחסרין כל כך כמיא דלא פסיקא דמו כלומר דלא אתו לידי מי קילון ר"ל שיהא צריך דליה וכבר רמזנו כן בפירוש המשנה:

הפסיקות ר"ל חריצין שאין מתוקנים בבנין והבריכות והם החריצין המתוקנים בבנין שמלאום מים מערב יום טוב או שנתמלאו מאליהן ביום טוב על ידי גשמים אסור להשקות מהם אף בבית השלחים בחולו של מועד אע"פ שהמים רבים הם ואפשר להשקות בהמשכה שלא על ידי דליה מפני שסופן להתחסר ויבא לידי דלייה ואם היתה אמת המים ממים הנובעים נמשכת לתוך אותו חריץ או אותה בריכה אע"פ שרובו של חריץ ממימי גשמים מותר להשקות ממנו בית השלחין מפני שאותה אמה משמרתו שלא יתחסר כל כך שיהא צריך לבא לידי דלייה ואע"פ שאין באותה אמה מים כל כך

שיהא רובה של אותה שדה יכולה לשתות ממנה ביום אחד שהרי מ"מ אין בעל החריץ חושש לחסרון המים כל כך אחר שרואה אמת המים באה לתוכו שיהא נמהר להשקותו ביום אחד עד שיבא מקצת היום לידי דלייה אלא עד שהוא מכיר שבא לידי דלייה ממתין עד למחר שיהיו המים גדלין בה מצד האמה וישקה ודבר זה דוקא בשהאמה נכנסת לתוך החריץ אבל אם לא היתה אמה זו נכנסת לתוך החריץ אע"פ שנכנסת בשדה מצד אחר אין משקין בשביל זו מן החריץ לא הותרה השקאה מן החריץ אלא בצירוף אמה לתוכו וכן כתבו גדולי המפרשים:

מי שהיו לו שדות סמוכין זה לזה ושתיהן בית השלחין ושניהם עשויין דרך מדרון ונמצא ראשו של עליון גבוה משיפוליו ושיפולי של עליון גבוהין מראשו של שני ומעיין יוצא מן ההר שעל שדה העליון ונמשך מעט מעט בתוך שדה עליון ומחמת שמימי המעיין מעטין אינן זוחלין בתוך השדה אלא שנבלעין בו על פני כלו ומה שאינו נבלע מיטפטף בתוך שדה עליון לבריכה המתוקנת בשיפוליו ומתמלאת מאותן התמציות מותר להשקות שדה התחתון מאותה בריכה אע"פ שאין אמת המים עוברת לתוכה ובלבד שיהא שדה עליון מיטפטף שם עדין וכן שיהא מעין שעל שדה העליון בקיומו ונמשך לתוך השדה אבל אם פסק המעין אע"פ שעדין השדה מיטפטף אסור וזהו ביאור מה שאמרו כאן בריכה שנטפה מים משדה בית השלחין זו מותר להשקות ממנה בית השלחין אחרת במועד אף כשהותרה השקאה ממעיין לא הותרה אלא בשמימי המעיין יכולין לימשך בשדה בלא דלייה אבל אם המעיין נמוך והשדה גבוה אפי' היה השדה סמוכה למעיין אין משקין אפי' שתי ערוגות זו למעלה מזו ומעיין סמוך לתחתונה ובצדה אין משקין ממנה את האחרת אפי' חצי הערוגה נמוך וחציה גבוה והיה מעיין בתחתונה לא ישקה ממנו את העליונה הא מ"מ כל ששתיהן שוות משקין זו לזו:

כל מה שנאסר בהשקאה לא נאסר אלא בשמשקה ליפות הזרעים או הירקות הן בבית הבעל אף בשלא בטורח הן בבית השלחין בטורח יתר ומ"מ מותר להשקות את הירקות לכונת אכילה במועד שתהא אכילתן משובחת מתוך הלחות בין בבית הבעל בין בבית השלחין אפי' בטורח יתר כגון דליה מן הקילון וכיוצא בה:

היו ירקות שבגנתו סמוכות זו לזו יותר מדאי עד שמכחישות זו את זו והוא בא ושולף אחת מבנתים על פני כל שדהו ונמצאו גדילות בריוח אם מתכוין ליפות הנשארות אסור ואם אינו מתכוין אלא לאכול אותם שהוא נוטל מותר ועל זה אמרו מאי מדלין שלופי דאלמא שלופי מותר על הדרך שהזכרנו אלא שמצד שבבריתא האחרת אמרו מדלין מים התירו אף בדלייה כמו שביארנו:

דף ד:

מי שהיה מידל בגפנים ופירשו גדולי הרבנים בענין זה כגון שהיו גפניו טעונות יותר מדאי עד שהם מכחישות והוא שומט אשכול אחד מבין שנים כדי שלא להכחישה כשם שמידל בשלו כך מידל בשל עניים ר"ל באותו רוח שהוא מיחד להניח לעניים לפיאה ואינו חושש לגזל עניים גדולי המפרשים חולקים בפירוש זה לא מפני הענין אלא מפני הלשון לומר שאין ענין זה נקרא מידל בגפנים אלא מידל באשכולות ופירשו בה שאם בצר בעל הבית את כרמו והניח לפאה רוח אחד ולא נטלוה עניים עדין ובעל הבית יורד לעבודת שדהו ורואה גפניו סמוכות זו לזו יותר מדאי ויורד ונוטל אחד על פני כל הכרם כשהוא יורד וזומר זומר בכלם ואינו חושש לפירות עניים שילכו לאיבוד שהם גרמו לעצמם שלא באו ונראין הדברים בשעבר זמן הגתות גדולי המפרשים שהזכרנו נסעדים בפי' זה ממה שאמרו בתלמוד המערב שבמסכת פיאה המרבץ שדהו אע"פ שלא ירד העני לתוכה אם הזקו מרובה על של עני מותר ואם היזקו של עני מרובה משלו אסור ר' יהודה אומר בין כך ובין כך נוטל ומניח על הגדר והעני בא ונוטל את שלו וביאור ענין זה הוא שזה קצר את שדהו והניח שם לקט שכחה ופיאה ולא באו עניים ללקטן ועכשו הוא רוצה לרבץ שדהו במים ולהטיחו לעשות שם גורן או להשקותו לזרוע בו ירק ואם הוא מרבצו והשבלים עליו הרי השבלים נפסדים וחשש ר' יהודה להפסד עניים ומטריח בעל הבית ללקטן ולהניחן בראש הגדר וחכמים לא חששו בכך אלא אם הפסדו של בעל הבית בשהיית הרבוץ מרובה על של עני בהפסד הלקט והשכחה כגון שהגיע עונת השקאתו או שהוא צריך לגרנו מרבץ מיד והקשו שם מיחלפא שיטתיה דר' יהודה תמן אמר כשם שמידל בשלו כך הוא מידל בשל עניים וכו' ותירץ תמן הם גרמו לעצמם שלא באו הכא הרי באו כלומר שהרי עדיין ימי קציר הם וכל ימי הקציר הוא זמנם של עניים והוא צריך להמתינם:

י"מ בזו שאמרנו שאם היזקו של בעל הבית מרובה בשהיית הרבוץ יותר מהפסדם של העניים בלקט שכחה ופיאה הנפסדים מחמת הריבוץ שביארנו שמותר לרבץ ענינו ששמין לעני פסידתו וגובה אותה מבעל הבית ואם היזקו של עני מרובה שביארנו שאסור לבעל הבית לרבץ שמין לבעל הבית פסידת שהיית הרבוץ מתוך גורנן של עניים והביאו ראייה לזה ממה שאמרו שם ר' מאיר אומר אין מגלגלין בטופח ושמין לבעל הבית בהפסדו ורבנין אמרין מגלגלין ושמין לעניים בהפסדם ופי' טופח הוא מין ממיני הקטנית ודרכו להתלקט כשהוא לח ושוטחין אותו על פני השדה להתיבש וזהו ענין הגלגול וכמו שאמרו במנחות פ"ו א' מגלגלו בראש הגג ואם מתנות העניים עדיין מפוזרות בשדה הרי

הן נפסדות בגלגולו של טופח ומתוך כך אמרו לדעת חכמים שמגלגלין ושמין לעניים ומכאן פסקו במה שאמרו למעלה אם היזקו של בעל הבית מרובה דוקא בשומא ושמין למי שהיזקו מועט מתוך דמי מי שהיזקו מרובה וכן כל כיוצא בזה:

כבר ביארנו שזבול הקרקע בשביעית אסור ומ"מ רשאי הוא לכנס את זבלו בתוך שדהו כדי למכרו ולעשות שם אשפה ממנו ואע"פ שמ"מ נזדבל מקום כנוסו הואיל ולא נתכון לכך מותר ובלבד שיהא הדבר ניכר שלאשפה ולכנוס הוא מכוין ולא לזבל את המקום וכיצד הוא דבר זה כגון שהעמיק מקום כנוסו בכדי שלשה טפחים או שהגביה בו שלשה בעפר או באבנים או שהעמידו על גב הסלע שבשדהו שאינו ראוי לזריעה ובאחד משלשה דברים אלו מותר אפי' במיעוט אע"פ שאין הדבר מוכיח כל כך במועט שלאוצר הוא מתכוין ואפי' עשה כן בפזור בכמה מקומות שבשדהו:

התחיל בכינוס זה קודם שביעית והיה לו שם מועט ממנו מוסיף עליו בשביעית בלא העמקה והגבהה שנתינתו על מה שהיה בו מוכיח שלא לזיבול הוא מתכוין אלא שבמקום אחר התבאר שבדרך זה לא הותר אלא בשלש מקומות בבית סאה:

במקום אחר התבאר שאם עשה אשפה זו אחר שעבר זמן הזיבול או שהרבה באשפה זו עד מאה וחמשים סאה של זבל מותר בכל ענין:

סחיפת הנהר וכרייתו וקדיחתו מותרת במועד אם היו רבים צריכין להם וענין שמות אלו יש מי שפירש בסחיפת הנהר נקויו מעפר וצרורות ויש מי שפירש העמקה בחפירתו להביאו בשטף דרך מורדו ובכח לצורך בתי ריחים:

וכרייתו הוא שהיה מקום מעברו נסתם והמים מתעכבים שלא לבא בשטף או שהיו מתפשטי' על שדותיהם:

וקדיחתו יש מי שפירש בו במעין היוצא מן ההר להרויח בנקב המעיין ויש מי שפירש שהנהר רחוק מן העיר וחופרין סמוך לעיר להביאו דרך שם וכל אלו צרכי רבים הם ולפיכך מותר ובלבד שיהיו רבים צריכים להם כמו שיתבאר בסמוך באלו אין הטעם אלא מפני שהוא מעשה אומן אבל כל מעשה הדיוטות מתירין אחר שהם צרכי רבים אע"פ שאין רבים צריכין להם כמו שרמזנו במשנה ואין הדברים נראין:

דף ה.

חפירת בורות שיחין ומערות ושיפת סדקיהן בטיחת סיד אם הם של רבים וצריכין להם עכשו מותר לכתחלה ואם לא היו צריכין להם עכשו אסור לחפור לכתחלה אבל חוטטין אותן ומתקנין אותן ואם הם של יחיד וצריך להם עכשיו חוטט ומתקן אבל לא חופר

ואם אינו צריך להם עכשו אף חטיטתן אסורה לו ומ"מ הכנסת המים לתוכן הן על ידי הדרכת מי גשמים לתוכן הן על ידי מלואן בכלים והבאתם לשם מותרת ותיקון זה פירשו בו גדולי המפרשי' דוקא להעמידם על שיעור הראשון ולא שיוסיף בו כלל לא ברוחב ולא בעומק:

מתקנין את הדרכים במועד ומסירין כל מכשול ממקום שהיזקו מצוי ומי שמתחסד על כך ואירע שם מכשול לבני אדם עליו הכתו' אומר והיה עליך דמים:

וכן מתקנין את הרחובות ואת האסטרסיאות והם רחובות גדולות של סוחרים:

ומודדין המקואות החשודים בפחיתת ארבעים סאה ומרגילין מים לתוכן מן המעין או מן הנהר להשלימן וכן כל כיוצא בזה:

כהן ערל פסול לעבודה אפי' ערל שמתו אחיו מחמת מילה שנ' כל בן נכר ערל לב וכל ערל בשר לא יבא אל מקדשי לשרתני ובן נכר ערל לב הוא ישראל שנתנכרו מעשיו ונעשה עובד עבודה זרה וערל בשר הוא שאינו ערל מחמת פירוק עול אלא מחמת שמתו אחיו מחמת מילה ועל שניהם הוא אומר לא יבאו אל מקדשי לשרתני וכבר התבאר ענין זה במסכת סנהדרין כ"ב ב':

מצורע מוחלט מצוה עליו לישב חוץ לעיר ועוטה על שפמו ופורם בגדיו ומודיע צערו לרבים העוברים עליו ר"ל שמודיעם שהוא טמא כדי שיהיו רבים מבקשים עליו רחמים וכן מי שאירע בו דבר צריך להודיע לרבים שיהיו רבים מבקשים עליו רחמים:

כלל גדול מסרו לנו רבותינו במדותיו של אדם להיות מכוין אורחותיו ומחזיק בדרך הממוצעת שבהם ואם עשה כן מובטח לו שהוא בן העולם הבא אמרו חכמים כל השם אורחותיו בעולם הזה זוכה ורואה בישועתו של הקב"ה שנאמ' ושם דרך אראנו בישע אלהים אל תקרי ושם אלא ושם:

מטכסיסי תלמיד המוכתר במדותיו שלא להטריד את רבו בשאלות ביום שהוא יודע בו שיש לו לדרוש ברבים שמא יהא הרב צריך להטריד מחשבתו באותן הדברים ותהא טרדתו מביאתו לידי מכשול במה שהוא עתיד לדרוש בו באותו היום והוא שאמרו ר' ינאי הוה ליה ההוא תלמידא דכל שבתא הוא מקשי ליה בשבתא דריגלא לא הוה מקשי ליה קרי עליה ושם דרך אראנו בישע אלהים:

דף ה:

כבר ביארנו במשנה שמציינין על הקברות בחולו של מועד ולמדת שהציון חובה מדברי סופרים כדי להשתדל בפרישה מן הטומאה שלא לטמא את הטהרות ושהביאוה מן

המקרא כמו שביארנו במשנה מעתה צריך אתה לידע איזו טומאה צריכה ציון ואיזו אינה צריכה ציון וממה שצריך שתדע הוא שיש דברים במת שמטמאין באהל והם מת עצמו כשהוא שלם אפי' נפל שלא נתקשרו איבריו בגידים וכזית מבשר המת אע"פ שאין באותו כזית אבר שלם וכזית נצל וענינו בשר שנימוח ונעשה ליחה קרושה ומלא תרוד רקב וענינו מת שהרקיבו עצמותיו ובשרו בקבר ונעשה כלו רקב אותו רקב מטמא באהל כשיעור מלא תרוד ר"ל מלא כף ופירשו בתלמוד נזיר נ' ב' שהוא מלא חפנים וכן השדרה עם רוב צלעותיה או הגולגולת שלא חסרה השדרה בחוליא אחת או הגלגלת בכסלע אבל אם חסרו שיעורן כשאר עצמות ואבר מן המת או אבר מן החי שיש עליהם בשר כראוי אע"פ שאין בשיעורם כזית הואיל והוא אבר שלם וענין בשר כראוי הוא בכדי שאלו היה אותו אבר אם היה בו בכדי להעלות ארוכה וכן רובע קב עצמות אע"פ שאין בשר עמהם ואע"פ שאין בהם רוב מנין או רוב בנין וכן רוב מנין או רוב בנין אע"פ שאין שם רובע קב ורוב בנין הוא שתי שוקים וירך או שתי יריכים ושוק שכל הבנין הוא שוקים וירכים וצלעות ושדרה ורוב מנין הוא קכ"ה איברים אף דקים שבדקים וכן רביעית דם מן המת ורביעית דם תבוסה והוא דם היוצא ממנו סמוך למיתה שנתערב עם דם היוצא ממנו לאחר מיתה:

כל אלו מטמאין באהל וכל שכן במגע ובמשא חוץ ממלוא תרוד רקב שאינו מטמא במגע מפני שהוא מתפזר ואי אפשר ליגע בכלו ויש דברים שמטמאין במגע ובמשא אבל לא באהל כגון עצם כשעורה והוא הדין ליתר מכשעורה כל זמן שאינו אבר שלם בבשר הראוי לו או גולגולת שלימה או שדרה שלמה או רוב מנין או רוב בנין או אחד מן הדרכים שהזכרנו למעלה אלא שמשעורה ולמטה אם אינו אבר בבשר הראוי לו אינו מטמא אף במגע ונמצא שכל אלו הנזכרים למעלה כשאינם על הדרך הנזכר למעלה מטמאים במגע ובמשא ולא באהל:

מעתה ביארו בשמועה זו שאין מציינין אלא על הטומאה המטמאה באהל שנמצאת טומאתו אף במכסה תחת העפר אבל לא על מה שאינו מטמא אלא במגע שאם הוא תחת הקרקע הרי אין כאן מגע ואם הוא על הקרקע ואינו יכול להשליכו כגון שהיו של מת מצוה שקנה מקומו בשעת מיתתו או שהיה שם הרבה מהם הרי העובר רואה ונזהר שלא ליגע בו שסתם מוליכי טהרות דרכם להביט במקום מהלכם וכשהולכין דרך שדות הולכין בנפוח:

היה שם כזית מן המת מצומצם הואיל וסופו להתחסר ולא יהא בו טומאת אהל אין מציינין עליו ואע"פ שאפשר שיארע בו תקלה קודם שתתחסר מוטב ישרפו עליה לפי שעה ואל ישרפו עליה לדורות:

טומאה הידועה לכל כגון בית הקברות אין מציינין עליה שהרי הכל יודעין אותה ונזהרין אבל מציינין על הספקות ר"ל המקומות שנודעה בו טומאה לזה המציין ולא נודעה לשאר בני אדם וכן מציינין על הספקות שטומאתם מסופקת לכל העולם שלא נודעה טומאתו בבירור לשום אדם כגון סככות ופרעות וענין סככות הוא אילן המוסך על הארץ ופרעות אבנים היוצאות מן הגדר וענין ספקתם גדולי הרבנים פי' בה שבאילן או כותל שהיה בית הקברות סמוך להם כבר היא נאמרת שמן הסתם האשה רגילה לקבור שם דברים הצנועים מפני שהם בצדי בית הקברות ומצנעת עצמה בצדי האילן או הכותל ונמצא העובר דרך שם מתאהל עם הטומאה בסכך ענפי האילן או באותן האבנים היוצאות מן הכותל הואיל ויש בהן אהל טפח ומקומות אלו סתמן בספק וצריכין לציין ומגדולי המפרשים פירשוה בודאי קברו וביארו בספק זה שהוא בענפי האילן הדקים שאין בהם רוחב טפח אלא שהן סמוכות זו לזו בפחות משלשה טפחים והרי יש בהם רוחב טפח מדין לבוד והטומאה בצד אחד מן האילן ומתאהל בצדו האחר אם זה המתאהל טמא על יד לבוד וכן על דרך זה אבנים היוצאות שאין ברחבן טפח ויש הפסק בין אבן לאבן בפחות משלשה ואע"פ שפשוט להם בקורות הבית שאפי' אין בין זו לזו טפח וטומאה תחתיהן שהאויר טהור כמו שביארנו במסכת סכה י"ח א' שמא בכאן ראוי להחמיר מפני שהוא גוף אחד ר"ל אילן אחד או כותל אחד:

בית הפרס והוא שדה שנחרש בו קבר כמו שביארנו במסכת חגיגה כ"ה ב' אינו מטמא באוהל חזקה נדקדקו העצמות ואינו מטמא אלא במגע עד כדי חרישת מאה אמה ברבוע ממקום הקבר שהוא בית ארבעת סאין ומתוך כך אין צריך לציין אבל שדה שאבד בו קבר מטמא באהל וצריך ציון הואיל ולא נודע מקומו הרי כלו מטמא מדברי סופרים שמא התאהל על הקבר ובית הפרס עצמו יכול לילך בו בנפוח כמו שאמרו בהולך לשחוט את פסחו ונזדמן לו בית הפרס שהוא מנפח והולך אם יש שם עצם כשעורה הרי הוא רואהו בנפוח האבק ונזהר ממנו ואם נידוש ברגלי אדם וברגלי בהמה טהור בלא נפוח שהרי אין כאן אבק שנחוש להיות עצם כשעורה נסתר שם שלא יהא נראה ואם הוא תחת הקרקע אין חוששין לו שהרי אינו מטמא באהל ואם בא לטהרו לגמרי שלא יהא צריך עוד אף נפוח כוברו בכברה כמו שביארנו הכל במסכת חגיגה:

שדה בוכים אין צריך לומר שאינו צריך לציין שהרי אינו מטמא כלל וענין שדה בוכים הוא שדה קרוב לבית הקברות והנשים באות עד לשם עם המת ויושבות שם ובוכות ומתוך שהוא קרוב לבית הקברות בעל השדה מתיאש הימנו והדבר מצוי להיות איזה אדם קובר לשם ומתוך כך חששו בו לקצת דברים כמו שיתבאר בסמוך ויש שפירש בו כשמוליכין מת מעיר לעיר באין המלוין עד אותו שדה ומניחין את המת לשם ובני העיר יוצאין לשם ומוליכין אותו לבית הקברות שלהם והמלוים מתיאשים ממנו משבאו לתחומן ובני העיר שמא מתיאשים לפעמים מתוך שלא מת בעיר וטומאה נשארת לשם ולשון יאוש בעלים לדעת זה הוא על הראשונים הבאים עמו שנתיאשו ממנו משבאו לתחומן ואין לשון יאוש בעלים נופל בה יפה שדה זו רוב מפרשים מסכימים שאין בו שום טומאה הואיל ולא הוחזקה טומאה לשם ולא כלולה בשם בית הפרס אלא לומר שאינה נזרעת ולא ניטעת שלא להרגיל שם נכנסים ויוצאים שמא מתוך היאוש שהזכרנו נתחדשה בו טומאה הא מ"מ עפרה טהור והוא שאמרו עליה בפירוש שעושין מעפרה תנור לקודש וקצת מפרשים חוככים להחמיר עליו בטומאת מגע כדין בית הפרס הגמור ר"ל שדה שנחרש בו קבר וקצתם בטומאת אהל ולא הותרה אצלם עפרה אלא לאחר שנפוה לומ' שאין חוששין לרקב ואין דבריהם נראין:

מי שמצא שדה מצויינת והדבר ידוע שלא מפני בית הפרס נצטיין להצריך בהלוכו נפוח שהרי אינו צריך ציון כמו שביארנו אלא מפני שדה שאבד בו קבר אם יש שם אילנות בכדי שכל השדה צריך חרישה בשבילם בידוע שנחרש בו קבר לאחר הציון שהרי שדה שאבד בו קבר אין מקיימין בה אילנות אפילו הנטועים שם מתחלה וכמו שאמרו בטהרות שדה שאבד בה קבר נזרעת כל זרע ואינה נטעת כל נטע נזרעת כל זרע מפני שחרישה לזרעים אינה עמוקה עד שנחוש להיות טומאה עולה עמו שמקום קבר שלם עמוק הוא ולטומאת אהל אין לחוש שהרי הציון מונעו ואינה ניטעת כל נטע שהנוטע צריך להעמיק ויעלה עצמות מן הטומאה ויתפזרו לרחוק מקום מן הציון וכן אין מקיימין שם את הנטוע כבר מפני שמגדלין פארות לרשות הרבים ונמצא מרבה בטומאת אהל חוץ מאילני סרק שהוא רשאי לקיימן הואיל וכל עצמן של ענפים לכריתה הן עומדות ויש גורסין במשנה זו שאינה נזרעת גם כן מפני טומאת אהל וכן היא בתוספתא ולמדנו מ"מ שאין נוטעין ולא מקיימין בה אילנות והואיל ויש שם אילנות בידוע שנחרש והולך בה בנפוח ומ"מ אם אין כל השדה צריך חרישה בשבילם אין כוללין בדין זה אלא שיעור הראוי להם והוא שהעמידוה במסובכים ר"ל שכל השדה נכנסת תחת האילנות או שהציון סמוך לאילנות:

אין בה אילנות והוא מקום הראוי להם בידוע שלא נחרש הקבר אחר הציון שאלו כן כבר נטעו אילנות לשם ומגדולי המחברים פסקו שאף אם מצא בה אילנות אין סומכין להקל אא"כ היה שם זקן או תלמיד שהתלמיד חוקר את הדברים בענין שהוא מכיר שצריך להוראה שכל שהוא תלמיד ותיק בעירו ואין שם גדול הימנו בחכמה הוטלו עליו צרכי העיר ואין לו להתנצל מהם והוא שאמרו צורבא מרבנן דאיכא במתא מילי דמתא עליה דידיה רמיין ושאר בני אדם אין בקיאין לידע שמותר לנטוע בזו ולא בזו ויש בסוגייא זו דרכים אחרים לקצת חכמי הצרפתים וזה עקר:

דף ו.

אין מעמידין את הציון על הטומאה ממש אלא בסמוך לה כלפי הדרך מפני שהציון לא היו עושין אותו בדבר גבוה כגון אבן וכיוצא בו אלא שהיו ממחין סיד על הקרקע ואלו ממחין אותו על הטומאה ממש פעמים שהוא בא וטהרותיו עמו ואינו מרגיש בציון עד שהוא עליו ונמצאו טהרותיו טמאות ומ"מ אין מרחיקין אותו אלא מעט שלא להפסיד ארץ ישראל:

מצא אבן אחת מצויינת כל מה שתחתיה טמא וסביבותיה טהור שהטומאה תחת האבן היא מכיון שהאבן גבוהה אין מרחיקין אותה מן הציון ומעמידין אותה על הטומאה ומעדיפין אותה לכאן ולכאן ובשקלים ירושלמי אמרו מצא אבן אחת מצויינת אע"פ שאין מקיימין כן שמא תחתיה טמא שמא מת קמצין נתון תחתיו פי' מת קטן כמלא הקומץ ופי' אע"פ שאין מקיימין כן למת גדול להעמיד הציון על הטומאה:

היו שתים אם יש סיד ביניהם כל מה שביניהם טמא וכל שכן מה שתחתיהן שהכל היה ציון אחד אבן על ראש הטומאה ואבן על סופה וסיד באמצע לא היה סיד ביניהם תחתיהן טמא וביניהן טהור היה סיד ביניהם ואינו נראה כמונח לכונה ביניהם שאינו קבוע לשם אלא שהסיד נראה כמי ששפכו על ראש האבן ונשפך ממנה ולמטה דרך מדרון שלא בכונה ועומד ביניהם תיחוח ומקופל אם יש שם חריש ודאי לא היה סיד ביניהם אלא מחרישה נגעה בצד האבן וקפלה את הסיד ואם אין שם חריש טמא ויש בקצת דברים אלו חלוף בנסחאות ובפירושין וזו עקר:

מי שמצא מצר אחד של שדה מצויין תחתיו שמא מתוך שהמצר גבוה מעמידין בו ציון על הטומאה ושדה טהור שאין לנו להחזיק טומאה שלא במקום ציון וכן הדין בשני מצרים או בשלשה שתחתיהן טמא ושדה טהור אבל אם מצא ארבעתם מצויינין תחתיהן טהור ושדה טמא שכל מה שנעשה בארבע רוחות על דעת מה שבתוכם הוא נעשה קצת

חכמי צרפת כתבו בכאן במה שאמרו ששדה שאבד בה קבר אין מקיימין בה אילנות שהטעם מפני שבית הקברות אין מלקטין ממנו עשבים מפני כבוד מתים והוא הדין לאילנות שאין מלקטין מהם פירות ולא יראה כן שאין זה בית הקברות קבוע שיאסרו דברים אלו בו ומ"מ בבית הקברות קבוע כתבו הם בפירוש שאין ראוי לקיים בו אילנות שלא לבזות המתים בדריסת הרגל עליהם מחמת חמוד צל האילנות ואפי' ברחוקים ארבע אמות מן הקבר ואין צריך לומר בתוך שיעור שתהא יניקתם מן הקבר שיש שם חשש איסור הנאה ולא משום יניקת המת שהרי זה וזה גורם אלא שכל שהוא בתפיסתו הרי הוא כתכריכין שלו ובסוף דבריהם קיימו שזה שנהגו בקצת מקומות לקיים שם אילנות טעות הוא בידם:

באחד באדר משמיעין על השקלים ר"ל שמכריזין ומשמיעין לבעלי בתים שיביאו שקליהם להיות מוכנים לאחד בניסן להתחיל בהקרבה מתרומה חדשה וכן מכריזין להם לצאת ולבדוק בשדותיהם לעקור את הכלאים משם בחמשה עשר בו שהוא יום קריאת מגלה לכרכים ויום מגלת תענית לעיירות וכבר יצאו ידי חובת שמחה בארבעה עשר ונמצא יום חמשה עשר פנוי להם שלא היתה המלאכה מצויה אצלם והיו נוהגים לתקן הדרכים ואת הרחובות שנפחתו בחורף מפני הגשמי' ומקואות המים לחטטן מהרבה לכלוכין שננערו שם בימות הגשמים כדי שיהיו מטוהרים לטבילה ולציין את הקברות ולתקן הדרכים ואת הרחובות וכל מה שהוא צרכי רבים ואם חזרו גשמים וקלקלו חוזרין ועושין דברים אלו בחול המועד ונמצא שמשנתנו אתה מפרשה בשנתקלקלו בגשמים והוא שאמרו בתלמוד המערב ומציינין את הקברות במועד ולא כבר ציינו אותם באדר תפתר שירדו גשמים ושטפוהו וכן בשאר הדברים חוץ מן הכלאים שהכלאים כשנעקרו נעקרו והוא שבכאן הקשו מתניתי' אברייתא בכלאים ולא באחרות ובכלאים לפי מה שתירצו כאן אתה מפרש משנתינו באפיל או בירקות והוא שבחמשה עשר באדר יוצאין שלוחי בית דין לבדוק בכל שדה ושדה שהזרעים כגון תבואה וקטנית נזרעין בתחילת החורף וניכרין בט"ו באדר ולפיכך יוצאין לבדקן באותו זמן ומי שלא עקר עוקרין לו ובחולו של מועד חוזרין שלוחי בית דין לראות את הזרע האפיל שלא ניכר בט"ו באדר ואת הירקות שלא היה מנהגן לזרען אלא סמוך לסוף החורף ואם יש שם כלאים עוקרין אותן ושלוחים אלו נוטלין שכרן מתרומת הלשכה ואע"פ שמ"מ כבר היו ניכרין בניסן הואיל ונכנס החדש היו ממתינין עד חול המועד כדי להיות הפועלים מצויים אצלם בזול והיא היא שלמדתנו להיות שכרן ניטל מתרומת הלשכה שאם משלהם אין לנו לחוס על ממון פושעים להשתדל שתהא מלאכתם בשעת הזול:

דף ו:

בראשונה אחר ששלוחי בית דין עוקרין את הכלאים לא היו קונסים אותן בדבר ולא עוד אלא שבעלי בתים נוטלין את הנעקר ומשליכין לפני בהמתם התקינו שיהיו עוקרין ומשליכין על הדרכים ועדין היו שמחים שמנכשין להם שדותיהם חזרו והתקינו שיהיו מפקירין כל השדה כלה וכמה היו מוצאים שם עד שהיו עוקרין אותם לתקנה ראשונה או מפקירין את השדה לתקנה אחרונה כל שיש שם מצמחי הכלאים אחד מעשרים וארבעה שבצמחים שבזרעים האחרים וכן בזריעתם כל שיש בזרע שהוא זורע אחד ועשרים וארבעה ממין אחר ימעט פחות מכן לא היו עוקרין כלל:

לא היו קובעין זמן בעקירת כלאים הן ט"ו באדר הן חולו של מועד אלא בשלא היה ניצן ניכר מקודם זמן זה אלא שהיה עדין בעשב אבל אם היה ניצן ניכר מקודם זמן זה והוא תחילת תולדת הפרי בין זרעים בין ירקות בין בבכיר בין באפיל אין ממתינין לו:

מה שפירשנו במשנה שהזרעים שלא שתו מלפני המועד לא ישקם במועד אם היתה שדה מטוננת מותר שאם נפרש הטעם מפני שאחר שלא שתו אין כאן פסידא כמו שביארנו תחלה במשנה אף זו הואיל ורגילה בלחות ועכשו מתנגב הוה ליה כשתו לפני המועד שהפסידא קלה אצלם ואם נפרש באיסורה מפני שהם צריכים מים רבים זו הואיל ומטוננת היא אינה צריכה מים כל כך ואם נפרש באיסור מפני שהגיעה פסידתם מקודם המועד זו הואיל ומטוננת היא הרי לא הגיעה בהם פסידא ואם נפרש מפני שנראה כמכוין מלאכתו במועד זו הואיל ומטוננת היא אין מכירין בהדיא אם התחילו בהשקאה אם לאו ומ"מ למדת שבריתא זו האמורה בהיתר שדה מטוננת על זרעים שלא שתו היא אמורה אלא שמגדולי המחברים פירשו שלא נאמר היתר זה אלא במשיכת המים בין אילן לאילן שאמרו עליה במשנה ובלבד שלא ישקה את השדה כלה ואמר על זה שאם היתה שדה מטוננת מותר להשקות את כל השדה כלה ואין הדברים נראין שהרי בריתא הנזכרת כאן מוכחת בהדיא שעל הזרעים שלא שתו הוא מתיר בשדה מטוננת ולענין הגירסא מיהא עקר הגירסא תניא כשאמרו מותר להשקותן לא אמרו אלא בזרעים ששתו אבל בזרעים שלא שתו אסור ואם היתה שדה מטוננת מותר:

כל השקאה שאינה מרובה אלא מועטת ובדרך רבוץ כגון השקאה הנעשית בפרדסים של ירקות מותר לעשותה במועד שאין זה טורח כלל ולא עוד אלא שאין השקאה זו נעשית להוסיף גדול בצמחים אלא כדי למהר צמיחתם ויש חולקים בהיתר זה ומחלקת זו תלויה במה שאמרו כאן שמע מינה האי תרבוצא שרי לתרבוצי בחולא דמועדא והם מפרשים שמע מינה מאחר שחכמים מתירין בהשקאת שדה גריד אף בבית הבעל וודאי

טעם הדבר מפני שאין השקאה זו מועלת אלא להקדים את הצמחים אבל לא להועילם בכלום ואף רבוץ הפרדיסים כן ופוסקים כחכמים ושלא כמה שפסקנו במשנה אלא שאף למה שפסקנו במשנה לאסור בשדה גריד יש לחוש שדה גריד לרבנן מאי טעמא שאם משום דליכא אלא שוויי אפלא חרפא ומשום הכי שרי לרבנן הכא נמי אפלא וכו' ושרי לדברי הכל שאין השקאה דרך רבוץ חשובה השקאה כהשקאה של שדה וי"מ הטעם שכל הרוחה בלא טורח מותרת ושדה גריד הואיל ובית הבעל הוא אין כאן פסידא אלא הרוחה ואף רבוץ הפרדס כן אלא שמ"מ שיטת כל הסוגיא שכל הרוחה אף בלא פסידא אסורה ומ"מ זהו דעת המתירים אלא שי"מ במשנתנו וחכמים מתירין בין בזו ובין בזו בזרעים בין ששתו בין שלא שתו אבל בשדה גריד אף חכמים מודים באיסור ומפרשים מה שאמרו כאן שמע מינה וכו' שהוא חוזר על שדה מטוננת כלומר מאחר שהתרנו בשדה מטוננת אף הפרדס הואיל ורבוץ מועט מספיק לו הרי הוא כשדה מטוננת ומה שאמרו שדה גריד מאי טעמא קושיא הוא כלומר שדה גריד מאי טעמא אסור משום הרוחא והיא קדימתם מכח השקאה זו שאף הקדימה הרוחה היא לשיטה זו ואם כן אף ההרבץ יאסר מטעם זה ולא תירצוה ולפיכך אסור ואין מדמין אותה למטוננת שלא נאמר דין מטוננת אלא בבית השלחין ונראין דבריהם ומ"מ בשביעית רבוץ מותר אף בשדה לבן אף לצורך מוצאי שביעית ואין צריך לומר ערב שביעית אף לצורך שביעית עד לאחר הביעור וגדולי המחברים כתבו בזו מרביצין עפר הלבן בשביעית כדי שלא יפסדו האילנות ולא יראה כן:

המשנה השניה צדין את האישות ואת העכברים בשדה האילן ובשדה הלבן כדרכו במועד ובשביעית ר' יהודה אומר בשדה האילן כדרכו ובשדה הלבן שלא כדרכו ומקרין את הפירצה במועד ובשביעית בונה כדרכו אמר הר"ם אישות הוא מין שרץ שאין לו עינים וזאת החיה מפסדת האילנות ושדה לבן הוא שזורעין וחורשין אותו ואין בו אילנות ואסור לצוד אותן בשדה הלבן אלא אם הוא בקרוב משדה האילן שמא ימשכו אותן האישות לשדה האילן ויפסידו אותן לפי שאין להן בשדה הלבן מה שיפסידו ואמנם כדרכו הוא שיחפור חפירה בקרקע ותולין בה מצודה ושלא כדרכו הוא שיחפור אותה חפירה שלא כדרך חפירה והוא שתוקעין יתידות בקרקע ועוקרין אותן וישאר הקרקע חפור ומקרין את הפרצה הוא שמשים האבנים או הלבנים זו על גב זו ולא יטוח בטיט ולא יסיד בסיד וזה בכותל גינה אבל בכותל חצר אם נפרץ בונה כדרכו והלכה כחכמים:

אמר המאירי כונת המשנה לבאר מה שכיון לבאר בשלפניה ואמר על זה צדין את האישות וכו' פי' האישות היא בריה קטנה שאין לה עינים ונקראת טלפא בלעז ומתהוות

בשדות ומפסידות את הזרעים וכן העכברים ומאחר שיש כאן פסידא מותרת לצוד במועד ובשביעית אע"פ שצידתן נעשית בחפירת קרקע ונראה כחורש בין בשדה אילן בין בשדה לבן אע"פ ששדה אין הפסדו מרובה כל כך ובשניהם מותר בלא שנוי ר' יהודה אומר בשדה אילן כדרכו מפני שהפסדו מרובה אבל שדה לבן במועד מיהא דוקא שלא כדרכו וענין זה לא נשלם באורו במשנה כדי לפסוק בה הלכה נמי בענין זה ובגמרא יתבאר:

ומקרין את הפירצה במועד כלומר שאם יש פירצה בגנתו גודרה במועד שלא תהא פתוחה למזיקים דרך קירוי ובבנין עראי כגון סתימת אבנים בלא טיט ובלא סיד או בהוצא ודפנא אבל בשביעית בונה כדרכו ואע"פ שנראה כמכוין לשמור את הפרי מ"מ הואיל ואין מתכוין אלא לשמירת גוף הקרקע שלא ידרס מותר ובמכילתא אמרו ובשביעית תשמטנה ונטשתה מגיד שהוא פורץ בה פרצות אלא שהקלו חכמים וגדרו מפני תקון העולם שלא להפחית את השדות ומשנתנו אחר שגדרו חכמים בכך היא שנויה:

זהו ביאור המשנה ולא נשלם ביאורה בכאן ומה שאמרו בגמרא בהשלמת ביאורה ופסק שלה כך הוא:

דף ז.

מה שאמרו במשנה בהיתר צידת האישות והעכבר בשדה אילן מותר לגמרי וכדרכו אבל שדה לבן אינו צד בו אלא בשנוי ואם היה שדה לבן זה סמוך לשדה אילן ומתירא שמא יכנסו משדה לבן לשדה אילן מותר אף בכדרכו ומגדולי המחברים פסקו ששדה לבן אינו צד בו כלל ואם היה סמוך לשדה אילן צד בו שלא כדרכו ומהו כדרכו לענין זה שיחפור גומא במקום שהעכבר לשם ופורש שם מצודה ומהו שלא כדרכו שיהא נועץ שפוד בקרקע ומכה עליו בקרדום ופורש מצודה מבחוץ ומניד את הארץ בשפוד והיא יוצאה וניצודת:

מה שאמרו במשנה בענין פירצה שאינו בונה אותה כדרכה במועד אין הדברים אמורים אלא בגנה ופרדס וכיוצא בהם אבל של חצר או של בית צריך הוא לשמירה מעולה ובונה אותה כדרכו ומ"מ אם היה שם כותל אינו סותרו על מנת לבנות כדי ליפותה או לחדשה ואם היה הקיר נטוי ומתירא שמא יפול סותרו ובונהו כדרכו מפני הסכנה ואין חלוק בזה בין שנוטה לרשות הרבים לנוטה לחצר או למבוי ומה שכתוב בספרים כותל הנוחה לרשות הרבים לאו דוקא:

שביעית הותר בנין זה בגנתו אף בכדרכו על הדרך שפירשנו במשנה אלא שיש במקום אחר תנאי על זה דוקא בינו ובין רשות הרבים אבל לא בינו ובין חבירו:

חורי נמלים אף הם מפסידים את הזרעים ומותר להחריבן במועד בסתימת חוריהן או בכל דבר שאפשר לו להחריבן ונוהגין היו בחורבן זה להביא ממקום הרחוק עפר מחור אחר של נמלים ונמלים עמו ונותן לתוך חור זה וסותם ומתוך שאין הנמלים מתערבים חונקים אלו את אלו עד שיחנקו כלם ושיעור ריחוק זה עד פרסה או שיהא נהר ביניהם שלא היה בו מקום לעבור מרוח זה של נהר לרוח אחר שבו:

המשנה השלישית ר' מאיר אומר רואין את הנגעים בתחלה להקל אבל לא להחמיר וחכמים אומרים לא להקל ולא להחמיר אמר הר"ם כבר ידעת כי מן הנגעים שאמר השם בהם והסגירו הכהן שבעת ימים ומהם שאמר השם בהם [שם] והסגירו שבעת ימים שנית ומחלקותם הוא בראייתו בהסגר שני ר' מאיר אומר כי אם ראה אותו שטהר אומר לו טהור אתה ואם ראה אותו שנטמא שותק וזהו ענין אמרו להקל ולא להחמיר וחכמים למדים ממאמרו לטהרו או לטמאו וכיון שראהו על כל פנים יש לו לדון ולומר טהור או טמא ואין לו לשתוק ולפיכך אינו רואה במועד כדי שלא יטמאנו וידאג במועד והשם אמר ושמחת בחגך:

אמר המאירי הכונה להתחיל בה בביאור הדברים שאי אפשר לעשותן במועד ואמר על זה רואין את הנגעים להקל אבל לא להחמיר כלומר שאם רואה בו סימני טהרה אומר לו טהור אתה והרי הוא משמחו אבל לא להחמיר כלומר שאם רואה בו סימני טומאה אינו מטמאו אלא שהוא שותק ועומד בחזקתו שהיה ר' מאיר סובר הרשות ביד כהן לשתוק וחכ"א שאין רואין כלל שמתוך שהוא בא להקל בא להחמיר שאין הכהן רשאי לשתוק אלא מאחר שעיין בו והכיר בו סימני טומאה עליו לטמאו והלכה כחכמי' ובתנאים ידועים כמו שיתבאר בגמרא:

זהו ביאור המשנה ומה שבא עליה בגמרא כך הוא צריך שתדע שבארבעה דברים צריך אדם להראות נגעו לכהן הראשון טהור מתחלתו שהכירו בו בני אדם סימני צרעת או שהוא מכירן בעצמו והוא שהלבין הבשר מתוך הנגע צריך הכהן לראות אם לטמאו מיד בסימנים ידועים והם שער לבן או מחיה בתוך הנגע אם לטהרו אם אינו לובן של צרעת ואין בו שער לבן ומחיה הדרך השני לסוף שבעה של הסגר ראשון צריך הכהן לראותו אם לטמאו בסימנים ידועים והם שער לבן ומחיה ופשיון אם לטהרו בשאין שם אחד מאלו וכהה הנגע אם להסגירו שנית אם אין שם אחד מאלו ולא כהה אלא שעמד בעיניו הדרך השלישי הוא לסוף הסגר שני לטמאו באחד מהסימנים או לטהרו אף בעמד בעיניו ואין

שם עוד הסגר ועד כאן הוא נקרא מצורע מוסגר הדרך הרביעי שטמאו הכהן והוחלט ולבסוף ימים הכיר בעצמו סימני רפואה ומתוך כך הוא מראה את סימניו לכהן לדונו בדין טהרת מצורע ויוצא מימי חלוטו לימי ספירו שסופר שבעה שבין תגלחת לתגלחת כדין האמור בטהרת מצורע:

נמצאו ארבעה דברים בראיית נגעו ושלשה שמות בענינו והם ימי הסגר ימי החלט ימי ספירה נטהר מתוך הסגר אינו צריך ספירה ולא קרבן אלא טהור מיד כשאר בני אדם אבל נטהר מתוך החלט הוא הוא שצריך ספירה ושאר דינין האמורין בטהרת מצורע ושלשה שמות אלו אף דינו משתנה בהם והוא שימי הסגר בין ראשון בין שני טעון שלוח ואסור בתשמיש המטה ומטמא באהל טומאה האמורה עליו באהל על הדרך שביארנוה במסכת ברכות אבל אינו טעון פריעה ופרימה אבל ימי החלט טעון פריעה ופרימה ואין צריך לומר שלוח ומטמא באהל אבל מותר בתשמיש המטה ימי ספירו נכנס לפנים מן החומה ואינו מטמא משכב ומושב אבל מטמא אדם וכלים במגע ואסור בתשמיש המטה ויש חולקין לומר שהמוסגר מותר בתשמיש המטה כמוחלט כמו שביארנו במסכת מגלה:

מעתה צריך שתדע שזה שביארנו במשנה שאין רואין את הנגעים במועד הדברים אמורים בטהור מתחלתו שראה בעצמו סימני צרעת ואמר על זה שאין רואין אותו במועד שמא יטמא וכן בסוף הסגר שני שמא יוחלט שכל שרואה בו סימני טומאה אף הוא אינו רשאי לשתוק אלא עליו לטמאו ומתוך כך אינו רואה שמא יוחלט וידון בפריעה ופרימה וכן מוחלט שהוכרו בו סימני רפואה שמא יתרפא ויצטרך להרחיקו מצוות אשתו אבל בסוף הסגר ראשון רואין שסימני החלט בסוף הסגר ראשון אינם מצויים כל כך וא"כ קולא יש כאן אם כהה וחומרא אין כאן שאם עמד בעיניו אף הוא עומד בהסגרו ולסימני טומאה מיהא אין חוששין ומגדולי המחברים מחליטין את הפסק שלא לראות כלל ושיטת הגמרא מוכחת כדברינו:

יש חולקין בקצת דברים אלו שכתבנו ומצד שהם מתבלבלים בפי' הסוגיא אני צריך להעירך בביאורה והוא שכשאמר רבי נראין דברי ר' מאיר במוחלט ביאר רבה שבטהור מעיקרו לא נחלקו שאין רואין שהרי אין כאן קולא בשום פנים שאם מכיר בו שאין שם נגע הרי הוא גם כן עכשו בחזקת טהרה ואם מכיר בו סימני טומאה או סימני הסגר אע"פ ששותק מ"מ אין כאן קולא וכל שכן לר' יוסי שלדעתו אם יראה בו סימני טומאה אינו יכול לשתוק ובהסגר ראשון גם כן לא נחלקו שלדברי הכל רואין ר"ל אם חל שביעי של הסגר ראשון במועד ואפי' לר' יוסי שהרי יש כאן קולא שאם כהה מטהרו ואם עמד

בעיניו אין כאן חומרא שהרי דינו בהסגר שני והרי מוסגר הוא ואם מכיר בו סימני החלט לר' מאיר שותק ולר' יוסי מיהא אע"פ שאי אפשר לו לשתוק רואין ששער לבן ופשיון בהסגר ראשון אינן מצויין ואינן חוששין לדבר שאינו מצוי ונמצא שאין מחלקתם אלא בהסגר שני שחל שביעי של הסגר שני במועד וצריך לראותו אם לטהר אם להחליט שבסוף הסגר זה סימני טהרה מצויין וסימני החלט מצויין ואין מקום להעמידו בהסגרו שאם עמד בעיניו טהור ולדעת ר' מאיר רואין שהרי יש כאן קולא בכהה או בעמד בעיניו ואין כאן חומרא שאם רואה סימני החלט שותק ולר' יוסי אין רואין שאי אפשר לו לשתוק שמא יראה בו סימני פריעה ופרימה ויצטרך לדונו בפריעה ופרימה זהו דרך מחלקתם במוסגר אבל מחלקתם במוחלט הוא מטעם אחר והוא שזה שהוחלט ופרע ופירם וישב לו בדד ומכיר עכשו בעצמו סימני רפואה ורוצה להראותה במועד לר' מאיר רואין שמא יטהרנו ויבא לידי קולא ואע"פ שבא מטהרתו לידי ספירה מ"מ הוקלה טומאתו ליכנס לפנים מן החומה ואע"פ שיש חומרא מצד אחר והוא איסור תשמיש המטה חומרא זו בערך שאר הקולות אינה כלום ואם אין מכיר בו רפואה הרי היא בחזקתו ואין כאן חומרא ואם תאמר במוחלט מיהא האיך אמ' אבל לא להחמיר הרי אין בו חומרא לעולם לדעת זה שמא כך היא הצעה של משנה רואין את הנגעים בכל מקום שהיא קולא כגון מוחלט והסגר שני אבל לא להחמיר ר"ל במוסגר שנחליטנו ולר' יוסי אף מוחלט אין רואין שחמורה לו מניעת תשמיש ונמצא קלו חומרו ובא ר' יוסי ואמר מדעתו שבמוסגר שני רואין כר' מאיר ולא מטעמו שאף ר' סובר שאין כהן רשאי לשתוק אלא מפני שאם יטהרנו הרי הוא טהור לאלתר ואם יחליטנו יבא לידי היתר תשמיש וציותא דאשתו עדיפא ליה ושאר חומרות קלות אצלו בערך זו ובמוחלט אין רואין כר' יוסי:

דף ז:

ולבריתא השנויה בהפך אתה מפרש נראין דברי ר' יוסי במוסגר שלא לראות שמא יחליטנו ויפסיד ציותא דעלמא ואע"פ שאף המוסגר טעון שלוח מ"מ כל שהוא מוסגר לבו סמוך שיטהר ובטוח שבקרוב יתחבר עם שאר בני אדם וכל שאינו מתיאש מזה נוח לו משיתיאש אע"פ שיבא להיתר צוות אשתו והוא ענין ציותא דעלמא עדיפא ליה זו היא שיטתנו שעליה סמכנו לפסוק כמה שכתבנו:

והרבה חולקים לומר שהעומד בעיניו בהסגר שני אין מטהרין אותו וכן כתבוה מקצת גדולי הצרפתים ואל תחוש לדבריהם ובהדיא תניא בספרי העומד בבגדים בראשון מסגיר בשני שורף ובאדם בראשון מסגיר ובשני פוטר אלא שחוזרים וחולקים לומר שאף

המוסגר מותר בתשמיש ואין בו איסור אלא לימי ספירו ולדבריהם צריכים אנו לפרש במה שאמרו ציותא בעלמא עדיפא ליה או ציותא דאשתו עדיפא ליה שהוא נאמר על מוחלט הבא לידי ספירה ולא במוסגר הבא לידי החלט שהרי שניהם מותרין ומ"מ אין אנו צריכין לשנות בשיטתנו לדעת זה אלא בדברי ר' ואף בהם אפשר לפרש נראין דברי ר' מאיר במוסגר ומטעם שהזכרנו לדעת ר' מאיר ויתיחס לר' גם כן דעת האומר שהכהן רשאי לשתוק ונראין דברי ר' יוסי במוחלט ומטעמו של ר' יוסי דאיסור תשמיש חמור אצלו ואע"פ שימי ספירה מועילים לו לציותא דעלמא ציותא דאשתו עדיפא ולבריתא שנויה בהפך נראין דברי ר' יוסי במוסגר ומטעמו של ר' יוסי וכר' מאיר במוחלט מטעם ציותא דעלמא עדיפא וגם זה נכון:

ואף גדולי המחברים לא מצאתי בדבריהם איסור תשמיש אלא לימי ספירה וכדכתי' בהדיא בימי ספירו וישב מחוץ לאהלו ואין אהלו אלא אשתו שיהיה כמנודה וכאבל ליאסר בתשמיש:

ומה שאמרו לראיית היתר תשמיש בימי חלוטו יותם לא היה לו לעוזיהו אלא בימי חלוטו כך פירושו שבימי חלוטו של עוזיהו נתעברה אשתו מיותם והביאם לומר כן מפני שתמהו על מה שכתו' בשנת עשרים ושבע לירבעם מלך עוזיהו ואי אפשר לומר כן שהרי בשנת חמש עשרה לאמציהו מלך ירבעם ואמציהו מלך עשרים ותשע ונמצא שירבעם מלך עם מלכות אמציהו ארבע עשרה שנה שמחמשה עשר עד תשעה ועשרים ואותה שנה מת אמציה ומלך עזיה ונמצא שעזיה מלך בשנת ארבע עשרה לירבעם ולפשוטו של מקרא פירשו מפרשי המקראות בשנת עשרים ושבע לימים הבאים כלומר ששנה שמלך ממנה ואילך שבעה ועשרים שנה והיא שנת ארבע עשרה למה שעבר ממלכותו שהרי ארבעים ואחת שנה מלך ובסדר עולם לא ראו לתרץ המקרא כן ופירשו בשנת עשרים ושבע לירבעם מלך עזיהו אפשר לומר כן והלא שניהם מלכו כאחד אלא שמלך מלכות מנוגעת נראה מדבריהם שמלכות עזיהו וירבעם התחילה כאחת ולפי הפסוקי' אי אפשר לומר כן אם לא מלך עזיהו בחיי אמציה ארבע עשרה שנה וא"כ כך פירושו של מקרא שמתחלת עשרים ושבע לירבעם שהיא תחלת עשרים ושבע של עצמו גם כן מלך עוזיהו מלכות מנוגעת ותלה הדבר בירבעם שתולין הקלקלה במקולקל ועוזיהו מלך חמשים ושתים שנה נמצאת עשרים ושש שנים שהם חצי זמן מלכותו במלכות מנוגעת וכשמת עזיה היה יותם בן חמש ועשרים שנה והרי ששנה אחת נצטרע עוזיהו כשנולד יותם ונמצא שנתעברה אמו בימי חלוטו ומ"מ ר' יהודה היה סובר שלא נצטרע בתחלת עשרים ושבע אלא במקצתה וכבר נתעברה אשתו קודם שנתנגע:

אפי' היו סימני טומאה של מצורע או סימני רפואה ניכרים לכל אדם אינו לא טמא ולא טהור עד שיטמאנו הכהן או יטהרנו מאחר שכן חתן שנולד בו נגע נותנין לו שבעת ימי משתה שלא לראותו לו ולאצטליתו ולכסותו וכן ברגל כמו שביארנו שהרי אמרה תורה וצוה הכהן ופנו את הבית לא נטמאו כלים עד שיאמר הכהן טמא והרי הזקיקתו תורה לשתוק עד שיפנו את הבית ואם ממתינין לדבר הרשות אחר אין ממתינין אותו כגון שהיה רוצה ליכנס לסעודת הרשות וכיוצא בזה ואין למדין מפנו הבית לשאר דברי הרשות שכל ענין נגעי בתים חדוש הוא שהרי אין עצים ואבנים מיטמאין בשום מקום ומיטמאין בה ואין למדין מן החדוש:

דף ח.

לעולם אין רואין את הנגעים אלא ביום ולאורו של יום לא להסגיר ולא להחליט ולא לפטור לא בנגעי אדם והם הנקראים כאן טומאה דגופו ולא בנגעי בתים וסומא באחת מעיניו אינו רואה את הנגעים לא בנגעי אדם ולא בנגעי בתים ובגדים וכן מי שכהו עיניו אע"פ שלא נסתמא:

במקום אחר התבאר שאין רואין לא שחרית ולא בין הערבים ולא בצהרים ולא ביום המעונן וזמן הראיה בשעה רביעית וחמשית ושמינית ותשיעית וכבר ביארנוה במסכת סנהדרין ל"ד ב':

המשנה הרביעית והכונה בה לבאר ככונת מה שלפניה ועוד אמר ר' מאיר מלקט אדם עצמות אביו ואמו מפני שהוא שמחה לו ר' יוסי אומר אבל הוא לו לא יערער על מתו ולא יספידנו קודם לרגל שלשים יום אמר הר"ם אין סופדין את המת ל' יום קודם המועד כדי שלא יבא המועד והוא מתאנח ודואג מפני התעוררות אבלותו ואין הלכה כר' מאיר בשתי ההלכות:

אמר המאירי ועוד אמר ר' מאיר כלומר כשם שהיה מיקל בראיית נגעים כך היה מיקל ללקט עצמות אביו ואמו במועד כדי לקברם במקום אחר הגון מפני ששמחה הוא לו לקברו במקום הגון ושאלו בה בגמ' והרי המלקט עצמות צריך להתאבל אותו היום והיאך הוא לו שמחה ותירץ בה ששמחת הרגל עליו כלומר אין לחוש לזו שהרי אין אבלות חלה במועד ואע"פ שחייב בקריעה כמו שהתבאר באבל רבתי יקרע ואין בכך כלום כדין מת לו מת במועד שקורע ואינו מתאבל או שמא הואיל ואין קריעה שבשעת ליקוט מן הכתו' רגל דוחה אותה וכן כתבוה גדולי המפרשים:

ר' יוסי אומר אבל הוא לו ולבו דואג עליו והילכך כל ליקוט עצמות במועד אסור וכן הלכה:

ולא יעורר על מתו כלומר מי שמת לו מת במועד שהוא רשאי לספדו בקצת מתים כמו שיתבאר לא יעורר אחרים שהם מרי נפש לבכות עמו את מתיהם הישנים שלא להרבות את ההספד:

ולא יספידנו קודם הרגל שלשים יום הגירסא הנכונה לא יספידנו מבנין הפעיל ופירושו שלא ישתדל בהספדו כלומר לא יחזור אחר ספדן לספוד לו במת שמת לו זה כמה משלשים יום סמוך לחג ואילך ופי' בה בגמ' שני טעמים אחד שאין המת משתכח מן הלב עד שלשים יום כלומר שהספד זה מחדש עליו את היגון כאלו היום מת לו ואינו משתכח ונמצא חגו בא לו תוך שלשים לאבלו ולטעם זה אפי' מצא ספדן בסתם אסור ובתלמוד המערב נראה שנמשכו לטעם זה שאמרו שם שבמת חדש מותר ואיזהו מת חדש כל שלשים יום כלומר שכל זמן שימות לו המת שלשים סמוך לחג מספידו כל זמן שירצה אף בשבוע שהחג חל בתוכה שהמרירות דבק בו ואינו מתחדש מפני ההספד וכן הלכה וי"מ אף ענין לא יעורר וכו' במת שמת לו זה כמה כדין חברו אלא שמפרשים בעוררות זה הזכרה בין המתים ר"ל שהולך לו לבית שמת שם המת ומעורר הספדו עמהם והדברים דברים של טעם לענין פסק ומ"מ לענין לא יספידנו נאמר בגמרא טעם אחר משום מעות הרגל כלומר ששלשים יום קודם הרגל אדם מזמין מעות לצורך הרגל ושמא מתוך המרירות הוא נותנם לספדן ונמצא מועד בטל ולדעת זה אם מצא ספדן בחנם מותר אלא שנראה בטעם האחר:

זהו ביאור המשנה ומה שבא עליה בגמרא כך הוא ליקוט עצמות כבר ביארנו במשנתנו שמתאבל עליהם כל היום ומ"מ לערב אין מתאבל עליהם ולשון הגמרא בזה מתאבל עליהם כל היום ולערב אין מתאבל ואפי' צרורים לו בסדינו ונחלקו מפרשים בענין צרורים לו בסדינו אם הוא מוסב על אבלות היום ולחומרא או על הפקעת אבלות של מחר ולקולא יש מי שאומר מתאבל עליהם כל היום אפי' לא ראה העצמות כגון שהיו צרורים בתכריכיו הואיל ומ"מ הוציאם מקברו ויש מי שאומר לחומרא גם כן אפי' לקטם והתאבל עליהם אותו היום ולא קברם עדין אלא שצררם בסדין הרי צרירת הסדין חשובה לו קבורה ואם חוזר ורואה אותם ביום אחר חוזר ומתאבל ויש מי שמפרשה לקולא כלומר שלא תאמר שאם לקטם ולא נקברו שיהא מתאבל עד שיקברו אלא משעבר יום לקיטתו אפי' צררם בחלוקו ורואה אותם תמיד אינו מתאבל עוד עליהם אא"כ קבר וחזר וליקט ולזה הדעת נוטה:

לרוב מפרשים ראיתי שלא נאמר אבלות יום אחד וקריעה לליקוט עצמות אלא לאב ואם ומ"מ באבל רבתי אמרו כל שקורעין עליו בשעת מיתה קורע בשעת ליקוט וכל שאינו מאחה בשעת מיתה אינו מאחה בשעת ליקוט:

פירשו בתלמוד המערב שליקוט עצמות אין אומרים עליהם קינים ונהי ולא ברכת אבלים ולא תנחומי אבלים אבל אומר עליהם דברי שבח וקלוסים פי' שבח של הקב"ה וכן פירשו שם שאם היה מעביר ארון ממקום למקום יש בו צדדין שיש בו משום ליקוט והוא שאמרו שם אמר ר' אחא הדא דתימא בארון של אבן אבל של עץ יש בו משום ליקוט עצמות ר' יוסה אומר לעולם אין בהם משום ליקוט עצמות עד שיעבירנו באפיקריסין ממקום למקום ר"ל בפרהסיא הא בארון אפי' של עץ אין בו משום ליקוט עצמות ר' מונא הורי לר' הלל לקרוע ולהתאבל כר' אחא דאמר יש לקוט עצמות בארון של עץ ושלא להטמא כר' יוסה ר"ל שהיה כהן ומיטמא אף בשעת ליקוט עצמות והורה לענין זה שלא נקרא ליקוט עצמות בארון אפי' של עץ ומאחר שהורה כן ראוי להחמיר בשתיהן ולמדת מ"מ שכהן מיטמא בשעת ליקוט עצמות וגדולי הפוסקים כתבו אפי' לעצם כשעורה וגדולי המחברים אוסרין אפי' בשדרו קיימת ובפרק נושאין על האנוסה יראה שמיטמא הוא על ליקוט עצמות אלא שאפשר לפרשה בשלם וכן ירושלמי שהזכרנו ולשיטה זו מיטמא הוא על ליקוט עצמות אחר שיודע שכלו לשם ולדעת זה צריך להזהיר שלא יגע בעצם אחד בזולת האחר אלא אם רוצה לפנותה ילקטוהו ישראל ויתנוהו בדסיקיא ויפנוהו הם למקום שירצו:

ליקוט עצמות זה בשל אב ואם אין ראוי שיעשה על ידי הבן עצמו כדי שלא יהיו עצמות אביו בזויים עליו והוא שאמרו באבל רבתי כל העצמות אדם מלקט חוץ מעצמות אביו ואמו וכן אמרו שם אמר ר' אלעזר בר' צדוק כך אמר לי אבא בשעת מיתתו בתחלה קברני בבקעה ולבסוף לקט את עצמותי ותנם בארזים ואל תלקטם אתה בידיך שלא אהא בזוי בעיניך וכך עשיתי לו נכנס יוחנן וליקטם ופירש עליהם את האפרסקל נכנסתי וקרעתי עליהם ופרשתי עליהם את הסדין וכשם שעשה לאבא כך עשיתי לו וכן אמרו שם ליקט עצמות אינו אלא עד שיכלה הבשר וכן אמרו שם מלקט אדם עצמות שני מתים כאחד ונותן בארזים ובתלמוד המערב אמרו אין שמועה לליקוט עצמות א"ר חגי והוא ששמע למחר כלומר הא אם שמע ביום לקוט עצמות מתאבל עליו אף מן השמועה עד הערב אע"פ שלא היה שם וכתבו הגאונים שאותו יום כל דיני אבלות עליו:

דף ח:

המשנה החמשית והכונה בה ככונת מה שלפניה אין חופרין כוכין וקברות במועד אבל מחנכין את הכוכין ועושין נברכת במועד וארון עם המת בחצר ר' יהודה אומר אא"כ יש עמו נסרים אמר הר"ם כוכין הוא שחופרין בארץ קברים וקברות [הוא] שבונין קבר על גבי קרקע ואסור לעשות קבר לקבור את המת אחר המועד ומחנכין הוא שיוסיף באורך הקבר וברחבה אחר שהיתה חפורה ונברכת [היא] חפירה כאותן ששורין בהן הפשתן ודומיהן ואין הלכה כר' יהודה:

אמר המאירי אין חופרין כוכין וקברות במועד פי' בגמ' כוכין בחפירה וקברות בבנין וענין הלשון אין חופרין כוכין ואין בונין קברות וכבר ידעת שבראשון של יום טוב ו' א' אמרו יום טוב לגבי מת כחול שוויוה רבנן ואין צריך לומר שכן בחולו של מועד ומאחר שכן אתה צריך לפרש בזו ענין איסורם מפני שהכוכין יש בחפירתם טורח יתר וכן בנין הקברות ומ"מ חפירת קברות כעין שלנו עושין שהרי אף יום טוב שני לגבי מת כחול שויוה רבנן וכל שכן חולו של מועד כמו שביארנו:

אבל מחנכין את הכוכין כלומר אם נעשו מערב יום טוב ולא הוצרכו עד המועד מתקנין אותן ר"ל שמאריכו או מקצרו או מרחיבו הואיל והוא צריך לו וכן הלכה ופירשו בתלמוד המערב מאריך בו מצד אחד ומרחיב בו בין מצד אחד בין משני צדדיו וגדולי המחברים פירשו שלא נאסרו כוכין וקברות במועד אלא בשעשאם להקבר אחר המועד ואף גדולי הפוסקים כתבוה כן אלא שאני תמה היאך התירו לתקנם שלא לצורך המועד וגדולי הדורות פירשו דבריהם מפני שדרכם היה לחפור כוכין וקברות לימכר כשיארע להם ואמר שאין חופרין במועד אלא לצורך המועד אע"פ שהעיר מרובה בעממין ואפשר שיזדמן ויצטרך והחנוך מותר בדרך זה וכל זה אינו מספיק שהחינוך שלא לצורך ידוע היאך מתירין אותו וכן קצת מפרשים פירשו בו דברים זרים מהם שפירשו שלא הותר ביום טוב שני אלא טילטול ורחיצה וגזיזת שער אבל חפירה לא וזהו דעת גדולי הרבנים ותמה על עצמך והרי התירו מיגז אסא שהיא קצירה מן המחובר ועוד היאך הוא חול גמור לדעתם וכן בשאילתות שתירצו שזו שבכאן בשיש עממין אינו כלום שהרי אמרו ביום טוב ראשון יתעסקו בו עממין ביום טוב שני יתעסקו בו ישראל וכן שאמרו שם והאידנא דאיכא חברי חיישינן אלמא אפי' בדאיכא עממין שרי וכן מה שפירשו אחרים שלא נאמר אלא ביום טוב שני של עצרת ושל ראש השנה או של ימים אחרונים של פסח וסוכות שהם חול הא יום טוב שני של ראשונים של פסח ושל סוכות שהם חול המועד לא אינו כלום שלא מצינו בשום מקום שהקלו ביום טוב שני מה שלא יקלו בחולו של

מועד ויש מתרצים את הקושיא ממה שאמרו בתלמוד המערב בענין עשיית ארון למת הדא דתימא במת שאינו מפורסם כמו שנכתוב בסמוך בסוף משנה זו ואף כאן במת שאינו מפורסם ואינו נכר שלצורך מת יחפרוהו ודבר זה בקהלות גדולות כעין שלהם אבל קהלות שלנו מתוך מיעוטם כל מתים שבה מפורסמים הם ואע"פ שלא הוזכר דבר זה אלא בעשיית ארון ולא בחפירת כוכין אין הטעם אלא שבזמנם היו רגילים בחפירתם לפני הצורך אבל עכשיו שאף הקבר אינו נעשה אלא תכף למיתה הרי הוא כעשיית ארון וי"מ שבמועד נאסרו שיש בהם כדאי לטעות שלצורך עבודת קרקע הם עושים אבל יום טוב שני אין טועין בכך ומותר וסוף דבר עקר הדברים כמו שפירשנו תחלה:

ועושין נברכת במועד יש מי שפירש נברכת של כובסין והיתרה מצורך המועד לדברים שמותר לכבסן במועד וגדולי הרבנים פירשוה כן והוא תימה לענין פסק ולענין פי' לענין פסק שהרי יכול לכבס בלא חפירה ולענין פי' שראוי לתמוה מה טיבה של נברכת להזכירה בכאן ולהבליעה בין שני מתים חפירת כוכין וקברות מצד אחד ודין ארון עם המת בחצר מצד אחר ומתוך כך י"מ נברכת לרחוץ בה את המת וי"מ בקיע של מים לרחוץ בה המלוים את ידיהם ומתוך שתשמישן של אלו מועט ואינו אלא לשעה קראוה בתלמוד המערב תושב וגדולי המפרשים פירשו בנברכת שהוא קבר כגון שלנו שהוא כעין נברכת והוא שאמרו בתלמוד המערב נברכת בקיע וכל שהוא תושב נקרא בקיע שחפירת קברות כעין שלנו לא היתה אצלם קבורת עולם אלא לזמן והוא שקראוה תושב ואמר שעושין לו נברכת ליקבר שם עד שיחפור לו כוך לאחר המועד או יבנה לו קבר הכל לפי כבודו:

וכן עושין ארון עם המת בחצר כלומר שמביאין עצים ומנסרין מהם לוחות ועושין מהם ארון ובלבד בחצר שהמת בתוכה אבל לא בחצר אחרת שמא יחשדוהו במלאכה אחרת שלא לצורך המת:

ור' יהודה אוסר פי' לנסר את הלוחות הא אם היו לו לוחות מנוסרות מערב יום טוב עושה מהן ארון במועד והלכה כחכמים:

ומ"מ התנו על משנה זו בתלמוד המערב שני תנאים אחד לקולא ואחד לחומרא של חומרא הוא שלא יקוץ ארזים ר"ל שאע"פ שהתירו לנסר דוקא שהאילנות נתלשו מערב יום טוב ולא אמרו קוצצין עצים לצורך המועד אלא לאפיה ובישול ושל קולא הוא במה שהחמירו בכאן בחצר אחרת שלא הותנה כן אלא במת שאינו חשוב ומפורסם אבל במת מפורסם ומסויים הכל יודעין בו ועושין אותו אפי' בשוק והוא שאמרו שם כד דמך ר' חנינא חברון דרבנין עבדו לו ארונא בשוקא:

ויש שואלין בה מה ענין שלא להתיר לגמרי כדין מיגד גלימא ומיגז אסא שהותר אף ביום טוב שני ותירצו בה דמיגז גלימא ומיגז אסא הם דברי' ידועים שלמת הם נעשים אבל עשיית הארון כשהוא מנסר את הנסרים הרואה אומר שלצורך בנין הוא וכן אמרו שם שלא יחצוב אבנים אבל אם היו חצובות וצריכות ליחלק אחת לשתים או לשלש הרי הם כארזים לנסר ומותר ונראין הדברים לצורך ציונין שהיה דרכם להניחן בראשו וברגליו שאם לצורך בנין הרי אסרנו קבר של בנין ומגדולי המחברים פירשוה לבנות בהם קבר ונמשכו למה שפירשו באיסור קברות של בנין שלא נאסרו אלא בשעשאן שלא לצורך המועד והדברים נראין כמו שביארנו:

זהו ביאור המשנה וכלה על הצדדין שביארנו הלכה הם ולא נתחדש עליה בגמרא דבר שלא ביארנוהו אלא דבר אחד והוא שאם היו כליו של מת צריכי' כבוס מכבסין אותו במועד שהיה מנהג הרבה מהם להיות תכריכיהן מצויין אצלם בחייהם וכן אם מנהגם היה לגזוז את שערו שגוזזין אותו במועד:

המשנה הששית והכונה לבאר בה מה שכיון בשלפניה אין נושאין נשים במועד לא בתולות ולא אלמנות ולא מייבמין מפני ששמחה היא לו אבל מחזיר את גרושתו מפני שאין שמחה הוא לו ועושה אשה תכשיטיה במועד אמר הר"ם הטעם לאסור אשה במועד כי העקר אצלנו אין מערבין שמחה בשמחה ולפיכך אין לערב שמחת הרגל בשמחה אחרת ותכשיטי אשה הוא שתכחול עיניה ותעשה משערה עבותות כדי שלא יתפזרו ותשים בפניה צבע כדי שתראה אדומה ותסיר השער ממקומות מגופה ואפילו בתער וכל הדומה לזה מותר במועד והיה מנהג הנערות הקטנות שבהם כשהיו קרובות לבגרות שהיו טופלות כל בשרן בסיד וכיוצא בו מן הדברים שיחממו הבשר כדי להביא דם נדותן והיו נותנים עמו סממנים אחרים כדי לפתוח נקבי הגוף הקטנים כדי להשיר את השער ור' יהודה היה אוסר זה במועד למה שיש בו מן הטנוף ואין הלכה כר' יהודה:

אמר המאירי אין נושאין נשים במועד לא בתולות ולא אלמנות ולא מיבמין מפני ששמחה היא לו ופי' בה בגמ' הרבה טעמים ואחד מהם והנכונה שבהם שאין מערבין שמחה בשמחה שלא תהא האחת מתמעטת בחברתה אבל מחזיר הוא את גרושתו ופירשו בתלמוד המערב דוקא בגרושה מן הנשואין שלבו גס בה אבל נתגרשה מן הארוסין אף זו שמחה היא לו וכן הלכה:

ועושה אשה תכשיטיה ר"ל שכוחלת עיניה דרך קשוט ופוקסת ר"ל סריקת השער וי"מ בה גדילתו של שער ומעברת סרק על פניה והוא צבע שמאדים פניה ומעברת השער

מבית השחי ומבית הערוה בין ביד בין בכלי וטופלת עצמה בסיד וכיוצא בה אע"פ שאינה יכולה לקפלו בתוך המועד שטפול הסיד צריך שיעמוד בפניה זמן ארוך:

ר' יהודה אוסר בדרך זה מפני שניוול הוא לה ואינה נהנית ממנו במועד כלל והלכה כר' יהודה ומ"מ אם היתה יכולה לקפלו במועד עד שיועיל לה קשוט זה במועד אפי' שעה אחרונה שבו מותר:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ומה שבא עליה בגמרא כך הוא:

כל אלה שאמרו אסורין לישא אשה במועד כגון נושא ומיבם ומחזיר את גרושתו מן האירוסין כונסין הם ערב הרגל שעקר שמחת הנשואין ביום ראשון הוא אין צריך לומר שאין נושאין ביום טוב שהרי עקר שמחת החג ביום טוב היא אלא אפי' שבת שאין שמחה כתובה בו אין נושאין אע"פ שנתקדשה כבר ויש שבאין באיסור זה מגזרת שחיטת בן עוף האמורה במסכת כתובות:

דף ט.

כבר ידעת שהתמידים היו דוחין את השבת שנ' במועדו אפי' בשבת וכן המוספין אבל שאר הקרבנות אין דוחין שבת ואע"פ שבחנכת הנשיאים שבמשכן הקריבו שנים עשר יום רצופים ושבת בנתים והרי שהיו שם קרבנות הרבה ולא עוד אלא שבחנוך בנין שלמה הקריבו ביום הכפרים קרבנות של שמחה לבד ר"ל שלמים ואכלום לקיים מצות שמחה אין למדין מהוראת שעה:

תלמידים הבאים לשנות בעיר אחרת ורוצים לשוב לביתם ולשמוח ברגלים או לסבה אחרת וקבלו רשות מרבם ונפטרו ממנו אם לנו באותה העיר צריכין הם להפטר ממנו פעם אחרת:

לעולם תהא ברכת תלמיד חכם חביבה לו לאדם וישתדל בכל כחו שיברכהו מעשה באחד מן הגדולים שאמר לבנו על זוג של תלמידי חכמים בני אדם הללו של צורה הם זיל לגבייהו דליברכוך ואם יברכוהו בדברים חשודים אל יחשדם שמא נתרשלו בברכתו שאינו כן אלא יתבונן בדבריהם וימצאם נכוחים ואל תהא ברכתם קלה בעיניו והוא שאמרו בסוף שמועה זו אמרו ליה מאי בעית הכא אמר להו דאמר לי אבא זיל לגביהו דליברכוך אמרו ליך יהא רעוא דתזרע ולא תחצד תעיל ולא תפיק תפיק ולא תעיל ליחרוב ביתך וליתוב אושפיזך ליבלבל פתורך ולא תחוי שתא חדתי ולא הבין את דבריהם ונצטער הלך והגיד הדברים לאביו אחר לו אביו כלהו ברכתא נינהו דתזרע ולא תחצד תוליד בני ולא לימתו תעיל ולא תפיק תעיל כלתי ולא לימתו ברך תפיק ולא תעול

תינסיב בנתך ולא לימתו גובריהו דליהדור לותך ליחרוב ביתך וליתיב אושפיזך האי עלמא אושפיזא וההוא עלמא ביתא ליבלבל פתורך בבני ובבנתא לא תחזי שתא חדתי דלא תמות איתתך ותנסב איתתא אחריתי וכן אחד מן המברכים אמר למי שהיה מברכו יהא רעוא דלא תבייש ולא תתבייש והיתה הברכה קלה בעיניו ואמר לו אביו כברכתא דקודשא בריך הוא ברכך דכתוב ולא יבשו עמי לעולם:

דף ט:

אע"פ שאמרו העוסק במצוה פטור מן המצוה אין תלמוד תורה בכלל זה אלא מי שהיה עוסק בתורה ואירעה מצוה לידו אם אפשר לאותה מצוה על ידי אחרים אין לו לבטל עליה ואל תשיבני בטול תורה להוצאת המת ולהכנסת כלה שאף הם אי אפשר באחרים בראוי לה שהכל צריכין להם להרבות בכבוד ואם אי אפשר לו על ידי אחרים כגון שאין שם ראוי לה אלא הוא או שהיא מצוה המוטלת על גופו כגון לולב ושופר וכבוד אב ואם וקבורת מת מצוה במקום שאין לו קוברים ודומיהם המצוה קודמת ומבטל תלמוד תורה כדי לקיימה ואינו מפקיע חיובה מעליו בקיום מצות תלמוד תורה אפי' מצוה קלה ואע"פ שהעוסק במצוה פטור מן המצוה לא נאמר כן בתלמוד תורה הואיל ועקרה לידיעת קיום שאר מצות מבטלין אותה בשביל כל מצוה שאי אפשר לקיימה על ידי אחרים כך היא שטת גדולי המפרשים ויש שואלין והרי אף בשאר מצות כן שהרי אמרו במסכת קדושין ל"ב א' אמר לו אביו השקני מים ויש לו מצוה לעשות אם אפשר למצוה ליעשות על ידי אחרים כבוד אביו קודם תירצו גדולי המפרשים שתלמוד תורה הוצרך להשמיעני שלא תבטל הואיל ואפשר למצוה להתקיים שהייתי סובר הואיל ועקרו לקיום מצות יבטל מפני כל מצוה אף באפשר לעשותה באחרים וגדולי הדורות מתרצים שכבוד אביו שעה עוברת היא ואם לא היתה שעה עוברת היה יכול לבטלו לקיום המצוה אע"פ שהיה אפשר לעשותה באחרים אבל תלמוד תורה אע"פ שאינה שעה עוברת אינו מניחו לקיים מצוה שאפשר ליעשות באחרים הואיל וכלל תלמוד תורה כל שעה שעה עוברת היא ואם אי אפשר לעשותו באחרים תיבטל תלמוד תורה אע"פ ששעתה עוברת:

לא סוף דבר במה שביארנו שהאשה עושה תכשיטיה בילדה אלא אפי' בשאינה ילדה ואפי' בזקנה ואפי' הזקינה ביותר כמשל הדיוט נאמר בת שתין כבת שית לקל טבלא ריהטא:

שלשה ימים לפני אידיהן של גוים אסור לשאת ולתת עמהם ואפי' להפרע מהם ואע"פ שהגוי מיצר בפרעון מ"מ שמח הוא לאחר זמן בתוך ימי אידו ויודה לע"ז ודבר זה יתבאר במסכת ע"ז:

דף י.

המשנה השביעית והכונה לבאר בה מה שהותר מכלל מלאכה מצד שאינו נקרא מלאכה אצל עושהו או מצד שהוא צורך המועד ואמר על זה ההדיוט תופר כדרכו והאומן מכליב מסרגין את המטות ר' יוסי אומר אף ממתחין אמר הר"ם הדיוט הוא מי שאינו בקי וגדרו בכאן במלאכת התפירה הוא שאינו יכול לכוין אימרא בחפת חלוקו בשעת חתוך הבגדים ומכליב הוא שתופר תפירה שאינה שוה אלא כשיני הכלב ומסרגין את המטות הוא שמותחין חבלים באורך וברוחב בארבעה כרעי המטה ומה שאמר ר' יוסי אף ממתחין ר"ל ממתחין אבל לא מסרגין וממתחין הוא שמותחין אותן כשהן רפות עד שיתמתחו בחוזק ויתקשו כמו היתדים המתוחים ואין הלכה כר' יהודה:

אמר המאירי ההדיוט תופר כדרכו פי' כל שאינו אומן בדבר נקרא הדיוט לענין אותו דבר ומלאכת הדיוט אינה חשובה להקרא מלאכה והילכך תופר כדרכו ופי' בגמ' הדיוט לענין זה ר"ל שאינו יכול להוציא מלא מחט בבת אחת והוא שכשהאומן תופר תוחב את המחט תחיבות הרבה כמלא ארך המחט ומושכה ממקום התפר ונמצאו תכיפות הרבה במשיכה אחת וכל שאינו יודע לתפור על דרך זה נקרא הדיוט אצל תפירה וכן כל שאינו יכול לכוין אימרא בחפת חלוקו ר"ל שאין יכול לעשות שפה בשולי החלוק שלא תתעקם השפה בקצת מקומות:

והאומן מכליב והכלבה זו פי' בגמ' מפסיע ר"ל שהוא תפירה דרך דלוג ותפירת עראי ונקראת בלעז באשטאר ופירשו עוד בהי כלבתא ר"ל תפירה שאין האומן מכוין בה לעשותה כהוגן ונעשית התפירה כעין שיני הכלב אחת למעלה ואחת למטה ואינן שוות זו כנגד זו ואע"פ שהוא אומן הואיל ומ"מ המלאכה אינה מלאכת אומן מותר וכן הלכה:

ומסרגין את המטות לצורך המועד והוא אריגת החבלים בשתי וערב עשויות כעין חלונות ור' יוסי חולק לומר שאין מסרגין אלא שממתחין והוא אריגת החבלים שתי בלא ערב וכל שכן שאם היה רפוי ממתחו אע"פ שהיה יכול למלאתו בכרים וכסתות עד שאין רפיון המתוח מעלה ומוריד בו והלכה כחכמים ולקולא וסירוג גמור מותר ומ"מ פי' בגמ' שגדילת החבלים מן המטוה אסור והוא שאמרו ושוין שאין מפשילין את החבלים לכתחלה וכל שכן טויית הצמר או הפשתן לעשות חבלים:

זהו ביאור המשנה ובגמרא התבאר על ידי גלגול שהמטה מקבלת טומאה משיסריג בו שלשה בתים ואין הלכה כן אלא משישופנה בעור הדג או שיגמור בדעתו שלא לשוף ובמקומה יתבאר בעזר הצור:

המשנה השמינית והכונה מה שכונת מה שלפניה מעמידין תנור וכירים במועד ר' יהודה אומר אין מכבשין את הרחים בתחלה אמר הר"ם מכבשין מנקר הריחים ואין הלכה כר' יהודה:

אמר המאירי מעמידין תנור וכירים ורחים במועד גדולי הרבנים פי' בתנור וכירים שבונין אותן מתחלה והוא שגודלין את הטיט ועושין אותן מתחלה ומושיבין אותן מפני שהן צורך המועד לאפות ולבשל ואפי' היה מוצא מקום לאפות על ידי טורח או שאלה מ"מ צורך המועד הוא ומותר אף כשיגמור מלאכתו לגמרי בלא שום שיור וכן הלכה וכבר הביאו ראיה לפירושם ממה שאמרו בגמ' רבא שרא למיגבל תנורי ובלבד בכדי שייבש במועד וישתמש בו וכן כתבוה גדולי המחברים ויש חולקין לומר שאין עושין אותן לכתחלה אפי' לצורך המועד אלא שאם נעשו מושיבין אותם ומעמידין אותם במקומם על ידי טיחה לצורך המועד ואפי' היו חליות מתקנין אותם ומחברין אותם על ידי טיחה והם מפרשים במיגדל תנורי תכונה אחרת שהיא מלאכת הדיוט כמו שיתבאר למטה ומ"מ אם אינו מוצא לאפות מותר:

ורחים העמדתן מותרת לכתחלה וכדקאמ' במתניתי' מעמידין תנור וכירים ורחים:

ור' יהודה אומר שאין מכבשין אותן לכתחלה וענין כבוש פי' בגמ' נקור הרחים כשהם חלקות יותר מדאי ואמר על זה שאין עושין כן מתחלה כלומר אם היא חדשה אבל ישנה מכבשין שהרי די לה בנקור מועט ומלאכת הדיוט היא ויש שפירשו בענין כבוש בגמרא בת עינא והוא לנקוב נקב הרחים הן בתחתונה שתוחב בה הברזל הן בעליונה שהחטים נכנסין בו ואמר שאין עושין כן מתחלה ר"ל בחדשה שאין מנקבין בה אבל בישנה כגון שניקבה ורוצה להרחיב את הנקבים מותר ויראה לי שהלכה כר' יהודה ובין נקור הרחים ובין בת עינא הכל מותר בישנה ואסור בחדשה שהרי חכמים לא הזכירו בדבריהם את הכבוש עד שתאמר הלכה כחכמים ולא דברו אלא על ההעמדה ומגדולי המחברים פסקו שהכל מותר אף בחדשה מפני שדעתם שחכמים נחלקו בזו על ר' יהודה להתיר והכל היה בכלל העמדה שהתירוה חכמים ומגדולי המפרשים מכריעים להתיר נקור אף בחדשה ובת עינא דוקא בישנה:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודינין הבאים תחתיה בגמרא אלו הן:

הסוס והחמור ודומיהם בין שעומדים לרכיבה בין שעומדי' לסבב את הרחים מותר ליטול צפרניו במועד ובכלל זה דבוק הברזלים ברגליו:

דף י:

ומעמידין את הריחים והוא מה שאמרו לאוקומי ריחיא ובונין מקום למושבם והוא ענין מיבני ריחיא וממשיכין לה אמת המים וחופרין מקום להמשכתה והוא ענין מיבני אמתא דריחיא וגדולי הרבנים מתירין אף לפסול הרחים מן ההר שכל זה צורך המועד הוא והם מפרשים מיבני ריחיא כן ופירשו במיבני אמתא דריחיא תקון מקום מושבם וכן הלשון מוכיח אלא שראוי להחמיר:

ובונין אבוס לבהמה לתקן בו מקום לאכילתה ומשוין את הקרקע לצורך שכיבתה וסורקין אף שער שבצוארו כדי ליפותו אע"פ שיש כאן תלישת שער בודאי ואין צריך לומר שמקרדין או מקרצפין שהרי אף ביום טוב מותר כמו שהתבאר במקומו ואע"פ שכל מלאכה שלא במקום פסידא אסורה אף בזו כל שאינו נסרק כראוי אינו חשוב כל כך לבני אדם:

ובונין סטיו או אצטיבא מפני שהן מעשה הדיוט וזהו שאמרו למיבני קרפיטא ולמיבני איצטיבא ולענין ביאור מיהא אין בידנו מה בין קרפיטא לאיצטיבא ואע"פ שגדולי הרבנים מפרשים איצטיבא כגון של אבנים וקרפיטא ספסל של עץ אינו נראה שהרי באחרון של קדושין אמרו ליתיב מר ארקרפיטא ואמ' ליה מי סני איצטיבא דאמרי רבנן או ספסל דקרו אינשי אלמא דקרפיטא ואיצטיבא חדא היא ולא היה תופשו אלא על שהיה מחזר אחר לשונות זרים ואיפשר שאיזו תכונה יש ביניהם אלא שרוב בני אדם קורין לכלם איצטיבא או ספסל:

מקיזין דם לבהמה במועד ואין מונעין ממנה רפואה מפני שהם מלאכת האבד ואפי' רפואה שיש בה מלאכה מותרת ואין צריך לומר באדם ואע"פ שאינו חולה אלא שעושה כן לשמור בריאותו ואפי' בדברים שאין ראויין לאכילה לבריא:

מרככין את הבגדים בידים במועד והוא הנקרא כאן לדעת גדולי המחברים כסכוסי קירמי ולדעתי יש לפרש בה שמחליקין אותן על ידי שן החלקה הנקראת בלשון לעוזות לישקאר שאף זה אינו אלא מעשה הדיוט ומפרשי ההלכות פי' בכסכוס זה כבוס ואינו נראה שהרי קירמי פירשו יריעות דקות של פשתן מלשון עטרה בקרמין ומתוך שהם דקות כקרום הם קרויות כן ואחר שכן מה הוצרך לבא בהיתרן מטעם מעשה הדיוט תיפוק לי דכל כלי פשתן מותר לכבסן במועד אע"פ שנתכבסו מערב יום טוב מפני שהם

צריכים כבוס תמיד ועוד שהכבוס אינו מעשה הדיוט שהרי בכלי צמר אסור כל שהיה אפשר לו לכבס מערב יום טוב אלא שעקר הדברים כמו שכתבנו ומ"מ כווץ הקמטים הנעשה בבגדי' הדקים ובמחט והוא הנקרא כאן קטורי בי ידי ר"ל קשורי בתי הזרועות והוא הנקרא בלשון לעוזות פרונזי"ר מעשה אומן הוא ואסור:

המשנה פני שדהו אם עושה כן על דעת שיעשה שם גורן מותר ואע"פ שאין דשין במועד הרי מ"מ לצורך המועד מותר כמו שיתבאר ואם עושה כן על דעת שתהא הארץ נוחה לחרוש ולא תתעכב המחרישה בגבשושית ובגרמות אסור וכן מי שמנקה את שדהו ומקוששש עצים והוא הנקרא כאן זכי זכיא אם על דעת צורך העצים הותר ואם על דעת הקרקע ר"ל על דעת שלא יכשל בהם החורש לאחר המועד אסור וכן מי שפותח נקב בכותל הסמוך לשדהו להכניס לתוך שדהו אמת המים שחוצה לו דרך חורו אם על דעת שיכנסו הדגים וישארו על קרקע שדהו מותר ואם על דעת השקאת השדה אסור אם הוא בית הבעל וכן הקוצץ חריות של דקל אם על דעת שיאכילם לבהמתו מותר ואם על דעת שישביח את הדקל כעין זומר אסור ודברים אלו מתוך תכונת מעשה שלו אנו מכירים לאיזה דבר הוא מכוין והוא שבראשונה אם רואין אותו מכוין שיהא הגבשושית מוליא ניתן בתוך החריץ והוא הנקרא נצא עד שיהיו פני קרקע שוות לגמרי זהו על דעת גורן ומותר וכל שכן שמותר להשוות פני קרקע של ביתו שלא יהא נתקל בגבשושית ובגומות וכן כתבוה גדולי הרבנים ואם אינו מכוין מלאכתו כל כך אלא חופר את הגבשושית ומניח את העפר בקרוב הימנו ר"ל שמפזרו אילך ואילך ולא שיכוין למלא ממנו החריץ וכן חופר בחריץ ובסביבותיו עד שלא יהיו דפני החריץ ישרות מכל וכל אלא מפשטן מעט שלא יעכבו את המחרישה ואינו משוה את החריץ מכל וכל עם שטח השדה זהו על דעת חרישה והוא הנקרא מוליא במוליא ונצא בנצא אלא שגדולי המפרשים גורסין בהפך ומפרשין אותה בדרך אחרת וזו עקר וכן בשניה כל המניח את העצים הדקים ונוטל את הגדולים הרי זה דעתו לעצים ואם נוטל את כלם דעתו לחרישה וכן בשלישית אם לא פתח אלא נקב אחד ולא פתח נקב אחר כנגדו לצאת המים דרך שם דעתו להשקאה ואם פתח כנגדו דעתו לדגים וכן ברביעית אם נוטל את כלם מצד אחד זהו על דעת בהמתו ואם מכאן ומכאן זהו על דעת השבחת האילן ומ"מ מכירין או אין מכירין יתירא ממי שאינו צריך היכר ועל כיוצא בזה נאמר ויראת מאלהיך וכל שעושה בדרך שהזכרנו להיתר בכונת אסור אין צריך לומר שאסור אלא אף מי שעשה בדרך שהזכרנו לאיסור בכונת היתר אסור מפני מראית העין:

תמרים לחים וקשים שאין דרכן להתבשל באילן בכדי שיהיו ראויים לאכילה אלא על ידי הדחק והם נקראים בלשון תלמוד תוחלני ודרכם היה בהם שאחר לקיטה מכבשין אותן במכבש לחממן ולבשלן ומשהין אותן זמן ארוך עד שיצא אותו לחות מהם אם הוא ליקטם על דעת שיאכלם במועד אכילה שעל ידי הדחק מותר והוא שאמרו מיגזרינהו שרי כלומר לקיטתם מותרת ופירשו גדולי המפרשים שמתוך שהיה דרכם ללקטם עם עוקציהם הוא מזכיר לקיטתם בלשון גזרה ר"ל חתיכה ולי נראה מיגזרינהו כמו מיגדרינהו שלקיטת התמרים נקראת גדירה ומ"מ לקיטתם על דעת הכבוש אסורה שהרי לא יהיו ראויות לאכי' במועד שכבישתם ממאיסתם עד שיתמצו מכל וכל וייבשו וזהו שאמרו מימצינהו אסור ר"ל הנחתם במכבש עד שיתמצו ומ"מ אם לקטם על דעת אכילה שעל ידי הדחק הן לעצמו ונמלך אח"כ שלא לאכלם אכילה שאינה ראויה הן למכור לאחרים ולא מצא לכבשם מאחר ואם אינם מניחם במכבש הם מתליעים סחורה של אבד הוא וכן כל כיוצא בזה ועליו נאמר ויראת מאלהיך:

אין עושין סחורה במועד לא לקנות ולא למכור ואפי' סחורה מועטת שאין בה טורח יתר והוא שאמרו פרקמטיא כל שהוא אסור ומ"מ אם היה דבר האבד כגון שאין סוחרים מצויים תמיד בכאן ובאו עכשו או למכור או לקנות או ספינה או שיירא שאין ביאתן מצוייה תמיד יותר ואין צריך לומר אם היה מתירא שמא יחמיץ יינו או תתקלקל סחורתו שמותר למוכרה אף לבני עירו ויש חולקים שלא להתיר אלא המכירה אבל לא הקנייה שהרי אין כאן פסידא אלא עבורי רווחא ומחמירין עלינו מפני זה שלא להלוות ברבית ונראין הדברים שאף הקנייה הותרה לענין זה שפרקמטיא מלה כוללת היא למכירה ולקנייה ומתוך שאינה מלאכה לא חששו בה בין פסידא לעבורי רווחא וכל שכן לענין ריבית שכל סחורה שאין בה אלא דבור לבד ומעשה מועט אין בו פקפוק ובתלמוד המערב אמרו בפירוש הדין שייראתא שרי למיזבן מנייהו בחלא דמועדא דאי מטי רווחא שתי קונדיטון ואכיל פסימין ומוקיר ליה למועדא שפיר וכן נראה לי טעם לדבר שהמעות לסחורה הן עומדין וכשהסחורה מצויה אם אין לוקחין אותה היא פסידא דלא הדר ומכל מקום בסחורה המצויה לאחר המועד על אותו השער ראוי להחמיר:

מי שידע בבני אדם שחייבין לו שבאו למקום אחד ואין ביאתם מצויה מותר לו לילך למקום שהם ולתבעם ואם היה חושש לחובו אפי' היתה ביאתם מצויה מותר:

דף יא.

יארוד של גוים אע"פ שהיא בעיר של ע"ז ויש בה יום איד הואיל ואין בה מכס לע"ז מותר לילך בה בזמננו ליקח שם בהמה עבדים ושפחות אחר שדברים אלו נמצאים בהזמנה בשעת היארוד שמא לא יזדמן לו כן אחר היארוד ולא עוד אלא שכותב ומעלה בערכאות שלהם שכל שהוא יכול להרויח עמהם במשא ומתן ובסחורתו הרי הוא כמציל מידם וגדולי המפרשי' אוסרין אא"כ גובה אותם בחובו ממה שאמרו שהוא כמציל מידם ולא נקרא מציל אא"כ היו חייבים לו וכבר ביארנו שכל שיכול להרויח עמהם נקרא מציל והרי אמרו שם בפירוש על קצתם זבני מיניהו פיתא וסנדלא ביארוד של גוים ודבר זה פקדון ביד פרק זה עד שיגיע למסכת ע"ז ויתבאר שם בשלמות בע"ה:

קליעות העשויות מעצים הדקים לצוד בהם את הדגים והם הנקראים כאן אוהרי מלאכת הדיוט הוא ומותר לעשותם במועד אבל רשתות העשויות מחוטים של פשתן לצוד בהם עופות והם הנקראים אוזלי מלשון ויביאו את המטוה שפירושו כד אזיל אסור לעשותם מפני שהם מעשה אומן:

קליעות של הוצים שעושין מהן צורות תנור וטחין אותם מבפנים ומבחוץ בטיט עושין אותן לצורך המועד ואף לדעת האוסר בהעמדת תנור מתחלה בזו התירו שאינה אלא מלאכת עראי ומ"מ לדברי הכל דוקא בשאפשר להשתמש בו במועד כמו שביארנו למעלה והוא שאמרו בסוגיא זו כאן בימות החמה כאן בימות הגשמים פי' בימות החמה כגון במועד של פסח שהם מתיבשים מהם ויכול להשתמש בהם במועד עצמו מותר אבל בימות הגשמים ר"ל ימי החג שהם שאין עשויין להתיבש ואין תשמישם מצוי במועד עצמו אסור ומותר גם כן לקלע חוטי הנפה דרך קליעה שכל שהוא דרך קליעה ולא דרך אריגה גמורה מעשה הדיוט הוא ולצורך המועד מותר:

המשנה התשיעית והכונה בה ככונת מה שלפניה ועושין מעקה לגג ולמרפסת מעשה הדיוט אבל לא מעשה אומן שפין את הסדקים ומעגלין אותן במעגלה ביד וברגל אבל לא במחצלים אמר הר"ם מעשה הדיוט כמו שקדם זכרו שיתן האבנים זו על גב זו בלא טיט ושפין את הסדקים פירושו ששפין ומחליקין הסדקין שבגג כדי שילכו המים ולא ירדו לבית דרך אותן סדקין ואמרו ומעגלין אותן כך שיעורו ומעגלין אותן כעין [מעגילה] ביד או ברגל אבל לא במחצלים ומחצלים כלי של ברזל שהבנאים מחליקין בו ובלשון עברי מקצוע:

אמר המאירי עושין מעקה לגג ולמרפסת מעשה הדיוט כגון הוצא ודפנא או שצר בצרור ר"ל בנין אבנים ואינו טח בטיט וענין זה יש שפירש בו מעקה גמור והוא צריך לו בגג

מפני שגגותיהן לא היו משופעין אלא חלקים כעין עליה ומשתמשין בה וצריכין לעשות בה מעקה וכן מרפסת פירשו בו שהוא תקרה יוצאה לפני פתח העלייה ומשתמשין בה אלא שהוקשה לקצת מפרשים ממה שאמרו בסיפרי כי תבנה וכו' יכול אף הבונה שער אכסדרא ומרפסת יהא חייב במעקה ת"ל בבתיך מה בית מיוחד לדירה וכו' אלמא שאין המרפסת חייב במעקה ונראין הדברים שהמרפסת אין ענינה מונח על דבר אחד בפרט וכל שיוצאין בו מפתח של עלייה נקרא מרפסת יש מהן שעשויין לתשמיש כגון שעולין דרך בה לפתחי עלייה וצריכין למעקה ויש מהן שאין עשויין להשתמש אלא שנכנסין דרך סולמות לפתחי העלייה והם עשויים להניח שם עצים ושאר דברים שאין דריסת הרגל מצויה בהם ויוצאין מן העליה להם דרך חלונות או מן החצר בסולמות וכגון זה אינו צריך מעקה אלא שקשה עוד לפרש שבתלמוד המערב פירשו לגג שלשה ולמרפסת עשרה ואם במצות מעקה הגמור אנו עסוקים הרי מצינו לה מקום בגג לעשרה כמו שאמרו בסיפרי מקום מעגלו שלשה ובית דרסו עשרה ומקום מעגלו הוא הצד הגבוה שממנו מתחילין המים לירד לצינור שבצד האחר ומפני שיש שם שפוע ואין משתמשין בו תמיד היו בשלשה אבל בית דרסו והוא שאר כל הגג העשוי לדריסה צריך עשרה ואפשר לתרץ בה שאף מה שאמר לגג שלשה במקום מעגלו הוא אומר כן או שמא מתוך שתשמיש הגג מצוי כל כך במועד דיו בשלשה שאין תשמישו מצוי אלא בימי מלאכה ולאחר המועד משלימו וגדולי המפרשי' פי' מתוך קושיות אלו שמעקה האמור כאן לא מעקה גמור הוא למצות מעקה אלא מעקה לצניעות בעלמא ואין נראה כן:

שפין את הסדקין והוא שכשהיו הגשמים יורדים היו נעשים סדקים בעפר הגג והתירו לו לטוחן בטיט או בסיד שלא ליכנס המים לתוך הבית:

ומעגילין אותן במעגלה וכו' פי' בגמ' שמתקנין את הטיחה ביד וברגל תקון גמור כעין תקון שבמעגלה שהוא כלי ברזל רחב שבו מחליקין פני הטיחה אבל לא יעשה כן במחצלים והוא כלי העשוי כמין מקבת דרך הכאה או דרך כבישה על הטיט ומתוך כבדו הוא מחליקו ואין צריך לומר שאין עושין כן במעגלה שמלאכתה בכך שאינה מלאכת האבד כל כך כדי להתיר בו מלאכה גמורה לגמרי אלא שאם היה שם חשש קעקוע לבירה אין פקפוק בהתרו:

זהו ביאור המשנה וכלה הלכה היא ולא נתחדש עליה בגמרא דבר שלא ביארנוהו:

המשנה העשירית הציר והצנור הקורה והמנעול והמפתח שנשברו מתקנין אותן במועד ובלבד שלא יתכוין מלאכתו במועד אמר הר"ם ציר הדלת ידוע והוא כמו עלי המכתש

מברזל והוא קטן וצנור ידוע ומנעול דבר שסוגרין בו הדלתות ופי' שלא יכוין מלאכתו במועד שלא יתעצל קודם המועד במלאכתו ויכוין לעשותה במועד:

אמר המאירי הכונה לבאר במלאכות אלו שהן מותרות מטעם מלאכת האבד הציר הוא רגל הדלת הסובב והצנור הוא חור האסקופה שהציר סובב בו ואמר שאם נשברו או נתקלקלו המנעול והמפתח מתקנן במועד אע"פ שנשברו מערב יום טוב והיה אפשר לו לתקנו שהרי מ"מ מלאכת האבד הוא ובלבד שלא יתכוין מערב יום טוב לעשות ממלאכה זו כדי לעשותה במועד הא אם עשה כן אסור שכל מכוין מלאכתו במועד אסור כמו שיתבאר:

זהו ביאור המשנה וכלה הלכה היא והתבאר עליה בגמרא שאין צריך במלאכה זו שנוי אלא עושה אותה כדרכו ובכלים הראויים לאותה מלאכה ר"ל בפטיש ובקורנס שמלאכת האבד אינו צריך לשנות בה כמו שיתבאר ומה שאמרו שעד שבא ר' יוחנן היה פטיש מכה בירושלם במועד ומיחה הוא בדבר לא מיחה אלא מפני שהיה סובר כר' יהודה להצריך שנוי אף במלאכת האבד ואין הלכה כן וכן התבאר בגמרא שמתקנין את היתד לסגור בו הדלת בלא שום שנוי:

המשנה האחת עשרה והכונה לבאר בה היתר מלאכה מצד שהיא לצורך המועד כבשים שהוא יכול לאכלן במועד כובשן פי' מנהגם היה שהיו צדין דגים קטנים וכובשין אותם במלח ובחומץ ומשהין אותו בכך ימים רבים וכן עושין בקצת דברים אחרים ואין ראויין לאכילה תכף שנכבשו עד שיעבור זמן לכבישתן ומתוך כך הוא אומר שאם יכול ליהנות בהם בתוך המועד מותר לכבשן אע"פ שאין ראויות במועד שהרי עכשו מ"מ מלאכת האבד הוא ואם כבישה זו אינה מפקעת אכילתן מכל וכל אלא שקצת בני אדם אוכלין אותם באיזה תקון מותר לצודן על דעת כבישה ולכבשן שהרי מ"מ ראויות הן לקצת בני אדם והוא שאמרו שרא להו רבא למיזל ולמיצד לכתחלה ולמימלח וכשהקשו לו ממשנתנו השיב אגב איצטא מיתדלי כלומר שיכבשום במכבש להוציא משם הוזק המליחה והלחות וכן הדין באיזה דרך של תקון:

נמצא מ"מ שלא הותרה צידה מתחלה אלא או לאכילה או למליחה הראויה לאכול במועד אף על ידי קצת תחבולה ואף זו דוקא בצנעה וכמו שאמרנו הציידין והדשושות עושין בצנעה לצורך המועד אבל בכונת ריוח לבד אסור ואין זה דומה לסחורה שהתרנו שבסחורה ביטול הכיס בפסידא אבל צידת דגים מציאה גמורה היא ועוד שהסחורה אינה אלא מקח וממכר ובצידה יש בה מלאכה גמורה וטורח יתר וכן שהסחורה הנאתה

מצוייה במועד עצמו ועוד שהסחורה שמא שעתה עוברת מה שאין כן בצידה ועוד שהסחורה היא מזדמנת לו מאליה והצידה הוא רודף אחריה:
זהו ביאור המשנה וכלה על הצדדין שפירשנו הלכה היא ולא נתחדש עליה בגמרא דבר שלא ביארנוהו: ונשלם הפרק תהלה לאל:

דף יא:

מי שהפך את זיתיו וכו' כונת הפרק ככונת הפרק הראשון ורובו יסוב על ארבעה ענינים הראשון לבאר המלאכות המותרות מחמת פסידא הן גדולה הן מועטת השני המותרות מחמת חשש פסידא אע"פ שאין הפסידא ברורה לו השלישי המותרות מחמת המצאת השכר לפועל שאין לו מה יאכל אע"פ שאין שם לא פסידא ולא צורך לבעל הבית הרביעי לבאר בקצת מלאכות על איזה צד הותרו זהו שרש הפרק אלא שיתגלגלו בו ענינים אגב גררא כענין סוגית התלמוד על הדרך שיתבאר:
והחלק הראשון יתבאר במשנה הראשונה ממנו והוא שאמר מי שהפך את זיתיו וארעו אבל או אונס או שהטעוהו פועלים טוען קורה ראשונה ומניחה לאחר המועד דברי ר' יהודה ר' יוסי אומר זולף וגומר כדרכו אמר הר"ם שהטעוהו שלא עמדו הפועלים בתנאים עמו ואמר לאחר המועד ולא אמר לאחר האבל ללמדך שהדברים שאסור לאדם לעשותן בידיו בימי אבלו כמו הפיכת זיתיו שהוא מותר לעשותן בחולו של מועד קורה ראשונה שטחנו הזיתים הטחינה הראשונה בלבד וזילוף הוא שיגרוף אותם מן הבור וגומר הוא שיסחוט הזיתים כדי שיצא מהן כל השמן וגף הוא שיסתום פי החבית והלכה כר' יוסי וכן מי שהיה יינו בתוך הבור וארעו אבל או אונס או שהטעוהו פועלים זולף וגומר וגף כדרכו דברי ר' יוסי ר' יהודה אומר עושה לו למודים בשביל שלא יחמיץ למודים הוא שיכסה אותם בנסרים והלכה כר' יוסי:
אמר המאירי מי שהפך וכו' פי' המשנה הוא שדרכם היה שאחר לקיטת הזיתים היו נותנין אותן במעטן והוא כלי גדול שצוברין בו את הזיתים ומתחממין שם זמן ידוע ולאותו זמן כבר נתבשלו הזיתים יפה ומוציאן מן המעטן ונותנן לבית הבד וענין זה נקרא הפיכה ומאחר שהפכן ונתנן לבית הבד אם אינו מוציא שמנן מגיעין לידי הפסד ובתלמוד המערב פירשו שאף במעטן היו הופכין אותן הרבה פעמים כדי לחמם חיצונות בפנימיות והוא ששנו שם מי שהיו זיתיו הפוכים ושנויים כלומר שנתהפכו שני פעמים שבדרך זה הם קרובות להפסד אלא שמ"מ התבאר שם שלא שנה הפוכים ושנויים אלא להודיענו שר' יהודה מחמיר אף באלו ומ"מ אף בהפכן פעם אחת התיר ר' יוסי וכך

אמרוה שם בלשון אחר כאן בעטינים כאן בגרגרים כלומר זיתים שבמעטן בהפיכה אחת קרובים להפסד אבל אם אינן במעטן אלא בגרגרים ר"ל שאין צבורין אלא שטוחים על הגג והאויר שולט בהם אין הפסדם קרוב באיחורם אא"כ היו הפוכים ושנויים ומשנה זו מ"מ בהפיכה המביאה להפסד היא שנויה וכלל הדברים כל הפיכה המביאה את הזיתים להפסד אם יתאחרו שלא להוציא שמנן הוא נכלל במשנה זו והוא שאמר מי שהפך את זיתיו בערב הרגל על דעת שיוציא שמנן ערב הרגל וארעו אבל ונטרד וכן שהוא אסור במלאכה כמו שיתבאר או שאירעו אונס או חולי או שהטעוהו פועלים ולא באו ולא נזדמנו לו אחרים שנמצא מ"מ שלא על דעת כיוון מלאכה במועד נשארו זיתים אלו במועד הילכך מתירין לו לטעון על הזיתים קורת בית הבד במועד פעם ראשונה והוא הנקרא במשנה זו קורה ראשונה כדי שיזוב מקצת שמנן ולא יבואו לידי הפסד גדול באיחורן עד מוצאי הרגל אבל אין מתירין לו פעם שניה שלא חששו להפסד מועט:

ור' יוסי אומר זולף וגומר פי' זולף מוציא השמן כדרכו בחול וגומר וטוען קורתו עד שתכלה מלאכתו שאף להפסד מועט חששו והוא שאמרו בתלמוד המערב יאבד דבר מועט ואל יאבד דבר מרובה דברי ר' יהודה ר' יוסי אומר אל יאבד דבר כל עקר ומאחר שהתעורר ר' יוסי לומר על מלאכה זו שהיא נעשית כדרכה נראה שר' יהודה חלק אף בזו להחמיר בה שלא לעשותה אלא על ידי שנוי:

וכן מי שהיה יינו בתוך הבור שכבר נדרכו ענביו קודם הרגל ויצא לו היין מן הגת וירד לבור והוא צריך להוציא היין מן הבור מפני שאם ישהנו מתירא שמא יחמיץ והרי הוא היה סבור להוציאו ערב הרגל ואירעו אבל וכו' לדעת ר' יוסי זולף וגומר ר"ל שמוציא היין מן הבור ומכניסו בחביות וגף אותן במגופה ור' יהודה אוסר אלא שהוא מתיר לסתום פי הבור בנסרים והוא ענין מה שאמר עושה לו למודים בשביל שלא יחמיץ והלכה כר' יוסי בשתיהן אלא שאנו צריכין להוסיף על דבריו שאע"פ שלא התירו במשנה זו אלא במי שהפך את זיתיו או שנדרכו ענביו הא מתחלה הפיכה ודריכה לא הותרו ואין צריך לומר לקיטה ובצירה מ"מ הכל לפי מה שהוא אבד לפי המקום ולפי הזמן:

כלל הדברים כל שיש הפסד באיחורו עושהו ובלא שנוי והוא שרוב פוסקים הביאו משנה זו בחבוריהם בלשון לכתחלה ומדבריהם אני דן להתיר בצירת כרמו בחולו של מועד ולהשתדל בכל עניני בצירה בכל שיש לשער שיש איזה הפסד באיחורו ובלבד שלא יכוין מלאכתו באותו הפרק והוא שגדולי המחברים כתבו הופך אדם את זיתיו ודורכן וממלא את החביות וגף אותן כדרך שהוא עושה בחול וכן כרם שהגיע זמנו לבצור בוצרין אותה ובלבד שלא יכוין מלאכתו במועד ולגאוני הראשונים נשאל בכרמים שהגיע

זמן חרישתם בראש חדש ניסן וזמן שלהם נמשך עד הפסח לפעמים בסיבת גשמים ואם מעכבים עבודתם מתבלבלים ונוצצים בתוך הפסח ויש פסידא בחרישה שאחר הלבלוב שהנצנים נופלים לסבת כלי המחרישה והתירו חרישתן במועד אף על ידי עצמן מ"מ יראה לי בגבולין אלו שלא נהגו במחרשה אלא בחפירה על ידי אדם שאין כאן פסידא ואסור:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים הבאים עליה בגמרא אלו הם:

כבר ביארנו בראש המסכתא שאיסור מלאכה במועד אינה אלא מדברי סופרים א"כ מה שנאמר כאן חולו של מועד דאסירא מלאכה מדאוריתא פירושו שהוא כעין דאוריתא הואיל והוא כעין יום טוב וכתוב בו מקרא קודש והוא זמן חגיגה במקדש וכן הוזכר בהרבה מקומות בתלמוד לשון זה בדברי סופרים כגון מה שאמרו הלל דראש חדש לאו דאוריתא כאלו של יום טוב מן התורה וכן בהרבה מקומות וכבר כתבנוה בפרק ראשון:

אע"פ שהותרה מלאכת האבד במועד באבל אינו כן אלא כל שהוא בתוך ימי אבלו אסור בעשיית מלאכה אפי' היתה מלאכת האבד ומ"מ אחרים עושין לו מאליהם ר"ל שלא יתנה להם שום שכירות והוא שאמרו דברים שעושין לאבל בימי אבלו זיתיו לטעון ר"ל שהם הפוכים ואם אינו טוענן באין לידי הפסד וכן כדו לגוף ופשתנו להעלות מן המשרה וצמרו להעלות מן היורה ומשקין לו שדהו ר"ל בית השלחין משתגיע עונת השקאתה שכל אלו יש הפסד באיחורן אבל אין זורעין שאם לא תזרע בבכיר תזרע באפיל וכן שדה פשתן שיש בזריעתו איחור אם לא תזרע פשתן תזרע מין אחר וכן בכל הדברים הכל לפי מה שהוא אלא שי"א שאף הוא רשאי להשתדל שיעשו לו אחרים במלאכת האבד אפי' בשכר בין במטלטלין בין בקרקע כגון השקאת בית השלחין וכיוצא בה ועושין לו מלאכות אלו בלא שנוי וכמו שאמרו בתלמוד המערב דורכין עביטין וזולפין את יינו וגפין את חביותיו וזיתיו הפוכין ושנויין טוחנין כדרכן ומ"מ דוקא בפסידא הראויה לימנות אבל פסידא מועטת אסור לו אף על ידי אחרים ואפי' מאליהן ועל ידי עצמו אפי' פסידא מרבה ואפי' לא היה שם מי שיעשה אסור:

ויש פוסקים שאם אין שם אחרים שיוכל לסמוך עליהם עושה בצנעה בתוך ביתו כרבן שמעון בן גמליאל שאמר היו זיתיו הפוכים ואין שם אלא הוא יעשה בצנעה בתוך ביתו אלא שגדולי הפוסקים לא הביאוה ולא עוד אלא שבסתם אמרו על משנתנו זאת אומרת דברים המותרים במועד אסורים בימי אבלו כלומר שאלו היתה המדה שוה להתיר לאבל בימי אבלו כל מה שמותר במועד היה לו לומר טוען קורה ומניחה לאחר אבלו ואע"פ שעקר הכונה לחולו של מועד מ"מ הואיל והזכיר את האבל היה לו ללמד לפי דרכו

שמלאכה זו מותרת באבל אלא שלמדנו שדברים המותרים במועד אסורים לאבל בימי אבלו ולא חלקו בין יש שם מי שיעשה לאין שם מי שיעשה וכן אחרו כל שלשה ימים אפי' אין לו מה יאכל אסור במלאכה ואין לך מלאכת האבד יותר מי שאין לו מה שיאכל ואע"פ שאין ראיות אלו מכריחות כל כך שהראשונה אפשר לפרשה שדברים המותרים בחול המועד אף ביש אחרים שיעשו אסורים בימי אבלו אם יש שם מי שיעשה והשניה הרי אפשר לו להתפרנס מן הצדקה מ"מ קצת ראיה יש בהם:

היה האבל אומן ורבים צריכים לו כגון שהיה ספר או בלן או נחתום ואין שם אלא הוא הרי זה עושה אף בפרהסיא שלא הותר דבר זה מפני פסידתו אלא לכבוד רבים וצנעה אין כאן שהרי כל שרבים משתמשין בו אין כאן צנעה ויש גורסין בה בצנעה כלומר שיצניע עצמו כמה שאפשר לו ויש חולקין לאסור מכל וכל ממה שגדולי הפוסקים לא הביאוה אלא שגדולי המפרשי' מכריעים בה ממה שאמרו כן בדברי תורה אם היו רבים צריכין לו מותר ובאבל רבתי שנו היה נחתום ואין שם אלא הוא חנוני ואין שם אלא הוא עושה בצנעה מפני כבוד העם ויש חולקין עוד בזו לאסור מכל וכל ואין הדברים נראין:

כבר ידעת במלת אריסות שהיא מונחת על מי שמקבל על עצמו עבודת שדה של בעל הבית למחצה לשליש ולרביע וחכיר הוא מי שמקבל עליו עבודת השדה על מנת ליתן לבעליו דבר ידוע בתבואה הן שיוצא ממנו הרבה הן שיוצא ממנו מעט וקבלן הוא שמקבל עליו עבודת השדה על מנת ליתן לבעליו דבר ידוע בדמים ומ"מ בקצת מקומות הנזכר בתלמוד מקבל כענין שביארנו בכאן באריס ושוכר כענין שביארנו בכאן במקבל מעתה האריסים והחכירים או הקבלנים בשדה של בעל הבית והתחילו בעבודתם ואירע אבל לבעל השדה אין נמנעין מלעבוד את הקרקע שהרי בשל עצמם הם טורחים ויש להם פסידא בבטול עבודה אבל חמרים וגמלים ששכרו בהמותיו למלאכת עצמן או ספנים ששכרו את ספינתו ומוליכים בהם סחורת עצמן הרי אלו לא יעשו שהרי תכף שנודע להם אבלותו אפשר להם לשכור משל אחרים ולהניח את שלו ויפסיד הוא שכרו משם ואילך הואיל ומן הסתם לא נשכרו לזמן ידוע אלא לפי ימים שמעכבין אותם אצלם הרי הם כשכירות של ימים ואם שכרום לזמן קצוב הקודם אבלות והתחילו הרי הם כקבלנים עד אותו זמן ואין נמנעין לפי דרכך למדת ששמועה זו ר"ל האריסים והחכירים וכו' הרי אלו יעשו דוקא בהתחילו במלאכה הא לא התחילו אע"פ שהתנו וקנו בכך לא ויש מקילין בהוראה זו מצד שהם מפרשים שמועה זו אף בלא התחילו ואומרים שהאריסים והחכירים והקבלנים שהתנו וקנו ממנו אע"פ שלא התחילו בעבודה עד שאירע אבל לבעלים הרי אלו יעשו ויתחילו אבל חמרי' וגמלים וספנים שהתנו ושכרו לימים ולא

התחילו הרי אלו לא יתחילו ואם לזמן קצוב יתחילו אבל אם כבר התחילו הרי אלו יעשו אפי' לא שכרום אלא לימים ואע"פ שהאבל יכול לסלקם והדברים נראין כשטה זו:

י"מ את הסוגיא אף בלא התנו עדין ומקילין עוד לומר שאף בזמן אבלותם יכולים להשכיר קרקעם לאריסיהם וחכיריהם שהורגלו אצלם הרי אמרו ארעא לאריסי קיימא ורוב בני אדם אין מחליפין באריס וכיון שזה היה אריסו מקודם מן הסתם אינו מסלקו והרי הוא כמי שהיתה מוחכרת אצלו מקודם אבל חמרים וגמלים אע"פ שרגילים לשכור ממנו אם לא השכירם קודם אבלותו אי אפשר להתחיל ולהשכירם בתוך אבלותו שדרך בני אדם להחליף מזה לזה ומ"מ אם השכירם מתחלה אף אלו יעשו ויתחילו ונמצא פסק זה משתנה לפי הפירושין ואין הכרעה באחד מהם אלא מה שעיני הדיין רואות:

ולגדולי הרבנים דעת רביעית בפירושה להקל כל מה שנאסר בשאר הפירושים והוא שעל דעתם האריסים והחכירים והקבלנים על אבלים עצמם הם מתפרשין שאם האבלים עצמם אירע להם אבל הרי אלו יעשו על ידי שליח משום פסידת אחרים שבטול עבודה מפחית את הפירות ומכחיש את הקרקע אבל אם אירע אבל לחמרים ולגמלים לא יעשו שאין פסידא לבעלים שהרי שכרם עליהם ואם היו אבלים מוחכרים ר"ל שלא שכרו הם הבהמות אלא שהבעלים שוכרים אותם לילך עם בהמותיהם לזמן יעשו על ידי אחרים וי"מ לשטה זו אף על ידי עצמן זהו ענין פירושם וכל שכן שמותר לדעתם מה שאסרנו בשאר הפירושים והדברים רחוקים ובתלמוד המערב נראה בהדיא שלא על האבלים הוא אומר כן והוא שאמרו שם חמריו גמליו וספניו אין עושין אריסיו וקבלניו וחכיריו עושין והדעת נוטה לפסוק כשטה שניה:

היה לאבל שכיר יום בעבודת קרקע שלו אפי' בעיר אחרת שאין רוב בני העיר יודעין באבלותו של זה לא יעשה משעה שידע באבלותו עד שיעברו שבעה שהרי בשל אבל הוא טורח והרי הוא כעבדך ושנינו באבל רבתי אבל כל שבעה אסור בעשיית מלאכה הוא ובניו ועבדיו ובהמותיו:

היה האבל אומן ויש אצלו מלאכת אחרים של מטלטלין כגון בגד לתפור וכיוצא בו בין שקבל עליו לעשותה בסך ידוע בין שהוא נשכר בה לימים לא יעשה והוא הדין לדעתנו אם היה הוא אריס או חכיר בשדה של אחרים היה הדבר בהפך ר"ל שהיתה מלאכת מטלטלין שלו ביד אחרים אם היתה בביתו של אבל לא יעשו ואם היתה בבית אותם האומנין עושין אותם בצינעה בתוך ביתם שאין הדבר מפורסם שהיא של אבל:

כתבו הגאונים שאם היתה לאבל תביעה על אחד אינו תובעו כל שבעה ואם הוא דבר האבד עושה שליח ומ"מ אם אחרים תובעין אותו יראה לי שאין מזקיקין אותו למנות שליח לעמוד בדין:

יראה מסוגיא זו האמורה כאן במעשה של מריון בריה דרבין ששני אחים או שני שותפים שאירע דבר לאחד מהם רשאי השותף שלא אירע בו דבר להתעסק באותו ענין המשותף ביניהן הן קרקע הן מטלטלין ואם האבל אדם חשוב אין ראוי לו להניח את שותפו להתעסק בדבר המשותף לו עמו מ"מ יראה שראוי לו לשלם את פסידתו שאין לו לגרום פסידא בשביל חשיבותו ושמא תאמר אחר שהתרת לשותף להתעסק בדבר המשותף להם מהו שאמרו בתלמוד המערב שני אחים או שני שותפים או שני טבחים שני חנונים שאירע דבר לאחד מהם הרי אלו נועלים חנותם תירצו קצת מפרשים שלא אמרו נעלת חנות לכונת בטול מכר אלא למכירה בצנעה וי"מ אותה בבטול מכר ופרקמטיא שאני שאין בה פסידא כל כך ואין עוברת ולדעתם לא הותרה כאן אלא בעבודת קרקע שביטולה פסידא ושעה עוברת ולדעתי בחנות החמירו מפני שהחנויות דברים מפורסמים ובעלי שם ושאר מלאכות אין ענין שתופם מפורסם:

דף יב.

מי שמסר שדהו לגוי באריסות וכדומה לו הרי הגוי עושה בשבת אף בתוך התחום שהרי בשלו הוא עוסק כמו שיתבאר בראשון של עבודה זרה כ"א ב' אבל מסר לו שדהו בקיבולת והוא שאין לגוי כלום בפירות אלא שמקבל עליו עבודת כל השדה להוצאתו ובעלים נותנין לו סך ידוע בדמים בסוף המלאכה ואין נשכר בה לימים אלא אימתי שירצה יעשה וכן ביתו לבנות וכל כיוצא בזה אסור לו להניחו לבנות או לעבוד בשבת ויום טוב בתוך התחום שלא יאמרו בשל ישראל הוא עוסק וחוץ לתחום מותר ובלבד שלא יהא תוך התחום של עיר אחרת שלא יחשדוהו בני עיר אחרת ובחולו של מועד אף חוץ לתחום אסור שיאמרו במועד שכרו הואיל ודרכם לצאת חוץ לתחום בחולו של מועד ויבאו להתיר מה שאין הפסד באיחורו על ידי גוים וכל שאסור לעשותו במועד אסור לומר לגוי לעשותו:

וקיבולת של מטלטלין כגון עורות לעבדן וכלים לכובס מותר אף בשבת ויום טוב כל זמן שיהא מוסרם מבעוד יום ר"ל עם השמש שאין להם קול:

יש מי שאומר שאף האבל שמסר קרקעו בקיבולת אסור לו להניחו לעשות בו בימי אבלו והדברים נראין לענין פסק ומ"מ הם באים בה מצד שהם מפרשים שמועת הקיבולת

באבל שגוי המקבל שדה שלו בקיבולת בתוך התחום אסור לו להניחה לעבוד בקרקע שלו ואע"פ שאריסות וחכירות בקרקע שלו מותר אין קיבולת דומה לאריסות וחכירות שנוטלין חלק בפירות הקרקע וכן אע"פ שהתרנו קיבולת מטלטלין שלו בבית אחר קרקע אין לו דין בית אחר והרי שמו מתפרסם עליו ומה שאמרו במועד הוא הדין בחול אלא מאחר שתפש בראש השמועה שבת ויום טוב הן לקיבולת שלו הן לשל כל אדם הוא תופש בסופה חולו של מועד ולענין אבל ושמא תאמר וא"כ במועד מפני מה נאסרה והרי אין אבלות במועד שאם באבלות קודם הרי נפסק ואם באבלות של תוך המועד הרי לא התחיל שהשבת אתה יכול לפרש בה כן מצד שעולה ואינה מפסקת ויום טוב אפשר ביום טוב שני ושמת בו ביום אבל מועד היאך אתה מפרשה באבל לבד אין זו שאלה שהרי דברים שבצנעה נוהג והטעם שלא מנעו אבלות ברגל אלא לכבוד הרגל ודברים שבצנעה אין בהם כבוד הרגל וכן הדין בעשיית מלאכה שראויה ליאסר שאין בעשייתה כבוד הרגל אלא זלזול:

אחרוני הרבנים שבצרפת התירו קיבולת בשבת ויום טוב אף בתוך התחום ולא ראו להפריש בין קיבולת לאריסות וחכירות וכשהוקשה על שמועה זו שאסרו את הקיבולת בתוך התחום ממה שהתרנו באריסות במסכת ע"ז שם וכמו שאמרו שם מימר אמרי אריסותיה קא עביד הם פירשו שמועה זו באבל הא בשבת ויום טוב דין הקיבולת כדין האריסות והחכירות להתירו אף תוך התחום ואף הם הביאו ראיה ממה שאנו מפליגין בספינה אפי' ערב שבת ואין חוששין כשרואין אותו בשבת שיאמרו עכשו שכרה ויש לחלוק בראיה זו שלא הותרה הפלגה לדבר הרשות בפחות משלשה קודם השבת וכיון שהפליג שלשה אינה יכולה לנוח וכבר אמרו היכא דלא אפשר שאני שאם כן לא יפליג לעולם הא ערב שבת שנראה כרוצה לילך בשבת אסור אא"כ לדבר מצוה ואע"פ שבמקומו יתבארו צדדין להתיר בזמן הזה כל הפלגה אף בערב שבת אין אנו מכוונים עכשו אלא לפי שיטת הסוגיא האמורה בה בראשון של שבת ועוד קשה לפרש לדבריהם שאחר שאין מפרישין בין קיבולת לקבלנות ואריסות הרי התרנו למעלה באבל קבלנות ואריסות עד שאנו צריכים לדבריהם ליכנס בפירוש שמועה זו בפירצה דחוקה לומר שלא התרנו למעלה אלא באריסים גוים ושבת או יום טוב וחוץ לתחום והדברים זרים ואין לסמוך עליהם כלל:

ומ"מ יש מכריעין שזו שאסרו כאן בקיבולת דוקא בקיבולת בנין של בתים שאין הדבר מוכיח שיהא הגוי יורד בה באריסות או בשכירות או בקיבולת אבל בשדה שהדבר נראה שבאריסות ירד מותר אף בקיבולת:

אע"פ שהקיבולת מותר מיהא חוץ לתחום אדם חשוב ראוי לקדש עצמו אף במותר לו וקיבולת עצמו המותר דוקא בשעושהו הגוי בשלו כגון שהיה בונה את הבית בעציו ואבניו ואין ישראל נתבע בדבר הצריך לבנין כלל אבל אם היה בתנאי שיהא אחד מן הדברים הצריכים בבנין של ישראל אפי' התבן אסור ומ"מ אם נעשה מותר ליהנות בו לערב אף לאותו שנעשה בשבילו וכל שכן לאחרים כדין מי שאמר לגוי לעשות לו מלאכה בשבת שאע"פ שעבר ומכין אותו מכת מרדות מותר ליהנות בו לערב אף לאותו שנעשה בשבילו אחר שימתין בכדי שיעשו ואין צריך לומר באחרים בסוגיא זו שנמנעו בכאן אחרים מליהנות בכיוצא בזה ואמרו הטעם סיועי סייע בתיבנא בהדיהו כלומר מן הדין באו באיסורה אין זה אלא שהקפידו עליו על שלא דקדק בדבר וקצת חכמי צרפת חדשו בהוראה זו דרך אחרת לאסרה מן הדין והוא שכל מלאכה שעושה אותה הגוי משלו אפי' עשאה בשליחותו של ישראל כגון אריגת בגד ועשיית כבש ובונה בית בעציו ואבניו מותר לערב שהרי המטלטלין יכול הוא לעכבם ובקרקעו יכול הוא ליטול עציו ואבניו אבל אם היה אפי' התבן של ישראל אסור לעולם ואע"פ שהמבשל לישראל בשבת של ישראל הוא ומותר לערב כמו שיתבאר במקומו לא נאמרו הדברים אלא בשהישראל מבשל ואין לחוש שמא ירגיל עצמו בכך אבל גוי המבשל לצורך ישראל בשל ישראל אסור לעולם ולישראל אחר מיהא מותר והדברים נראין אלא שגדולי המחברים חולקים בה וכן יראה לי לומר שהמבשל בשבת אף לדעת המכשיר בה אין הדבר מתפרסם ואינו דבר המתקיים אבל קרקע שהוא דבר העומד ודבר המתפרסם ראוי לאסור לעולם בדמיון מה שאמרו בתלמוד שבת בגוים שעשו ארון וחפרו קבר בשבת שלא יקבר בו אותו ישראל עולמית ופירשוהו כשהקבר עומד באיסרטיא שהוא דבר המפורסם אבל במקום אחר יקבור בו למוצאי שבת והדברים נראין:

אדם גדול שמסר קיבולת שלו לפועלים ומנעם מלעשות שם בשבת ויום טוב על הדרך שפסקנו ובאו גוים מאליהם לעשות שם שלא בשכר אם היתה מעלתו של זה מפורסמת עד שהכל יודעין שאין אלו נוטלין שכרן אלא שעושין כן מאליהם ובלא שכר מותר להניחם ומ"מ אין לסמוך בה כל כך שמא לא נאמרה בכאן אלא בבי ריש גלותא שהיה ענינם כעין מלכות הא בשאר בני אדם לא וי"מ את הסוגיא בדרך אחרת ואין דבריהם נראין:

אע"פ שהתרנו את הרצועה בכל מה שנאסר בענינים אלו להיות אחרים נהנין בה תלמידי חכמים ראוי להם להתרחק מהנאת כל דבר שנעשה בעבירה ואין כאן יוהרא אלא סלסול ונקיות הדעת:

מתנין עם הגוי במועד ומוסרין לו קיבולת לעשות בו אחר המועד הן בקרקע הן במטלטלין אבל לא לעשותה במועד כמו שביארנו ואף בזו דוקא שלא ישקול במועד אם הוא דבר הראוי למשקל כגון שימסור מטוה לגרדי או כסף לצורף במשקל וכן שלא ימדוד אם הוא דבר הראוי למדידה כגון בית לבנאי לשעור קנים או בגד לצבע וכן שלא ימנה אם הוא דבר הראוי למנין שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול:

אין מרביעין בהמה בחולו של מועד מפני שיש בהבאת הזכר עליה טורח יתר ואפי' חמורה שנתחממה אע"פ שהיא מלאכת האבד מפני שעשויה להצטנן ושוב קשה לזווגה אין מרביעין אותה ומ"מ מכניסין אותם לבית הבקרות ואם יזדווגו יזדווגו וכן בכל הבהמות ולעולם אין מרביעין בבכור שהרי אסור הוא בגיזה ועבודה וזו מעין עבודה הוא וכן פסולי המוקדשין והם קדשים שהוממו ונפדו שהרי אסורים הם בעבודה כמו שיתבאר במקומו:

אין מכניסין צאן לדיר שבשדה כדי לזבל את השדה מפני שהוא כמכוין לזבל ואם באו גוים מאליהם לדייר שדהו של זה מותר אבל אין מסייעין אותן ואין מוסרין להם שומר להסיע את הצאן ממקום למקום כדי שידיירו כל השדה:

היה שכיר שבת שכיר חדש שכיר שנה והתחיל זמן שכירותו קודם המועד מסייעין אותו השכיר ומוסרין לו שומר אף בשכיר להסיע את הצאן ממקום למקום שאין זה ניכר שלשם חול המועד בפרט יהא עושה כן אחר שהוא שכיר לזמן ושהגיע זמן שכירותו קודם המועד ובשבת אין נותן לו שכר אלא שרשאי להחזיק לו טובה וביום טוב נותן לו מזונות ויראה דוקא למוצאי יום טוב שהרי אין מזמנין את הגוי ביום טוב ואע"פ שהתירו לומר אי ניחא לך במאי דטריח לן וכו' זו אינה אלא בגוי שבא לביתו אבל להזמינו מתחלה אף בדרך זה לא:

במסכת פסח ראשון התבאר על הזבל שבחצר שמסלקין אותו לצדדין ואם נעשית חצר כרפת בקר מוציאין אותו לאשפה:

חבית של יין או של שכר שלא היתה מגופה מותר לגופה ולטוח מגופתה ולחברה אע"פ שאין הפסידא מרובה כשעומדת בלא מגופה מ"מ פסידא יש בה שהיין או השכר שבתוכה מתחזק הרבה מצד סתימתה והוא שאמרו בר שית סאוי ושיע כבר תמני ולא שיע כלומר קנקן שאינו מחזיק אלא שש סאין והוא סתום במגופה וטוח בה עולה לבעל הבית כקנקן מחזיק שמנה ואינו סתום:

ולמדת מזה שזה שאמרו מהו למישעא חביתא פירושו לגופה ולטוחה וגדולי הרבנים פירשו בה זפיתה מבפנים וכגון שלא קנה היין עד המועד ולא היה סבור לקנות שאין כאן כיוון מלאכה במועד ואין נראה כן שהרי זו היא שסמכו לה זופתין חביתא ר"ל חבית

גדולה ואין זופתין כוזתא ר"ל חבית קטנה כלומר שהגדולה יש בה פסידא גדולה וקטנה אין לה פסידא ראויה לחוש ולישנא אחרינא זופתין כוזתא כלומר הואיל ויש בה פסידא מועטת אחר שהטורח מועט ואין זופתין חביתא מפני שטירחה יתר:
ולענין פסק זופתין את החבית בין גדולה בין קטנה שלא יתקלקל היין או השכר שבתוכה:

דף יב:

מי שהיתה לו תבואה מחוברת בקרקע אם יש פסידא באיחורה ולא כיון במלאכתו במועד אע"פ שאינו צריך לה במועד הרי זה קוצרה בלא שנוי ובלבד שלא ידוש בפרות ולא משום שנוי שדבר האבד אינו צריך שנוי וכן שהרבה פעמים אדם דש בלא פרות ואין דישה בלא פרות שנוי אלא מפני שהדבר מפורסם ביותר ואם אין פסידא באיחורה אלא שהוא צריך לה במועד שאין לו מה יאכל אע"פ שיש לו כדי לקנות אין מצריכין אותו לקנות ואפי' כיון מלאכתו במועד אלא קוצר ומעמר ודש וזורה ובורר וטוחן מה שהוא צריך ואף בזו לא ידוש בפרות ואם אינו צריך לה במועד אלא שיש בה אבד והוא כיון מלאכתו במועד אסור וזהו שאמרו בתלמוד המערב על מה שאמרו כאן רב חצדו ליה חצדא וכו' במה אנן קיימין כלומר מפני שהיה בה אבד במה אנן קיימין אם בהגיע זמנו לקצור קודם הרגל ולא קצר איהו דאפסיד אנפשיה כלומר שראוי לאסור מחמת כיוון מלאכתו ואם בשלא הגיע היכי קאי כלומר היאך אפשר שיהא אבד בזמן מועט ופירשה כגון שהגיע זמנו וחשב הוא שיהא יכול לעמוד עד לאחר הרגל ואח"כ נודע לו שאי אפשר לו לעמוד ומ"מ אפשר לפרשה שלא הגיע זמנה עד חול המועד והרוח באה ומשירתו בתלמוד המערב אמרו הדה דתימא במספיק ליחיד אבל במספיק לרבים ידוש אף בפרות ואין בכך כלום ואם קצר מערב יום טוב ורוצה לעמר או לדוש הכל לפי הזמן:
כלל הדברים כל שיש בו אבד אע"פ שאינו צורך המועד מותר אם לא כיון מלאכתו במועד ואם כיון מלאכתו אסור אין בו אבד אסור אא"כ הוא צורך המועד שכל שהוא צורך המועד אפי' בטורח ואפי' היה אפשר לו מבערב וכיון מלאכתו מותר באוכל נפש ובמכשירי אוכל נפש כגון גדילת תנורים וקציצת עצים לצורך המועד וכיוצא בהם ואפי' מלאכת אומן אבל מה שאינו צורך אכילה אע"פ שהוא צורך המועד הואיל ואין בו אבד כיוון מלאכתו אסור אף במלאכת הדיוט לא כיון מלאכתו אסיר במלאכת אומן ומותר במלאכת הדיוט והזהר שיהא כלל זה חקוק בלבך בכל עניני הלכות מועד ושמרהו:

למדנו לפי דרכנו שקוצרין ודשין ועושין כל מלאכה שבתבואה וטוחנין וקוצצין עצים לצורך המועד אלא שאנו מוסיפין בה שאם עשה אחת מהן לצורך המועד והותיר מותר לאחר המועד ואין מערימין בכך ר"ל שיהא עקר כונתו להותיר ואם עשה כן עליו נאמר ויראת מאלהיך וכל שנודע לנו בהערמתו אסור מתורת קנס וכדקאמר טחן והותיר מותר הא כל שעקר טחינתו בהערמה אסור וכן בכל שאר הדברים ועל הדרך שאמרו וכלם שכיונו מלאכתם במועד יאבדו ויש דבר שמותר להערים בו והוא שמטילין שכר במועד לצורך המועד הן שכר של תמרים הן של שעורים ואע"פ שיש לו ישן מערים ושותה מן החדש שאין הערמה זו ניכרת שהרואה אומר לצורך המועד הוא שאין הכל יודעין שיהא לו מן הישן וכן בכל הערמה שאינה ניכרת כגון צריך למדה קטנה וטוחן מדה גדולה וכיוצא בזה:

לענין ביאור זה שאמרו בסוגיא זו אין לו מה יאכל הוה י"מ אותה על הפועל וכמו שאמרו שאע"פ שבעל הבית יש לו לאכול מותר להרויח את הפועל במלאכה שלו בכדי חייו של פועל שאם לא כן היאך אפשר שיאמר על הרב אין לי מה יאכל הוה ואין צורך בכך שאפשר שכד הקמח כלה ואין מטריחין לקנות כמו שביארנו למעלה:

טבעת שיש עליה חותם הוא תכשיט של איש ומותר לצאת בו לרשות הרבים לדעת רוב פוסקים אבל אין עליה חותם אסור לאיש לצאת בו לרשות הרבים שאינו תכשיט שלו וכל שאינו יוצא בו לרשות הרבים אסור לצאת בו לחצר שאינה מעורבת חוץ מקצת דברים המבוארים במקומם ויש מי שמתיר בטבעת שאין עליה חותם לצאת בו לחצר וכמו שאמרו נזמים שירין וטבעות הרי הן ככל הכלים וניטלין בחצר וודאי אף בדרך מלבוש כן ואף לדעת זו ראוי לאדם חשוב להזהר בו ומ"מ יש פוסקים שאף טבעת שיש עליה חותם אע"פ שהוא תכשיט של איש לכתחלה אסור משום דילמא שליף ובחצר מיהא מותר אלא שאדם חשוב ראוי להזהר וחמרתא דאמדושא פירושו טבעת של עץ הקרוי כן הן בחותם הן שלא בחותם על הדרך שפירשנו ודברים אלו קצרנו בהם בכאן מפני שאין זה מקומן ובמסכת שבת נ"ז א' יתרחבו הדברים בעקרי דברים אלו בע"ה:

כל שהוא נאכל כמות שהוא חי אין בו משום בישולי גוים וכן הדין במשקה מעתה מים שהחם אותם גוי בכלי שאין בו איסור גיעול או שיש בו איסור גיעול אלא שהוא נותן טעם לפגם מותר לשתותן וכן כל כיוצא בזה כמו שיתבאר במקומו:

מי שצריך לדבר מועט ואי אפשר לו אלא על ידי מלאכה מרובה כגון לנסורת של עץ ואי אפשר לו בכדי צרכו אא"כ קוצץ דקל ומנסרו מותר אלא שהדבר מכוער וראוי להמנע ממנו אא"כ הוא צורך גדול:

כבר ביארנו שכל מה שיש בו צורך המועד ואינה מלאכת אומן אע"פ שאינה אוכל נפש ואינה אבד מותר לעשותה במועד מעתה עוקרין את הפשתן לנשים כדי לחוף בהם שהיה מנהגם להטביל גבעולי פשתן בשמנים ידועים וחופפות בהן וקוצרין את הכשות לערבו בשכר ליתן בו חורפה ואת השומשמין לעשות מהם שמן אם היו דברים אלו צריכין לו במועד וכן כל כיוצא בזה ואע"פ שהשומשמין אין ראוין לעשות מהן שמן עד שהם מתיבשים הרבה משנתלשו מ"מ חזו לנזיאתא דאית בהו ר"ל גרעינים הדקים שבהם שמתיבשים אף במחובר:

כבר ביארנו שכל שאינו צורך המועד ויש בו אבד אם לא כיון מלאכתו מותר מ"מ ראוי לחכם ליזהר בדברים המפורסמים שלא יראה כמכוין מלאכתו וילמדו הימנו בסוגיא זו אמרו ר' ינאי הוה ליה ההוא פרדיסא ר"ל כרם וקטפיה בחולא דמועדא ר"ל שבצרו לשנה שהיו כלי עלמא לפרדסיהו בחולא דמועדא אפקריה לפרדסיה כלומר שהניחה לבצור מאותו הפרק ואילך עד אחר החג אע"פ שכבר בצרו שכיניו ונעשה כהפקר ודברים אלו כלם לפי המקום והזמן ואין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות:

המשנה השניה והכונה לבאר בה סתם מלאכה במועד אע"פ שאין פסידתה ברורה לו הואיל והדבר קרוב לבא לידי כך מכניס אדם את פירותיו מפני הגנבים ושורה פשתנו מן המשרה בשביל שלא יאבד ובשביל שלא יכוין מלאכתו במועד וכלם אם כוונו את מלאכתם במועד יאבדו אמר הר"ם יאבדו מאבדין לו כל אותו הממון ועושין אותו הפקר:

אמר המאירי מכניס אדם פירותיו מן הגנות ומן הפרדסים מפני הגנבים ומפרש בגמרא דוקא בצנעה הואיל ואין הפסידא ברורה לו ומ"מ אם אי אפשר לו בצנעה עושה כמה שאפשר לו:

ושולה פשתנו מן המשרה ר"ל שמוציא את הפשתן מתוך חריץ של מים שהניחוהו שם לשרותו מפני יראת גנבים או שמא יפסד ובלבד שלא יכוין מלאכתו במועד הא אם כיון אפי' הוא אבד אסור והוא שאמר וכלן שכיונו מלאכתן במועד יאבדו כלומר מניחין אותן ליאבד ואין מתירין לו שום מלאכה מפני אבדתו ומגדולי המחברים כתבו שאם עשה המלאכה המכוונת מאבדין אותה הימנו והדברים נראין וקצת גאונים כתבו שאם היא מלאכה שאין לה הפסד באבודה כגון שהוא אומן ואין המלאכה שלו וממון אין לו לקנסו בכדי שווייה שקונסין אותו בשמתא ובנדוי עד שיקבל עליו דין או קונסין אותו בשכרו ואם לא גמר קונסין אותו שלא יגמור ולא נאמרו דברים הללו אלא במכוין גמור הא שוכח או מתעצל ולא העלה על לבו לעשות כן מערב יום טוב מותר לעשותה:

זהו ביאור המשנה וכלה הלכה היא ודינין שבאו עליה בגמרא אלו הן:

מה שביארנו במשנה שכל שאין אבדתו ברורה לו צריך שיעשה בצנעה יש דברים שצינעה שלהם בלילה ויש דברים שאין ראוי לעשותם בלילה מצד שהם דברים שצריך בהבאתם המייה יתרה או אבוקות של אש ונוח לו לעשותם ביום ולעולם יהא עושה כמה שיראה לו שהוא מצניע יותר בכך:

דף יג.

מי שכיון מלאכתו במועד ומת אין קונסין בנו אחריו ורשאי לעשותה אחר שהיא מלאכת האבד:

כבר ידעת שהבכור נוהג בזמן הזה בארץ ומי שיש לו בכור נותנו לכהן וכהן מיטפל בו עד שיומם ואח"כ אוכלו אלא שאסור לו להטיל בו מום ואם הטיל בו מום קונסין אותו ולא ישחט עולמית אא"כ נפל בו מום אחר ואם מת אין קונסין בנו אחריו ורשאי לשחטו על אותו המום:

מי שמכר עבד כנעני שלו לגוים קנסו חכמים לפדותו עד מאה בדמיו מפני שהפקיעו ממצות ואם מת אין קונסי' בנו אחריו:

שדה שהעבירו בעליה קוצים שבה בשביעית כדי לתקנה למוצאי שביעית וכן אם סקלה מאבנים שבתוכה אע"פ שאסור לעשות כן מותר לזרעה למוצאי שביעית שאין זו עבודה גמורה ליאסר בדיעבד ולא עוד אלא שיש מתירין לכתחלה אלא דאיידי דנקט סופה לישנא דדיעבד נקט רישא נמי לישנא דדיעבד:

זבלה בין על ידי אדם והוא הקרוי כאן ניטייבה בין על ידי הכנסת צאן לדיר והוא הקרוי כאן נידיירה כדי שתהא זריעתה יפה במוצאי שביעית קונסין אותו ולא יזרענה ואין צריך לומר בחרישה ואם מת ולא קנסו בנו אחריו והרי הוא זורעה אפי' חרשה:

טמא טהרותיו של חברו אינו חייב מן הדין שהרי היזק שאינו ניכר הוא אלא שקנסוהו חכמים שלא יהא כל אחד הולך ומטמא טהרותיו של חברו ואמר פטור אני ואם מת לא קנסו בנו אחריו אע"פ שיורשו ויראה לי כן בכל קנס שהקהל קונסין את העובר או המתפרץ שאם מת לא קנסו בנו אחריו:

המשנה השלישית והכונה לבאר בה היתר מלאכה מחמת המצאת שכר לפועל כשאין לו מה יאכל ואמר תחלה שאין לוקחין בתים עבדים ובהמה אלא לצורך המועד כלומר שיהא הלוקח צריך להם במועד כגון בית לדור בו ועבד לשמשו ובהמה לשחטה או לצורך המוכר כלומר אע"פ שאין הלוקח צריך לה הואיל והמוכר ישראל והוא צריך לה:

שאין לו מה יאכל פי' בגמ' שהוא ענין שלישי ומוסב על הפועל ופי' הדברים לצורך הלוקח או לצורך המוכר או לצורך הסופר שאין לו מה יאכל וצריכים להמציא לו איזה ריוח וכן הדין בכל מלאכה שאע"פ שאינה לצורך המועד ולא דבר האבד מותרין לעשותה כדי להמציא שכר לפועל ישראל שאין לו מה יאכל ומ"מ יראה לי שפי' משנה זו דוקא בשאינו חושש שלא להזדמן לו אחר המועד הא אם חושש לכך מותר אף שלא לצורך המועד ויש מי שאומר שלא אמרו שלא ליקח באלו אלא מפני שלקיחתם מפורסמת אבל מטלטלין וכיוצא בהם ממה שאין במקחו פרסום מותר אף שלא לצורך המועד ויש לחלוק ממה שאסרנו למעלה בפרקמטיא אלא בעבורי רווחא וכל שאין בו צורך איסור ולא הוזכרו אלו אלא שאע"פ שיש במקחם פרסום לצורך המועד מיהא מותר ולא יראה לי כן שאם כן היה לו לומר לוקחין בהמה לצורך המועד אלא כך פירושו אף באלו אע"פ שהוא מקח שתועלתו גדולה לא יקחם במועד אלא לצורך המועד מ"מ כל שחושש שלא יזדמן לו לאחר המועד מותר לדעתנו כמו שכתבנו:

ובתלמוד המערב הוסיפו במשנה זו אבנים ושאלו ניחא כלהון אבנים מה הן כלומר מה צורך בהן למועד כהדה אם היה כותלו גוחה סותרו ובונהו:

וזהו ביאור המשנה וכלה הלכה היא ומה שבא תחתיה בגמ' כך הוא:

אין כותבין שטרי חובות במועד אלא שיהא לוה על פה ואם אין המלוה מאמינו כותב לו וכן אם היה המלוה מאמינו אלא שרוצים לכתוב להרויח את הסופר מותר ואם לוה כבר והמלוה דוחקו לפרוע או לכתוב לו שטר חוב כותב וכן פירשו בתלמוד המערב אם אינו מאמינו כלומר במלוה שעברה:

ארבעה עשר של ניסן שהוא ערב הפסח אסור לו לעשות בו ביום מלאכה מחצות ולמעלה אבל מהנץ החמה עד חצות תלוי במנהג המקום מקום שנהגו לעשות עושין בכל ענין אף להתחיל ואף שלא לצורך מועד ובכל אומניות ומקום שנהגו שלא לעשות אין עושין אלא שאף במקום שנהגו שלא לעשות מותר לגמור לצורך המועד אבל שלא לצורך המועד אף לגמור אסור ואף לצורך המועד כל להתחיל אסור חוץ משלש אומניות שהותרו אף להתחיל אף במקום שנהגו שלא לעשות כל שהוא לצורך המועד והם החייטין והספרים והכובסין מפני שהם צריכים צורך גדול ועוד שהרי באלו מצינו להם היתר בחולו של מועד חייטין שהרי הדיוט תופר כדרכו ספרים וכובסים למי שבא ממדינת הים או שיצא מבית האסורים ואין צריך לומר שהותר בארבעה עשר כל מלאכה להמציא ריוח לישראל שאין לו מה יאכל וכן כתבו גדולי המפרשים וגדולי המחברים נוטים לפירוש איסור מלאכת ארבעה עשר בדרך אחרת ובמקומה יתבאר בע"ה והוסיפו בה אף הרצענין מפני

שעולי הרגל מתקנים מנעליהם במועד ומכאן אסרו בתוספות לתקן מנעל במועד שלא הותרו אלא לעולי רגלים ושמא תאמר והרי הוא אבד שיקרע יותר או שיקרעו בתי שוקים שבתוכן הרי יכול לקנות אחרות ומ"מ לא יראה כן שלא הכל מצויין לקנות אלא שלדעתי בזמן התלמוד לא היו רוב בני אדם נוהגין בבתי שוקים ולא היתה שם מלאכת האבד מצד בתי שוקים וקריעת המנעלים דבר מועט הוא ואין לחוש בו אבל עכשיו שהכל רגילים בבתי שוקים ראוי להתיר מצדן כל תקון שבמנעל:

המשנה הרביעית והכונה בה לבאר בקצת מלאכות על אי זה צד הותרו ואמר אין מפנין מבית לבית אבל מפנה הוא לחצרו מפני ששמחה הוא לו אמר הר"ם מבית לבית שבאותו חצר:

אמר המאירי אין מפנין מבית לבית כלומר אין מפנין כלים ותבואה מבית זה לבית אחר חוץ לחצרו אבל מפנה אותן לחצרו פי' בגמ' אבל מפנה מבית לבית באותו חצר עצמו:

ובתלמוד המערב אמרו אין מפנין מדירה נאה לדירה נאה ולא מכעורה לכעורה ולא מכעורה לנאה ואין צריך לומר מנאה לכעורה ובתוך שלו אף מנאה לכעורה מפנין שמחה הוא לאדם כשהוא דר בתוך שלו נמצא שכל שבאותו חצר הן שלו בשלו הן של אחרים בשל אחרים מותר וחוץ לחצר הכל אסור אא"כ של אחרים בשלו וכן הלכה:

וזהו ביאור המשנה ולא נתחדש עליה בגמרא דבר:

המשנה החמשית והכונה בה ככונת מה שלפניה אין מביאין כלים מבית האומן אם חושש להן מפנן לחצר אחרת אמר הר"ם וכשהכלים לצורך המועד כגון כרים וכסתות ומצעות וכלי האכילה והשתיה מביאין אותן מבית האומן:

אמר המאירי אין מביאין כלים מבית האומן כגון שנגמרה תפירת בגדו והם בבית החייט במועד ואין צריכין לו במועד אסור לו להביאם מפני הטורח ויש אומרים מפני החשד שיאמרו הרואים שאף הולכתן היתה במועד ואם חושש להם שמא יגנבו כגון שבית האומן רעוע או שהוא חשוד מפנן לחצר אחרת סמוך לבית האומן ואע"פ שהכנסת פירות בביתו הותרה מחשש גנבה לשם הקלו שחשש גניבתם ניכר לכל:

ולענין פסק מביאים כלים מבית האומן כל שהם לצורך המועד אבל כלים שאין לצורך המועד כגון מחרישה מן הלוטש והדומים לזו אין מביאין ואם אין לאומן מה יאכל נותן לו שכרן ומניחן אצלו ואם אינו מאמינו מניחו בבית הסמוך לו ואם חושש להם שמא יגנבו מפנן לחצר אחרת אבל לא יביאם לביתו אא"כ ראוי לחוש לה בכל מקום והולכה אף לצורך המועד אסור בארבעה עשר בניסן עד חצות אף במקום שנהגו שלא לעשות

מוליכן לצורך המועד ומביאים אף שלא לצורך וכן הלכה וי"מ בה אף מחצות ולמעלה וכן עקר:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ולא נתחדש עליה בגמרא דבר שלא ביארנוהו:

דף יג:

המשנה הששית והכונה בה ככונת מה שלפניה מחפין את הקציעות בקש ר' יהודה אומר אף מעבין אמר הר"ם מעבין שנותנין אותן זו על גב זו והוא קרוב ללשון ערבי וכן אמרו בפי' העושה אותן כמין כרי:

אמר המאירי מחפין את הקציעות בקש פי' תאנים שנצברו ציבורין ציבורין ליבשן ולשטחו אותן ציבורין על פני השדה והוא מתירא מפני הגשמי' מחפין אותן בקש ופירשו בתלמוד המערב שאף לקצור את הקש ולחפות מותר לדעת חכמים והוא שאמרו שם אות מילין במועד קשין מן נגעים ואהלות תמן את אמר פורסין מחצלת על גבי לבנים בשבת וכה את אמר הכין כלומר שאם בשבת אנו מקילין במחצלת על גבי לבנים לא כל שכן להתיר במועד בקש ואע"פ שבקש בשבת אסור מפני שאין ראוי לטלטלו מ"מ אין דין טלטול במועד ותירץ לקצור מן הקרקע ביניהון לרבנן קוצר ומחפה ולר' יהודה אינו קוצר לחפות אלא מעבה הא אם היה שם קש התלוש אף לר' יהודה מחפה וענין העבוי הוא שאם התחיל לחפותן מבערב ולא חיפה כל הצורך מעבה בחיפויו עד כדי צרכו ובגמ' פי' עוד בענין עבוי גם כן שמניח את העגולין זה על גב זה ועושה אותן כמין כרי שיהיו העליונות מגינות על התחתונות ולא יפסדו אלא העליונות ומ"מ הלכה כתנא קמא:

זהו ביאור המשנה ולא נתחדש עליה בגמ' דבר:

המשנה השביעית והכונה בה ככונת מה שלפניה מוכרי פירות כסות וכלים מוכרין בצנעה לצורך המועד ר' יוסי אומר הם החמירו על עצמן אמר הר"ם ודשושות מוכרי החטים גריסין וגריסות מוכרי פולין גריסין וכבר ידעת כי הפולין הטחונין נקראין גריסין ור' יוסי אומר הם החמירו על עצמן שאין מוכרין לעולם ואפי' בצנעה ואין טוחנין ואין הלכה כר' יהודה ואין הלכה כר' יוסי:

אמר המאירי מוכרי פירות כסות וכלים מוכרין בצנעה כלומר שלא יפתחו חנותם לגמרי אלא נועלין מקצתו ומוכרין בצנעה מפני שאין הצורך שלהם ניכר לכל ופי' בגמ' שאם היתה החנות פתוחה לזוית או למבוי פותח כדרכו אבל אם היתה פתוחה לרשות הרבים פותח אחת ונועל אחת וכן הלכה:

הציידין פי' שצדין עופות ודגים והדשושות הרגילים לדוש ולכתוש חטים לצורך דייסא והגרוסות והוא שמחתכין פולין לצורך גריסין עושין בצינעה ומוכרין לצורך המועד:
ור' יוסי אומר וכו' פי' בגמ' לדעת ר' יוסי שהם החמירו על עצמם שלא לעשות כלל אף בצינעה ואף בתלמוד המערב אמרו ר' אמי מיקל להון שהם ממעטים בשמחת הרגל:
וזהו ביאור המשנה ומה שבא עליה בגמרא כך הוא:
הנודר מן הדגן אסור בפול המצרי יבש ופול המצרי הוא מין פולים דקים כעין קטנית ודרכם לעשות מהם כרי וגורן ומפני זה נכלל בלשון דגן אבל בעוד שהוא לח אין דרכו בכך אע"פ שאוכלין אותן ומפני זה מותר בלח וכן מותר באורז מפני שאינו מין דגן ומותר בחטים כתושים אע"פ שלא נתבשלו הואיל ונכתשו מעט עד שנחלקו אפי' אחת לשתים והוא הנקרא טרגיס או אחת לארבעה והוא הנקרא טיסני שהרי נפקעו מתורת דגן וחזרו להיות מיני מזונות ומיני תבואה הכתושים הן כתושים הרבה הן כתושים מעט ואפי' לא נתחלקו כלל אלא שנישרה קליפתם והוא הנקרא כותנא מלשון כתונת ויש גורסין כוותא והוא כוסמת שדרכה בקליפה בלא שבירה כלם מקבלים טומאה שמן הסתם לא נכתשו אלא בקצת הטבלה במים והרי הוכשרו ומכאן אמרו שמקבלין טומאה בכל מקום ר"ל אפי' בכפרים שאין קפדים על פתן להיות יפה עד שישתדלו בלתיתה וקליפה ואפשר שלא הקפידו בהן לנתינת מים שכל שנכתש כלל מן הסתם הוטבל והוכשר לטומאה ואף זו אפשר לקראה סילקא אע"פ שלא נשברה ומלשון חלוק כלומר שהוסר הכתונת שלהם ר"ל הקליפה:
מוכרי תבלין מוכרין כדרכן בפרהסיא שהדבר ניכר לכל שלצורך המועד הוא לוקחן וערב יום טוב האחרון של חג היו מתירין לעטר את השוק בפירות ובפרהסיא מפני כבוד יום טוב אומר אני שהירקות וכל הדברים הראויים לתבשיל וכיוצא באלו מדברים שסתמן אדם לוקחן לאכלן לאלתר מותר אף בפרהסיא כדין תבלין וכן אני אומר בפירות כל שאדם מוכר באלו המשקלים הדקים כגון ליטרא וחצי ליטרא והדומים לזה שכל אלו ניכר לכל שלצורך המועד הם ניקחים והוא שאמרו רב יהודה שרא להו להנהו קרופיאתא למיזל ולזבוני בשוקא כי ארחייהו וקרופיאתא הם אותם שאין להם חנות מיוחד ולא סחורה מיוחדת אלא שלוקחים מן החנויות הגדולים ומאוצרי פירות ומוכרים יד על יד ומתוך כך הדבר נכר בהם שלצורך המועד הם ניקחים: ונשלם הפרק תהלה לאל:
אלו מגלחין וכו' כונת הפרק להשלים מה שכבר נמשך בו עד הנה בביאור היתר המלאכות במועד או איסורן ולחדש בו על ידי גלגול ביאור עניני הלכות אבלות ועניני נידוי ושמתא ורוב הפרק יסוב על חמשה ענינים הראשון בהיתר גלוח וכבוס למי שנאנס

ולא היה אפשר לו מערב יום טוב והשני לבאר בו עניני נדוי ושמתא וחרם והשלישי לבאר עניני מלאכת הכתיבה בפרט מה שהותר ממנה ומה שנאסר ממנה והרביעי בביאור עניני אבלות במועד והחמשי בביאור עניני הלכות אבלות כלם על השלמות:

והמשנה הראשונה ממנו תכוין לבאר אלו הן שהותר להם לכבס ולגלח במועד והוא שאמר אלו מגלחין במועד הבא ממדינת הים ומבית השביה והיוצא מבית האסורין והמנודה שהתירו לו חכמים וכן מי שנשאל לחכם והותר הנזיר ומצורע והעולה מטומאתו לטהרתו אמר הר"ם מה שאסרנו על כל אדם הגלוח וכבוס הבגדים במועד כדי שלא יתכוונו לאחר גלוחם וכבוס בגדיהם עד חולו של מועד שיהיו בטלים ממלאכתם ויבא יום טוב ראשון והם מנוולים ואינן מתקשטין ליום טוב והבא ממדינת הים בתנאי שיפרש בים לסחורה או לדבר הצריך אבל אם הפריש להשתעשע בלבד לא לעסק אחר אסור לגלח ומנודה אסור לו לגלח בימי נדויו ומי שנשאל לחכם הוא מי שנשבע שלא יגלח ומן ידוע ולא נזדמן לו חכם שיתיר לו נדרו אלא בתוך המועד וכבר ידעת דין התורה בתגלחת נזיר ומצורע והעולה מטומאתו לטהרתו כמו מי שהיה טמא ביום טוב ולא שלמו ימי טהרתו אלא בתוך המועד כמו טמא מת או בועל נדה וכיוצא בו ואלו מכבסין במועד הכא ממדינת הים ומבית השביה והיוצא מבית האסורין והמנודה שהתירו לו חכמים וכן מי שנשאל לחכם והותר מטפחות הידים ומטפחות הספרים ומטפחות הספג וכל העולין מטומאה לטהרה הרי אלו מותרין ושאר כל אדם אסורין מטפחות הספג הן הרדידים שמנגבין בהם את הידים וזה האיסור אינו אלא בבגדים שאינם מפשתן אבל בגדי פשתן בלבד מותר לכבסם במועד לפי שהם מתלכלכים במהרה כי אפי' כבסום קודם יום טוב צריכין לכבס אפי' בחולו של מועד ומי שאין לו אלא חלוק אחד מותר לכבסו בתוך המועד מאיזה מין שיהיה הבגד:

אמר המאירי אלו מגלחין ביאור המשנה הוא שפי' בגמ' שעקר איסור גלוח וכיבוס במועד אינו מן הדין שהרי שמחה הוא לו אלא שגזרו בכך כדי שלא יכנסו לרגל כשהם מנוולים שאם תתיר להם כן במועד אף הן משהין עצמן למועד כדי שלא יתבטלו ממלאכתן ונמצאו נכנסים מנוולים ברגל וכן הענין בכבוס והילכך אלו שהוא מזכיר הואיל ובאונס ידוע וניכר נכנסו לרגל בניוולן ראוי להתיר להם גלוח וכבוס במועד והם הבא ממדינת הים ולא הגיע ליישוב עד המועד או ערב יום טוב סמוך לחשיכה:

ומבית השביה כלומר שנשבה על ידי שבאין גוים אלא אף בשהיה חבוש על ידי ישראל נאמר כן ואע"פ שאין שבאי ישראל מוחה בידו מפני כבוד הרגל מ"מ אין דרכו של אדם לגלח לא בשבי ולא בבית האסורין ומכאן התירו חכמי הדורות לספר לחולה שנתרפא

במועד ואע"פ שקצת חולים יכולים לספר אין דרכו בכך אלא שאין ראוי להקל ראש בזו אלא לפי מה שעיני דיין רואות:

והיוצא מבית האסורין ר"ל שנתפש בעירו למלכות:

ומנודה שהתירו לו חכמים והוא שהמנודה אסור בתספורת עד שיתירו לו את נדויו ולא אירע שהתירוהו עד המועד או ערב הרגל סמוך לחשיכה וכגון שלא פשע המנודה בכך כגון שלא היה בידו כדי לפייס את בעל דינו או שלא עברו שלשים במי שהוא צריך לשלשים בנדויו או שלא מצא עד כאן מי שיתירהו:

וכן מי שנשאל לחכם והותר כגון שנדר שלא לגלח או שנדר בנזיר ורוצה להפקיע עצמו בחרטה על ידי היתר חכם ולא אירע לו כן עד המועד כגון שהיה בדעתו מערב יום טוב להשלים את נדרו ונתחדשה לו חרטה במועד או שלא מצא חכם להתירו או שבא לישאל על ידי פתחים ולא מצא פתח לנדרו עד עכשיו:

והנזיר ר"ל שהשלים את נזירותו וכלו ימי נזירותו במועד וכבר חייבתהו תורה לגלח בסוף נזרו כדכתוב וגלח את כל שער ראש נזרו:

ומצורע העולה מטומאתו לטהרתו ר"ל שהתחילה טהרתו קודם הרגל וכלו ימי ספירו במועד וכבר חייבתהו תורה לגלח שנ' ביום השביעי יגלח את כל שערו אבל גלוח שבתוך טומאתו הנעשה סביב הנתק לא דברו בה במשנה זו שנכלל הוא בראיית הנגע למאן דאמר רואין את הנגעים במועד מותר למאן דאמר אין רואין אסור:

ואלו מכבסין במועד וכו' מה שהזכיר התנא מדין כבוס משנה בפני עצמה ולא כלל כבוס וגלוח במשנה אחת מפני שיש בדין כבוס דברים שאין להם שיכות בדין גלוח כגון מטפחות הידים וכיוצא בהן וכן נזכר נזיר בדין גלוח ואינו בדין כבוס שאין כבוס בנזיר אבל מצורע טעון כבוס בשביעי והוא נכלל במשנת הכבוס בכלל כל העולין מטומאה לטהרה:

דף יד.

הבא ממדינת הים וכו' כמו שפירשנו בענין גלוח וכן המנודה שהמנודה אסור בתכבוסת וכן הנשאל לחכם כגון שנשבע שלא לכבס הכל כדרך שפירשנו בגלוח ומטפחות הידים ר"ל אותן שמנגבין בהם את הידים בשעת אכילה ומטפחות הספרים פי' אותם שהספר מניח על כתפו של מתגלח לקבל השער וכשהוא מגלח במועד אלו שהותר לו לגלחן רשאי הוא לכבסה מפני שנתלכלכה מערב יום טוב על ידי המתגלחים ויש גורסין מטפחות סופרים והוא שהיו פורסין סדינים של צמר על הספסלים להניח שם

קונדריסיהון שלא ימחק הכתב מהם והם מתלכלכין תמיד על ידי השמן ששונין לאורו בלילה ועל דרך זה אמרו בתלמוד המערב מטפחות סופרים אין מכבסין אותם במי רגלים מפני הכבוד אבל מכבסין אותם בנתר ובבורית הרי שהיה צריך להם לכבסם בדברים המעבירים את הכתם וכן יש גורסין מטפחות ספרים כלומר מטפחות שגוללין בהם את הספרים וידי אדם ממשמשות בהן בכל שעה:

ומטפחות הספג והיא מטפחת שהאדם מתעטף בה כשהוא יוצא מבית המרחץ לספוג המים שעל בשרו ולנגב את בשרו והוא מתלכלך תמיד ואדם צריך לכבסו אע"פ שנתכבס מערב יום טוב וכן כלם ופי' בגמ' בכל אלו אפי' היו של צמר שאלו של פשתן לא סוף דבר באלו אלא אף כל כלי פשתן מותר לכבסן במועד:

זבין וזבות נדות ויולדות בגדיהן מתלכלכין תמיד ומותרין לכבס וכל שכן אם הן צריכין להן להחליפם בספירת שבעה נקיים כגון זב וזבה בזמן שהיו נוהגין כדין נדה דאוריתא או נדה ויולדת בזמן הזה:

וכל העולין מטומאה לטהרה פי' אותם שהטעינתם תורה כבוס בגדים בטהרתם כגון מצורע וטמא מת ופי' בגמ' שבכלן אם היה פנאי מערב יום טוב לגלח ולא גלחו אסורין לגלח חוץ מהנזיר והמצורע שאע"פ שהיה להם פנאי לגלח ולא גלחו מותרין כמו שיתבאר בגמרא:

זהו ביאור המשנה וכלה הלכה פסוקה היא אלא שיש בקצת ענינים שבה תנאים כמו שיתבאר ודברי' שנכנסו תחת משנה זו בגמרא אלו הן:

אנשי משמר ואנשי מעמד אסורין לספר ולכבס בתוך שבוע שלהם ועקר איסורם כדי שלא יכנסו לתוך משמרתם כשהן מנוולים ומ"מ הקלו להם להסתפר בחמשי מפני כבוד השבת וכל שכן בששי אלא שלא היו נוהגין לספר בששי מפני הטורח והותר להם מה שלא הותר כן לשום אדם בחולו של מועד ונראה לי טעם בדבר מפני שהמשמר זמנו קבוע לעולם ליכנס במוצאי שבת ואין הדבר מצוי להשהות עצמו לתוך משמרתו אחר שצריך לשהות במשמרתו ממוצאי שבת עד חמשי אבל בשאר הנזכרים שמא יזדמן חמשי יום ראשון לחול המועד או סמוך לו ומתוך שאין שהייתו מרובה נוח לו לשהות עצמו ומתוך כך הוא נאסר בכל וי"מ בה טעם אחר לומר שבאנשי משמר לא נאסרה להם מלאכה כלל ולא נאסר הגלוח להם אלא מקנס גמור שמא יכנסו למשמרתם מנוולים אבל חול המועד יש שם איסור מלאכה ואע"פ שעקר האיסור בגלוח וכבוס מתורת קנס מ"מ הואיל ונאסרו נעשו כשאר מלאכות האסורות בו שאין חמשי מתירתן ויראה לי גם כן

שאף אחד שבמשמר שנאנס אונס הידוע כגון אלו הנזכרים במשנתנו שמותר להסתפר וכבר ביארנו ענין משמר ומעמד במסכת תענית:

מי שהיה טריד מערב יום טוב בעסקי ממון בדבר ששעתו עוברת לו ולא ספר מערב יום טוב מתוך טרדתו כגון שאבדה לו אבדה וטרח לחזר אחריה הואיל ואין אונס זה ניכר לכל אסור לספר במועד ומ"מ מי שאין לו אלא חלוק אחד מותר לכבסו במועד שהרי אף אם כבסם מערב יום טוב צריך הוא לחזור ולכבסה מצד הזיעה ומתוך כך אפי' לא כבסה מערב יום טוב רשאי הוא לכבסה במועד אע"פ שאין אונס שלו נראה וניכר לכל מ"מ ניכר הוא לכל שאזורו מוכיח עליו ר"ל שמי שאינו לובש חלוק מהדק את אזורו כדי להדביק את הבגד לבשרו מתוך שחסר חמו והכל מכירין באנסו הא מ"מ אם היו לו שתים אסור שהיה לו לכבס שתיהן מערב יום טוב:

עיר שלא היה שם אלא ספר אחד ונאנס אותו הספר ולא יכול לספר מערב יום טוב אם היה אונס הניכר להדיא כגון שקפץ עליו חולי או כיוצא בזה מותרין לספר [בין הוא מותר לספר ואנשי העיר להסתפר] אבל אם מחמת אונס שאינו נכר להדיא כגון שנאבדה לספר אבדה וטרח הספר אחריה וכיוצא בזה אע"פ שכל העם יודעין את האונס מחמת שבאו שם להסתפר ולא מצאוהו וחקרו על ענינו זו היא שנשאלה בסוגיא זו ונשארה בתיקו ומתוך כך פסקו בה רוב פוסקים לחומרא ואסור להסתפר ומ"מ יש פוסקין בה להקל כדין כל ספק סופרים:

מה שאמרו במשנה על הבא ממדינת הים שמותר לגלח אין הדברים אמורים על דרך מוחלט אלא סוף הדברים בענין זה כך הוא כל שיצא ממקום שבארץ ישראל למקום אחר שבא דרך הים או מחוצה לארץ לארץ דרך הים וכל שכן מחוצה לארץ לארץ וחזר לו ולא הגיע למקום שאפשר לו להסתפר עד המועד הואיל ויצא ברשות מותר לספר אפי' היתה יציאתו מתחלה שלא לשום צורך אלא לשוט בעלמא אבל אם יצא מארץ ישראל לחוצה לארץ ובסרך איסור יצא שהרי אסור לצאת מארץ ישראל לחוצה לארץ אם יצא לסחורה או לאיזה צורך מותר וכל שכן אם יצא למזונות אבל אם יצא לשוט ושלא לשום צורך אסור ועשו דבר זה כניכר אנסו לכל שהכל יודעין להבחין בין היוצא לשוט ליוצא לצורך:

ובתלמוד המערב אמרו מעתה כהן שיצא לחוצה לארץ הואיל ויצא שלא לרצון חכמים ר"ל שהרי ארץ העמים טמאה יהא אסור פי' אפי' יצא לצורך ואם היא שנויה דרך ניחותא יראה שאסור וכמו שאמרו כהדה חד כהן אתא לגביה דר' חנינא אמר ליה מה אני לילך לחלוץ או ליבם ואסר ליה:

דף יד:

קטן שהיה שער מצערו מותר לגלחו במועד ולא סוף דבר אם נולד בתוך המועד אלא אפי' נולד קודם המועד מותר לגלחו במועד כל זמן שמכיר בו שהשער מצערו וכל אלו שאמרנו במשנה שהם מותרין לגלח במועד מותרין הם לגלח בימי אבלם אם תכפוהו אביליו כמו שהתבאר למטה וכן מה שנתגלגל כאן שמקרעין לקטן אע"פ שאינו בר אבילות מפני עגמת נפש יתבאר למטה:

אבל אינו נוהג אבלותו ברגל שנ' ושמחת בחגך ואם הוא אבלות שכבר חל עליו מערב יום טוב הרי רגל מפסיקו אתי עשה של שמחת רבים ודחי עשה של אבלות דיחיד ואם הוא אבלות חדש מחמת שמת לו ברגל הרי אין אבלות חל עליו ברגל דלא אתי עשה של אבלות דיחיד ודחי עשה דשמחה דרבים ונמצא שאין אבילות ברגל בשום צד אבל מנודה נוהג נדויו ברגל ונאסר לו בשאילת שלום ובנעילת סנדל וחייב בעטיפת הראש ובכל עניני נדוי ולא עוד אלא שמנדין אותו ברגל מתחלה אם הוא ראוי לכך על אחד מן הדרכים שיתבארו למטה ואפי' בדיני ממונות וכמו שאמרו בסוגיא זו דנין דיני נפשות ודיני ממונות ודיני מכות במועד ומאחר שאתה מרחיב את הדרך לדון אף אתה צריך לומר שאם אינו שומע נישמתיה והוא שאמר ואי לא ציית מי לא משמתינן ליה ואע"פ שאם אינו שומע אנו צריכין להתרותו שני וחמישי מ"מ הני מילי למאן דאמר אתינא אבל למאן דאמ' לא אתינא משמתינן ליה לאלתר כדאיתא בבבא קמא קי"ב ב' ואם אינו נוהג למה משמתין אותו:

ולענין ביאור מה שאמר אביי דילמא לעיוני לאו למימרא לעיוני דוקא ולא לגמור את הדין שאם כן למה מתחילין אלא לגמור את הדין ואי לא ציית ממתינן מלשמתו עד לאחר הרגל אלא שנדחו דבריו ואף הוא חזר והביא ראיה שלא לנהוג נדוי ברגל מדאמר במתניתי' והמנודה שהתירו לו חכמים כלומר והמנודה הוא מאותם שמתגלחין מפני שהתירו לו חכמים בכך שלא לנהוג נדויו ברגל והשיבוהו מי קתני שהתירוהו כלומר דמשמע דאמועד קאי שאין נדוי נוהג בו שהתירו לו קתני כלומר לאיזו סבה כגון שנתפייס לבעל דינו כמו שפירשנו במשנה הא כל שלא התירו לו נוהג נדויו ברגל וכן הלכה:

וכן מצורע נוהג צרעתו ברגל אחר שכבר חל הסגרו או חלוטו קודם יום טוב ואסור בתכבוסת ובשאילת שלום ובשאר דברי' שהמצורע אסור בהם ומ"מ אם לא הותחל דינו עדין אם להסגר אם להחלט אין מתחילין לראות נגעו במועד כמו שביארנו בפרק ראשון:

זה שאמרו בסוגיא זו אי אבלות דמעיקרא הוא אתי עשה דרבים ר"ל ושמחת בחגך ודחי עשה דיחיד שמשמען של דברים שבאבלות שחלה קודם יום טוב יש בה עשה בכניסת יום טוב יש לתמוה שהרי פסקנו בשני של ברכות אנינות לילה דרבנן עד שרבים פסקו מכאן שאנינות לילה של יום מיתה וקבורה דאוריתא וכר' יהודה שאמרה כן במסכת זבחים פרק טבול יום ק' ב' וגדולי הפוסקים מ"מ פסקו שאנינות לילה דרבנן ותירצו בזו ששמועה שבכאן לא נאמרה אלא לרווחא דמילתא כלומר אי אבלות דמעקרא הוא אף לדעת האומר אנינות לילה דאוריתא אתי עשה דרבים ודחי עשה דיחיד וגדולי המפרשי' פי' שזו בכאן באבלות שלשים נאמרה כגון שעברו שבעה ונכנס לשמיני ערב הרגל ורגל מוצאו באבלות שלשים ואמר שהרגל מפקיע אבלות שלשים והיא גזרת גיהוץ ותספורת שאבלות שלשים מן התורה הוא ממה שנאמר באהרן ראשיכם אל תפרעו הא אחר שלא פרע חייב ולמדו פרע פרע מנזיר לשיעור שלשים ושל כבוס הוקש כשל תספורת אבל אבלות שבעה אין צריך לעשה של רבים להפקיעו שאין אבלות מן התורה אלא יום אחד ממה שאמר אהרן הן היום הקריבו וכו' ומשמע היום אסור הלילה מותר וכן ואחריתה כיום מר וי"א שאין שום אבלות מן התורה וקרא אסמכתא בעלמא ואנינות הוא שהוא מן התורה ביום ראשון ומדכתי' הן היום וכו' אלא שענין הדבר שמאחר שהאבלות מכח אנינות הוא בא עשאוהו כעין עשה וענין הדברים אפי' עשאוהו לעשה זה כשל תורה לגמרי אתי עשה דרבים ודחי עשה דיחיד ולזה דעתי נוטה אלא שכל המחברים מנאוהו בכלל מצות עשה ומ"מ לשיטתנו כל שאתה מוצא שם שמועה שיצא ממנה שאנינות לילה דאוריתא או אתה מפרשה כמו שאפשר לך לפרשה או אתה מעמידה על דעת ר' יהודה שאמרה כן בזבחים פרק טבול יום ורבים נחלקו עליו ר' שמעון ור' נחמיה כמו שהוזכר שם ורבן גמליאל כמו שהוזכר בשני של ברכות ויש מכריעין שאם מת ביום ולא נקבר עד הלילה אותו לילה נתפס לדין אבלות מן התורה ולא אמרו דרבנן אלא במת ונקבר מבעוד יום ואף לדעת זה מת ביום ולא נקבר עד למחרתו אין כאן אבלות של תורה שאין אבלות של תורה אלא למיתה וקבורה:

כבר ביארנו בפרק ראשון שדנין במועד דיני ממונות ודיני נפשות ומי שלא קיבל עליו את הדין משמתין אותו במועד שמא תאמר היאך דנין דיני נפשות במועד והרי סנהדרין שהרגו אין טועמין כל אותו היום כמו שיתבאר במקומו מלא תאכלו על הדם ותענית הבא מצד מרירות אסור במועד כמו שביארנו במקומו והוא שאמרו כאן והא קא מימנע משמחת יום טוב ואם אתה אומר כן בגמר דינו לבד ולא שיהרוגו הרי משיגמר דינו אין משהין אותו שאין מענין את דינו אפשר שנושאין ונותנין ביום אחד ובקר של מחרתו

מעיינין בדין היאך יגמרוהו עד שיסכימו בעצמם היאך הוא ראוי לגמור אחר שנשאו ונתנו בו מאתמול שהרי משא ומתן של חובה צריך הלנת דין לפני גמר דין וגומרין אותו בינם לבין עצמם שלא מדרך גמר דין ואח"כ הולכין ואוכלין שלא נאסרה להם אכילה קודם ההריגה אלא לאחריה ומ"מ אין שותין באכילתם אלא מים שהרי גמר דין שעתידין לעשות הוראה היא ושתוי אל יורה כמו שיתבאר במקומו ולערב באין וגומרין את הדין שאין דנין אלא ביום ומוציאין אותו למקום הריגתו וגדולי המחברים כתבו בזו שתיה בסתם ושמא דעתם שמאחר שגמרו את הדין בדעתם אין ספור הגמר דין קרוי הוראה ואין לדחות סוגיא זו שאמרה בפירוש ושתו מיא ואע"פ שבשאר ימות השנה אסור לעשות כן במועד התירו שלא להתענות ויש לפקפק לדחות סוגיא זו מצד שאין עשה של עצרת תהיה לכם והוא האוסר בתענית דוחה לאו של לא תאכלו על הדם האוסר באכילת סנהדרין ולדעת זה דנין במועד ומתעני' ולא יראה כן אלא שיש לי בה סעד מצד אחר לומר שתענית זה אינו תענית של מרירות ליאסר במועד אלא לכונת תשובה והתעוררות על שמא מתוך התרשלותם ובטול תוכחתם נזקים רבים וגדולה מזו שהרי תענית זה מצד מצות התורה הוא רבוץ עליהם והיאך יאסרו בה:

אע"פ שכהן גדול כהונתו נחשבת אצלו כרגל עד שאין אבלות חלה עליו כלל שהרי מקריב אונן כמו שיתבאר מ"מ דיני צרעת נוהגין בו ורואין את נגעו ומטמאין ומטהרין בו כשאר בני אדם ונוהג בו כדין האמור בתורה שהרי אף מצורע אחר נוהג צרעתו ברגל כמו שביארנו ואע"פ שמצורע אחר אין מתחילין לראות נגעו במועד ואם כהונה גדולה כרגל היאך רואין את נגעו כלל מצורע אחר אם אין רואין אותו עכשיו הרי אפשר לראותו לאחר המועד אבל כהן גדול שכל ימיו הוא בכהונה גדולה אם אתה תולהו שלא לראות הרי הוא מכיר בטומאתו ועובד עבודה וישתקע הדבר:

אבל אסור בתספורת מדאמר רחמנא לבני אהרן ראשיכם אל תפרעו מכלל דכולי עלמא אסורין בתספורת וכן בתכבוסת מדכתי' וישלח יואב תקועה ויקח משם אשה חכמה ויאמר התאבלי ולבשי בגדי אבל:

דף טו.

מנודין ומצורעין אף הם אסורין בתספורת ובתכבוסת כאבל:

ומנודה שמת בנדויו ב"ד שולחין וסוקלין את ארונו ולא שיעמידו עליו גל של אבנים אלא שמניחין עליו אבן אחת או שתים לזכר סקילת ארונו ואין צריך לומר שאין מספידין אותו ואין מלוין אותו:

אבל חייב בעטיפת הראש שלא יעמוד בגלוי הראש אלא שלעטוף ראשו עיטוף המכסה מקצת הפני' מכנגד העינים ולמטה כנגד השפה שיהא עומד כאדם נכנע ונשבר מדקאמר רחמנא ליחזקאל לא תעטה על שפם מכלל דכולי עלמא חייבים והמצורע אף הוא חייב בכך מן התורה דכתי' ועל שפם יעטה אבל במנודה נשארה כאן בספק שאע"פ שאמרו במסכת תענית י"ד ב' על המתענים שלא נענו והם מתעטפים ויושבים כמנודים וכאבלים עד שירחמו עליהם מן השמים שמא שאני מנודה לשמים דחמיר ומתוך כך פסקו בה גדולי הפוסקים להקל ומ"מ הרבה מן הפוסקים כתבוה להחמיר:

אף התפילין אבל אסור בהן יום ראשון כמו שיתבאר מדקאמ' רחמנא ליחזקאל פארך חבוש עליך מכלל דכלי עלמא אסירי אבל מצורע ומנודה הדבר ספק אם אסורין בתפילין אם חייבין ואין לנו בהן הכרע אלא שהדעת מכרעת להתיר בהם את המנודה ממה שאמרו בסנהדרין פרק ארבע מיתות על ר' אליעזר נכנס הורקנוס בנו לחלוץ תפיליו אלמא שתפילין היה מניח בנדויו שהרי בשעת מיתתו אמרו הותר הנדר ואע"פ שיש שפירשוה על הורקנוס שהיה מניח תפילין אין נראה כן ומ"מ אפשר שלכבוד ר' אליעזר פירשו בנדויו להקל עליו בקצת דברים וכל שכן בתפילין שהם לתלמיד חכם עקר גדול בענינו ומצורע מיהא יראה לאיסור:

אבל אסור בשאילת שלום מדקאמ' רחמנא ליחזקאל האנק דום כלומר דום משאלת שלום ואם החמיר ביחזקאל שהיה מונעו מכמה דברים שבאבלות ולא השאיר מהם אצלו אלא צווחה מדכתי' האנק ושתיקה משאילת שלום ודברי תורה מדכתי' דום כל שכן בשאר אבלים ויש מקום עיון מה ראו לומר שבאלו החמיר ליחזקאל יותר משאר דיני אבלות והרי פשוטו של מקרא פירושו שיהא דומם מצוחה ואין כאן איסור שאילת שלום ודברי תורה וגדולי המפרשים הביאוה מלישנא דקרא דכתו' האנק דום מתים אבל לא תעשה פארך חבוש עליך וכל הנזכרים אחר מה שאמ' מתים אבל לא תעשה ר"ל שלא יעשה אבל כבשאר מתים הוא שהתירם ליחזקאל אבל האנק דום שנזכר קודם אמרו אבל לא תעשה לא הותרו לו ואין נראה לי שאף אלו השנים הוזכרו אחר שאמ' לא תספוד ולא תבכה שכך הוא המקרא הנני לוקח את מחמד עיניך במגפה לא תספוד ולא תבכה ולא תבא דמעתך האנק דום מתים אבל לא תעשה פארך חבוש עליך ונעלך שים ברגליך לא תעטה על שפם ולחם אנשים לא תאכל ומ"מ נראה לי שאלו השנים יצאו מכלל האחרים שאם נפרש בו שידום מצוחה הרי כשגלה סוד נבואתו לעם הזכיר את כלם חוץ משני אלו כדכתי' אמור לבית ישראל הנני מחלל את מקדשי גאון עזכם וכו' על שפם לא תעטו ולחם אנשים לא תאכלו ופארכם על ראשיכם ונעליכם ברגליכם ולא הזכיר להם ענין

האנק דום כלל וגאוני הראשונים פירשוהו כעין האחרות כלומר מצוחה ומשתיקה של שאלת שלום ודברי תורה מתים אבל לא תעשה ומדשרנהו לדידיה אלמא לכלי עלמא אסור ומ"מ למדנו שהאבל אסור בשאילת שלום ואף המצורע כן דכתי' על שפם יעטה שיהיו שפתותיו מדובקות זו בזו אבל המנודה הדבר בספק שאם ממה שאמרו במסכת תענית על המתענים שלא נענו שאסורים בשאלת שלום כבני אדם הנזופים למקום שמא מנודה לשמים חמור ואם מפני שאמרו במצורע שיהא שפתותיו מדובקות כמנודה וכאבל ואסור בשאילת שלום אין כאן ראייה שמאחר שאמר אח"כ ואסור בשאלת שלום שמא פירושו שיהא כמנודה בשאר ענינים ושיהא אסור יותר מן המנודה בשאלת שלום ולא הוברר ומתוך כך יש מקילים בה אלא שהמנהג קבוע להחמיר:

אבל אסור בדברי תורה מדקאמ' רחמנא ליחזקאל דום כמו שביארנו ואיסורו לדעתנו כל שבעה אלא שיש פוסקין דוקא יום אחד כמו שיתבאר וכבר חלקו בענין זה גם כן בשאר דברים והוא שלדעת קצת אסור אף בקינות ודברים הרעים אע"פ שהותרו בתשעה באב שבאבל הדבר תלוי בשתיקה ובתשעה באב אינו תלוי אלא בצער ומ"מ אנו נוהגין שמיום ראשון ואילך קורא בדברים הרעים:

ולקצת גאונים ראיתי שאם האבל כהן ואין שם כהן אחר אינו קורא כל שבעה ואף אינו צריך לצאת אלא יחלוק כבודו לאחרים שהרי לא הותקנה קריאתו שלא לחלוק כבודו לגדול הימנו אלא מפני דרכי שלום ובזה זהו דרך שלום שלו שיקרא אחר במקומו ואף אני חוכך להורות כן אף לאחר שבעה שבת ראשונה שיצא לבית הכנסת שיושב לו במקום אבלים אבל מנודה ומצורע שניהם מותרין בדברי תורה כיצד מנודה שונה ושונין לו וכל שכן שמדברים עמו דברים אחרים ויש אוסרין כמו שיתבאר ולדברי הכל שונה ושונין לו ובלבד ברחוק ארבע אמות וכן נשכר ונשכרין לו אבל מוחרם והוא שנתנדה שלשה פעמים ולא נתפייס שמחרימין אותו וכן כל שהחרימוהו לאיזה סבה לא שונה ולא שונין לו אבל שונה הוא לעצמו בלחש ועושה לו חנות קטנה בתוך ביתו למכור בצנעא בשביל פרנסתו סחורה קלה שלא יצטרך בה למשא ומתן והוא שאמרו עליו לזבוני מיא בפקתא דערבות כלומר שלא היו המים מצויים שם בריוח ואע"פ שבאבל לא התירו כן אבל זמן מועט הוא שנאסר אבל מוחרם אין לו קיצבא עד שיתירוהו אף המצורע מותר בדברי תורה שלא נאסרה תורה לשום טומאה אלא לטומאה הבאה על ידי קלות ראש כגון בעל קרי ואף בזו כבר בטלוה לטבילת בעל קרי לדברי תורה כמו שביארנו במסכת ברכות:

אבל חייב בקריעה מדכתי' בבני אהרן בגדיכם לא תפרומו מכלל דכלי עלמא מיחייבי ואע"פ שאפשר לדקדק הא כלי עלמא אי בעו עבדי אי לא בעו לא עבדי מ"מ הכי גמירי לה ואף המצורע חייב בקריעה מן התורה דכתי' בגדיו יהיו פרומים אבל המנודה אם חייב בקריעה אם לאו נשאלה כאן ולא הוברר ורוב הפוסקים פסקוה לקולא ואינו חייב בקריעה:

אבל חייב בכפיית המטה מדברי סופרים שלא בשום סמך אבל מנודה ומצורע אם חייבין בה אם לאו נשאלה כאן ולא הוברר ורוב פוסקים כתבוה לקולא:

דף טו:

אבל אסור במלאכה מדכתי' והפכתי חגיכם לאבל מה חג וכו' אבל המנודה מותר וכמו שאמרו נשכר ונשכרין לו והמצורע נשאלה כאן ולא הוברר ורוב פוסקים כתבוה לקולא ומותר במלאכה:

אבל אסור בסיכה וברחיצה דכתו' ביואב ואל תסוכי שמן ורחיצה בכלל סיכה היא שכך היה מנהגם לרחוץ ולסוך והמנודה ברחיצה לא הוברר שאם מפני שאמרו בתענית צבור שאסור ברחיצת כל גופו אף בצונן ובחמין אפי' פניו ידיו ורגליו ואמרו על זה וכן במנודה ובאבל ואלמא אף מנודה אסור ברחיצה שמא לא נאמר וכן במנודה על הרחיצה אלא על השאר ר"ל עטיפת הראש ומתוך כך יש שפסקוה לקולא ויש שפסקוה לחומרא שזה שאמרו וכן אתה מוצא במנודה ובאבל אע"פ שדחאוה נראה יותר דאכלהו קאי ואף במצורע נשאלה כאן ולא הוברר ורוב פוסקים כתבוה לקולא ורחיצה זו האסורה באבל דוקא לתענוג אבל לטבילת מצוה או לאיזה צורך מותר וכן סיכה לחולה או למי שיש לו חטטין בראשו מותר:

אבל אסור בנעילת הסנדל מדקאמ' רחמנא ליחזקאל ונעליך שים ברגליך ומ"מ דוקא בעיר אבל אם יצא לדרך נועל והמנודה אם אסור בנעילת הסנדל אם לאו נשאלה כאן ולא הוברר שאם ממה שאמרו בתענית צבור כשאמרו אסור במלאכה דוקא ביום אבל בלילה מותר וכן כשאמרו אסור בנעילת הסנדל דוקא בעיר אבל בדרך מותר כיצד יצא לדרך נועל נכנס לעיר חולץ וכן אתה מוצא במנודה ובאבל שמא לא אמרו וכן במנודה אלא על עטיפת הראש שהוזכרה שם ומתוך כך פסקו קצת פוסקים לקולא מדין ספק סופרים ומ"מ נראה להחמיר חדא דטפי מסתבר דהאי וכן במנודה אכולהו קאי ועוד ראיה שבתלמוד המערב אמרו בהדיא מנודה ואבל שהיו הולכין בדרך מותרין בנעילת הסנדל ולכשיבאו לעיר יחלוצו ועוד שמצינו בר' אליעזר כשהודיעו ר' עקיבא שנדוהו

שחלק מנעליו אלא שענין ר' אליעזר שאמרו בו שנמנו עליו וברכוהו כביכול נראה שהוא כנוי לחרם שאלו היה נדוי לבד היה להם להביא ראיה בכאן שהמנודה חייב בחליצת סנדל ועוד שהרי אמרו עליו שנשמט וישב לו על גבי קרקע כענין כפיית המטה והרי אף זו נשאלה כאן לענין מנודה ונשארה בתיקו ולקולא והיה להם להביאה משם וכן שיש גורסין שם וקרע בגדיו ואף זו נשאלה כאן לענין מנודה ולא הוברה והיה להם לבררה משם ועוד שהרי נמנעו מללמוד תורה לפניו וכדאמ' בסוף ארבע מיתות שאמ' להם למה באתם ואמרו לו ללמוד תורה והשיבם ועד עכשיו למה לא באתם והשיבוהו דרך דחייה לא היה לנו פנאי שלא רצו לומר מפני שהוא מוחרם ואלו לא היה שם אלא נדוי הרי מנודה שונה ושונין לו ומ"מ נראה לי שאין בכל אלו ראיה להיותו מוחרם חס ושלום אלא שלרוב ענותו ושלמותו החמיר בעצמו וכל שכן במקום ספק שהרי כל אלו נשאלו במנודה ולא הוברו ושמא אף הוא היה סובר בהם לחומרא ואע"פ שללמוד תורה מנודה מותר להדיא אומר אני שאף הוא שונה היה לתלמידים אלא שאותם שבאו חכמי ישראל היו ולא היו צריכים לו כל כך וכן שהיו בושין לבא לפניו כשהוא מנודה ואלמלא כן לא היה משיב להם ועד עכשיו למה לא באתם אלא שלא היה שם אלא נדוי וכן הדין וממה שחלק עליהם וכבר אמרו שמנדין על כבוד הרב אבל חרם למה אלא שזו בעלי שטה ראשונה סוברין שזה שהיה בא להם במחלקתו בדבור קשות לומר כותלי בית המדרש יוכיחו ואמת המים תוכיח הוה ליה כאפקירותא לגביהו והחזקת מחלקת ביותר מדאי עד שאלו היה בזמן הבית היה נעשה עליה זקן ממרא ומ"מ הדברים נראין שמרוחק לבד היה ולא מוחרם חס ושלום אע"פ שמלת וברכוהו נוטה לדעת האחרת ונשוב לדברינו והוא שאף המצורע בנעילת הסנדל נשאלה כאן ולא הוברה ורוב פוסקים כתבוה לקולא:

אבל אסור בתשמיש המטה מדכתי' וינחם דוד בת שבע אשתו ויבא אליה וכו' אלמא בתר שבעה הוה שאין תנחומי' לאשה מבנה תוך שבעה ואע"פ שכשידע במיתתו נאמר עליו שרחץ וסך ולבש בגדים אחרים באלו משום מלך ביפיו תחזינה עיניך אבל המנודה לא נתברר ואע"פ שכל אותן שנים שהיו ישראל במדבר היו מנודים לשמים ושמשו מטותיהם שמא מנודה לשמים הוא דקיל ואע"פ שלמעלה אמרו דחמיר זיל הכא מדחי ליה וזיל הכא מדחי ליה ומ"מ רוב פוסקים כתבו שהמנודה מותר בתשמיש המטה ולפי דרכך אתה למד שאין אשתו חייבת לנהוג נדויו ומשום דאשתו כגופו הא שאר בני ביתו נוהגין וי"מ שאף אשתו נוהגת וזו פירושה במנודה לעיר אחרת שצריך לנהוג נדוי בעצמו ואין בני עירו חייבין בכך כמו שכתבנוה בראשון של נדרים ועל זו אמרו שהמנודה מותר

בתשמיש המטה אבל מצורע בימי ספירו אסור ובימי חלוטו מותר כמו שביארנו בפרק ראשון וכל הדברים שהזכרנו כאן במנודה ובמצורע הן לקולא הן לחומרא לענין אבל מיהא יתרחבו הדברים למטה כמו שיתבאר:

אבל שנתחייב בקרבן שאין שעתו עוברת כגון חטאות ואשמות אינו משלחן בימי אבלו להקריבם ואין צריך לומ' שאין מביאם הוא בעצמו שהרי באבל רבתי התבאר שיום ראשון ושני אינו נכנס להר הבית אע"פ שלא נטמא למתו ושלישי נכנס ומקיף דרך שמאל הילכך משהא את קרבנותיו עד שיעברו ימי אבלו ואם היתה שעתן עוברת כגון פסח ושלמי חגיגה משלחן ועל זו אמרו אונן טובל ואוכל פסחו לערב דמשמע שכבר שלחם בארבעה עשר בעזרה אבל המנודה שאסור ליכנס לבית המקדש לא הוברר אם משהא קרבנותיו או אם משלחם ופסקו בה רוב פוסקים שאינו צריך לשהותם אלא משלחם בימי נדויו וכן המצורע נשאלה כאן והביאוהו לאיסור מדכתוב ביחזקאל בכהן שנטמא לקרוביו אחרי טהרתו שבעת ימים יספרו לו ופירשו בה אחר פרישתו מן המת שאם אחרי טהרתו דוקא מה צריך לספירת שבעה אלא אחר פרישתו מן המת ומדקאמ' יספרו לו ואין לשון ספירה מורגל אלא בטהרת מצורע רמז למצורע בימי ספירו כלומר שאם נצטרע הכהן ונטהר מתוך החלט סופר שבעה ואמר עליו וביום באו אל הקדש יקריב חטאתו ופירשה ר' יהודה בעשירית האיפה שלו כלומר שיום רפואתו הוה ליה כתחלת חנוכו וצריך עשירית האיפה לחנוך ואע"ג דכתי' חטאתו כך פירושו יקריב חנוכו ואח"כ חטאתו או שקורא לה חטאתו על שם שהצרעת באה על ידי חטאת והיא באה בסבת הצרעת ור' שמעון אינו סובר שיהא צריך חנוך אלא שהמקרא בא ללמד שבזמן שאינו ראוי לביאה אינו ראוי להקרבה אלמא שהמצורע משהא קרבנותיו ואינו משלחן ומ"מ שאר טמאים חוץ מטמא מת משלחים קרבנותיהם כמו שיתבאר במסכת פסחים צ' א':

דף טז.

ענין הנדוי וחרם הנמשך עמו יש בענינו חלק אחד שהוא בא על תביעת ממון לפני ב"ד כגון שמזלזל בב"ד ואונס את חברו אחר גמר דינם והתראתם ופרטים שבדבר זה כך הם כבר ידעת שיש כח ביד ב"ד להזמין לפניהם לדין על ידי שלוחם איזה אדם שחברו קובל עליו שיבא לפניהם לדין וצריך שיאמר השליח הרי אני מזמינך לדין לפני ב"ד פלוני וצריך שיודיעו מי הוא הקובל עליו כלומר הריני מזמינך לדין על תביעת פלוני שקובל עליך ושתבאו לפני פלוני הדיין אתה והוא וקובע לו זמן לא שיהא מבהילו לבא לאלתר ואם לא בא לזמן ראשון אין מנדין אותו מיד אלא שמזמינין אותו פעם אחרת לזמן אחר

ואם העיז נתבע זה פניו לפני השליח ונתפקר באותו הבית דין רשאי השליח להודיע לב"ד ואין כאן משום לשון הרע הזמינוהו יום אחר יום שני פעמים ולא בא מנדין אותו סתם נדוי שהוא שלשים יום ושליח הבא לנדותו מזכיר לו בשם המנדה כלומר פלוני הדיין רואה בדעתו שאתה צריך נדוי על דבר זה והרי אתה מנודה מכחו נתפייס לחברו תוך שלשים ובא לב"ד להתירו מתירין לו מיד אבל אם נתפייס לחברו תוך שלשים ולא בא לב"ד להתירו משלים שלשים של נדוי וניתר מאליו הגיעו שלשים ולא נתפייס לחברו מנדין אותו פעם אחרת וכמו שאמרו בסוגיא זו מנדין לאלתר ושונין לאחר שלשים יום וזה שאמרו לאלתר פי' אחר והגיע זמן השני ולא בא ושונין לאחר השלשים ודין אלו כדין הראשונים עברו אלו ולא נתפייס מחרימין אותו ואינו יוצא ממנו לעולם עד שיתפייס ויבא לפני ב"ד ויתירוהו בא לב"ד לזמן המיועד לו אלא שאינו רוצה לקבל את הדין אין מחרימין אותו אלא נותנין לו שני וחמשי ושני וכותבין עליו פתיחה והוא שטר נדוי ואחר תשעים יום יורדין לנכסיו כך כתבוה גדולי המפרשים בקצת שמועות שבפרק הגוזל אבל גאוני הראשונים כתבו בזה שמנדין אותו לאלתר שזהו כאפקירותא אבל באמ' אתינא או לא אתינא הוא שנותנין לו שני וחמישי ושני ואם לא בא כותבין עליו פתיחה ויורדין לנכסיו לאחר תשעים וזו של פרק הגוזל בענין זה היא שנויה ושם יתבאר:

יש בענין הנדוי חלק אחר והוא בענין אפקרותא כגון שמתפקר ברבים בתלמידי חכמים שהם עמודי הדת אפי' לאחר מיתה או שמחלל שם שמים בעשיית עבירות שאין ענשם מסור לב"ד כגון שיחלוק על דברי חכמים במה שאין ראוי לו וכן בכל הדברים שיראה לב"ד או לקהל שהוא מעיז ומתריס וגורם תקלה בכל אלו ובכל כיוצא בזה מנדין אותו ואם רוצים להפליג בדבר ולהחרימו לפי מה שיראו מענינו הרשות בידם וכן התלמיד מנדה לכבודו על דרך זה ויש תחת חלק זה נדוי אחר קל והוא נקרא נזיפה והוא נאמ' במי שמזלזל לכבוד תלמיד חכם לפי תומו ושלא בכונת הקנטה וכן שמחלל את השם בדבר שיש בו נדנוד עברה ולא עברה מפורסמת כגון הזכרת שם שמים לבטלה וכיוצא בה ודינין אלו בפרט כך הם:

מי שנתפקר בתלמיד חכם אין צריך התראה אלא מנדין אותו מיד סתם נדוי ואם נתפייס לו ובא לב"ד להתירו מתירין לו מיד לא נתפייס לו עומד בנדויו שלשים וכן אם נתפייס לו ולא בא לב"ד להתירו ודבר זה כך הוא לדעתנו אלא שיש עלינו חולקין לומר שאם לא בא לב"ד להתירו אין נדויו ניתר מאליו אף לאחר שלשים אע"פ שנתפייס ושאפי' נתפייס ובא לב"ד אין מתירין אותו עד שלשים ואם לא נתפייס אין מתירין לו אפי' בבא לב"ד וכ"ש שאם ניתר מאליו ואם היה פיקור זה שלא בחיי החכם מתירין אותו

המנדין לכשיחזור מפיקורו לפי ראות עיניהם היה הפיקור בחיי החכם ומת באים שלשה ומתירים לו לכשיחזור לפי ראות עיניהם וחלק זה אין בו חרם בסתם ודיו בנדוי ומ"מ אם ראו בענינו שהוא ראוי להחרימו רשאין להחרימו ויש פוסקין שמחרימין בחלק זה:

דברים אלו שרמזנו עליהם הרבה דברים שהם במחלקת כלם תלויים במה שנאמר בשמועה זו דההוא טבחא דאיתפקר ברב טוביה אימנו אבייי ורבא ושמתוה פי' נדוהו וי"מ שהחרימוהו ועל דרך האמת מלה זו ר"ל שמתא אתה מוצאה על שניהם ר"ל על חרם ועל נדוי פעמים בזו ופעמים בזו וכמו שאמרו בראש השמועה על הנדוי מנלן דמשמתינן וכן מה שאמרו למעלה ואי לא ציית דינא משמתינן ליה ובסוף השמועה נאמר לשון שמתא על החרם והוא שאמרו שמתיה ברק למרוז וכן ההוא דשמתיה ההוא מרבנן ופקע כדא ומת וכן מאי שמתא שם מיתה ואין הכרעה בפירושו אלא לפי הענין ומתוך כך אירע מחלוקת בפירושו בכאן י"מ שהחרימוהו והוא שאמרו לסוף אזל ופייסיה ואמרו היכי ליעבד לישרי ליה לא חיילא שמתא עליה תלתין יומין ואם היה נדוי לא היה צריך שיחול עליו שלשים אלא אף מאפקרותא כל שנתפייס מתירין לו לאלתר ובשמתא הוא שאין מתירין עד שתחול שלשים וי"מ שלא היה כאן אלא נדוי שהרי לאלתר היה והיאך היו מחרימין לאלתר אלא נדוי היה ואף בנדוי צריך שיחול שלשים כל שהוא לאפקרותא וגדולי הפוסקים דוחים סברא זו ופוסקים כדעת האומר טוט אסר וטוט שרי כלומר בשופר נתפרסם נדויו ובשופר יתפרסם היתרו ואין לחוש אם נתירהו לאלתר שיבא ענין נדוי לידי זלזול שהשופר מפרסם ומ"מ אם ימתין שלשים אינו צריך שופר אבל תוך שלשים בשופר מיהא מתירין ואין צריך שלשים הואיל ולא נתנדה בפי' לשלשים ולא כאבייי שאמ' שלא נאמ' כן אלא בממון אבל באפקרותא צריך שלשים אלא אף באפקרותא כן שכל שאנו מתירים לו לאלתר אנו רשאים להתירו ולא נאמרו שלשים אלא להתיר מאליו והביאו ראיה לדבריהם ממעשה של רב הונא שאמרו עליו דשמע להההיא אתתא דאפקה שם שמים לבטלה שמתה ושרייה לאלתר ואמרו עליו שמע מינה אין בין נדוי להפרה כלום וא"כ מה שאמרו אין נדוי פחות משלשים פירושה בשלא נתפייס או שנתפייס ולא בא לב"ד להתירו אבל כל שנתפייס ובא לב"ד מתירין לו מיד וכשיטה שכתבנו אלא שלדעת מעשה של רב הונא אינה ראיה גמורה שלא אפקרותא גמורה היתה אלא דבר שיש בו נדנוד עברה ולא נאמרה דרך פיקור אלא באשגר לישן וכן כל כיוצא בזה:

יש בחלק זה דרך אחרת והוא שהתלמיד שנדה לכבודו לעם הארץ שהתפקר בו ולא הסכימו עמו אחרים נדויו נדוי לכל התלמידים ובכללם כל מי שהמנדה גדול מהם

והיתרו תלוי בו רצה להתירו מיד רשאי לא נתפייס לו עומד בנדויו שלשים ויש אומרים לעולם עד שיתפייס ויתירהו ולכתחלה אין לו לעשות כן אלא יהא מן העלובים ולא עולבים ואם התפקר בו בפרהסיא ראוי לו לנדותו ואסור לו למחול על כבודו ולהחרים לכבודו אינו רשאי אם החרים ראיתי לקצת מפרשים שאין כאן חרם שלא הרשוהו בכך אלא לנדוי והרב אינו חייב לנהוג בנדוי זה ולא כל מי שהוא גדול מן המנדה אבל הרב שנדה לכבודו הרי הוא כמו שנתמנו כלם והרי הוא מנודה לכל התלמידים ואם רצה להחרים הרשות בידו ומ"מ תלמיד שנדה לעברה או לאיסור או שיצאו עליו קולות הנמשכים בעברות ובדברים המכוערים הרי הוא מנודה אף לרב אפי' נדהו קטן שבישראל ואפי' חזר בו אין מתירין לו עד שלשים חזר בו והגיעו שלשים רשאין להתירו אבל אין נדויו ניתר מאליו והרשות ביד מי שנדהו לעכב את היתרו עד שנתברר לו תשובתו אע"פ שפסק הקול וחלק זה אם רצה להחרים רשאי אלא שאין להם לנדות ולהחרים לקול שאינו נמשך עד שיתברר להם מה שעשה אם ראוי לכך אם לאו וכמו שאמרו במסכת יבמות קכ"א א' ההוא דטבע באגמא דסמקיה ואנסבא רב שילא לאיתתיה אמ' ליה רב לשמואל זיל שמתיה ואמ' ליה נישלח ליה ברישא שלחו ליה מים שאין להם סוף אשתו אסורה או מותרת שלח להו אסורה הדור שלחו ליה אגמא דסמקיה מים שאין להם סוף או שיש להם סוף שלח להו שאין להם סוף שלחו ליה ומר מאי טעמא עבד הכי שלח להו מטעא טעאיי אנא סברי כיון דקוו וקיימי כיש להם סוף הוה קרי שמואל עליה דרב לא יאונה לצדיק כל און ומ"מ כל שקולו נמשך בעברות אין צריכי' לבירור והרי הוה סאנו שימעניה ומנדין אותו כמו שכתבנו כל שאין שם אויבים ובעלי לשון הרע קלא דלא פסיק בכדי לא קאי וגדולי המפרשים כתבו בזה דוקא שנדהו שלא בפני רבו אבל אם נדהו בפני רבו הרי זה עשה מעשה של אפקרותא והוא עצמו צריך נדוי אא"כ רבו נוהג לו כבוד כמו שיתבאר למטה במנדה לכבודו:

סתם נזיפה אינה אלא שבעה ונזיפת נשיא שלשים יום כנדוי עצמו וענין נזיפה הוא שהרב גוער את הנזוף ואומר דברים המראין שאין דעתו להתקרב עמו נדוי שלהם אף במי שהיה מנדה לכבוד עצמו שיעורו בשלשים יום כמו שיתבאר אבל נדוי שלנו במי שמנדה לכבוד עצמו אינו אלא שבעה ונזיפה שלנו יום אחד ואם רוצה להתירה לאלתר רשאי ולסוף היום או לסוף שבעה לדורות הראשוני' הותרה מאליה ואינה צריכה לא התר ולא פיוס ושאר חלקי הנדוי אין בהם הפרש אלא שלנו כשלהם ומ"מ דוקא בנתנדה לכבודו אבל כל שלעברה או שנתמנו הקהל לנדותו צריך שלשים:

שמתא אינו ענין מחדש אלא פעמי' שהיא נזכרת בתלמוד בענין נדוי ופעמים שהיא נזכרת שם בענין חרם ומ"מ הרי היא או בכלל חרם או בכלל נדוי על הצדדין שביארנו:

מי שנתנדה לאיזו סבה ומת המנדה או הלך למדינת הים באין שלשה חשובים כמותו ומתירין אותו נתנדה במנין שלשה או יותר ומתו או הלכו למדינת הים באים אחרים כמנין הראשונים וחשובין כמותן ומתירין ואין צריכין להתקבץ אלא הולך אצל כל אחד ומתירין זה שלא בפני זה כך כתבוה רוב מפרשים ממה שאמרו שמע מינה כל אחד מיפר חלקו והם מפרשים ממה שאמרו במת אחד מן התלמידים חלקו אינו מופר ולא אמר כן בהלך לעיר אחרת אלמא אין כל המנדין צריכין להתקבץ בהיתרו אלא מתיר לו כל אחד במקום שהוא:

מת אחד מן המנדין ממנין אחר במקומו חשוב כמותו ויש שמצריכין שלשה במקומו ואם לא מצאו חשובים כמותם צריכים לילך אצל הנשיא או גדול הדור ויחיד מומחה מתיר במקום שלשה ואף בכל אלו אין מתירין אלא בדבר שאפשר שאלו היה המנדה חי אף הוא היה מתיר אבל אם נתברר להם שהמנדה היה מחמיר עדין בנדויו אלו היה חי אף הן אין רשאין להקל בנדויו עד שתתברר להם תשובתו של זה כל כך שאלו היה המנדה רואה בה אף הוא היה מתירו וזו היא שאמרו בההוא מרבנן דהוו סנו שומעניה ושמתיה רב יהודה שכשמת רב יהודה והלך לו אצל הנשיא וכשחשב להתירו עמד שמואל על רגליו ואמ' ומה שפחה של בית ר' לא נהגו בה חכמים קלות ראש בנדויה וכו' כלומ' אחר שנתברר להם שאין היא מסכמת בכך רב יהודה לא כל שכן כלומר שהרי הואיל ואותו צורבא מרבנן הלך לבקרו בחליו ולא רצה להתירו לא נסכם הוא בהיתרו והיתר שלשה או נשיא אינו אלא מצד שאנו דנין מן הסתם שאילו היה זה חי היה מתירו:

נתן המנדה רשות לחבריו או לאחד במקומו פירשו באבל רבתי שהוא מתיר במקומו ויראה לי בנדוי הקהל שמן הסתם כל אחד מניח חלקו לפרנסים שבדור בכל עניני צבור ורשאין להתיר אע"פ שאין חשובין כמותם ומי שנדה לכבודו יכול להתיר לבדו אפי' במקום רבו:

מי שנדה שלא כדין נדויו נדוי וצריך היתר או שינהג נדויו שלשים ואם אמ' לו האחר אדרבה עלך יחול אף עם הארץ לתלמיד חכם נדויו של שני נדוי ושל ראשון אינו נדוי וצריך הראשון היתר או מן המנדה או משכנגדו ואם אינו יודע מי הוא ילך אצל נשיא אבל מי שנדה מן הדין הן לסבה הן לכבודו ואמר לו האחר אדרבה אין נדויו של שני חל כלל אם כן ראוי לשאול בסוגיא זו על ריש לקיש דהוה מנטר פרדיסא ונדה אותו שהיה

אוכל את התאנים הרי האחר גזלן היה ואמרו למטה שתלמיד שנתברר לו שחברו גוזלו רשאי לנדותו ואם כן בדין נדהו ונראה שהיה לו להתרעם ולתבעו בתשלומין:

סתם מנודה אין יושבין עמו תוך ארבע אמות ולא מתעכבין אף מעומד ויש חולקין להקל בעכבה מעומד מדכתי' יושביה ומ"מ מצינו לשון ישיבה שהוא לשון עכבה ואף לשון הגמרא מעיד כן שאמ' דקאי בארבע אמות דיליה ולא אמר דיתיב וכן יש חוככין לומ' שאין יושביה מוסב אלא על המוחרם וכדקאמ' מנלן דמשמתינן דכתי' אורו מרוז דמחרמינן דכתי' אורו ארור ועלה כתי' יושביה ומ"מ אינו כלום דיושביה אכלהו קאי ובכמה מקומות מצינו שהמנדה מרחיקין ממנו ארבע אמות ואחד מהן בפרק הזהב במעשה של ר' אליעזר שנאמר שם על ר' עקיבא שישב לפניו ברחוק ארבע אמות וכבר ביארנו לשיטתנו שנדוי לבד היה ואף לדעת האחרים שמבורך היה הרי מ"מ מצינו בראשון של נדרים ו' א' נדינא מינך דלא יתיבנא בארבע אמות דילך אלמא לשון נדוי כולל הרחקת ארבע אמות ואף לשון נדוי בעצמו ענין ריחוק וכל שבתוך ארבע אמות אינו ריחוק ומ"מ אינו חייב להתרחק ממנו דרך הלוכו אלא שלא ישב או שלא יתעכב בתוך ארבע אמות שלו וכן אין אוכלין ושותין עמו אף ברחוק ארבע אמות ואם עשה כן עומד באיסור אבל אינו מנדה כמוהו ושונה ושונין לו ונשכר ונשכרין לו והכל ברחוק ארבע אמות ובא לבית הכנסת ויושב במקומו ואין צריך לשנות את מקומו אלא שמרחיקי' ממנו ויש מצריכין אותו בשנוי מקום ממה שאמרו במסכת מדות פ"ב מ"ב מה לך מקיף לשמאל שאני מנדה ואין זה הכרח שלא היה דבר זה אלא בביאתו והליכתו וכדי שיכירו ויתרחקו ממנו ורשאין לדבר עמו ואסור בנעילת הסנדל ויש מי שמתיר בנעילת הסנדל כמו שהתבאר ואסור באותם הדברים שהזכרנו בדינו למעלה ובמקום אחר התבאר שאין מזמנין עליו ואין כוללין אותו בעשרה לשום דבר הצריך עשרה:

מוסף עליו מוחרם שלא שונה ולא שונין לו לא נשכר ולא נשכרין לו חוץ מבני ביתו אבל לדבר עמו מותר וכמו שאמרו למטה בההוא דהוו סנו שומעניה דאמ' ליה אפי' לגברא דכותך לא חניפית והעובר להקל במה שאסור לו עם המוחרם פירשו מקצת גאונים שאף הוא מוחרם כמוהו ונזיפה בזמנה דינה כנדוי ודברים הללו אינם אלא בסתם אבל אם פירשו המנדים או המחרימי' אריכות זמן או תוספת איסור הן לו הן לנטפלים עמו או לנדות בשופרות ובמטה או לפחות ולהקל בנדויו באיזה דבר עושין הכל לפי ראות עיניהם ולעולם יש למנדה או למנדים להודיע הסבה שהם מנדים עליה ויש ביד ב"ד להפקיר נכסי המסרב על מצותם או המתפקר לפרוץ על גדריהם ולכעוס עמו ולקללו ולהכותו ולחבשו ולנגשו בכל מיני נגישות כפי ראות עיניהם וכמו שנ' בעזרא

וכל אשר לא יבא לשלשת הימים בעצת הזקנים והשרים יחרם כל רכושו וכתי' ואריב עמם ואקללם ואכה מהם אנשים ואמרטם ואשביעם באלהים וכתי' הן למות הן לשרושי ודרשו בו מאי לשרושי הרדפה מאי הרדפה נתבא דקני כלומר שהיו עוקרים שרש אחד של קנים שיש בשרש אחד כמה קנים וחובשין אותו בתוכו שלא יהא יכול להתהפך מצד לצד וקושרים אותו מלמעלה ומעמידין אותו שם בדוחק:

כל מה שכתבנו בדיני הנדויין והחרמות לא סוף דבר במי שנדוהו או החרימוהו בפרט אלא אף כל שהחרימו הקהל או בתי דינין שבהם על כל מי שיעשה כך או שלא יעשה כך ועבר הרי זה מנודה או מוחרם כפי מה שהתנו ונוהגין בו נדוי או חרם כפי הדינין שהזכרנו עד שיגיע זמנו ויתירוהו שהרי אותו של עזרא דרך כלל היה וכל אשר לא יבא וכו' יחרם וכו' והוא יבדל וכו' ואם היתה הסכמתם שיהא בנדוי או בחרם עד שיעשה כך לכשיהא עושה כן ניתר מאליו ומ"מ נראה לי שכל שלא החרימו פלוני בפרט או שלא החרימו דרך כלל לאפקירותא אלא לגדריהם ולתקנותיהם העשויות לשמירת גופם וממונם ועבר אחד עליהם שכל שנתפייס להם ושב לפי ראות עיניהם שמתירין לו מיד אע"פ שלא חל עליו שלשים:

מנודה לרב לכבודו מנודה לכל התלמידים ובכללם כל מי שהוא גדול מהם אבל תלמיד שנדה לכבודו אינו מנודה לרב כמו שביארנו וצריך להזהר התלמיד שלא ינדהו בפני הרב אא"כ רבו חולק לו כבוד בכך ואם עשה כן הרי התפקר הוא ברבו וצריך נדוי:

מנודה לעירו שנדוהו לכבודן או לכבוד חכם שבה מנודה לכל העיירות אבל מנודה לעיר אחרת אינו מנודה לעירו ומ"מ כתבו גדולי המפרשי' שמנדה הוא לשאר העיירות השוות לאותה שנדוהו בתוכה אלא שאינו מנודה לגדולות ממנה ויש חולקים בזה:

מנודה לנשיא לכבודו מנודה לכל ישראל מנודה לכל ישראל לכבודם אינו מנודה לנשיא אא"כ לאיסור או לעבירה כמו שביארנו בתלמוד ודברים אלו בנשיא המיוחד והמוחזק בפרנס הדור:

תלמיד שנתברר לו על חבירו שגוזל או מעכב את שלו שלא כדין עושה דין לעצמו לנדותו לכבודו ואין צריך לילך לב"ד אלא שהעושה כן אין רוח חכמים נוחה הימנו ומ"מ צריך להתרותו תחלה כמה התראות ולהודיעו את ענשו ויש מי שפירש שרשאי הוא למשכנו ואין הדבר כן:

תלמיד חכם המיוחד בעירו והגדול שבו שסרח אין מנדין אותו בהדיא אלא אומרין לו דברים שיכיר בהן מעצמו שחבריו מרוחקים ממנו כגון הכבד ושב בביתיך וכיוצא בזה

ואם הגיע סרחונו להחטיא אחרים מנדין אותו בפרהסיא ותלמיד חכם אחר שסרח אין קופצין לנדותו מיד אלא מודיעין אותו ואם לא חזר בו מנדין אותו בצנעה:

לשון הנדוי הוא שאומרין לו הרי אתה בנדוי או בשמתא ואם הוא שלא בפניו אומר הרי פלוני בנדוי או בשמתא וכן בהיתרו אומרין פלוני שנתנדה לסבה זו חזר בו ונתפייס והסכימו להתירו והרי שרוי לו מחול לו ואם בפניו אומרין לו שרוי לך מחול לך ולשון החרם הוא שאומרין פלוני מוחרם על הדרכים שהזכרנו בנדוי:

במסכת נדרים ז' ב' התבאר שנדוי אפי' על תנאי צריך הפרה ושהמנדה את עצמו צריך הפרה אלא שהוא מפר לעצמו ואפי' נדה עצמו על דעת אחרים ואפי' על דבר שחייב בו נדוי ושם התבאר גם כן על מי שנתנדה מתוך החלום שצריך לחוש לעצמו ואפי' הבחין בדמיונו מי נדהו צריך עשרה שוני הלכות להתירו לא מצאם במקומו טורח בהם עד פרסה לא מצאם דיו בעשרה ששונין משנה לא מצאם מתירין לו עשרה שיודעין לקרות בתורה לא מצאן מתירין לו עשרה מכל מקום לא מצאם במקומו מתירין לו ואפי' שלשה ומי שנדוהו בפניו אין מתירין לו אלא בפניו אבל נדוהו שלא בפניו מתירין לו שלא בפניו וכן התבאר שם שאין בין נדוי להפרה כלום באותם הנדויים התלויים בפיוס אלא כל שחזר בו מתירין לו אף בתוך שעה לנדויו:

מי שנתנדה ועומד בנדויו יכול הוא לנדות אחרים אם הוא תלמיד חכם שהרי אמרו משמת נפשיה והדר משמת לדידיה אבל אם הוא מנודה אינו יכול להתיר אחרים מנדויים שהרי אמרו שארי לנפשיה והדר שארי לדידיה ומ"מ יש גורסי' שרי לדידיה והדר שרי לנפשיה ולדעת זה אף המנודה יכול להתיר אלא שיש מפקפקין בדבר לומר שלא נאמרה כן אלא בנדוי כזה שהרי נדה עצמו אבל מנודה מצד אחרים ומצד עברה שבידו אינו יכול לנדות ולא להתיר:

זהו מה שראינו לבאר בעניני נדוי ושמתא דרך כלל ויש חולקים עלינו בקצת דברים ואנו כתבנו מה שנראה לנו כמו שהכרענו בפירושנו:

דף טז:

דברי תורה ראוי להתעסק בהם בסתר ושלא במקומות של פרהסיא דרך צחות אמרו חמוקי ירכיך מה ירך בסתר אף דברי תורה בסתר א"כ מהו שאמר חכמות בחוץ תרונה כל העוסק בתורה בפנים תורתו מכרזת עליו מבחוץ ולא סוף דבר בדברי תורה אלא אף צדקה וגמילות חסדים ראוי לעושיהן שיהיו עושין אותן בסתר ושלא לפרסם עצמם בהם וכן כל כיוצא בזה:

מי שממונה על דבר אחד כל שהוא בשעתו אין ראוי אף לגדול ממנו ליטול שררה ממנו אלא יטול כתרו בסוגיא זו אמרו על שמואל ומר עוקבא כי הוו גרסי הוה יתיב מר עוקבא קמיה דשמואל כלומר שהיה יושב שמואל במקום נערך יותר ממר עוקבא לפי שהיה גדול ממנו ואעפ"כ אמרו כי הוו יתבי בדינא הוה יתיב שמואל קמיה דמר עוקבא ר"ל מפני שהיה מר עוקבא דיין ולא היה שמואל נוטל שררה ממנו בשעת הדין כלל ובמדרש אמרו שנים אין נוטלין שררה מהם בעל הבית בביתו והרב בישיבתו:

צריך אדם להזהר שלא להלבין את חברו מתוך דבריו ובכלל זה כל ששואל דבר לאיזה חכם ורואה בו שאינו משיבו ושותק אין ראוי לחזור ולשאול לו אותו דבר לשעתו עד שיהא החכם צריך לומר לא ידעתי אלא אף הוא שותק לו בסוגיא זו אמרו באחד מן התלמידים שהיה שואל לאחד מחכמיהם והלה שותק והוא חוזר ושואל כמה פעמים והשיבו בכעס מאי דעתיך דמאן דלא ידע הא מילתא לאו צורבא מרבנן הוא והשואל נהג נזיפה בעצמו על כך:

דף יז.

כל שאדם רואה את יצרו מתגבר עליו יכופנו בכל יכלתו כמו שביארנו בהרבה מקומות ואם אינו יכול לשלוט ביצרו ילך למקום שאין מכירין אותו וילבש שחורים ויתכסה שחורים כדי שיתעורר לדאגה וכשיראה בעצמו שבידו לעשות כל מה שבלבו חפץ שמא תפרח תאותו ואף אם עמדה בעיניה יעשה ויעשה ואל יחלל שם שמים בפרהסיא:

המכה את בנו הגדול עובר משום ולפני עור לא תתן מכשול שמא לא יסבול ונמצא מבעט בו וכן כל כיוצא בזה:

דף יז:

כל אלו שאמרנו במשנה שרשאין לגלח בחולו של מועד דוקא בשלא היה להם פנאי לגלח מערב יום טוב אבל אם היה להם פנאי לגלח ולא גלחו אסורים חוץ מהנזיר והמצורע שאע"פ שהיה להם פנאי לגלח ולא גלחו מותרין שלא ישהו קרבנותיהם שהמצורע אין קרבנות שלאחר ספירו באין עד שיגלה והנזיר אע"פ שמביא קרבנותיו אחר ששלמו ימי נזירותו קידם גלוח מ"מ צריך הוא לגלח עם הבאת קרבנותיו שהרי צריך להשליך שערו תחת הדוד:

כבר ידעת שהרגל מפסיק אותו אבלות שהוא מוצא בו את האבל ר"ל שאם הוא מוצאו בתוך שבעה מפסיקו מאבלות שבעה ונשאר באיסור גלוח וכבוס שהוא אבלות ל' ואם

מוצאו בתחלת שלשים מפסיקו מאבלות ל' וכבר ביארנו שכל שיכול לגלח מערב הרגל אינו יכול לגלח בתוך המועד מעתה אבל שחל שמיני שלו ערב הרגל הרי הרגל מפסיקו מאבלות שלשים הואיל וכבר התחיל בו ורשאי לגלח מערב יום טוב ולא עוד אלא אפי' חל שביעי שלו ערב הרגל הרי שביעי זה מקצתו ככלו ונחשב לסוף שבעה ולתחלת ל' ונמצא רגל מוצאו באבלות ל' ומפסיקו ומגלח בשביעי ואם לא גלח הואיל והיה לו פנאי אסור לגלח במועד ומעתה כל שחל שמיני בשבת ערב הרגל היה יכול לגלח בשביעי ואם לא גלח אסור לגלח במועד חל שביעי בשבת ערב הרגל הרי רגל מפסיק אבלות שלשים הואיל ומקצת שביעי ככלו אלא שלא יכול זה לגלח שהרי שבת היה ובששי אי אפשר לו לגלח הילכך אנוס הוא ורשאי הוא לגלח בחולו של מועד:

ולענין ביאור מיהא שמא תאמר היאך איפשר שיחול שמיני בשבת שהרי משעת קבורה מונין ואין קבורה בשבת תדע שבתלמוד המערב הקשו כן ותירצה בשגררתו חיה בשבת שאבלות חל מיד או אפשר זה גם כן בשנסתם הגולל על ידי גוים בין השמשות או שטבע בספינה או שמע שמועה קרובה בשבת ולא נעשית רחוקה במוצאי שבת:

אנשי משמר כבר ביארנו שאסורים להסתפר בתוך משמרותם אא"כ בחמישי או בששי מפני כבוד השבת חל רגל בחמישי בשבת בתוך משמרתם הרי הם אנוסי' ולא הורשו לגלח מערב יום טוב שהרי תוך משמרתם הם לפיכך רשאין לגלח בחולו של מועד אם בשישי אם אחר השבת ואע"פ שכל המשמרות שוות ברגלים ר"ל שכל שיבא מן הכהנים לעבוד עובד ואין אומרין לו לך עד שתגיע משמרתך אלא עובד ונוטל חלק בשוה בקרבנות הרגלים ובחלוק לחם הפנים ובחלוק שתי הלחם בעצרת והיה לנו לומר מתוך כך שעדין הוא בתוך משמרתו ויהא אסור לגלח אינו כן אלא כבר כלתה משמרתו שהרי מ"מ נדרים ונדבות ותמידין אין מקריבין אותן אלא בני משמר אפי' ברגלים:

כל אלו שאמרנו במשנה שמותרין לגלח במועד מותרין לגלח בימי אבלם אם תכפוהו אבליו כיצד יצא מבית האסורין או בא ממדינת הים ושמע שמת לו מת אינו מגלח בתוך שלשי' אבל אם אירע לו אבל אחר בתוך ל' קודם שיכלו השלשים עומד שבעה ואחר השבעה מגלח ומגלח בתוך השלשים גלוח כדרכו וגיהוץ כדרכו ואפי' בנתר וחול ומ"מ אדם אחר שתכפוהו אבליו בדרך זה אין מתירין לו גלוח כדרכו וגיהוץ כדרכו אלא מיקל בתער שלא בדרך השחתה אחר שבעה ומכבס במים אף תוך שבעה ולא בנתר וחול שאם תפרש את הכבוס לאחר שבעה הרי אף בשלא תכפוהו אבליו כן כמו שיתבאר וי"מ כן אף במיקל בתער:

דף יח.

מותר לגלח במועד את השפם והוא מה שבין החוטם לפה על פני כל אורך הפה ולא את כלו אלא אותו חוט הסמוך לפה שמעכב את האכילה בזקן מגודל והוא הנקרא בסוגיא זו שפה ומותר לגלחה אף בתער או במספרים וכל מה שלמעלה מן הפה והוא הנקרא בסוגיא זו הנחה אפי' היו ארוכים כל כך שמעכבים את האכילה אסור ויש מתירין במעכבים ובשפה ר"ל אותו החוט הסמוך לפה אע"פ שאינו מעכב:

וצפרנים מותר ליטלן במועד אפי' בכלי בין של יד בין של רגל וכבר ביארנו שהאשה מעברת שער מבית השחי ומבית הערוה בין ביד בין בכלי ובימי אבלו אין מגלחין את השפם כלל אבל צפרנים מותר ליטלם בין של יד בין של רגל אפי' תוך שבעה ודוקא בידו או בשניו אבל בכלי אסור כל שבעה ויש אוסרין כל ל' בכלי וסעד שלהם בבריתא של אבל רבתי שמנאוה עם איסור כבוס באבלות ל' אלמא כל שנאמ' בנטילת צפרנים לאבלות שלשים נאמר:

מי שאין לו אלא חלוק אחד אפי' של צמר אע"פ שכבסו מערב יום טוב מותר לכבסו במועד שכבר חזר ונתלכלך:

כלי פשתן מותר לכבס מהן במועד בכדי מה שצריך לו אפי' נתכבסו מערב יום טוב אפי' במים חמים ויש מי שאוסר בדרך גיהוץ או בנתר ובורית ומכאן נוטים לאיסור גיהוץ זה שנוהגין בו עכשו במי אפר וכן הדברים נראין:

בגדי קטנים אפי' של צמר פירשו בתלמוד המערב שמותר לכבסן ואפי' יש לו מהן הרבה מפני שהם מתלכלכין תמיד:

דף יח:

כבוס זה שאנו מתירין במועד אף בפרהסיא מותר ואפי' על שפת הנהר וכמו שאמרו לדידי חזי לי ימה של טבריא דהוה מקפא משיכלי דמאני ואין ראיה מכאן להתיר ביתר מן הצריך שהם משל הרבה היו כל אחד לפי מה שצריך לו ויש מצריכים לעשות בצנעה ממה שאמרו בבריתא אע"פ שהתירו לספר לא יספר ברשות הרבים אבל מספר הוא בתוך ביתו בצנעא אע"פ שהתירו לכבס לא יוליך כליו לכובס אבל מכבס בצנעא בתוך ביתו ומ"מ יש לפרש בריתא זו באבל אבל במועד כל שהותר הותר אף בפרהסיא:

המשנה השניה אלו כותבין במועד קדושי נשים גיטין ושוברי דיאתיקי מתנה ופרוזבלין אגרות שום ואגרות מזון שטרי חליצה ומיאונין ושטרי בירורין וגזרות בית דין ואגרות של רשות אמר הר"ם שוברין שטרי המחילות והחלוקות הנופלים בין בני אדם שנושאין

ונותנין זה עם זה דיאתיקי הוא מין ממיני המתנות וחלוק זאת המלה דא תהא למיקם ולהיות והיא מתנת שכיב מרע האחרונה שהוא סמך עליה בסוף ופרוזבל כבר נתברר דברו במסכת שביעית אגרות שום הם השומא שמשימין קרקע אדם ומורידין אותו לבעל חובו אגרות מזון הם שמוכרין ב"ד מן הקרקע למזון האשה והבנות וכותבין בזה מעשה בית דין שטרי בירורין כמו שאמרנו זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד כמו שיתבאר במסכת סנהדרין גזירות בית דין ענינו גזר דין ואגרות של רשות כתבות ששולחין בני אדם זה לזה ממקום למקום:

אמר המאירי אלו כותבין במועד וכו' כונת המשנה לבאר מה שהותר ממלאכת הכתיבה בחולו של מועד וטעם רובם מסרך מלאכת האבד קדושי נשים כגון שקדשה בשטר ושמא מתוך איחורו יקדמנו אחר ובכלל זה שטרי השדוכין והתנאים והכתובה והוא שהתירו בגמרא שטרי פסיקאתא גיטי נשים שמא מתוך שהייתו עמה מזדמן בן זוג לאחרת שנתנה בו עיניו שוברין שמא לא יפרענו בעל חובו ומתוך איחורו יפסיד ואפילו מאמינו מ"מ לא פלוג רבנן דייתיקי פי' מתנת שכיב מרע שמא ישכחו העדים את העדות מתנות ר"ל מתנת בריא מפני שעד שלא כתב ולא הגיע השטר לידו יכול לחזור בו פרוזבלין שמא לא ימצא אחר יום טוב בית דין הראוי לכך ותהא שביעית משמטת את חובותיו אגרות שום פי' שטר שומא שבית דין שמין נכסי לוה אחר שירדו לנכסיו ומוסרין אותו שטר למלוה וי"מ שטר אדרכתא על היורשים לגבות מנכסיהם מזון לאלמנה ושכל אלו הותרו מצורך המועד או שמא לא ימצא מזומן או שמא ישתדפו הנכסים שטרי חליצה ומיאונין שמא תזדמן בת זו לאחר שנתן עיניו בזו שטרי בירורין הוא ענין זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד ושניהם בוררין לו עוד אחר ושמא לא יזדמנו להם ראויים כל כך לאחר יום טוב גזרת בית דין להלקות ולנדות שמא ישתכח הדבר אם לא יעשה בשעת חמום וי"מ פסק הדין שבית דין גומרין:

אגרות של רשות פי' בתלמוד המערב שאלת שלום ושמא לא יזדמן לו שליח לשאול בשלומם או על עסקיהם או הודעת עסקיו באיזה ענין ויש גורסין של רשות בקמצות הרי"ש ומפרשים שאם הוא גזבר של מלך כותב הוצאותיו כדי שלא ישכח ויפסיד וכן בכל חשבון שצריך לו ודרך כלל אמרו בתוספתא כותב אדם חשבונותיו ומחשב את יציאותיו במועד שהרי הן דברים העשויין לישכח ומכאן יראה לי להתיר לכתוב סברותיו ופירושיו במועד שהרי אין לך שכחה מצויה בדבר יותר מאלו וכל שכן בדברים מחודשים שיש לחוש בהם שיאבדו באבדת היודעים שמותר לחברם ולכתבם ולהגיהם וכן כל כיוצא בזה ויש באין בהיתר אגרות שלום מפני שהם מעשה הדיוט ואין אדם

מדקדק בכתיבתם וכן חשבונותיו ויציאותיו וכל אלו מותרין בלא שנוי שהשנוי בכתיבה פוגם כל הענין ונמצאת עשייתו אבדתו ועוד שהרי מטעם מלאכת האבד אנו באים בהיתרן וכל שאנו מתירין אותו מטעם מלאכת האבד אין צריך שנוי וכן מה שהוא מעשה הדיוט לא נאמר דין שנוי אלא במעשה אומן ושאינו אבד אלא שהוא לצורך המועד ומה שנהגו עכשו לכתוב בעגול או באלכסון שלא לצורך הוא:

זהו ביאור המשנה וכלה על הדרך שפירשנוה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

מותר לקדש אשה בחולו של מועד ובלבד שלא יעשה סעודת ארוסין שלא לערב שמחה בשמחה ולא תתבטל שמחת המועד בשמחה זו אבל נישואין מיהא אסורין הן באלמנה הן בבתולה הן ביבמה:

לעולם יזהר אדם שלא יביא עצמו לידי חשד ולא יספיק לו היותו נקי מפעולות הרע מהשם לבד אלא שיהא נקי מה' ומישראל דרך אזהרה אמרו אין אדם [נחשד בדבר] אא"כ עשאו ואם לא עשאו כלו עשאו מקצתו ואם לא עשה מקצתו הרהר בלבו לעשותו ואם לא הרהר בלבו לעשות ראה אחרים שעשאוה ושמח כלומ' שנהנה גופו והתענג טבעו לשמועת אותן העברות ומה יעשה בעשייתן ומ"מ יצא מכלל זה כל שחושדין אותו מחמת קנאה או שנאה שאם לא כן לא הנחת בן לאברהם אבינו וכבר ידעת על אדון הנביאים שחשדוהו הסכלים מחמת קנאתם וכל שחושדין אותו ונתברר שאין בו ופסק הקול ראוי לו להתעורר על גוף החשד ולהתבונן שמצד עונש הגיע אליו כן ועל זה הצד אמרו יהא חלקי עם מי שחושדין אותו ואין בו:

המשנה השלישית אין כותבין שטר חוב במועד אם אינו מאמינו או שאין לו מה יאכל הרי זה יכתוב אין כותבין ספרים תפלין ומזוזות במועד אין מגיהין אפי' אות אחת אפי' בספר העזרה ר' יהודה אומר כותב הוא אדם תפלין ומזוזות לעצמו וטווה על ירכו תכלת לציציתו אמר הר"ם אין לו מה יאכל כותב ומוכר כדי פרנסתו והלכה כר' יהודה:

אמר המאירי אין כותבין שטרי חוב במועד וכו' כונת המשנה לבאר מה שנאסר במועד ממלאכת הכתיבה ואמ' שאין כותבין שטרי חוב במועד כל זמן שהמלוה מאמינו בלא שטר אבל אם אין המלוה רוצה להלוותם לו בלא שטר והלווה צריך מעות על כל פנים או שאין לו מה יאכל פי' לסופר והוא צריך לפשיטי דספרא אע"פ שהמלוה מאמין ללוה מותר וכן הלכה:

אין כותבין ספרים פי' אפי' ספרי תורה במועד ולא תפלין ומזוזות ואין מגיהין אות אחת אפי' בספר העזרה שהוא צריך צורך גדול להיותו מדוייק ביותר מפני שהוא עומד לקרות

בו במעמד כל ישראל ולהעתיק ולהגיה ממנו ספר תורה למלך ר' יהודה מתיר לכתוב לעצמו ספרים תפילין ומזוזות ויש מי שמוכיח מכאן שמניחין תפלין בחולו של מועד ואינו קרוי אות ביום טוב שאם לא כן איך הותרה עשייתן במועד וכן שמענו שנוהגין בצרפת אבל בספרד נהגו שלא להניחן הואיל ורוב המלאכות נאסרו בו וכן שיש בהם קרבן יום טוב ר"ל קרבן מוסף הרי הוא אות ולא הותרה עשייתו במשנה זו אלא כדי להניחן לאחר המועד וכגון שנזדמן לו עכשו מי שמלמדו ולא יזדמן לו אחר הרגל ומ"מ יראה שאף לשטה זו מ"מ אין איסור בהנחתם שהרי חולו של מועד אין בו איסור הוצאה ומשאוי וטלטול אלא שלדעתם אין מברכין בהנחתם וכן שמענו על קצת רבני צרפת מן המובהקים שבאחרוניהם שנוהגין להניחם בלא ברכה וכן הדברים נראין וכן כתבוה גדולי המפרשים בתשובת שאלה ושם כתבו שביום טוב אחרון של ימים אחרונים אין ראוי להניחם כלל אבל בפורים מניחין אותם ובתשעה באב כתבו בה מי שערב לו לעשות כן יעשה אבל אני לא הנחתים מעולם:

דף יט.

וטווה על ירכו תכלת לציציתו כלומר על ירכו דוקא שלא בפלך ובכישור:
זהו ביאור המשנה ופסק הדברים שכותב ספרים תפלין ומזוזות לעצמו בלא שנוי וכל שכן להגיה וטווה תכלת לבגדו אף בפלך ובכישור ונראה מתלמוד המערב אף להניח לאחר המועד אבל אינו כותב וטווה לאחרים ויראה גם כן מתלמוד המערב דוקא להניח אבל לצורך המועד מותר ואי אתה לומד ממנה חובת תפילין במועד שדברי תלמוד המערב בציצית נאמרו אלא שאנו מדמין אותן זה לזה:
ואם אין לו מה יאכל כותב וטווה לאחרים בכדי פרנסתו אף להניח ולאחרים בחנם מותר ויש פוסקים שאף בשיש לו מה יאכל כותב לאחרים כדי פרנסתו ברגל הואיל וטורח בדבר מצוה הוא שאם תאמר בשאין לו מה יאכל אף בשאר מלאכות כן:
כשתתבונן בהיתר הלכות מועד ואסורן אתה מוצא סבות ההיתר מרובות והם מלאכת האבד הגמור או אבד בקצת או חשש אבד וכן מלאכת הדיוט או אומן בהדיוטות וכן צורך המועד וכן צרכי הרבים וכן לדעתנו הרוחה בלא שום טורח וכן המצאת שכר לפועל שאין לו מה יאכל וכן גלוח וכבוס למי שלא היה אפשר לו מערב יום טוב כאלו השנויים במשנתנו וסבות האיסורין טורח יתר אף במלאכת האבד וכוון מלאכה שבו במועד וכן איסור פרקמטיא וכללי הדברים בענינים הללו נראה לי בהם שכך הם כל שהוא צורך המועד בדבר שהוא אוכל נפש או מכשירין שבו מותר בלא שום איסור ר"ל אפי' כדרכו

ואפי' בפרהסיא ואפי' היה אפשר לו מבערב ואפי' בטורח יתר ואף בכיון מלאכה ואף באומנות גמורה כגון הדלאת מים לירקות לצורך אכילה וקצירה ועמור ודישה וזריה וברירה וטחינה אף בריחים של יד וקציצת עצים ומדידת תבלין ומכירתן בשוק וכן הושבת תנור וכירים והוא הדין לעשיית שפודין ואסכלאות וסכינין ודומיהם משאר כלי המאכל ואף חפירת בורות למי שאין לו מה ישתה שלא נאסרו אלא למי שאפשר לו לשתות מן הנהר או ממקום אחר וקשוט הנשים אף הוא בדין אוכל ומכשיריו ודברים אלו כלם דוקא כשהדבר נכר שהוא לצורך המועד אבל מה שקרוב לחשוב שאינו לצורך המועד אלא לאחריו אע"פ שהוא עושהו לצורך המועד צריך שיעשהו בצנעה כגון ציידים ודשושות ודומיהם וכל שכן למי שמלאכתו בכך כל השנה ודומה כעושה מלאכתו להשתכר וכשאר הימים כמו שנבאר בסמוך וכן כל שאין בו אבד אלא שהותר מחשש אבד כגון הכנסת פירות מפני גנבים וכן הבאת כלים מבית האומן בשאין מאמינו וכן בכל אומן במה שאומנתו בכל השנה בכך ואפי' לצורך אוכל נפש וכמו שאמרו בתלמוד המערב לא יצא ללקוט עשבים וימכור בשוק והקשה ואין דרכן ליאכל במועד ותירץ אם אומר את כן נמצאת מתיר את האומנות במועד וכן בגלוח וכבוס אמרו בתוספתא שלא יעשה כן ברשות הרבים אלא בצנעה בתוך ביתו ומה שאמרו לדידי חזי ימא דטבריא דמקפא משכלי דמיא בזו כל אחת היתה מכבסת בשלה ולא כובס אומן היה או שמא ימא דטבריא מקום צנעה היה כל שהוא צורך המועד ואינו אוכל נפש ולא אבד אסור במלאכת אומן אפי' לא כיון מלאכתו כגון כסות וכלים ומותר במלאכת הדיוט ובלבד בשלא יכוין מלאכתו ועשיית מעקה וקרפיטא ואיצטיבא ודומיהם כלם בכלל מלאכת הדיוט הם והוא שהתרנו בסירוג המטה ואסרנו גדילתו מן המטוה כל שהוא אבד אע"פ שאינו צורך המועד מותר כדרכו אף באומן ובלבד בשלא יכוין מלאכתו ושלא יהא שם טורח יתר אלא שלפי ענין המלאכה אתה דן את הטורח אם הוא יתר מכדי הראוי אם לאו כל שיש בו המצאת שכר לפועל שאין לו מה יאכל מותר אף בשאינו אבד ואף בשאינו צורך המועד ואף במלאכת אומן ואף בכדרכו ובכוון מלאכה וכן כל צרכי רבים נעשין בכל ענין אף בכוון מלאכה ובטורח יתר ובאומנות מפני שצרכי רבים אין נגמרין יפה אלא בשעת הפנאי כמו שהתבאר במשנה ראשונה וכל מעשה הדיוט מותר בהם אף כשאין הרבים צריכין להם עכשו ויש דברים שנאסרה עשייתם אף שלא מחשש מלאכה אלא מצדדים אחרים כנשואי אשה ופרקמטיא ודומיהם:

וכשתתבונן בכל פרטי השמועות אתה יכול לישבן ולהסכימן לאחד מהכללים אלו שהזכרנו כל אחד בראוי לו:

המשנה הרביעית הקובר את מתו שלשה ימים קודם לרגל בטלו ממנו גזרת שבעה שמנה ימים קודם לרגל בטלו ממנו גזרת שלשים מפני שאמרו שבת עולה ואינה מפסקת והרגלים מפסיקין ואינן עולים אמר הר"ם פסק ההלכה הקובר את מתו אפי' שעה אחת קודם הרגל בטלה ממנו גזרת שבעה וענין עולה ואינה מפסקת שיחשבו מכלל שלשים ועולין למנין ואינו מפסיק האבלות כי העקר אצלנו דברים שבצנעה נוהג כמו תשמיש המטה ורחיצה בחמין ופריעת הראש כי כל זה אסור על האבל ואפי' בשבת אבל לרגל מפסיק על כל פנים ואין נוהגין בו דבר מאבלות ואינן עולין לפי שנשלמו ימי האבלות וחל הרגל אחר כך בטלה גזרת שלשים כמו שנזכר ולא נאמר כי מן הרגל בלבד תעלה למנין שלשים וכמו כן רגל אינו עולה למנין שבעה אבל נאמר שתבטל גזרת שבעה לגמרי כמו שיתבאר רבי אליעזר אומר משחרב בית המקדש עצרת כשבת רבן שמעון בן גמליאל אומר ראש השנה ויום הכפורים כרגלים וחכמים אומרים לא כדברי זה ולא כדברי זה אלא עצרת כרגלים וראש השנה ויום הכפורים כשבת הלכה כחכמים באמרם עצרת כרגלים וכרבן גמליאל באמרו ראש השנה ויום הכפורים כרגלים וכשקובר האדם את מתו אפי' שעה אחת קודם חג המצות בטלה ממנו גזרת שבעה ושבעה ימי החג נחשבים ויחשוב אחר הרגל ששה עשר יום להשלים שלשים יום וכן אם קבר מתו אפי' שעה אחת לפני עצרת או לפני יום הכפורים וראש השנה יחשוב אחריהם ששה עשר יום לפי שהם כרגלים ולפיכך כשנקבר לפניהם שבעה ימים בטלה ממנו גזרת שלשים אבל מי שקבר מתו אפי' שעה אחת קודם חג הסוכות בטלה ממנו גזרת שבעה כדין כל רגל ושבעה ימי החג ושמיני של חג יעלו לו לשבעה ימים אחרים כי העקר אצלנו שמיני של חג רגל בפני עצמו ולא ישארו אחר שמיני של חג אלא תשעה ימים מכל השלשים יום והקובר מתו ברגל אינו חייב באבלות עד יום האחרון של חג ר"ל יום טוב שני של שמיני עצרת ויתחיל למנות ממנו ואחריו ששה ימים ויתחייב באותן הששה גזרת שבעה ואחר כך ימנה שלשים יום מיום שמת המת בו ויתחייב באותן שאר הדברים אחר המועד בגזרת שלשים וגזרת שבעה היא מה שאגיד לך והוא כי כל שבעת הימים חייב בכפיית המטה והוא שלא יהיה בבית אלא מטה כפויה ואסור בתשמיש המטה ובנעילת הסנדל ובעשיית מלאכה בגלוי ובשאלת שלום וברחיצה בחמין אפי' מקצת גופו וברחיצת כל גופו בצונן ואסור בסיכה ולקרות בתורה ובמשנה ובתלמוד וחייב בעטיפת הראש ר"ל שיכסה ראשו ויעטה על שפם ואסור לשלול את הקרע ואסור ליטול צפרניו בכלי וליטול שפמו ואפי' מעכב עליו בשעת האכילה ואינו רשאי לכבס בגדיו כל אלו הדברים הם חובה על האבל כל שבעה וממה שאתה צריך לדעת כי יום ראשון אסור לו להניח תפלין

ולאכול קדשים כמו שביארנו בפסחים וחייב לישב על המטה כפויה על הארץ ואינו אוכל משלו ובשלשה ימים הראשונים אסור בעשיית מלאכה ואפי' בסתר ואם נתנו לו שלום אינו מחזירו אלא שיאמר להם אבל הוא וגזרת שלשים הם ששה דברים והם שלא יגלח שערו ולא ילבש בגד חדש לבן מגוהץ ומוחלק ואינו מאחה הקרע שקרע על המת ואינו הולך בסחורה וכן אמרו בירושלמי על כל המתים אסור ללכת בסחורה עד שלשים יום על אביו ועל אמו שנים עזר חדש ואסור לישא אשה שניה ולשמש מטתו עמה והוא אמרם כל שלשים יום לנישואין ויש בגזרת שבעה אחד עשר דבר ובגזרת שלשים ששה:

אמר המאירי הקובר את מתו וכו' כונת המשנה עם כל המשניות הבאות אחריה עד סוף הפרק לבאר עניני אבלות והוא שאחר שביאר דין כיבוס ותגלחת במועד והיה ידוע לכל שדין זה שוה לדין זמן אבלות ר"ל שכל שהותר לגלח במועד הותר לגלח בימי אבלו וכן שהוצרך לבאר אם אבלות חל במועד אם לאו ועל איזה צד רגל מפסיק אבלות נמשך מתוך זה לבאר כל עניני אבלות בארוכה והתחיל במשנה זו לבאר שאם קבר את מתו שלשה ימים קודם הרגל מכיון שנהג אבלות שלשה ימים שהרי עקר אבלות רגל הבא אחריו יפסיק את האבלות לגמרי לכל גזרת שבעה אבל אינו מפקיע גזרת ל' שהרי לא התחילו עדיין באבלות שלשים ואין רגל מפסיק אלא אותו אבלות שהוא פוגעו בתוכו אלא ששלשה אלו עולין לשבעה ומשלים כ"ג ימים לאבלות שלשים ואם קברו שמנה ימים קודם הרגל שכבר נהג יום אחד מדין שלשים רגל מפקיע אבלות שלשים מפני שאמרו השבת שפוגע את האבל בתוך ימי אבלותו עולה למנין שבעה אע"פ שאין בו אבלות אלא לדברים שבצינעה אבל אינה מפקעת את האבלות אלא שהוא חוזר בה למוצאי שבת הואיל והשבת עונג נאמר בו ולא שמחה אבל הרגלים מפסיקין את האבלות לגמרי ר"ל אותו אבלות שהם פוגעים אותו בתוכו כמו שביארנו הואיל ונאמרה שמחה בהם ואינן עולין למנין שבעה אא"כ פגע בהן אחר שלשה אבל לא תוך שלשה:

ודברים אלו אינן עולים לענין פסק אלא סוף הענין בדברים אלו לפי מה שנפסק בגמ' שאפי' קברו שעה אחת קודם הרגל רגל מפסיק אבלות שבעה לבד ומשלים כ"ג לשלשים יום ואם קברו קודם הרגל שבעה הרי יום שביעי עולה לסוף שבעה ולתחילת ל' והרי רגל פוגעו בתחלת ל' ומפקיע אבלות ל' לגמרי ורשאי לגלח מערב יום טוב כמו שביארנו ואם נקבר בתוך המועד אין אבלות חלה עליו כלל עד שיעבור הרגל:

וסוף המשנה רא"א משחרב בית המקדש עצרת כשבת כלומר שבזמן שבית המקדש קיים היה לעצרת תשלומין כל שבעה לענין חגיגה כמו שביארנו במסכת חגיגה והיה

ראוי לקרותו חג שאין חג אלא שבעה ועכשיו שאין תשלומין ואין עצרת אלא יום אחד אין דינו אלא כשבת לעלות ושלא להפסיק:

ורג"א ראש שנה ויום הכפורים כרגלים להפסיק וחכ"א עצרת כרגלים ראש שנה ויום הכפורים כשבת ואין הלכה כדברי אחד מהם אלא כחכמים בעצרת וכרבן גמליאל בראש שנה ויום הכפורים ונמצא לענין פסק ששלשה רגלים וראש שנה ויום הכפורים שוים להפסיק אלא שבקצת דברים אנו מפרישין בענין זה ראש שנה ויום הכפורים מדין ג' הרגלים לדעת קצת המפרשים כמו שיתבאר:

וזהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הם:

מה שביארנו במשנה על רגל שהוא מפסיק אבלות ל' כל זמן שקברו שבעה קודם הרגל הואיל ורגל פוגעו באבלות ל' ורשאי לגלח מערב יו"ט כמו שביארנו אין צריך לומר שאם גלח ערב יום טוב שרשאי לחזור ולגלח אחר יום טוב כל זמן שירצה אלא אפי' לא גלח ערב יו"ט שהיה לנו לומר הואיל ולא נשתמש בהפסק זה לכבוד הרגל לא ישתמש בו אחר הרגל אעפ"כ מותר לגלח שמ"מ כבר פסק אבלות לגמרי ואין הלכה כדברי האומר גזרות בטלו ימים לא בטלו כלומר גזרת תספורת וכבוס בטלו לכל מי שהרגל מפסיקו מאבלות ל' אם גלח או כבס ערב הרגל אבל הימים לא בטלו לגמרי שאם לא נשתמש בהיתר זה לכבוד הרגל הרי הוא נשאר באיסורו אלא פקע אבלות לכלם בין נשתמש בהיתר זה קודם הרגל בין שלא נשתמש:

דף יט:

אבל כיון שעמדו מנחמים מאצלו בשביעי הרי מקצת שביעי ככלו והרי משעמדו מנחמים ולמעלה נחשב כתחלת ל' ומותר ברחיצה שהרי רחיצה אינה אסורה אלא באבלות שבעה וכן יום ל' מקצתו ככלו ומותר לגהץ ולגלח בו:

אע"פ שאנו אומרים בשביעי מקצת היום ככלו ומותר ברחיצה מכיון שעמדו מנחמים מ"מ אם פגעו רגל קודם יום שביעי שערב יו"ט נחשב אצלו בשביעי אין אומרים בו מקצת היום ככלו לענין רחיצה עד שיהא סמוך לחשכה הואיל ואפשר לו לרחוץ משחשכה בצונן או בחמין שהוחמו מערב יום טוב אבל כבוס מתירין לו בשחרית אלא שאינו לובשן עד הערב וכמו שאמרו בכפיית המטה שזוקפה מן המנחה ולמעלה אלא שאינו יושב עליה עד שתחשך ויש מתירין אף בנעילת הסנדל מן המנחה ולמעלה כדי להכין צרכי יו"ט וכן ממה שאמרו מקצת ערב שבת שבת מקצת ערב יו"ט יום טוב ויש חולקים בכלם אלא במה שאינו צריך לטרוח בו מבעוד יום וכן בכל הדברים כפי מה שאפשר

בהם ומ"מ אע"פ שהרגל מפסיק אבלות ל' ורשאי לספר מערב יו"ט באביו ואמו אינו כן כמו שיתבאר למטה:

דף כ.

מי שמת לו מת וקברו משנכנס הרגל אין אבלות חלה עליו כלל עד שיעבור הרגל ולכשיעבור הרגל מתחיל באבלות שבעה שלא עלו לו ימי הרגל כלל אחר שלא חלה בהם אבלות ואע"פ שנוהג אבלות בדברים שבצנעה מ"מ עקר אבלות אינו נוהג בו כלל ומונה שבעה אחר הרגל ומ"מ אבלות ל' ימי הרגל עולים לו שהרי איסור גיהוץ ותספורת נוהגין במועד מצד אבלות למי שפגעו אבל תוך שבעה שאבל הפסיק לו אבלות שבעה ולא הפסיק לו אבלות ל' ואסור לו לגהץ ולספר אפי' היה מאותן שמותרין לגלח ולספר במועד ואחר שכן אינו מונה לל' אחר הרגל אלא כ"ג יום עם השבעה שהוא מונה לאבלות שבעה שבעה אלו שהוא מונה לאחר הרגל הואיל ואינן אלא תשלומין יש מי שמיקל בהם להיות מלאכתו נעשית בהם על ידי אחרים אפי' במה שאינו אבד וכן שיהיו עבדיו ושפחותיו עושין לו בצנעה בתוך ביתו ואין הדברים נראין אלא שהם בדין שבעה לגמרי ומ"מ אין רבים חייבין להקיפו בהם בשורות של תנחומין שכבר נתעסקו בו ברגל שאין הרגל מונע את המנחמין מלהקיף את האבל לנחמו שכל שהוא משום אבל רגל מפסיקו ואם מת בתוך הרגל בכדי שלא יעברו לו שבעה ברגל צריכין להקיפו בתנחומין אחר הרגל עד שיכלו שבעה לתנחומין מיום קבורתו ואילך ומ"מ לענין אבלות מונה שבעה גמורים לאחר הרגל:

חדשו גאונים בהוראה זו שבזמן הזה שאנו עושים שני ימים טובים מתחיל ומונה שבעה מיום טוב האחרון ואינו מונה לאחר הרגל אלא ששה אע"פ שאין נוהג בו אבלות ועוד חדשו בדבר זה לומר שאם קבר את מתו ביו"ט שני של ימים אחרונים של פסח או של סוכות או ביו"ט שני של עצרת הואיל ויום מיתה וקבורה מן התורה ויו"ט שני אינו אלא מדבריהם שנוהג בו אבלות חוץ מיום טוב שני של ר"ה ומ"מ אף בר"ה עולה לו מן המנין שבעה ומ"מ קריעה שהיא מלאכה כתבו גדולי המחברים שהיא אסורה בכל יו"ט שני וגדולי המפרשים התירוה על ידי מעשה בכגון זה שהתרנו לנהוג בו אבלות ר"ל ביום מיתה וקבורה ולא סוף דבר במת לו מת אלא אף בשמע בו שמועה קרובה ויש חוככין בדברים לומ' דוקא באותן שחייב להתאבל עליהן מן התורה אבל באחיו ואחותו מאמו או אחותו נשואה בין מאביו בין מאמו לא וכן כתבוה חכמי הדורות בחיבוריהם ובחולו של מועד מיהא מת לו מת אע"פ שאינו נוהג בו אבלות קורע כמו שיתבאר:

במסכת כתובות ד' א' נתחדש לנו ששבעת ימי חתונה לחתן חשובים אצלו כרגל גמור ואם מת לי מת בתוך שבעה אין אבלות חל עליו כלל עד שיעברו שבעה אפי' על אב ואם ולא עוד אלא אפי' לא נכנס עדין בתוך ימי המשתה ומת לו מה הואיל וצרכי סעודתו מוכנין על צד שאי אפשר למכרן ושאין להם מי שיחזור ויטרח בצרכי סעודה אם יפסידוה כגון מת אביו של חתן או אמה של כלה אנו מחזרים ומשתדלים לבטל אבלותו והוא שמכניסין את המת לחדר ואת הכלה לחופה קודם שיקבר המת כדי שיתחיל תורת חתונה קודם שיחול ענין אבלות ואחר שבעת ימי חתונה מתחיל ומונה שבעת ימי אבלות ומ"מ שבעת ימי חתונה עולין לו לענין שלשים לדעתנו וכן כתבוה גדולי המפרשים וגדולי הרבנים ומגדולי המחברים פסקו שאף לל' אינן עולים כלל ונראין דבריהם מדברינו הואיל ואין אבלות ל' נוהג כלל לשבעת ימי חתונה ומותר בהן לספר ולכבס:

מי שמת לו מת וקברו ושכח או הזיד ולא נהג אבלות ופגע בו רגל או שעברו כל שבעה יש מי שאומר שנוהג אבלות לאחר שבעה או לאחר הרגל ואין הדברים נראין לי שימי מנין מתחילין משעה הראויה לחול בה אבלות הן שנהג הן שלא נהג ואין תשלומין לדבר זה ואם הוא בתוך שבעה נוהג אבלות בימים שנשארו מן השבעה ואם עבר שבעה ובא לגבול שלשים משלים שלשים למה שראוי לנהוג בהם וקיים בעצמו על מה שעבר מעוות לא יוכל לתקון ואין עוותו מכריח להיות חל אבילות בשעה שאינה ראויה לחול שהן שלשה לבכי ושבעה לאבילות ושלשים לגיהוץ ותספורת וכל שכן מי שעשה כן דרך אונס כגון שנאנס ולא יכול לנהוג אבלות כך דעתי נוטה אלא שרבים חולקים עלי ממה שראו לגדולי המפרשים שדקדקו בהפך מה שאמר כאן קיים כפיית המטה וכו' ולא אמ' קבר את מתו וכו' אלמא כל שלא קיים הן שוגג הן מזיד אין רגל מפסיקו שלא יהא חוטא נשכר ואע"פ שאנו יכולין לדקדק ממשנתנו שאמרה הקובר את מתו ולא אמרה לשון קיים אין זה כלום שלשון המשנה שנוי הוא כראוי בלא שנוי אבל בבריתא נשתנה הלשון וראוי לדקדק בו אלא שאיני רואה עקר בדברים אלו ומ"מ מי שהגידו לו שמועה קרובה בחזקת רחוקה אירע בה מעשה לידי והוריתי בה שמאחר שנהג בה אבלות יום אחד ועברו שבעה אינו צריך לחזור בה שהרי מ"מ חל עליו אותו אבלות של יום אחד כדין וכהוגן וחלקו בה עלי קצת חברים לומר שמאחר שלא נודע לו לא חל עליו האבלות אלא ליום אחד וצריך להשלים ששה אם בשעה ששמע פעם שניה היה עדין קרובה ואם נעשית רחוקה נוהג יום אחד והרבה חלקו לומר שאם היא עדין קרובה נוהג ששה ואם נעשית רחוקה אינו נוהג כלל הואיל וכבר נהג יום אחד:

מי ששמע על קרובו שמת אם שמועה קרובה היא ר"ל תוך שלשים הרי יום שמועה אצלו כיום קבורה למי שהיה שם ונוהגת שבעה ושלשים אבל אם היא שמועה רחוקה ר"ל מיום ל' ואילך אינה נוהגת לא לאבלות שבעה ולא לאבלות ל' אלא יום אחד והוא לנהוג כל דיני אבלות כיום שמועה עצמו ואפי' שמע סמוך לערב שמקצת היום ככלו ולא עוד אלא כיון שנהג אבלות שעה אחת נסתלק אבלותו וכמו שאמ' בכאן והולך כלי לבית המרחץ וכן י"א שאין צריך לכל עניני אבלות שהרי ר' חייא לא הלך לביתו ולא כפה מטותיו ולא נתעטף אלא דיו בחליצת מנעל ולי נראה שהכל לפי השעה שאם שמע שחרית הולך ועושה כל דיני אבלות ואם הוא מן המנחה ולמעלה חולץ מנעליו ודיו ואם לא היו לו מנעלים ברגלו מתעטף או עושה מעשה הניכר לאבלות ודיו ולא סוף דבר בשאר מתים אלא אפי' על אביו ועל אמו ואם שמע ביום ל' עצמו הרי היא שמועה קרובה ונוהג שבעה ושלשים וכבר נשתבשו קצת גאוני הראשוני' לומר שיום ל' עצמו נדון כשמועה רחוקה ממה שאמרו בבכורות מ"ט א' יום שלשים כיום שלפניו ופי' הטעם מפני שהלכה כדברי המיקל באבל והם מפרשים כיום שלפניו כיום שלשים ואחד וזה שבוש שיום שלפניו פירושו יום כ"ט ומה שאמר עליה טעם הלכה כדברי המיקל מפני שלענין נפל היא שנויה לומ' שאם מת ביום שלשים ללידתו הרי הוא כמת ביום כ"ט ואינו מתאבל עליו ויש מי שבא לומר כן מצד מקצת היום ככלו לומר שמאחר שעמד מקצת יום ל' שלא בידיעה נמצאת שעת שמועתו כלאחר ל' וזה טעות יתבאר הפסדו מי שמע שמועה בשבת ולמוצאי שבת נעשית רחוקה וכיוצא בה בחול מונה שבעה ושלשים שאין דין מקצת היום נאמר אלא ביום שיש בו אבלות הן בתחלה הן בסוף כגון נהג אבלות יום שביעי ושלשים מקצת ככלו ויום שממנו מתחיל להתאבל אע"פ שלא התחיל עד הערב מקצתו ככלו אבל לענין שמקצת היום בלא ידיעה יחשב ככלו לא היה ולא נברא:

דף כ:

שמע ביום ל' עצמו והיה שבת והרי בשעה שחל עליו אבלות היתה שמועה רחוקה או ששמע שמועה קרובה ברגל ולאחרי הרגל נעשית רחוקה כגון שמת כ"ה יום קודם הרגל ושמע בתחלת הרגל הרי זה שמועה רחוקה ואינה נוהגת אלא יום אחד ומכאן אתה למד שכל ששמע שמועה קרובה בשבת אין אותו שבת עולה לו ומונה שבעה ממוצאי שבת אבל אם מת כ"ב ימים קודם הרגל ושמע ברגל שהרי לא כלו שלשים במוצאי הרגל נוהג שבעה ושלשים ואע"פ שהרגל פוגע בתוך ל' לאותו אבלות שאין רגל מפקיע אלא למי

שהתחיל באבלות הן של שבעה הן שלשים שהוא מפקיע אותו אבילות שהוא מוצאו בו וכן אם נודע לו קודם הרגל ולא כלו שבעה למנין אבלותו ברגל אינו מפקיעו אלא מתורת שבעה אע"פ שכבר עברו שבעה למיתה וקבורה בשעת כניסת הרגל וי"א שאם היה שם אבל אחד שכבר נהג אבלות ז' והפקיעו רגל מדין ל' הואיל ונפקעו ל' מאחד נפקעו מכל מי שהתחיל באבלות אע"פ שלא התחיל במנין שלשים ואין הדבר כלום כמו שיתבאר:

שמועה רחוקה אין בה קריעה אפי' על אב ואם ויש חולקין לומר שיש קריעה בשמועה על אב ואם אבל לא לשאר מתים ומחלקת זו תלויה בביאור השמועה ששאלו קורע או אינו קורע וקצתם מפרשים שאלה זו בשאר מתים אבל באב ואם פשוט הוא שקורע ואמ' לו ר' מני בשלמא לדידי דאמינא אינו קורע משום דליכא אבלות שבעה שהקריעה מאבלות שבעה הוא ובטלה שבעה בטלה קריעה ואע"פ ששאר דיני אבלות הנוהגים בלא קריעה מאבלות שבעה הם באלו אין אנו צריכים בהם לשעת חמום שאין חמום אלא ביום ראשון והם נוהגים כל שבעה והדין נותן שיהיו נוהגים ביום שמועה כאחרון של שבעה אבל קריעה שעקרה בשעת חמום יום שמועה אינה כראשון של שבעה והוא שאמ' קריעה בלא שבעה מי איכא ר"ל על מתו שאין ראיה מקריעה על נשיא והדומים לו לקריעה על מתו וכשהשיבו ממי שאין לו חלוק שבאב ואם אף לאחר ז' קורע כמו שיתבאר בסמוך השיבו כי תניא ההיא לכבוד אביו ואמו והרי אף אנו מודים בה שקורע ובעלי שטה אחרת מפרשים קורע או אינו קורע באב ואם הא בשאר מתים פשוט הוא שאינו קורע ומפרשים כי תניא ההיא לכבוד אביו ואמו דוקא בשלא היה לו חלוק שכבר חלה עליו תורת שבעה ומפרשים אותה דוקא ג"כ תוך ל' שהוא באב ואם כתוך שבעה של שאר מתים לענין שלילה כמו שיתבאר ואף למי שמפרש שאף לאחר שלשים קורע מ"מ כבר חלה עליו תורת שבעה וכן שמאחר שאין קרעו ניתן לאחותו הרי הוא כתוך שבעה אבל שמועה רחוקה אינו קורע אף באב ואם ויש מביאין ראיה לשטתם ממעשה ר' חייא הנזכר למעלה וגורסין בה אבא קיים ואין גורסין בה אבו קיים שעל אביו היה שואל ולא על אבו שהיה אחיו ולא מצינו בו שקרע ואין גירסתם מחוורת ואף לגירסתם שמא קרע ולא הזכיר אלא מה שצוה לשליח וקריעה אינה מצויה ליעשות על ידי שליח אע"פ שיצא ידי חובה בכך ומ"מ גדולי המחברים וגדולי הפוסקי' והמפרשי' מסכימים שלא לקרוע אף באב ואם ובתלמוד המערב נראה הפך הדברים והוא שאמרו שם שמע שמועה קרובה בשבת ולמוצ"ש נעשית רחוקה קורע ומתאבל ר' חנינא אומ' אינו מתאבל אבל קורע ואמ' ר' מונא וכי יש קריעה בלא אבול אמ' ליה שכן על אביו ואמו קורע אף לאחר כמה ר"ל במי שאין לו חלוק ומ"מ אפשר לפרשה בענין אחר וכן י"מ שלא

שאלו קורע או אינו קורע אלא בשמע שמועה קרובה ברגל ולמוצאי הרגל נעשית רחוקה שמאחר שקרובה היתה בשעת שמועה והיה ראוי לדין קריעה אלא שרגל מונעו שמא ראוי הוא לקרוע לערב אבל שמועה רחוקה בעלמא אין כאן דין קריעה כלל:

שמועה זו שביארנו שמתאבל אם שבעה ושלשים לקרובה אם יום אחד לרחוקה כתבו הגאונים שסומכין עליה על פי עד אחד אפי' עד מפי עד אפי' מפי אשה אפי' מפי גוי מסיח לפי תומו דמילתא דעבידא לאיגלויי לא משקרי בה אינשי והרי מעשה של ר' חייא מפי קרוב היה וברמיזות בעלמא כללו של דבר כל עדות שמשיאין האשה על פיו קרובים מתאבלין עליו:

מי שאין לו חלוק לקרוע ונזדמן לו תוך ז' קורע לאחר ז' אינו קורע ובאביו ואמו קורע אף לאחר ז' כל ל' וי"א אף לאחר ל' ואפי' לעולם כמו שכתבנו:

על שבעה קרובים אדם מתאבל מן התורה וכהן מיטמא להם והם אביו ואמו בנו ובתו אחיו מצד האב ואחותו שאינה נשואה ומצד האב ואשתו נשואה ומדברי סופרים להתאבל על אחיו מן האם ועל אחותו שאינה נשואה אף מצד האם ועל אחותו נשואה בין מאביו בין מאמו ר"ל אף מאביו לבד או מצד אמו לבד ונמצאו ארבעה מתים בתוספת סופרים אחיו מן האם אחותו שאינה נשואה מן האם אחותו נשואה מצד האב אחותו נשואה מצד האם וגירסת הספרים הוסיפו עליהם אחיו מן האם ואחותו הבתולה מן האם ר"ל שאינה נשואה ואחותו נשואה בין מאביו בין מאמו וי"א שאחותו הנשואה מן האם אין מתאבלין עליה כל עקר אף מדברי סופרים והם מפרשים שזה שאמרו ואחותו הנשואה בין מאביו בין מאמו פירושו משני הצדדין ולא שנצטרך לצד האם כלל אלא שר"ל שתהא מצד האב ונמצאו לדעת זה שלשה מתים בתוספת אחיו מן האם אחותו שאינה נשואה מן האם אחותו נשואה מן האב ויש מבעלי שטה זו שמשנים את הגירסא לדעתם והם גורסים הוסיפו עליהם אחיו מן האם ואחותו בתולה מן האם ואחותו נשואה מן האב וכן נמצא בקצת ספרים ישנים והם מתמיהים על גירסא הנמצאת בספרים ר"ל בין מאביו בין מאמו לדעת המפרש בה מאביו לבד או מאמו לבד והרי משלמד על אחותו הנשואה מן האם מה הוצרך ללמד על אחותו הנשואה מן האב ועל אחותו בתולה מן האם אלא שיש לומר בה שרצה למנות את כל הנוספים אע"פ שלא הוצרך והדברים נראין כדעת המיקל שלא החמירו סופרים בקורבת אם מה שלא החמירה תורה בקורבת אב ואף בתלמוד המערב שנינו הוסיפו עליהם אחותו נשואה מן האב וארוסה מן האם וכן יצאה הוראה בנרבונאה מפי גדולי המפרשים וי"מ שאחותו נשואה מן האב מתאבל עליה מן התורה ואין הדברים נראין:

כל אלו שמתאבל עליהם מן התורה אף הוא מתאבל עמהן בפניהם כיצד מי שמת בן בנו או בן אחיו שנמצא בנו או אחיו מתאבלים מן התורה הרי זה מתאבל עמהם בפניהם וכן בשאר קרובים וכמו שאמרו בתלמוד המערב רב דמכת אחתיה פקיד לחייא בריה כד תיהוי עייל לגבאי הוי שלח סנדלך וכן נוהג כל שאר דיני אבלות ולא סוף דבר של שבעה אלא אף לשלשים שהרי בשמועה זו אמרו סבר למיתב עלה שבעה ושלשים וכן אתה רואה בסוגיא זו שהוא קורע ובאשתו אינו מתאבל עמה אף בפניה אלא על אביה ואמה וכן היא בשלו שהמדות שוות באבלות ולא נאמר אבלות זה אלא לכבוד הקרובים ויראה לי שאם רצו הקרובים למחול על כבוד זה רשאין ופוטרין אותו ויראה שעל זה סמכו להקל בענינים אלו בדורות הללו ומ"מ אותם שמתאבלים מדברי סופרים אין הראויים להתאבל עליהם מתאבלים עמהם כלל וכן אין מתאבל עמהם אלא על קורבה הבאה מחמת עצמם אבל קורבה הבאה מחמת אישות כגון שמתה אשת בנו או אשת אחיו והדומים להם אין מתאבל עמהם כלל ויש בזו חולקין אף אלו שמתאבל עליהם מן התורה אין מתאבל עמהם אלא בפניו ומה שאמרו באמימר דשכיב בר בריה וקרע וכי אתא בריה הדר וקרע הקריעה הראשונה שהיתה שלא בפני בנו לא היתה קריעה מתורת חיוב אלא לכבוד המת שלא היה שם מי שיקרע עליו ומפני זה לא פטר בה עצמו וכשבא בנו חזר וקרע:

מי שמת קרוב לאשתו אינה רשאי לכופה להיות כוחלת ופוקסת אבל מוזגת לו את הכוס ומצעת לו את המטה ומחממת לו מים לרחוץ ורוחץ מידיה בד"א בשאר מתים אבל על אביה ואמה אינו רוחץ בחמין בפניה שהרי נוהג אבלות כמו שביארנו וכל אבלות שהזכרנו בקרובים לא שנא כשרים ולא שנא פסולים אפי' על הממזרים חוץ מן הולד הבא על ידי שפחה ונכרית שאין לו צד אבות כלל:

כל קריעה שאדם קורע הן על אב ואם הן על שאר מתים אינו אלא מעומד ואם קרע מיושב יראה מסוגיא זו שלא יצא וחוזר וקורע ויש חולקים לומר שבדיעבד מיהא יצא ולא נאמר בסוגיא זו על אמימר שחזר וקרע אלא מצד שהחמיר על עצמו ומה שנתגלגל כאן מענין כפיית המטה שאפי' ישן לו על המטה בלא בגדים או על גבי אודייני כלומר כסוי הבגד או אפי' על גבי קרקע לא יצא אלא דוקא שיהא כופה מטתו יתבאר למטה וכן מה שנתגלגל כאן בענין חליצה על קריאת היבם שאין צריך מעומד אע"פ שכתוב בה ועמד ואמר אלא בין עומד בין יושב בין מוטה יתבאר במקומו בע"ה:

דף כא.

אלו דברים שהאבל אסור לעשותם כל שבעה אסור במלאכה וכמו שלמדנוה מוהפכתי חגיכם מה חג וכו' וכבר ביארנו קצת דינין שבאיסור מלאכה בפרק שני וברחיצה שכל גופו אף בצונן אסור ובחמין אף פניו ידיו ורגליו אבל פניו ידיו ורגליו בצונן מותר ובסיכה שאף היא בכלל רחיצה וכבר יצאו לנו שניהם ממקרא של תקועית ובנעילת הסנדל כמו שלמדנוה מיחזקאל ובתשמי' המטה כמו שלמדנוה מבת שבע דכתי' וינחם את בת שבע אשתו ואח"כ ויבא אליה ואיסור הנחת תפילין ושאלת שלום לא הוזכרו כאן מפני שאין איסורן כל שבעה אבל איסור דברי תורה הוזכר כאן והוא שאסור לקרות בתורה בנביאים ובכתובים ולשנות במשנה במדרש ובהלכות ובאגדות ואם היו רבים צריכין לו אינו נמנע אלא שאינו רשאי להעמיד תורגמן כיצד הוא עושה לוחש לאחד מתלמידיו והתלמיד אומר לתורגמן והתורגמן משמיע לרבים ויראה לי שלא נאסרו דברי תורה לאבל אלא דרך לימוד וגירסא אבל לעיין בספרים המעוררים לבו של אדם לתשובה לא נאסר ולא עוד אלא שראוי לעשות כן ומכאן יראה שנהגו הכל בכך וביום ראשון מיהא ראוי להזהר מכל וכל ויש מי שאינו אוסר בדברי תורה כלל אלא יום ראשון מפני שהם מדמים דברי תורה לתפלין וכן ממה שאמרו למטה בענין תפלין מצוה שאני והרי אף תלמוד תורה מצוה אלא שמ"מ שטת ההלכה סתם נאמרה ואף באבל רבתי נמנית בכלל אותן שאסורות כל שבעה ונראה שהיא חמורה בזו משאר מצות משום דתורה שמחה היא אי נמי דבקריאת שמע שחרית וערבית קיים מצות והגית וכהן שהוא אבל והוא בבית הכנסת ואין שם כהן אלא הוא י"א שקורא אפי' תוך שבעה אם נזדמן שהוא בבית הכנסת שאף זה רבים צריכים לו הוא ומ"מ קצת גאוני ספרד כתבו בהלכותיהם שאין קרוי צורך רבים אלא להתלמד אבל קריאה בתורה אינו צורך רבים שהרי יכול למחול על כבודו וכל שכן במקום תלמיד חכם ובאבל רבתי אמרו תלמיד חכם שמת לו מת יושבין לפניו ונושאין ונותנין בהלכות אבלים ואם טעו משיבין בשפה רפה:

תפלין לא נאסר האבל בהנחתן אלא יום ראשון וממנה ואילך מותר בהנחתן ואין צריך לחלוץ אפי' באו לפניו פנים חדשות ינחמו שלא נודע להם אבלותו עד עתה והיה לנו לחוש שמא יחשבו שהוא באיסור הנחת תפילין עדין אין חוששין לכך שמן הסתם חוקרין הם על כך ומוצאים שהוא בשעת היתר:

דף כא:

אבל שאין לו מה יאכל כל שלשה ימים הראשונים שהם מיוחדין לבכי יתפרנס מן הצדקה ולא יעשה מלאכה משם ואילך עושה בצנעה בתוך ביתו אחר שאין לו מה יאכל ומ"מ בתלמוד המערב אמרו תבא מארה לשכנים שהצריכוהו למעשה ידיו וקצת גאונים כתבו שלא נאסרה מלאכה באבל אלא ביום אבל בלילה מותר ואין הדברים נראין:

כל שלשה ימים הראשונים אינו הולך לבית האבל וכל שכן למקום אחר מכאן ואילך אע"פ שנמנעה הליכתו למקום אחר לבית האבל מיהא הולך ואינו יושב במקום המנחמים אלא במקום המתנחמים ומכאן נהגו בקצת מקומות להיות אבלים יוצאין בתשעה באב לבית הכנסת שבית הכנסת בתשעה באב בית אבלים היא וכלם מתנחמים ויש מי שאומרי' שלא הוצרך היתר יציאה לאחר שלשה אלא לבית האבל שנראה כפורק עול אבלותו ומתעסק בשל אחרים אבל למקום אחר אפי' תוך שלשה רשאי לצאת ולמטה יתבאר:

אבל אסור בשאילת שלום על צדדים ידועים והוא שכל שלשה ימים הראשונים אינו נותן שלום ואינו מחזיר שלום למי שנתנו לו אלא מודיעו שהוא אבל משלשה ועד שבעה אינו נותן שלום אלא אם שאל בו אדם מחזירו בשפה רפה ואין צריך להודיעו באבלו ואחרים היודעים באבלותו אין שואלין בו כלל ולכבוד רבים אף תוך שלשה שואל מעשה ומתו בניו של ר' עקיבא ובאו כל ישראל והספידום הספד גדול בשעת פטירתן עמד ר' עקיבא על ספסל גדול ואמ' אחנא בית ישראל אפי' שני בני חתנים בקבר מנוחם אני בשביל כבוד שעשיתם ואם בשביל עקיבא באתם כמה עקיבא יש בשוק אלא כך אמרתם תורת אלהיו בלבו וכל שכן ששכרכם כפול לכו לבתיכם לשלום:

משבעה ועד שלשים בחמשה מתים הוא שואל בשלום אחרים שאחרים שרויים בשלום ואין אחרים שואלי' בשלומו שאינו שרוי בשלום אלא שאם רצו מדברים עמו תנחומין לאחר שלשים אף אחרים שואלין בשלומו ואין מדברי' עמו תנחומין שכבר התנחם אבל אם רצה לדבר עמו מן הצד כלומר להתגלגל עמו בדברים עד שיהא מתגלגל לדברי תנחומין דרך כלל עושה:

על אביו ועל אמו משבעה ועד שנים עשר חדש הוא שואל בשלום אחרי' אבל אחרים אין שואלין בשלומו אלא שמדברים עמו תנחומין ואחר י"ב חדש אף אחרים שואלין בשלומו ואין מדברים עמו תנחומין אלא אם רצה מדבר עמו מן הצד וכל שמדבר תנחומין לאחר זמן המיועד להם הרי זה דומה לאדם שנשברה רגלו וחיתה ומצאו רופא בשוק ואמר לו

כלך אצלי שאני שוברה ומרפאה שתדע סמנין שלי כמה יפים כך זה מעורר צרתו למי שכבר פרחה ממנו ומ"מ כל שאינו מדבר אלא מן הצד אינו בכלל זה:

ואם מתה אשתו ונשא אחרת אינו רשאי לדבר עמו על הראשונה בביתו כלל מפני כבוד האחרת אבל אם מצאו בשוק מזכירו בשפה רפה ומנחמו:

מי שמת לו קרוב ולא היה שם בשעת קבורתו ולא הוגדה לו מיתתו של זה במקום שהיה שם אלא שבא במקרה למקום שמת קרובו או למקום שהיו קרובי המת מתאבלי' לשם מפי השמועה אע"פ שלא מת המת לשם ומצא שאר קרוביו מתאבלין אם בא ממקום קרוב ופי' הגאונים מהלך יום אחד שהם עשרה פרסאות בינוניות הואיל והוא היה באותו מקום בשעת מיתת המת באותו המקום הקרוב לו בשיעור הנזכר או למקום שהגיעה השמועה ושהיו קרוביו מתאבלים לשם הואיל ואלו ידע בתחלת היום היה אפשר לו לבא ביום ראשון של אבלות הרי הוא כמי שהיה שם ומונה עמהם אפי' בא ביום השביעי ובלבד שיהיה גדול הבית בבית כגון בן במקום אחים או גדול אחים במקום אחיו וכן שיבא בשחרית בעוד שהוא נוהג אבלות והוא בעוד שהמנחמים אצלו עדין ולא יצא עדין האבל בחוץ ואפי' ננערו המנחמים לעמוד הואיל ולא עמדו עדין מונה עמהן אבל אם לא מצא מנחמים אצלו וכבר יצאו האבלים מביתם אפי' הלכו לבית הקברות לפקוד מקום המת שנמצאו עדין מתעסקים באבלות הואיל ומ"מ נשלם אבלותו או אם לא היה שם גדול באבלות עליו אע"פ שמצא המנחמים אצלו מונה לעצמו:

בא לו קודם שביעי ויצא גדול הבית לחוץ ולא מתורת הפקעת אבלות אלא מתורת אבלות כגון שהלך לבית הקברות אע"פ שלא מצאו בבית הואיל ולא מתורת הפקעת אבלות יצא הרי הוא כמי שמצאו בבית ומונה עמהן ואם בא לו ממקום רחוק יותר מעשרה פרסאות אפי' בא בשני מונה לעצמו שבעה ושלשים מיום שבא:

דברים אלו שכתבנו בסוגיא זו יש בקצת דברים שכתבנו בהם מחלקת גדולה מצד ביאור הסוגיא המתחלף בין המפרשי' והריני צריך להעירך במה שדעתי לבאר בה ומה שביאר בו זולתי כדי שתעמוד על בירור מה שהביאני לפסוק על הדרך שכתבתי וכך היא הצעה של שמועה לדעתנו אבל כל שלשה ימים הראשונים בא ממקום קרוב מונה עמהם שעקר המרירות תוך שלשה הוא והרי הוא כאילו היה עמהם תחלה הואיל ובמקום קרוב היה להם והוא מהלך יום אחד ממקום רחוק מונה לעצמו שאין הדבר נחשב כאילו היה שם מכאן ואילך אפי' בא ממקום קרוב מונה לעצמו שמאחר שלא בא אצלם בתוך עקר מרירותם אין מנין שלהם פוטרו ורש"א אפי' ביום השביעי בא ממקום קרוב מונה עמהם שהמרירות מצוי בהם כל שבעה ומ"מ במקום רחוק אף ר' שמעון מודה שמונה לעצמו:

ואמרו אח"כ על דברי חכמים שלא אמרו בשלשה ימים הראשונים שאם בא ממקום קרוב מונה עמהם אלא בשיש גדול הבית בבית וזה שבא הוא מן הטפלים אצלו לאבלות אבל אם לא היה גדול הבית בבית כגון שמת גדול הבית וכלם במדרגה אחת לאבלות ואם תמצא לומר שיהא הגדול שבנשארים גדול הבית אתה מפרשה כגון שגדול הבית בעיר אחרת וכל שכן אם זה שבא הוא הגדול מונה לעצמו:

דף כב.

ושאל עליה אם יש באבלות זו גדול הבית אלא שלא מצאו שם שהלך לבית הקברות לפקוד מקום הקבר ופירש בה שמכיון שלא יצא אלא לצרכי אבלות הרי הוא כמי שמצאו שם ואח"כ הקשה והתניא לעצמו ויראה לי שלא על זו של הלך לבית הקברות הוא שואלה אלא על עקר השמועה כלומר והא תניא שכל שבא ממקום אחר אפי' ממקום קרוב מונה לעצמו ומאחר שנשנית סתם אף בתוך שלשה הוא אומר כן ותירץ בה שסתמא כפירושה ולאחר שלשה היא אמורה וכדאמ' להו רבא לבני הצלבוני והוא שם משפחה ידועה אצלם דאתי בגו תלתא לימני בהדיהו לבתר תלתא לימני לנפשיה ואע"פ שלא הוזכר בה לא מקום קרוב ולא מקום רחוק על כרחך אתה מפרשה במקום קרוב אף זו אע"פ שמסתם נאמרה פירושה לאחר שלשה ולעולם אינו מונה עמהם לדעת חכמים אלא בבא ממקום קרוב ותוך שלשה ושיהא גדול הבית בבית או שיצא לצורך איזה דבר שמעיניי אבלות:

ואח"כ היה בדעתו לשאת ולתת על דבריו של ר' שמעון אלא שעל ידי גלגול בני הצלבוני הפסיק בשמועה אחרת והוא שאמר אמ' להו רב לבני מחוזא אתון דלא אזליתו בתר ערסא מכי מהדריתו אפיכו מבבא דאבולא אתחילו ומנו וענין זה הוא שבני מחוזא היו מוליכין מתיהם לארץ ישראל ולא היו כל הקרובים יכולין לילך אלא מלוין אותו מיל או יותר כפי רצונם וחוזרים ולמדם שאע"פ שלא יקבר המת עד זמן מרובה משעה שמחזירי' פניהם מן המת לשוב לבית יתחילו למנות אע"פ שהמלוים לא יתחילו למנות אלא משעת סתימת הגולל שבשעת קבורה ואפי' לא היתה שם סתימת ארון כגון שהוציאוהו במטה מונין משעת החזרת פניהם שהרי כל עצמו של ארון אין סתימתו נקראת סתימת הגולל עד שיהא בקבר:

ואח"כ חזר על דבריו של ר"ש במה שאמר אפי' בשביעי בא ממקום קרוב מונה עמהם שכל שבעה לר"ש כשלשה לחכמים ואמר והוא שבא ומצא מנחמין אצלו כלומר שאם בא בשביעי אחר שכבר עבר מקצת היום ויצא האבל לחוץ והשלים אבלותו ודאי לעצמו

הוא מונה הא כל שבא בשביעי אינו מונה עמהם אא"כ בא באותו מקצת היום שנוהג בו אבלות שענין האבל בביתו ומנחמים עדין אצלו ומ"מ אף לדעת ר' שמעון לגדול הבית הוא צריך שלא היה ר' שמעון מיקל בשביעי מה שלא הקלו חכמים תוך שלשה אלא מתוך שהשביעי מקצתו באבלות ומקצתו שלא באבלות היה מצריך לבא במקצת שבאבלות והוא ענין עמידת מנחמים אצלו שכל שבעה עד שיצא בא לחוץ בשביעי לא היו מנחמין זזים ממנו:

ושאל עוד בזו אם בא באותו רגע שבשביעי שזה רוצה לצאת וננערו המנחמי' לעמוד אלא שלא עמדו עדין אם נחשב אבלותו כנפסק אם לאו ונשארה בספק ולקולא ונמצא לדעתי שכל שבא בשביעי צריך שיהא גדול הבית בבית ושיהיו מנחמים אצלו וכל שיצא אפי' הלך לבית הקברות הואיל ונפסק אבלותו מונה לעצמו וכן אם הלך לבית הכנסת אע"פ שהמנחמים עתידין לחזור עמו לביתו שכל שיצא מביתו בשביעי נפסק אבלותו ואין עוד מלוין לנחם אלא לכבוד בעלמא הא קודם שביעי הלך לבית הקברות אינו הפקעת אבלות ומונה עמהן לדעת ר' שמעון ונפסקה הלכה כר' שמעון:

נמצא לפי מה שביארנו ששמועת והוא שיהיה גדול הבית בבית ושמועת הלך גדול הבית לבית הקברות אינו חוזר לדברי ר' שמעון ומפני זה נראה לי שלא הביאו גדולי הפוסקים בהלכותיהם וגדולי המחברים בחיבוריהם ענין גדול הבית והליכתו בבית הקברות והביאו שמועת בא ומצא מנחמי' אצלו ופירושו אצל גדול הבית ונמצא פסק הדברים כמו שכתבנוהו לגמרי:

נמצא לפי שיטתנו שר"ש לא חלק על דברי חכמים אלא בבא לאחר שלשה שכל תוך שבעה לר"ש כתוך שלשה לדברי חכמים אבל בענין גדול הבית והליכתו לבית הקברות מודה בהם ר' שמעון בכל תוך שבעה אא"כ בא בשביעי שאין הליכת בית הקברות מועלת כלום למנות עמהם הואיל ונפסק האבלות ולא הוצרכו גדולי הפוסקים להביא ענין גדול הבית שנכלל הוא במצא מנחמים אצלו וכן לא הביאו דין הלך לבית הקברות שהרי בשביעי אינו מועיל כלום אלא שאני חוזר ודן שהיה להם להביאו או ללמדנו בבא תוך ששה והליכתו לבית הקברות אינו מפקיע אבלותו שמונה עמהם ואם הלך לצרכי עצמו מונה לעצמו ובשביעי אף בהלך לבית הקברות מונה לעצמו:

ומתוך כך אני חוכך לומ' ולפרש שלר"ש בתוך ששה אף הלך לצרכי עצמו מונה עמהם לגדול הבית באבלות אנו צריכין ולא בביתו דוקא ואחר שכן לא הוצרכו דין הלך לבית הקברות שאפי' לצרכי עצמו כן ואף לחכמים אפשר לפרש כן וזה שתפשו לשון גדול הבית בבית אינו אלא שדברו בהוה או כלך לדרך זו שמא ר' שמעון אף בבא תוך

ששה הוא מצריך מנחמים אצלו או שמא הלך לבית הקברות ודאי מנחמים אצלו והרי הוא נכלל במנחמים אצלו שאין דוקא מנחמים אצלו בבית ובאחת מאלו החלצנו גדולי הפוסקים ממה שהקשו עליהם רבים היאך לא הביא ענין גדול הבית בבית והליכתו לבית הקברות שאע"פ שלא נאמרו הדברים אלא לחכמים מדבריהם נשמע לר"ש שאחר שלשה לר' שמעון כתוך שלשה לחכמים כמו שפירשנו אלא שהם מתרצים שלא היה ר"ש מצריך גדול הבית כלל אלא מנחמים אצלו אף לקטן בהם וכן הלך במקום אחר אפי' לצרכו אין מפקיע את זה מלמנות עמהם ואומרים שכך הוא דעת גדולי הפוסקים שהדברים מתמיהים ליחס לר' שמעון קולא לאחר שלשה יותר ממה שהקלו חכמים בתוך שלשה וכן י"מ לר"ש שלא נאמר מנחמים אצלו דוקא אלא שעה הראויה למנחמים והוא קודם שעה שהאבלים רגילים לצאת בה בשביעי וא"כ הליכת האבל לבית הקברות לא מעלה ולא מוריד וכבר אתה מבין מתוך פירושין אלו מה שיצא לך לענין פסק כנגד מה שפסקנו:

כל מת שניתן לקבורה וקרוביו מלוין אותו התחלת מנין למי שמלוהו הוא משעת סתימת הגולל וכן אותם שנשארו בבית מונין למנין המלוין אפי' נשאר גדול הבית בבית מצד חולי או לאיזו סבה וי"א שאם נשאר גדול הבית בבית מונה הוא משהחזיר פניו וי"א שאף האחרים מונין עמו ואין דבריהם נראין:

היו מוליכין את המת ליקבר בעיר אחרת אותם ההולכים מונין משעת גמר קבורה והנשארין בבית מונין משעה שמחזירין פניהם מן המת ויש מי שאומ' שאף בנקבר בעיר אותם הנשארים מונין משיחזירו פניהם וכן יש חולקין בענין זה בדרכים אחרים כמו שנבאר בסמוך ומה שכתבנו נראה לנו כמו שהכרענו בפירושנו:

מי שידע כבר מיתת קרובו והוגדה לו במקומו ובא לו אח"כ למקום שמת קרובו להתאבל עם שאר האבלים הואיל ומתורת שמועה חל עליו אבלות קודם שיבא בכאן הרי הוא מונה לעצמו אפי' בא בתוך שלשה ויש חולקין בדבר ואין דבריהם נראין:

דברים אלו שרמזתי לך שיש בהם מחלקת אני צריך להעירך במה מחלקת זו תלויה כדי שתכריע על איזה שתרצה ומעתה אני צריך לחזור ולדון על מה שאמרו בסוגיא האמורה למעלה בהלך גדול הבית לבית הקברות שמצד בלבול הפירושין שבה יוצאין לנו הרבה דינין בהתחלת אבלות למי שהוא שם בשעת מיתה ודרך כלל הוי יודע תחלה שכל מת שניתן לקבורה וקרוביו מלוין אותו התחלת מנין למי שמלוהו הוא משעת סתימת הגולל ויש משתבשין לומר בסתימת הגולל זה שכל שמביאין אותו בארון סתימת הארון הוא סתימת הגולל ותמה על עצמך היאך יחול אבלות למי שטרוד בצרכי קבורה ומתוך כך

צריך שתדע שאין סתימת הגולל אלא סתימה שבגמר קבורה והיא התחלת מנין אבלות לאותן שמלוין את המת אבל אותם שנשארו בבית י"א שמונין משיחזירו פניהם מן המת וי"א מסתימת הגולל שאחר המלוין הם נגררין אפי' נשאר גדול הבית בבית כמו שכתבנו וי"א שאף המלוין נגררין אחר הנשארים למנות עמהם אפי' לא נשאר שם גדול בבית ויש מודים לזו דוקא בשנשאר שם גדול הבית וכן נראה מתלמוד המערב ונמצא ענין זה סובב על חמשה דרכים הראשון שכלם מונין מסתימת ארון שבבית למי שמוליכין אותו בארון ומה שאמ' מכי מהדריתו אפיכו פירושו בהוציאוהו במטה וזה רחוק מבואר ההפסד כמו שכתבנו והשני הוא שכלם מונים מסתימת הגולל שבגמר קבורה על הדרך שפירשנו ענינה במסכת ברכות פרק שלישי כ"ט ב' והשלישי הוא שאותם שבבית מונים משיחזירו פניהם והמלוים משעת סתימת הגולל ואפי' נשאר גדול הבית בבית וזהו דעת גדולי הדורות שלפנינו והרביעי הוא שאותם שבבית מונים משיחזירו פניהם והמלוים אע"פ שלא חל עליהם אבלות עד סתימת הגולל חוזרים ומונין עם אותו שבבית אפי' לא נשאר שם גדול הבית ואפי' עם הנשים וזה רחוק אלא שגדולי המפרשים נוטים לומר כן והחמישי הוא שמודים בכך ובלבד שבגדול הבית נשאר שם והוא דעת רוב גאונים ויראה לי לדעת זה שאפי' לא לוהו גדול הבית ואין אצלו החזרת פנים כגון שהיה חולה שמ"מ מונים הם עמו וראיות דרכים אלו תלויות בביאור הלך גדול הבית בבית הקברות שיש שכתב בביאור דבר זה הלך גדול הבית לבית הקברות שהתחיל ומנה בביתו מסתימת הגולל והלך לקבור את מתו ובא האחר כשחשיכה ועדין האבל בבית הקברות נמצא לדעת זה שאף המלוים מונים מסתימת ארון שבבית וי"מ הלך גדול הבית לבית הקברות אחר שבא מקבורתו והתחיל למנות בביתו חזר לפקוד את הקבר וי"מ בו הלך לבית הקברות ולא חל עליו אבלות עדין אם נגרר אחר הנשארים או שמא הואיל וגדול הבית הוא אינו מיטפל להם והעלה בה שמונה עמהם ומכאן אתה מבין לכל הדעות היאך הם מתפרשי' ועקר הדברים שכלם נגררין אחר המלוים הואיל ובעירו הוא נקבר כמו שכתבנו לדעת ראשון לדעת שלישית שכתבנו שאותם שבבית מונין משיחזירו פניהם והמלוים משעת סתימת הגולל ואפי' נשאר גדול הבית בבית בעלי שטה זו פי' הטעם מפני שלא אמרו מונה עמהם אלא במי שלא היה יודע כלום עד עכשו שבא ומצא גדול הבית בבית בשעה שחל עליו האבלות ולפיכך עולה במנינו אבל זה שהלך לקבור את המת שהיה יודע במיתת קרובו קודם שיבא בכאן ובדין חלה עליו אבלות בבית הקברות בסתימת הגולל האי כדיניה והאי כדיניה ומונה לעצמו הואיל ולא מצא גדול בשעה שחל עליו אבלות ומכת סברא זו ראינו לומר שלא נאמר דין מונה עמהם לבא ממקום

קרוב ומוצא גדול בבית אלא למי שלא ידע עד שבא בבית שבשעה שחלה עליו אבלות מוצא גדול בבית אבל כל שהודיעוהו קודם שיבא לבית הואיל ולא מצאו בשעה שחל עליו אבלות מונה לעצמו ואם תמצא לומר הואיל וישנו בעיר באותה שעה כמצאו שם הוא מ"מ ידע בעיר אמרת והתחיל להתאבל והלך ביום שמעו או למחרתו לעיר שמת בה המת מונה לעצמו אע"פ שמצא גדול הבית בבית הואיל ולא היה אצל גדול הבית בשעה שחל עליו אבלות ויש חולקים אף לשטה זו לומ' שאע"פ שהמלוים אינם נגררים אחר הנשארים טעם הדבר מפני שסתימת הגולל עקר והחזרת פנים טפל ואין טפל בטל אצל העקר אבל השומע במקום אחר שאין שעת השמועה עקר הרי היא ראויה להיות טפלה לעקר האבלות הואיל ויש שם גדול הבית ובדברי גאונים מצינו שאם הוליכו את המת לבית הקברות ונשאר גדול הבית בבית ולא נסתם הגולל עד שחשכה הכל מונים עם הגדול שנשאר וא"כ כל שכן בשמע וחל עליו אבלות ואח"כ בא ומצא גדול הבית בבית ואע"פ שאף לסברא זו יש לומר שבשמועה הואיל וחל עליו אבלות שלא במקום גדול הבית אינו טפל לו שלא אמרוה אלא בהלך קטן לבית הקברות שהיה בבית בשעה שחל אבלות על הגדול ואלו התעכב כאן היה מונה עמו אבל שומע שלא היה עמו הואיל וחל עליו אבלות קודם שיבא בבית אינו טפל לו מ"מ בכל כיוצא בזה יש להקל אחר שמצא גדול הבית בבית:

וקצת מפרשים נסתפקו בהלך גדול הבית על דרך הפירושין שפירשנו תחלה ובא זה שלא ידע ולא מצא גדול הבית והתחיל להתאבל ותוך שלשה לביאתו הלך לו אצל גדול הבית במקום שהוא או שבא גדול הבית אצלו תוך שלשה לביאתו אם מונה לעצמו אם לאו וכן אם גדול ואחד מן האחים לא היו שם בשעת מיתה ונודע לגדול בשני ובא ונודע לאחר בשלישי ובא אם מונה עמו אם לאו ונראין דברים להקל בכלם:

מעיים שנקבו טרפה כמו שהתבאר במקומו ואפי' היתה ליחה סותמתן או אפי' שומן המעיין שעומד עליו בדוחק והוא הנקרא שירקא דמעינא אינה סתימה לענין זה וטרפה אע"פ שהחמירו חכמים בכל אבלות באבלות של אב ואם החמירו ביותר על כל המתים כלם אם רצה לדחוק את מטתו ר"ל למהר את הקבורה ושלא להרבות בהספד הרי זה משובח ובאב ואם הרי זה מגונה אא"כ היה ערב שבת או ערב יום טוב או שהיו גשמים מזלפין על מטתו שכל כיוצא בזה אף על אביו ועל אמו הרי זה משובח אלא לכבוד אביו ואמו:

על כל המתים רצה ממעט בעסקיו ובסחורתו תוך שבעה רצה אינו ממעט שהרי עסק וסחורה אינם מלאכה על אביו ועל אמו ממעט אא"כ היה שם פסידא גדולה ולאחר

שבעה אף לאב ואם אינו ממעט וי"א שאף לשאר מתים תוך ז' ממעט אבל על אב ואם לאחר ז' ממעט שלא ישכים ויעריב לחנותו כל ל' ובתלמוד המערב התבאר שאם היתה סחורתו גדולה שהוא צריך לצאת בה ממדינה למדינה אף על שאר מתים אסורה כל שלשים ובאב ואם עד שיגערו בו חבריו ויאמרו לו לך עמנו ואף באבל רבתי שנויה כן:

דף כב:

על כל המתים רצה חולץ כתפיו ר"ל שמוציא זרועותיו מתוך קרע הבגד ונמצאו כתפיו מגולים והולך בדרך זה לפני המטה ואם רצה אינו חולץ אבל על אב ואם חולץ עד שיקבר שאין חיוב חליצת כתף אלא להליכה לפני המטה ובסוגיא זו הוזכר באחד מגדולי הדור שרצה אחד מן הגדולים לחלוץ עמו לכבודו וכדי שלא להטריחו נמנע האבל ולא חלץ ובאבל רבתי שנינו אם הוא אינו ראוי לחלוץ ואחרים ראויים לחלוץ אף על אב ואם אינו חולץ מעשה שמת אביו של ר' יעקב וחלצו אחרים לפניו והוא לא חלץ ונראה לי שמאחר שראו שהקלו בה לטענה קלה סמכו עליו שלא לחלוץ:

על כל המתים מספר לאחר ל' אלא שהאשה מיהא מותרת בנטילת שער לאחר ז' כמו שהתבאר באבל רבתי ואף על אב ואם אבל האיש על כל המתים מספר לאחר ל' על אביו ועל אמו מגדל פרע עד שיגערו בו חבריו ומנהג חברים שלא לגעור עד שיעברו שלשה חדשים ואם הגיע זמן הראוי לגערה והוא רואה חבריו מתיאשים הימנו אף הוא רשאי לספר והוא שאמרו בתלמוד המערב עד שישלח פרע או עד שיגערו בו חבריו ויש נוהגים שלא להסתפר כל י"ב חדש אלא שלאחר שלשה חדשים מקילים במספרים:

פגע בו רגל תוך ל' אע"פ שהרגל מפסיק כל אבלות ל' יראה מתלמוד המערב שאינו מספר עד שיגערו בו חבריו או עד שיגיע זמן הראוי לגערה והוא שאמרו שם ר' שמואל בר אבדימי דמכת אימיה תמניא יומי קמי מועדא אתא קמיה ר' מונא אמר ליה כל דבר שהוא תלוי בשבעה ושלשים רגל מפסיקו ברם הכא עד שישלח פרע או עד שיגערו בו חבריו ומ"מ לאחר ל' יראה שרגל מפסיק שהרי התספורת של אב ואם יש לה דין לאחר ל' והרגל מפסיק האבלות שהוא מוצא וכשם שאם פגע בתוך שבעה מפסיק דין שבעה ונשאר דין ל' כך כשפגע בתוך ל' מפסיק דין ל' ונשאר דין לאחר שלשים שהוא תספורת לאב ואם הא אם פגע לאחר שלשים דין הוא שיפסיק גערת חברים שאם לא כן לא יפסיק כלום ומ"מ בתלמוד המערב נראה לאסור אף בזו שם אמרו ר' אבדומא דמכת אמיה תלתין יומין קמי מועדא שאיל לר' מונא אמר ליה כל שהוא תלוי בשבעה ושלשים רגל מפסיקו ברם הכא עד שיגערו בו חבריו ונראה לי הטעם שאחר שהדבר ביד

חברים אם רואין צרכו לגעור גוערין ואין רגל מפסיק אלא דברים שאין ביד אדם להפסיק והם אין גוערין אא"כ רואין שצורך גדול הוא לגעור כגון ששלח פרע הרבה שאם לא כן כשהיו שואלין אם מותרין אם לאו יגערו הנשארים ויספרו וגאוני הראשונים חלקו עם זו שבתלמוד המערב והתירו תספורת אף לאב ואם כל שפגע רגל לאחר שבעה ר"ל בתוך ל' ואף זו נראה לומר דוקא בשהיתה שם גערת חברים למה שראו בדבר צורך גדול:

על כל המתים אסור ליכנס לבית השמחה כגון סעודת נישואין שבבית חתנים ובית המשתה אע"פ שהיא מצוה כל שלשים ובאב ואם י"ב חדש וסעודת שושבינות והיא הנקראת שמחה מרעות והיא שמחה של רשות והיתה נהוגה ביניהם לעשות מזה לזה אם היה חוב המוטל עליו מצד שכבר עשה לו חברו כן מותרת בשאר מתים לאחר שבעה ובאב ואם לאחר שלשים ואם היה זה המתחיל ואין זה עליו חוב בשאר מתים אסור כל ל' ובאב ואם כל י"ב חדש כשאר השמחות:

ולענין ביאור הגירסא הנכונה ולשמחת מרעות ואין גורסין בה ולשמחת מרעות לאלתר וכן אין גורסין בה ולשמחת מרעות שלשים אלא ולשמחת מרעות לבד כלומר הא דאמרת על כל המתים נכנס לבית המשתה לאחר ל' הא תוך ל' אסור דוקא לשמחת מרעות שהיא של רשות הא של מצוה לאלתר והקשה לו מדתניא ולשמחה ולמרעות דאלמא אף שמחה של נשואין בכלל דהא מננהו לתרויהו ואיתותב מינה ואמימר מתני ולשמחת מרעות לאלתר כלומר שמעתין בשל מצוה אבל בשל מרעות הואיל ורשות היא אין בה שמחה כל כך והואיל ויש בה צד מוסר ואין בה כל כך שמחה מותרת לאלתר ר"ל לאחר ז' אלא שבאב ואם ראוי לאסור עד ל' ומה ששנו בה לאחר ל' אף בשאר מתים פירושו ברשותא ר"ל שהוא המתחיל שאין חיוב המוסר גדול כל כך על הדרך שכתבנו ויש מתירין באותה שהיא חוב אף באב ואם לאחר שבעה שמאחר שחוב הוא אין ראוי לומר שימתין זה את שמחתו או שיפקע הוא מלשלם גמול:

באבל רבתי פירשו על סעודה הנעשית לשם שמים שמותרת לאחר ל' מיד אף באב ואם וזו נראית כנגד סוגיא שבכאן אלא שגדולי המפרשים מישבין אותה במשיא יתום ויתומה שמא מתוך שלא יכנס יבטל המעשה אבל לנשואי עשיר להזמינו להתכבד בו אסור והיא זו שבכאן ואף בתלמוד המערב אמרו שאם היתה חבורה של מצוה או של קדוש החדש מותר לאחר ל' אף באב ואם ואף זו נראית כנגד סוגיא שבכאן אלא שגדולי המפרשים מישבין אותה בדבר שיש בו קיום מצוה מן התורה כגון חבורת אכילת פסח וחבורת אכילת קדשים ומעשר שני בירושלים או סעודה של קדוש החדש ואף באלו תוך ל' מיהא אסור באב ואם ויראה מכאן שמותר לישא לאחר ל' אף באב ואם שהרי

יש בה קיום מצוה וכן המנהג ויש חולקים בזה עד י"ב חדש כמו שיתבאר למטה יש מי שאומר שלא נאסרה כניסה זו אלא לנכנס לאכול או לשמוח אבל כניסה בעלמא מותר ויש אוסרין ועכשו נהגו ליכנס לשבע ברכות ולברית מילה אלא שרבים נזהרים שלא ליכנס לחופה עצמה:

יש מי שהורה במי שמת לו מת הראוי להתאבל עליו ולא הגיע לו עדין שמועה ממנו שמותר לאחר היודע במיתתו לקרוא לזה בסעודתו ואע"פ שהקורא יודע שכבר מת לו מת שמאחר שאין הקורא יודע בכך לא חל עליו אבלות כלל:

על כל המתים קורע טפח ודיו על אביו ועל אמו עד שיגלה את לבו:

על כל המתים אפי' היה לבוש עשרה בגדים אינו קורע אלא העליון ועל אב ואם קורע את כלם ואם החליף תוך שבעה שחייב לקרוע כמו שיתבאר פירשו בתלמוד המערב שהוא חייב גם כן לקרוע את כל החליפין:

מלבוש שאינו מכלל מלבושיו אלא שהוא עשוי להתכסות בו בשעה שיוצא מביתו לילך דרך רשות הרבים לצניעות והוא מה שיראה לנו לפרש במלת אפרקסותו האמורה כאן וממה שאמרו מבליעו באפרקסותו אין חובה בקריעתו אף באב ואם ולשאר מתים אינו דינו כבגד עליון כדי לקרעו אלא קורע את שהוא תחתיו שהוא עליון לבגדים שהוא לובש בביתו וגדולי המפרשים כתבו שלכתחילה צריך לקרעה ממה שאמ' אפרקסותו אינה מעכבת כלומר אינה מעכבת בדיעבד הא לכתחילה צריך לקרעה אלא שאם לא קרעה בשעת קריעה אינו חוזר לקרעה הא שאר בגדים כל שהשאיר בגד לקרוע לא יצא ידי חובת אותו בגד וכל זמן שהוא עליו אומרין לו שיקרע וי"א כן אף לאחר ל' ולדעתי אינה מעכבת פירושו אף לכתחלה ואף באחד משאר בגדים ששייר אומר אני שאין לו תשלומין הואיל ולא קרעו בשעת קריעה או באותו היום ואם תמצא לומר שהוא חיוב דוקא מיהא תוך שלשים וגדולי המחברים פי' בענין אפרקסותו חלוק של פשתן הסמוך לבשר בשביל הזיעה ממה שאמרו בדרך ארץ הנכנס לבית המרחץ חולץ מנעליו ומסלק כובע וטליתו ומתיר חגורו ופושט חלוקו ואח"כ מתיר אפרקסותו התחתונה והוא היה בגד פתוח בכנפיו וכשירצה להניחו על בשרו קושרו וכן הזכירו במקומות הקשר שבפרסקין שבכתף מ"מ נראה לי שמאחר שהזכיר בה התחתונה אלמא יש בה עליונה והיא אותה שהזכרנו וי"מ כעין מעפורת שמכסה בה את ראשו וקצה שלה מתפשט על החזה ומכסה מה שגלתה הקריעה ואעפ"כ הואיל והקריעה בשעתה נראית לכל אינה מעכבת ומ"מ רבותי פי' כפי' ראשון ויצאה להם הוראה מזה על גלימות שלנו שאינם בדין קריעה לא על אב ואם שאינה בכלל בגדיו ולא על שאר מתים שאינה קרויה בגד

עליון לפטור שאר בגדים בקריעתה ועכשו נהגו שעל שאר מתים אין קורעין אותה כלל ובגד שתחתיה הוא שקורין בגד עליון וקורעין אותו אבל על אב ואם מנהג חלוק מקומות מקומות ואף במקום שנהגו לקרעה כשהם מחליפין אותה תוך שבעה אינו קורע אע"פ שבשאר בגדים אם החליף תוך שבעה קורע באב ואם כמו שיתבאר:

האשה קורעת את התחתון ומחזירתו לאחוריה וחוזרת וקורעת את האחרים כדי שלא יתגלה בשרה ועכשו נהגו להניח לה בגד הסמוך לבשרה שלא לקרעו:

על כל המתים רצה להבדיל שפת הבגד והיא האימרא מבדיל רצה שלא להבדיל אלא להשאירה קיימת ולהתחיל לקרוע תחתיה הרשות בידו אבל על אב ואם חייב לשסע את השפה עד שילכו צדי הקריעה לכאן ולכאן ויש פוסקים שאף לשאר מתים צריך לעשות כן מפני שר' יהודה חלק עם חכמים לומר כן ואין הלכה כרבים במקום שטעם היחיד מסתבר כמו שאמרו במסכת יום טוב וכן שאמרה דרך הנחה פשוטה והוא שאמר כל קרע שאינו מבדיל קמי שפה אינו אלא קרע של טפלות:

על כל המתים רצה שולל לאחר ז' ומאחה לאחר ל' על אב ואם שולל לאחר ל' ואינו מאחה לעולם והאשה שוללת מפני כבודה וענין השלילה והאיחוי יתבאר למטה:

על כל המתים כלם אם רצה לעשות קריעתו בסכין עושה אע"פ שהקריעה ביד יש בה הוראה למרירות גדול על אביו ועל אמו דוקא ביד ומ"מ אם היתה שפת הבגד חזקה ואין יכול לקרעה ביד חותכה בכלי ומשלים קרעו ביד:

על כל המתים אינו צריך להראות קריעתו אלא קורע בחדרו או שקורע בגד עליון תחת גלימתו אבל אביו ואמו קורע בחוץ לפני העם וצריך שיפשיט גלימתו ויקרע בגדיו לפני העם ואם קורע את גלימתו צריך להפשיט להראות קרע שאר בגדים או שירבה בקריעת הגלימא כל כך שיהיו קרעי שאר בגדים נראין:

נשיא שמת והכל קורעין עליו כמו שיתבאר צריכין הקורעין להראות קריעתם לעם כאב ואם:

רבו ואב ב"ד אין קריעתם נאחית לעולם אבל אין הקורע עליהם צריך להראות קריעתו ומגדולי המחברים כתבו על קרעים הללו שהם ביד ומעומד ושקורע כל כסות שעליו עד שיגלה את לבו ויש חולקים:

על חכם חולץ הקורע מימין ר"ל שמוציא זרועו מצד הימין ועל אב בית דין משמאל ועל נשיא מכאן ומכאן כאב ואם:

חכם שמת בית מדרשו בטל כל שבעה ומתקבצין תלמידיו בכל יום לספדו:

אב בית דין שמת בתי מדרשות של כל עירו בטלין ומקצת הקהל מתפללין עמו ואותם שמתפללין בבית הכנסת מתפללין כמנהגם אלא שמשנין מקומם:
נשיא שמת כל בתי מדרשות שסביבות העיר שהם קרובין כל כך שיהיו יכולים לבא בכל יום בהספדו ולחזור לעירם כלן בטלים ותפלת בית הכנסת מתעכבת מכל וכל אלא שבשבת נכנסין בה לקרות בתורה שבעה הואיל ואין קריאת התורה בבית האבל והוא הדין לקריאת שלשה של שני וחמשי:

דף כג.

בית האבל אין שונין שם לא הלכות ולא הגדות אלא שמדברין דרך ארעי בעניני אבלות ונושאין ונותנין בהם שלא בדרך גירסא:
אבל כל שבוע הראשון אינו יוצא מפתח ביתו אלא שמתפללין עמו בביתו שבוע שני יוצא ואינו יושב במקומו אלא במקום אבלים שלישי יוצא ויושב במקומו אלא שאינו מדבר כדרכו רביעי הרי הוא ככל אדם אלא שהרשות בידו להחמיר על עצמו ויש נוהגין לצאת בבית הכנסת בשבת שבתוך השבעה ומ"מ יוצא הוא בשביעי שמקצתו ככלו אבל בנארבונאה נוהגין שמתפללין עם האבל בבית בשביעי עד סדר קדושה לקיים מקצת היום בכל דיני אבלות והמנהג נאה ומגדולי המפרשים פי' שכל שבת האמור בסוגיא זו פירושו שבת ממש וכתבו שלא נאסרה יציאה זו אלא בשבת אבל ימי החול רשאי לצאת ואע"פ שאמרו למטה אבל כל שלשה ימים הראשונים אינו הולך לבית אבל אחר ומשמע כל שכן לענין אחר ואחר שלשה הולך לבית האבל אבל לא למקום אחר שמא הליכתו לבית האבל חמורה יותר מפני שמראה עצמו כמנוחם ופרק עול לאבלו ומתעסק בשל אחרים ואין הדברים נראין ומ"מ יש סעד לדבריהם מדברי ר' יהודה שאסר בשבת שניה ואלו היו ימי השבוע בכלל הרי אף למלאכתו הוא רשאי לצאת שאין אבלות לארבעה עשר אלא שבת דוקא שאין שם מלאכה ואחר שאין שם מלאכה הוא אוסרה בשניה והלכה כחכמים ואני תמה לשטה זו מת לו באחד בשבת שנמצא שביעי שלו בשבת היאך יצא לבית הכנסת לדעתם ושמא דעתם שאין שמועה זו נאמרה אלא במי ששבת ראשונה שלו חלה בתוך שבעה או שמא יוצא לבית הכנסת ולא למקום אחר ומ"מ נראה כדעת ראשון:
מי שמתה אשתו אסור לישא אחרת עד שיעברו שלש רגלים ואם לא קיים מצות פרייה ורביה מותר לו לישא לאחר שבעה ולבא עליה מיד קיים מצות פריה ורביה אלא שיש

לו בנים קטנים ואין לו מי שיגדלם מותר לו לישא לאלתר אלא שאסור לבא עליה עד שלשים יום:

האשה שאירע לה אבל אינה נשאת בפחות משלשים יום שהרי אין בה אחד מטעמים הללו שאם אין לה בנים הרי אינה מצווית על פריה ורביה ואם יש לה בנים קטנים או שאין לה מי שישמשנה אין דרכו של איש לגדל ולשמש לפני אשתו אא"כ הוא מבעלי מארה ואם היו בנים קטנים של זה מוטלים עליה מחמת קורבה מותרת לינשא לבעל הבנים מיד ומעשה ביוסף הכהן שמתה אשתו ואמ' לאחותה בבית הקברות לכי ופרנסי בני אחותיך ואעפ"כ לא בא עליה אלא לאחר ל' ומ"מ יראה דוקא לאחר שבעה ומעשה דיוסף הכהן ביום שביעי היה שהיה דרכם לצאת לבית הקברות ולשון תלמוד המערב בענינים אלו כמה אבול שלה שלשים יום הדא דתימא בנשים אבל באנשים שלשה רגלים ביש לו בנים אבל אין לו בנים מיד ביש לו מי שישמשנו אבל אין לו מי שישמשנו מיד בשאין לו בנים קטנים אבל יש לו בנים קטנים מיד כההוא עובדא כד דמכת איתתיה דר' טרפון עד שהוא בבית הקברות אמ' לאחותה לכי ופרנסי בני אחותיך כנסה ולא הכירה עד שיעברו ל' יום:

שאר אבלויות שלא מחמת אשתו מותר לישא לשלשים יום אף על אב ואם ויש חולקים באב ואם שלא לישא כל י"ב חדש ואין הדברי' נראין ואע"פ שאיסור נישואין באבלות כל ל' יום מותר ליארס מיד אפי' ביום המיתה ואם היה אבלות זה של אשה מחמת מיתת בעל אינה רשאה לינשא ולא ליארס עד שלשה חדשים אלא שאין זה מצד אבלות אלא מצד חשש עבור כמו שיתבאר במקומו:

כל ל' יום אסור לגחץ כמו שביארנו ואין בענין הגיהוץ הפרש בין אבלות של אב ואם לאבלות של שאר קרובים ומ"מ בתלמוד המערב אמרו שעל אביו ועל אמו אסור ללבוש כלים המגוהצים עד שנים עשר חדש ובאבל רבתי עד שיבא רגל ויגערו בו חבריו ואין הדברים נראין משטת הסוגיא שבכאן והכבוס מותר לאחר שבעה:

וענין הגיהוץ ענינו כל שאדם משתדל להיות הבגדים מתלבנים יותר משאינם מתלבנים על הכבוס הרגיל כגון במים חמין ואפר או בנתר ובורית או שסננם באפר וסממן וכן כל כיוצא בזה ואע"פ שאמרו גיהוץ שלנו ככבוס שלהם אין סומכין להתיר גיהוץ שלנו לאחר שבעה שמ"מ הגיהוץ אסור כל אחד במקומו וגיהוץ זה יש מי שאוסרה אף בכלי פשתן ומגדולי המחברים התירו וכן נראה ממה שאמרו בתשעה באב כלי פשתן אין בהם משום גיהוץ כלומר שאין הגיהוץ מעלה ומוריד בם ודי להם בכבוס שנתכבסו כבר שהגיהוץ אמר הכבוס במים צונן היה בא אלא שהאוסרים מוצאים סעד לדבריהם

בבריתא של אבל רבתי ומחלקים בין תשעה באב לאבל ואע"פ שמצינו קצת דברים שתשעה באב חמור בם מאבל בזו החמירו באבל יותר:

לא נאסר גיהוץ לאחר שבעה אלא בבגדים חדשים ולבנים הא בישנים אע"פ שהם לבנים ואפי' יצאו מתחת המכבש והוא שהיה דרכם לתקן את הישנים ואחר תקון היו נותנין אותם תחת המכבש והיו נראין כחדשים או שהיו חדשים וצבועים מותרין בכבוס ובגיהוץ לאחר שבעה מפני שאין הגיהוץ פועל באלו כל כך ודינו ככבוס ובגדים שאינם עקר מלבוש כגון אנפליות וכובעים ואזורות מותרין בגיהוץ לאחר שבעה אפי' חדשים ולבנים יש מי שאומר שלא נאסר גיהוץ לאחר ז' אלא ללבישה אבל להניח מותר ורוב פוסקים אוסרים וכן יש מי שאומר שאף חדשים לא נאסרו אלא כשיוצאים מתחת המכבש ואין הדברים נראין ואף לדבריהם אומר אני על בגדים הנמכרים בחנות שנקראים יוצאים מתחת המכבש שאע"פ שהוא מפזרן לפני הקונים מקפיד הוא על פזורם ומקפלן מיד ומחזירן על איצטבא שלהם והוא בדין מכבש:

מאחר שאסרנו את הגיהוץ באבל אף בכלי פשתן יש מי שאוסר אף הצעת סדינין המגוהצין למשכב וכן כל הנאה אף שלא בדרך לבישה וכן כתבוה גדולי המפרשים ויש בזו חולקים:

הרבה דברים נאמרו בכאן במי שמתו מוטל לפניו הן לחיוב הן לפטור הן בחול הן בשבת וכבר כתבנו בהם הצורך בגמר' ברכות בתחלת פרק מי שמתו:

דף כג:

השבת אע"פ שאין בה דין אבלות צריך הוא לנהוג בו אבלות לדברים שבצנעה כגון תשמיש המטה ונעילת הסנדל מדין הלכה אסור בשבת שהרי מדברים שבצנעה היא שאין הדבר נכר שמפני אבלות הוא הולך יחף ואף בתלמוד המערב אמרו ר' יונה סליק לגבי גוריין בשבתא כגון שבעה ימי אבלותא נפק לגביה לביש סנדלוי אמ' ליה מה את סביר ילפין מנך עובד לא ילפין עובד מבר נש זעיר אלא שעכשו הואיל ונשתנה המנהג שלא לילך יחף פסקו רוב מפרשים שחייב לנעול סנדליו בזמן הרגיל לילך בנעילת הסנדל שהליכתו ביחף באותו זמן מוכחת אבלותו:

כסוי הראש והזקן עד השפם והוא הנקרא עטוף חייב בו בחול כמו שביארנו בראש הפרק ומ"מ י"א שעכשיו גלימות שאנו לובשים שמכסות את הראש ואת הזקן מפקיעות חיוב העטוף ויש נוהגין בעטוף זה תחת הגלימא ולפי מנהגם חייב בו אף בשבת בזמן שהמנחמים אצלו שאין כסוי הראש מוכיח אבלות אבל עטוף גמור כעטיפת ישמעאלים

שאף הפנים מתכסות בו אסורה בשבת וכן רחיצת פניו ידיו ורגליו בחמין שהוחמו מערב יום טוב שמותרת בשבת אסורה לאבל ושאר דברים אינו נוהג בהן אבלות אלא אם היו בגדיו עשויין בדרך שיהא יכול להפך דרך לבישתו מה שלפנים לאחור מחזיר קרעו לאחוריו אם אין לו להחליף ואם הוא עשוי בדרך שאין הפיכת פנים לאחור הלומה שוללו מבערב או מחליף בגדיו אם יש לו להחליף וזוקף את מטותיו מבערב:

דף כד.

למדנו במה שאמרו פח"ז חובה נת"ר רשות כלומר פריעת הראש וחזרת קרע לאחוריו וזקיפת המטה חובה אבל נעילת הסנדל ותשמיש המטה ורחיצת פניו ידיו בחמין שהוחמו מבערב רשות כלומר שאם רצה נוהג בהם אבלות ואם לא רצה אינו נוהג לגבי נת"ר מיהא אין הלכה כן אלא נוהג בהם אבלות בתורת חובה אחר שאין אבלותם ניכר אלא שבנעילת הסנדל נשתנה הדין כמו שביארנו:

ובתלמוד המערב שבמסכת ברכות אמרו מקום שנהגו לשאול שלום אבלים בשבת שואלים ובדרום שואלין כהדא ר' אושעיא רבה אזל לחד אתר חמא אבליא בשבת ושאל בון אמ' איני יודע מנהג מקומכם אלא שלום עליכם כמנהג מקומנו ואמרו עוד שם ר' יוסי בר חלפתא הוה מתני שבחיה דר' מאיר קומי צפוראי אדם גדול אדם קדוש אדם צנוע חד זמן חמא אבליא בשבתא ושאל בון אמרין ליה הדין הוא דתני שבחיה אמ' לו בעיין אתון לידע מהו חייליה מן דכתוב ברכת י"י תעשיר ולא יוסיף עצב עמה ברכת י"י זו שבת ולא יוסיף עצב עמה זו אבלות ומ"מ הוא אינו שואל וגדולי המחברים שכתבו שהוא שואל אפשר שרצו לומר משיב ואלו שנוהגין בברכת אבלים כתבו הראשונים שאסור לעשות כן בשבת ששנוי מטבע הברכה בזמן הזה טעות הוא כמו שיתבאר:

כל קרע שאינו בשעת חמום ר"ל יום מיתה או יום שמועה אלא שנזכר במקרה מיתת קרובו וחזר וקרע לזכירתו לרוב דאגה אינו קרע ומותר לאחותו ועובר בבל תשחית ואם היה המת תלמיד חכם ודאג עליו על ספק שנתחדש לו הרי אותה שעה שעת חמום ואין כאן בל תשחת ומ"מ אם לא היה לו חלוק לקרוע בשעת חמום ואח"כ נזדמן לו קורע תוך שבעה לשאר מתים ותוך ל' לאב ואם כמו שביארנו:

מי שהחליף בגדו כגון שנתחדש לו קור או חום והוצרך להחליף בגדיו לשאר מתים אינו קורע אף תוך שבעה אלא שלכתחילה מיהא יראה לקצת מפרשים שאין לו להחליף אלא לצורך על הדרך שביארנו כגון שנתקרר או נתחמם וי"א אף לכתחלה ואע"פ שיש כאן בטול אבלות והחזרת קרע לאחוריו אסור בחול מדין בטול אבלות החזרת קרע הוא בטול

אבלות בידים שאדם רואה הבגד שקרעו ואין רואין בו עכשו קרע וסבורין שנתאחה אבל החלפת בגדים הכל יודעין שאדם צריך להחליף בגדים תמיד לכמה סבות ואין זה בטול אבלות שהקרע אינו נמשך שיהיה מצווה לקרוע תמיד כשאר אבלויות שהם נמשכים ולאב ואם קורע את כלם תוך שבעה ואינו מאחה כדין קרעים הראשונים:

לא החליף בגדים אלא שהוסיף עוד ללבוש בגד אחר י"א שאף על אב ואם אינו חייב לקרוע ובתלמוד המערב פי' שצריך לקרוע ויראה לי להכריע שכל שזה שהוסיף הוא בגד עליון צריך לקרוע ואם אינו בגד עליון אינו צריך לקרוע ומאחר שאין החלוף בדין קריעה אלא שלא להראות כפורק עול אבלות יראה שאם החלוף להפליג במרירות כגון אלו שלובשים שחורים וכיוצא בזה שאין צריכין לקרוע שהרי אין כאן פירוק עול אבלות אדרבה יש בה תוספת אבלות וכן נראה לי:

אע"פ שנעילת הסנדל נאסרה לאבל מטייל הוא באנפליאות של בגד אף בחול ואף על בתי שוקים שלו וכן המנהג:

תינוק כל שמת תוך ל' יום ללידתו יוצא בחיק ונקבר בשלשה בני אדם ר"ל שאין צריך עשרה לקבורתו ודיו אף באשה אחת ושני אנשים כשרים שאין בכך משום ייחוד אבל לא באיש אחד ושתי נשים שהרי יש כאן חשש ייחוד כמו שיתבאר במסכת קדושין פ' ב':

דף כד:

ואין עומדין עליו בשורה בחזרת בית הקברות לנחם את אבליו ואין אומרין עליו לא ברכת אבלים והיא ברכת רחבה ולא תנחומי אבלים והוא מה שהיו נכנסי' אצל האבל כל שבעה לנחמו:

משלשים יום ואילך יוצא בדלוסקמא קטנה הניטלת בזרועות הנושאה והיא הקרויה כאן ניטלת באגפים ועומדין עליו בשורה ואומרין עליו ברכת אבלים ותנחומי אבלים ואינו יוצא במטה עד שיהא בן י"ב חדש ויש פוסקים עד שיהא ענינו נודע לרבים ר"ל שיהיו רבים מצהיבין עליו ר"ל מתרעדים ומצווחים עליו ואין מספידין עד שיהא בן חמש לזקנים או לעניים או בן שש לשאר בני אדם ועכשו נהגו שלא לומר בו צדוק הדין עד שיהיו בני שש וכן בהוצאתו במטה ואף בקצת שאר דברים נוהגין כן שלא מכח הלכה ולא ראינו מי שמיחה בידם ומ"מ בדין הלכה אפי' בן יומו מתאבל עליו לכל הדברים:

כבר ביארנו ששלשה רגלים וראש שנה ויום הכפורים כלם שוים להפסיק אלא שיש דברים שאין ראש שנה ויום הכפרים שוים בם לשאר רגלים והוא שהרגלים ערב יום

טוב משלים שבעה ורגל עצמו נחשב לשבעה למנין שלשים הן שיהא הרגל יום אחד כגון עצרת הן שיהא הרגל שבעה נמצא שאם מת לו מת קודם הפסח ערב הפסח משלים שבעה אפי' מת בו ביום ואפי' שעה אחת סמוך לערב ופסח עצמו שבעה הרי כאן י"ד ומשלים י"ו לאחר הפסח וכלו ל' וכן אם מת ערב עצרת הרי אותו היום שבעה ויום עצרת שבעה ומשלים י"ו לאחריו ואם מת ערב סוכות הרי אותו היום שבעה וחג שבעה ושמיני עצרת שהוא רגל בפני עצמו שבעה ומשלים תשעה ודיו ואין שמיני מבטלו לגמרי אע"פ שפגעו באבלות שלשים הואיל ולא נהג דין גיהוץ ותספורת שהוא אבלות שלשים מצד אבלות אלא מצד איסורן במועד אבל ראש שנה ויום הכפורים אע"פ שהם מפסיקין אין יומם עולה לשבעה ואם מת לו מת ערב ראש שנה מפסקת ונמצא ערב ראש שנה שבעה ומונה כ"ג יום עם יומו של ראש שנה וכן ביום הכפרים זו היא שטת גדולי המחברים ואתה צריך לפרש בסוגיא זו לדעתם כמו שאמ' לו רב חסדא לרבינא מי אמר מר יום אחד לפני ראש שנה וראש שנה הרי כאן י"ד והשיבו הלכה כרבן גמליאל אמרי פירושו שהם כרגלים להפסיק אבל לא לעלות יומו לשבעה ושאר מפרשים כתבו שאף יומן עולה לשבעה ונמצא ערבית שלו שבעה ויומו שבעה הרי כאן י"ד לענין שלשים והם מפרשים הלכה כרבן גמליאל אמרי כלומר ולא יחסתי הדבר לעצמי ומ"מ אף רבן גמליאל אמר עליהם שהם כרגלים בין להפסיק בין לעלות יומן לשבעה שמא תאמר מה לנו אם יומו עלה שבעה אם לאו והרי מ"מ בראש שנה מיהא הרי יום הכפורים פוגעו בתוך שלשים ומבטלו וכן ביום הכפרים הרי חג מוצאו בתוך שלשים ומבטלו שהרי היו ביניהם ימי חול שבהם נהג איסור שלשים ששאר בני אדם היו יכולין לספר ולגהץ והוא נאסר תדע שיש מי שאומר שאין רגל מבטל שלשים אלא במי שנהג שבעה שלמים והילכך זה שמת לו מת ערב ראש שנה או ערב יום הכפורים אין יום הכפורים או סוכות מבטלין ל' שלו ומונה ששה עשר יום לאחריהם לדעת שניה או כ"ג ימים לדעת ראשונה עם יומן של ראש שנה ויום הכפרים וזה תימה שהרי אתה צריך לומר לשיטה זו שאם מת לו מת ערב ראש שנה לא יהא יום הכפורים מפסיק אבלות ל' ואם מת לו מחרתו של ראש שנה יום הכפרים מפסיק אבלות ל' אלא שהם מראים פנים לדבריהם שאין כח לראש שנה ויום הכפורים להפקיע שני פעמים באבלות אחד וכן ברגל ויש חולקים ברגל ומודה בראש שנה ונמצא לדעתו שאם מת מיהא ערב יום הכפורים חג מפקיע את השלשים אבל מת ערב ראש שנה אין יום הכפרים מפקיע את השלשים ויש מי שאומר שראש שנה ויום הכפרים לעולם אין מבטלי' גזרת ל' ואין להם דין רגלים אלא לגזרת ז':

אבל שפגע יום הכפרים שלו תוך שבעה אע"פ שיום הכפרים מבטל גזרת שבעה אסור הוא בטבילה שאין אבלות שלו נפקע עד שקיעת החמה וכיון ששקעה חל יום הכפורים ואסור אף ברחיצת צונן וכן כתבו הגאונים:

מי ששמע מיתת קרובו תוך ל' שהיא שמועה קרובה אלא שחל רגל בתוך אותן הימים ואם תחשוב לזה ששמע ערב הרגל בשבעה ורגל עצמו בשבעה כבר עברו ל' ונעשית לו עכשו שמועה רחוקה יש מי שמורה בזה להחמיר הואיל ולא ידע אין ימים אלו עולין לו ורוב מפרשים מסכימים להקל ומגדוליהם מכריעים בדבר לומר שיום רגל עצמו כגון עצרת וראש שנה ויום הכפורים עולין לו לשבעה אבל יום ערבית שלהם אינו עולה להן אלא יום אחד וכן יש מי שמכריע בדבר לומר שאם היו בשעת מיתתו קרובים אצל המת שנהגו עליו אבלות מורין בזה להקל אבל אם לא היה שם שום קרוב שנמצאו ימים אלו שלא עלו אצל אחד אף לזה לא יעלו וכן יש בענינים אלו הרבה מינים ומשתלשלין לדינים אלו ויוצאין מהם וכבר הארכנו בהם הרבה בילדותנו בחבור התשובה:

בגדולה מזו הקלו מקצת חכמים שאם מת בעיר מת אחד שמנה ימים קודם הרגל שנמצא רגל מבטל להם גזרת שלשים ואחר הרגל נודע לקרוב אחר ונמצא שאף אם נחשוב רגל בערב שלו לי"ד עדין הוא תוך ל' אעפ"כ הואיל ונפקעו ל' למקצת אבלים הופקעו לכלם והרי זה נדון בשמועה רחוקה ויש חולקים בדבר:

בזמן הזה שאנו עושין שני ימים טובים מתורת מנהג יש אומרין שאותו יום אחרון אינו מכלל הרגל לענין ל' אלא ממנין י"ו הנשארים אחר הרגל ונמצא יום אחד מן הרגל עולה לששה עשר יום הצריכים בתשלום הל' ויש חולקים בדבר:

המשנה החמשית אין קורעין ולא חולצין ולא מברין אלא קרוביו של מת ואין מברין אלא על מטות זקופות ואין מוליכין לבית האבל לא בטבלא ולא באסקוטלא ולא בקבין ולא בסלים ואין אומרים ברכת אבלים במועד אבל עומדין בשורה ומנחמין ופוטרין את הרבים אמר הר"ם אמרו אין קורעין ר"ל קרוביו של מת ר"ל בחולו של מועד כי המשנה הזו אינה מדברת בדברים שמותר לעשותן בחולו של מועד [אבל שלא בחולו של מועד] כל הרוצה לקרוע בגדיו ולחלוץ מנעליו אין מונעין ממנו ועוד זה שאמרו אין קורעין בחולו של מועד אלא הקרובים כשאין המת חכם או אדם כשר או אינו עומד בשעת נטילת נשמה כי העקר אצלנו חכם שמת הכל קרוביו והכל קורעין עליו וכמו כן אדם כשר ועוד שלנו עקר כל העומד בשעת יציאת נשמה חייב לקרוע וחולצין ר"ל בכאן חליצת כתף וקרוביו הם חייבים באבלות והם האחים כלם בין זכרים בין נקבות בין מאב בין מאם והבנים בין זכרים בין נקבות והאבות והבעל והאשה אלו כלם חייבים באבלות

קצתם על קצתם וקריעת הבגדים מכלל חיובי האבלות וחיובי הקרע בדרך קצרה מה שאגיד לך והוא שיקרע טפח מן הבגד העליון בלבד וקורע בכלי ואינו צריך להבדיל שפת הבגד ויש לו להכניס ידו בפנים תחת בגדיו וקורע ואינו חייב לקרוע אלא בתוך שבעה ושולל לאחר שבעה ומאחה לאחר שלשים בכל זה חייב על כל המתים חוץ מאביו ואמו ורבו אבל על אביו ועל אמו ועל רבו שלמדו תורה קורע ואפי' לאחר שבעה וקורע כל בגדיו עד שיגלה את לבו וקורע בידו ומבדיל קמי שפה וקורע מבחוץ ושולל לאמר שלשים ואינו מאחה לעולם ודע כי כל קריעה אינה אלא מעומד ואם החליף בגד הקרוע בבגד אחר אינו חייב לקרעו ואפי' בתוך שבעה אלא על אביו ועל אמו שלא יהיו עליו כל שבעה אלא בגדים קרועים ובשבת מחזיר את הקרע לאחוריו ומברין הוא שעושים סעודה לאבלים לפי שהאבל אסור לאכול משלו יום ראשון כמו שביארנו ואסור לאבל לישב על גבי המטה כל שבעה אלא בשבת לפי שהוא חייב בכפיית המטה כמו שביארנו והבאין לנחמו ולהברותו אין מברין אותו בחולו של מועד אלא על מטות זקופות כמו שהיו יושבין קודם על המטות וכן טבלא ואסקוטלא וקנון הם כלים חשובים כמו כלי כסף ודומיהם לפי שאינן מצויין אצל העניים ויתביישו ולפיכך התקינו שיהיו הכל מביאים בסלים של ערבה שהם נמצאים ביד העשיר והעני:

אמר המאירי אין קורעים וכו' אחר שהתחיל לבאר במשנה שלפניה שאין אבלות חל במועד ואין חלוק בין חולו של מועד לימי שביתה שבו בא עכשו לבאר שבחולו של מועד הותרו קצת דברים שלא הותרו ביום טוב אלא שלא הותרו לכל אדם אלא לקרובים הראוים להתאבל ומשנה זו בחולו של מועד היא שנויה שאלו בחול ומתורת בל תשחת כמו שפירשו קצת מפרשי' אינו כלום שכל שבחול יקרע מי שירצה ואין בו בל תשחת מאחר שיש בה כבוד למת אלא במועד היא שנויה וכן היא בתלמוד המערב ואמ' שאין קורעי' במועד ולא חולצין את הכתף אלא קרוביו של מת הראויים להתאבל וכן הבראה ברחבה אינה אלא בקרובים וענין הבראה זו הוא שהיו נוהגין שאמר שעשו שורותיהם אצל האבל ונחמוהו היו מתקבצין ברחבה של עיר והיו מברכים שם ברכה אחת ענינה ענין תנחומין וחותמין בה ברוך מנחם אבלים וקורין לה ברכת רחבה והיו מברכין אותה בעשרה ואחר ברכה זו היו מברין את האבל לשם ואחר שבא האבל לתוך ביתו והלכו להם לא היה סועד סעודה ראשונה אלא משל אחרים וקודם שיאכל בביתו גם כן היו מצטרפין מקרוביו עשרה והיו מברכין אותה ברכה בעצמה הנקראת ברכת רחבה ומברין אותו בביתו וי"מ שלא היו אוכלין ברחבה אלא כשנפטרו מן השורה וברכו אותה ברכה הולך לביתו ומברין אותו בביתו והיה מנהגם שכל המברין אותו היו אוכלין עמו וכן

קרובים אחרים שאינם אבלים ואמ' על הבראה זו שאינה נעשית במועד אלא לאבלים עצמן:

ואין מברין אלא על מטות זקופות אף גם זו במועד היא שנויה שאין מברין הבראה שבבית אלא על מטות זקופות ולא על מטה כפויה הואיל ומועד הוא ואפי' מי שלבו של אבל גס בו הא בחול אם היה לבו של אבל גס באותו שעושה לו ההבראה הרי הוא אוכל עם האבל על מטה כפויה ואם לא היה לבו גס בו אף האבל אוכל על מטה זקופה עם בעל ההבראה כך פי' בגמ' אלא שלדעת גדולי המחברים ביום ראשון מיהא אינו כן ולא נאמרה אלא בפנים חדשות שבאו להברותו בתוך שבעה:

ואין מוליכין הבראה זו לבית האבל פי' אף בחול לא בטבלא ולא באסקוטלא ר"ל שלחן קטן ולא בקנון והוא כלי גדול אלא בסלים ופי' בגמ' הטעם כדי שלא יתבייש מי שאין לו ולא נשנית כאן אלא שמא הייתי סובר להתיר כן לכבוד המועד:

ואין אומרין ברכת אבלים והיא אותה ברכה שהזכרנו בהבראה ואמ' שאין אומרין אותה לא ברחבה ולא בבית ולא בחולו של מועד אלא שעושין את ההבראה בלא מטבע זה:

אבל עומדין עליו בשורה אף במועד ומנחמי' ופוטרין את הרבים שלא לחזור בכך אחר המועד הואיל וכבר נתעסקו בכך במועד ובזמן הזה פי' הגאונים שאין לנו הבראת רחבה מתוך תוקף הצרות ומאחר שהופקעה הבראה הופקעה ברכה שלה אף בהבראת הבית ואף בברכת המזון אין משנין את המטבע בשלש ברכות אלא שבברכת הטוב והמטיב מוסיף הטוב המטיב דיין אמת שופט צדק שהכל שלו ואנחנו עמו הוא יגמלנו ויגדור פרצותינו לחיים ויש שמשנין את המטבע וטעות הוא בידם וכן בזמן הזה שאין דרך להסב על המטה בשעת אכילה ואין דרך המברין לסעוד עמו נהגו להברות את האבלים על גבי קרקע או על גבי מפץ וכיוצא בו וכן כל שבעה ובמועד אין נוהגין להברות כלל:

זהו ביאור המשנה וכלה על הצדדין שכתבנו הלכה פסוקה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

אע"פ שהותרה קריעה במועד יום טוב שני אפי' בזמן הזה אע"פ שאינו אלא מנהג ואפי' בימים אחרונים אין בו קריעה כלל שלא הותרה אלא במועד ומגדולי המפרשים מתירים ומחייבים (בכקן) [בכך] למי שמת מתו ונקבר באותו היום וכבר ביארנו למעלה:

דף כה.

חכם שמת הכל כקרוביו ונוהגין עליו במועד דברים אלו שהותרו לקרובים והם קריעה וחליצת כתף והבראה וכן קורעין לאדם המפורסם בכשרות וחסידות אם היה שם קודם

קבורה דרך הערה אמרו כל המתאבל על אדם כשר מוחלין לו כל עונותיו כלומר כי אז יכנע לבבו הערל ויפליג בתשובה וכן חייב לקרוע לכל אדם שהוא עומד על גביו בשעת יציאת נשמה ומי שמפרש משנתנו בחול מפרש שמועה זו בחול אבל במועד אסור אלא שהדברים מוכרעין כדעת ראשון ונראה לי בזה דוקא על סתם כל אדם שסתמן יודעין בתורה ומקיימין את המצות אבל הנודעים בהפך זה חלילה וחס והוא שאמרו בה העומד על המת בשעת יציאת נשמה חייב לקרוע הא למה זה דומה לספר תורה שנשרף שחייב לקרוע ודיינו שיהיו סתם בני אדם בדמיון ספר תורה והוא הדין לנשים שאף הן בקיום מצות שהוא דמיון ספר תורה ומ"מ גדולי הרבנים פי' דמיון ספר תורה מפני שעדין יכול ללמוד וא"כ אין נשים בכלל ועיקר הדברים כמו שכתבנו:

לא סוף דבר חכם שלמד ממנו אלא אפי' לא למד ממנו הרי הכל קורעין עליו אם לא קרע ביום מיתה או יום קבורה הרי זה קורע כל זמן שיהיו עסוקים בהספדו שהיה מנהגם לעסוק בהספד חכם כל שבעה פעם אחת ביום או יותר משבעה לפי מה שהוא אדם ומ"מ אם לא קרע ביום מיתה או ביום שמועה ראוי לו להמתין עד שעת הספדו ומ"מ קריעה על רבו חמורה מקריעה של שאר חכמים כמו שיתבאר:

שמועה רחוקה של תלמיד חכם יראה שאין חייב עליו שהרי בקרוביו אמרו וקרוב ברחוקה אינו קורע וברבו מיהא יראה שקורע:

אין מניחין ספר תורה במטתו של חכם סמוכה לו דרך כבוד לומר קיים זה מה שכתוב בזה שהרי אסור לישב על גבי מטה שספר תורה מונח עליה אפי' לתלמיד חכם ובקצת מקומות נהגו להוציא בהספדו ספר תורה בלא עטרה אבל אין מניחין אותה על מטתו ויש מי שמתיר בכר ובלבד שתהא ספר תורה גבוהה על המטה כל שהוא ויש מתירין אף שלא בהגבהת ספר כלל:

חכם אין משנין אותו ממטה למטה שכבודו במטה ראשונה ודרך סמך הביאוה מדכתי' וירכיבו את ארון האלהים על עגלה חדשה כלומר ונאמר שם שעל עון זה מת עזא אלמא לא היה לו לשנותו וכן אין משלשלין דרך גגות וקרפיפין אלא שמוציאין אותו דרך הפתח וכל שלא היו יכולין להוציאו דרך הפתח מתוך צרות הפתח שוברין את הפתח או משתדלין להוציאו דרך הפתח באיזה צד:

ולענין ביאור מיהא יש שואלין במה שאמרו כי נח נפשיה דרב הונא וכו' לא הוה נפיק פורייה אבבא סבור לשלשלה דרך גגות וכו' והלא בארץ ישראל העלוהו כדאיתא בשמעתא ומה ענין למטה היה להם להוציאו בארונו הנעשה לו להוציאו ולהעלותו לארץ

ישראל אלא שמתוך כך פירשו גדולי המפרשים שכל העולים ליקבר לארץ ישראל היו נקברים תחלה במקומם עד שיתעכל הבשר ולאותה קבורה היו מוציאין אותו במטה:

חכם שבא לעיר והיו באותה העיר בעלי הוראה אע"פ שזה שבא גדול מהם ראוי לו להניח להם מקום ואם לא עשה כן אף הם אינם מחויבים להניח לו את מקומם והוא שאמרו על ר' אמי ור' אסי שהיו בארץ ישראל ואמרו להם שרב הונא היה בא לשם ואמרו זה לזה כי הוינן בדוכתיה הוה לן לדלויי רישין מיניה כלום' היה לנו להניחו לעשות כרצונו ולסלק עצמנו מעליו ויש גורסין לא הוה לן לדלויי רישין מקמיה כלומר לא היה לנו להרים ראשנו לפניו אתא להכא אתא ליה באתרין כלומר ואין לנו להניח לו את מקומנו:

ארון העובר ממקום למקום אם היתה תכונת גופו קיימת אע"פ שנתעכל הבשר דנין אותו כמת עצמו שמת בו ביום ועומדין עליו בשורה באותו מקום שעבר לשם ואומרין עליו ברכת אבלים ותנחומי אבלים ופירשו גדולי המפרשים דוקא שיהיה שם אחד מהראויים להתאבל ואם לא היתה תכונת גופו קיימת אין עומדין עליו בשורה ואין אומרין עליו לא ברכת אבלים ולא תנחומי אבלים:

באבל רבתי התבאר שאין מפנין את המת מקבר לקבר מ"מ בסוגיא זו יראה שלכבוד אדם גדול מפנין קבר לגנוז בתוכו אדם גדול שהוא ראוי לו וכמו שאמרו אמ' ליה יהודה לחזקיה קום מדוכתיך כלומר שהבינו בדעתם שכך היה ראוי לעשות לפנות חזקיה משם ולגנוז בר רב הונא ומ"מ לא הותרה אלא בקושי גדול והוא שאמרו על זה קם בהדיה עמודא דנורא ויראה לי שהוא משל על יראת עונש גחלתם של תלמידי חכמים:

קריעה שאדם קורע על חכם שאינו רבו כיון שהחזיר פניו מן המטה או מן ההספד אם קרע לאחר קבורה שולל ומאחה לאחר שבעה ונדולי המחברים כתבו למחרתו וכדרך מה שאמרו בסוגיא זו אפי' רבו שלמדו תורה אינו יושב עליו אפי' יום אחד אבל קריעה שעל אדם כשר או שעל כל אדם אם עמד על גביו בשעת יציאת נשמה כמו שביארנו יראה לי שכיון שהחזיר פניו מן המטה רשאי לאחותו ושיעור קריעה שעל אדם כשר או של כל אדם אם עומד שם בשעת יציאת נשמה י"א שהיא בטפח וי"א שדינו במשהו וכן עקר ויש נוהגין לקרוע כשעומדין ביציאת נשמה של כל אדם משהו ובשולי בגדיהם:

דף כה:

מי שהיתה רגלו עקומה לאחור או הפוכה על צדו אינו חולץ והוא שאמרו כאן על הספדן שנהפכה רגלו עד שהיה דורך מגב הרגל לארץ לא בר אבין חליץ כלומר שלא יהא עוד

ראוי לחליצה מעל רגלו אמר רחמנא ולא מתחת רגלו וכבר ביארנוה במקומה בי"ב של יבמות:

אע"פ שדרך ההספד לדבר דרך כלל בענין הספד ראוי לספדן שיהיה מזכיר בהספדו לפי ענין החכם שהוא סופד עליו ולפי המקרים שעברו עליו הכל לפי כל פרט ופרט והוא שאמרו ברבה בר רב הונא ורב המנונא דכי נח נפשיהו אוקמינהו להתם ר"ל שהעלום לארץ ישראל ופתח עליהם בחור אחד גזע ישישים עלה מבבל והביא עמו ספר מלחמות והענין שהוא קרא רבה בר הונא שהיה גדול גזע ישישים וקרא רב המנונא ספר מלחמות ר"ל ספר תורה ואחר זה כללם בהספד ואמר קאת וקפוד הוכפלו כלומר שהמעתדים לעורר ההספד הוכפלו עכשו לראות בשוד הבא מבבל ודר ערבות קצף על עולמו וחמס נפשות משל על חסרון הנשארים עד שמרוב חסרונם נעשה להם כחמס שש עליהם ככלה חדשה ושמח בבא אליו נפש נקי וצדיק ואמ' אחר תמרים הניעו ראש וכו' משל על רוב תוגה על דרך האמור ברוב השמחה וכל עצי השדה ימחאו כף ואמ' על צדיק כתמר כלומר שאין לו אלא לב אחד ואמ' לשום ימים כלילות על השם לילות כימים כלומר לשום אור לחושך על השם ברוב שקידתו לילות כימים וצריך להזהר שלא להכשיל פיהם עד שאמר אחד בארזים נפלה שלהבת וכו' לויתן בחכה העלה וכו' ונחל שוטף וכו' מה יעשו מים גבים וכן אמר אחר בכו לאובדים ולא לאבדה ונענשו על שהזכירו עליהם שם חכה ושלהבת ואבדה ואמר אחר על בא הצרה בעת השמחה שמחה לתוגה נהפכה ששון ויגון הודבקו בעת שמחתו נאנח בעת חנינתו אבד חנינו ואמרו על אחר שנולד בבבל וגדל בארץ ישראל ומת בטבריא ארץ שנער הרה וילדה ארץ צבי גדלה שעשועיה אוי נא לה אמרה רקת כי אבדו כלי חמדתה ואמר אחר אחיתו עמודי דקיסרי דמעה כלומר שהוא היה סבת קיומה וכן אמר אחר אתחמיאו כוכבי ביממא משל שהאור הגדול חשך ולא נשאר להם אלא אורה מועטת והוא משל לתלמידים שלא הגיעו להוראה וכן אמר אחר איעקרו כל ארזיא משל שהושפלו כל בני המעלה מאין מכיר ואמר אחר נחיתו כיפי דנורא מן רקיעא משל על רוב צרות וכן אתחתרו שבעין מחתרתא כלומר שסרו המוכיחים ואיש הישר בעיניו יעשה וכן איתשעו כל צלמיא כלומר נתכסה צורת פניהם עד שלא נכר יופי לזו יותר מזו וכן נשוק כיפי דפרת כלומ' שנפלו זו מכאן וזו מכאן כלומר שנהרס הכל וכן כל אחד כפי ענינו המרבה לא יוסיף יותר מדאי והממעיט לא יחסר וכבר אמרו כשם שנפרעים מן המתים כך נפרעין מן הספדנין:

דף כו.

המשנה הששית והכונה לבאר בה שקורעין על הרבה דברים מלבד קריעה שעל המת ולבאר אותם הקרעים שאינם מתאחים והם הקורע על אב ואם והקורע על רבו שלמדו תורה הא חכם אחר שלא למדו תורה רשאי לאחותו כמו שביארנו:

וכן הקורע על נשיא הדור ועל אב"ד ועל שמועות הרעות ופי' בגמ' ששמעו שנהרגו רוב צבור וי"מ רוב צבור שבעיר אחת וי"מ רוב צבור שבאותה מלכות:

ועל ברכת השם ופי' בגמ' אחד השומע מפי המחרף ואחד השומע מפי השומע אלא שהעדים הואיל וקרעו בשעה ששמעו אין צריכין לחזור ולקרוע בשעת עדותם הא אם לא קרעו בשעה ששמעו קורעין בשעת עדותם:

ועל ספר תורה שנשרף ופי' בגמ' שאם ראה הוא את השריפה קורע שתי קריעות אחת על הגויל ואמת על הכתב מפני ששריפת הגויל קודמת לשם כתב ולא באו כאחת הא אם שמע אחר שנשרף יראה לי שאינו קורע אלא קרע אחד כמי ששמע מיתת שני מתיו כאחד שקורע אחת על שניהם ולא אמרו קריעה על שריפת ספר תורה או אבודה אלא בשנשרף בזרוע ולכונת הכעסה וגידוף ותפלין הרי הם כספר תורה לענין זה:

ועל ערי יהודה פי' כשרואה אותן בחורבנן וכן על המקדש וכן על ירושלם וקורע על המקדש ומוסיף על ירושלם ופי' בגמ' שאם בא לו מצד אחר שפגע בירושלם תחלה כגון שבא דרך הר הבית קורע על ירושלם וכשרואה בית המקדש חוזר וקורע קרע אחר ולא די לו בתוספת אבל כשבא דרך מדבר שרואה מקדש תחלה קורע על המקדש וכשרואה ירושלם די לו בתוספת ובתלמוד המערב בפרק הרואה שמעון קומטרא שאל לר' חייא בר בא כגון אנא דאנא חמר וסליק לירושלם בכל שעה מהו שאקרע אמר ליה בתוך ל' אי אתה צריך לקרוע לאחר ל' צריך אתה לקרוע:

זהו ביאור המשנה וכולה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

לעולם אין קורעין אלא על המת ולא על החי אפי' ידע בו בודאי שלא יראהו לעולם ואע"פ שאמרו כאן על קריעת אלישע והא אליהו חי הוא והשיבו כיון דכתיב לא ראהו עוד לגבי דידיה כמת דמי סוד י"י ליראיו:

הרואה ערי יהודה בחורבנן אומר ערי קדשיך היו מדבר וקורע:

ירושלם בחורבנה אומר ציון מדבר היתה וירושלים שממה וקורע:

בית המקדש בחורבנו אומר בית קדשנו ותפארתנו אשר הללוך אבותינו וקורע:

אע"פ שקרעים אלו נאסרו באיחוי והיא תפירה גמורה הנקראת כאן איחוי אלכסנדרי רשאי הוא לשוללן והוא תפירה רחבה כעין הכלבה וכן למללן והוא קשירת חוטין שבצד

אחד לחוטין שבצד אחר אחד אחד וכן ללקטן והוא אחיזת החוטין מכאן ומכאן וכריכתן ביחד וכן לעשותם כמין סולמות והיא תפירה רחבה נעשית במעלות ומורדות ובלבד שלא יאחה והוא תפירה גמורה כעין שלנו וזמן היתר שלילה בהם לא מתפרש אלא באב ואם ומגדולי המחברים כתבו שבכלם שולל למחר חוץ מאב ואם וכן הדברים נראין:

דף כו:

מי שמת לו מת וקרע ושלל או מלל בזמן הראוי ומת לו מת אחר שהוא חייב לקרוע עליו וקרע מתוך השלל אינו קרע וצריך לקרוע קרע אחר הא אם קרע ונתאחה איחוי הגמור ומת לו מת אחר רשאי לקרוע באותו מקום עצמו מתוך האיחוי:

מי שקרע את בגדו בקרעים שאסורין באיחוי רשאי להפוך בית הצואר הקרוע ולעשות ממנו שולים או אחורים אבל מ"מ אסור לאחותו אלא שיעמוד קרוע בצד שוליו ואם מכר את בגדו או נתנו אסור ללוקח או למקבל לאחותו ולפיכך צריך שיודיע לו על אותו קרע שהוא מאותם קרעים שאינם מתאחים ויש מי שפירשה על קריעת נשיא או אב בית דין שיש לאותה קריעה שיכות אצל כל אדם והלוקח או המקבל בכללם אבל בקריעת אב ואם וכל שאר מתים שאין לקריעה זו שיכות אצל האחרים רשאי הלוקח או המקבל לאחותו ואין שטת הסוגיא מוכחת כן:

מי שמתו לו מתים רבים כאחד או שהגיעהו שמועה עליהם כאחד אם אביו או אמו מכללן קורע על אביו או על אמו על שניהם קרע אחד ועל שאר מתים או על איזה מהם קרע אחר רחוק שלש אצבעות ברוחב הבגד ואם לא היו אביו אמו בכללן אינו קורע אלא קרע אחד אפי' על כמה מתים ואם מתו לו מתים רבים זה אחר זה תוך שבעה קורע קרע אחר במקום אחר מן הבגד אפי' מאב ואם לשאר מתים וכל שכן בשאר מתים מזה לזה או מאב ואם מזה לזה שאין די בתוספת תוך שבעה לאחר שבעה די לו בתוספת על הראשונה אא"כ היה השני אביו או אמו שאין די עליהם בתוספת לעולם אפי' מזה לזה וקריעה כבר התבאר שיעורה בטפח לכל המתים אבל תוספת שיעורו בכל שהוא:

מת אביו וקרע ואח"כ מת בנו לאחר שבעה והוסיף כמו שביארנו עליון אינו מתאחה ומה שהוסיף על בנו מתאחה וכן בכמה תוספות שאע"פ שקריעת אב ואם עד לבו הרי יש בה תוספת לכמה מתים עד טבורו משם ואילך אין שם מקום אלא לתוספת והלא גנאי הוא לו אלא אם תכפוהו אבליו עד שנתמלא כלו קרעים מחזיר אותו הצד לאחוריו וחוזר וקורע הצד האחר שהחזיר לפניו ואם נתמלא ולא הספיק הופכו למטה ומגביה

שוליו למעלה ומ"מ אם קרע למטה או מן הצד לא יצא אלא שכהן גדול פורם מלמטה ומי שמת לו מת שני תוך שבעה של ראשון מונה שבעה מתחומו של שני ודיו:

יש בדברים אלו שכתבנו בענין קריעה ותוספת דינין אחרים לקצת מפרשי' מצד שהשמועה מבולבלת בידם והריני צריך להעירך על ביאור הסוגיא לפי שטתנו כדי להעמיד ביאורה על אפני מה שפסקנו בה וכך היא הצעה של שמועה:

אמרו לו מת אביו וקרע ואח"כ מת בנו והוסיף תחתון מתאחה עליון אינו מתאחה אמרו לו מת בנו וקרע מת אביו והוסיף עליון מתאחה תחתון אינו מתאחה זו היא שמועה ראשונה והרי יצא לך ממנה שאף אב ואם די להם בתוספת ואח"כ אמ' מת אביו מתה אמו מת אחיו מתה אחותו ר"ל שהגיעתהו שמועה קרובה על כלם כאחד קורע קרע אחד על כלם ור' יהודה בן בתירא אומר על כלן קרע אחד ועל אב ואם קרע אחר שאין מוסיפין על קרע של אב ואם ופירש הטעם לפי שאינן בתוספת והלכה כר' יהודה:

ולשיטתנו לא חלק ר' יהודה על תחלת השמועה הראשונה ר"ל מת אביו וקרע מת בנו והוסיף שדיו בתוספת אלא שהוא חולק על סופה ר"ל במת בנו וקרע מת אביו והוסיף ודעתו שאין קריעת אביו בתוספת וחולק גם על שמועה שניה לומר שאם מתו לו מתים רבים כאחד או הגיע לו שמועתן כאחד אם אביו או אמו בכללן אין קריעת האחרים עולה עם קריעת אב ואם אלא על כלם קורע קרע אחד ועל אביו ועל אמו קרע אחר כלומר קורע תחלה עד לבו כשיעור קריעה לאב ואם ומתחיל לקרוע קרע אחר על האחרים במקום אחר מן הבגד רחוק שלש אצבעות מן הקרע האחר ולא שיוסיף על של אב אע"פ שעדיין יש בבגד מקום קריעה עד טבורו שאין מוסיפין על קרע של אב ואם ואע"פ שהודה במת בנו והוסיף פירושה בזה אחר זה שניכר התוספת שלדבר אחר נעשה אבל כשבא בבת אחת אין התוספת ניכר אלא שיאמרו על אביו הוא הולך וקורע:

ושאל על זה מה טעם כלומר מפני מה קורע קרע אחר תהא קריעת אחרים קודמת לטפח עליון ויפסיק ויחזור ויקרע לאביו עד לבו והדבר ניכר שלשם אביו נעשה שאין קריעת אחרים עד לבו והשיב לפי שאינן בתוספת וצריכין הם לקריעה שלימה כמו שכתבנו שהוא חולק עם סופה של שמועה ראשונה ונמצא שבזה אחר זה כל הקריעות בתוספת חוץ משל אב ואם ובבת אחת צריך קריעה לאב ואם וקריעה לכל השאר:

ואח"כ שאל עד היכן הוא קורע וכו' ובא להשמיענו על מה שהתרנו בתוספת שלא במת אחד בלבד אלא אף על כמה מתים זה אחר זה עד שיקרע הבגד עד מקום שממנו ואילך לא יהא ראוי לקריעה ופי' בה עד טיבורו וכשהגיע לשם קורע במקומות אחרים על הדרך שכתבנו:

ואח"כ אמר שלא הותרו קריעות בתוספות אלא משמת שני אחר שבעה של ראשון וכן שלשי אחר שבעה של שני וכן כלם הא כל שבתוך שבעה בבת אחת הוא ולא די לו בתוספת והוא שאמר כל שבעה קורע לאחר שבעה מוסיף שהלכה כלשון זה שתוך שבעה הואיל ואין קרעו ניתן לשלילה אין התוספת ניכר בו אבל משבעה ואילך שניתנה לשלילה הרי התוספת ניכר ואע"פ שקריעת אב ואם לא ניתנה לשלילה מ"מ הולכין אחר רוב קריעות ואף בשקרע לאב ואם לאחר שבעה מוסיף וכן האשה אע"פ ששוללת לאלתר כל תוך שבעה קורעת שהולכין אחר רוב קריעות וכבר ביארנו שהלכה כר' יהודה ואע"פ שאמרו הלכה כדברי המיקל באבל אבלות לחוד וקריעה לחוד ופירשו בה גדולי המפרשים מפני שהיא יוצאה מן התורה ומדבריהם למדו קצת מפרשים בגדול פרע שהוא יוצא מן התורה שאין הולכין בה אחר המיקל:

וזהו פסק הלכה זו על השטה שכתבנו וכן כתבוה גדולי המחברים אבל גדולי המפרשים כתבו שלא חלק ר' יהודה אף על סופא של שמועה ראשונה וכל הקריעות יוצא בהן בתוספת ולא אמ' שאין מוסיפין וכו' אלא לכתחלה ואין הדברים נראין וקצת גאוני ספרד פירשו לפי שאינה בתוספת כלומר שקריעת אב ואם אין לה תוספת שהרי שיעורה עד לבו ואין מלבו ולמטה דין תוספת נראה דעתם כדעת האומר ששיעור קריעה עד לבו ולדעת זה קריעת שאר מתים אינה בתוספת אחר קריעת אב ואם ונמצא ראש הבריתא נדחה וסופה מתקיים שכשמת אביו מוסיף על קריעת שאר מתים שלא היתה אלא עד טפח ולא נאמר קורע על כלן קרע אחד ועל אב ואם קרע אחר אלא כשמתו כאחד או הגיעתהו שמועתן כאחד שעד לבו לשם אב ואם ואין לאחרים עוד תוספת אבל מת בנו וקרע ואח"כ מת אביו והוסיף עד לבו דיו או שמא לדעתם חולק הוא גם כן על סוף הבריתא ולעולם אין עירוב לקריעת אב ואם עם שאר קריעות למדת לדעת כלם שאם מתו לו רבים כאחד ואין אב ואם בכלל בבת אחת קורע טפח על כלם בזה אחר זה לאחר שבעה מוסיף ואם מתו לו אב ואם כאחת קורע עד לבו על שניהם:

התבאר בתלמוד המערב שאם היה יושב לפני הספר ואמרו לו מת אביו הרי זה משלים אחד המגלח ואחד המתגלח:

התבאר בתלמוד נדרים פ"ז א' על מי שקרע בטעות כגון אמרו לו מת אביו וקרע ונמצא שהוא בנו או שהיה סבור שמת וקרע ונמצא חי ואח"כ מת שאם בתוך כדי דבור יצא לאחר כדי דבור חוזר וקורע:

מי שקרע יותר מכשיעור יש אומרים שרשאי לאחות מיד מה שיצא מן השיעור אפי' על אב ואם וכל שכן בשאר מתים:

היוצא בבגד קרוע לפני המת כגון ששאל בגד קרוע או שהיה לו ויצא בו בשעת שמת לו מת ולא קרע עליו לא יצא ולא עוד אלא שהוא מכוער ביותר ומרמה את הבריות ונמצא גוזל את המתים שלא קרע עליהם וגוזל את החיים שהן סבורין שקרע:
מי ששאל מחברו חלוק והודיעו שהוא שואלו לבקר בו את אביו שהוא חולה והלך ומצא שמת הרי זה רשאי לקרעו והרי הוא כמי שקרעו ברשות אלא שרשאי לאחותו ומחזירו אחר האיחוי ונותן לו דמי קרעו ואם לא הודיעו הרי זה לא יגע בו:
וחולה שמת לו מת אין מודיעין אותו שמא תטרף דעתו עליו ואין מקרעי' אותו ומשתקין את הנשים מפניו:
אע"פ שהקטן אינו בר קריעה ולא בן חיוב לשום אבלות אם מת אביו או אמו מקרעין אותו מפני עגמת נפש ומ"מ האבל לא יניח תינוק בחיקו שמא יבא לידי געגוע ויתגנה על הבריות:
ההולך לבית האבל כדי להברותו אם הי' לבו גס בו יברהו על מטות כפויות ויאכל הוא עמו ואם אין לבו גס בו יברהו על מטות זקופות וי"מ שביום ראשון מיהא אסור ולא אמרוה כן אלא בפנים חדשות שבאו להברותו אחר יום ראשון וכבר ביארנוה במשנה החמשית:

דף כז.

אבל ההולך ממקום למקום אם יכול למעט בעסקיו ימעט ואם לאו יגלגל עמהם:
כבר ידעת שאבלות מתחיל משעה שנסתם הגולל לכל ענייני אבלות וערב שבת פוסק מכל אבלות סמוך לחשיכה וזקיפת המטות הכפויות מתוך שהוא דבר שאי אפשר לעשותו ברגע מועט וצריך שיקדים לעשות כך הקלו בהם להתחיל בהם מן המנחה ולמעלה כדי שיהא שיעור אחד לכל ויספיק שיעור זה אפי' למי שיש לו הרבה מטות בביתו ולמוצ"ש חוזר וכופה אע"פ שאין לו במוצ"ש אלא יום אחד של אבלות כגון שיהא למחר יום שביעי חוזר וכופה שהרי מ"מ צריך הוא מקצת היום לנהוג בו אבלות ואע"פ שהתירו לזקוף מן המנחה ולמעלה אינו יושב עליהם עד שתחשך:
כפיית המטה לא על אב ואם בלבד היא שנויה אלא אף על שאר מתים ולא מטתו בלבד הוא כופה אלא כל מטות שיש לו בביתו ומגדולי המפרשים כתבו שלא נאמר אלא באותם שמחויבים להתאבל עמו אבל יש אכסניים בביתו אין כופין את מטתם וכן מטות שבביתו העומדות לאורחים היו לו עשרה מטות בעשרה מקומות הואיל וישן פעמים כאן ופעמים כאן כופה את כלם וגדולי המחברים כתבו אפי' בעשר עיירות ולא יראה כן:

היו לו חמישה אחים ומת אחד מהם אע"פ שכלם שוכבים בבתיהם ואין אחד מהם שוכב בבית שמת בו המת כלם חייבים בכפיית מטותיהם שאין החיוב בבית שמת בו המת לבד אלא חובת האבל בכל מקום שהוא ובלבד כשהוא בשלו הא אם היה בשל אחרים התבאר באבל רבתי שאינו כופה אא"כ לבו גס בו ובתלמוד המערב התבאר על הדר בפונדקיאות של גוים שאינו כופה שלא יאמרו מכשף הוא ומכאן סמכו רבים עכשו שלא לכפות את מטותיהם הואיל ויד הגוים תקפה עלינו והם נכנסים עלינו תמיד וכשרואין אותם נוהגים במה שהוא זר אצלם חושדין אותנו באותם הדרכים:

מטה שלא נתיחדה לשכיבה אלא לכלים וכיוצא בהם אין צריך לכפותה ולדעת גדולי המפרשים שכתבו שמטות האורחים יש שואלין מה הוצרכה מטה המיוחדת לכלים למעטה שהרי אינה עשויה לשכיבה כלל ונראה לי שמטה המיוחדת לכלים נתמעטה אע"פ שלפעמים הוא שוכב עליה:

מטה העשויה דרך נחש שמעמידין אותה תמיד מוצעת וקורין לה ערסא דגדא הואיל ואין דרכו לשכב בו אינו צריך לכפותה וכן מטה שלא היו לה כרעים גבוהים והיא מתפרקת בהיתר קשרים שבה והיא של עור והיו נוקבים אותה נקבים נקבים מארבע רוחותיו וקובעין טבעות בזרועות המטה וקושרין את העור מתוך נקביו לתוך טבעות המטה וממתחין את העור ושוכבין עליו וזהו שאמרו סירוגו מתוכו אבל מטה סירוגה מגבה שהחבלים נכרכין על הזרועות ומטה זו שביארנו אין דרכה אלא לגדולים ונכבדים שהולכין ממקום למקום וביתם עמהם וכשמגיעין במלון מעמידין אותה ואין דרכה בכרעים מלמעלה שלא להכביד את המשא ואף הכרעים התחתונות אינן גבוהות ומטה זו היא הנקראת דרגש ואינו צריך לכפותה אלא זוקפה והוא שוכב על מטה אחרת כפויה או על גבי קרקע לדעת קצת:

מטה שנקליטין יוצאין ממנה ר"ל שני פסין גבוהים מאמצעיתה אחד מצד ראש המטה ואחד מצד מרגלותיה לפרוס עליהם את הכילה להגין מן הזבובים ומאבק התקרה הואיל ואי אפשר להפכה אין צריך לכפותה אלא זוקפה והוא שוכב על מטה אחרת כפויה או על גבי קרקע לדעת קצת:

כפה מטותיו ולא רצה לישן עליהם אלא שישן לו על גבי ספסל או כסא או אפי' על גבי קרקע לא יצא עד שיישן במטה כפויה וגדולי המפרשים כתבו שלא נאמר כן ר"ל שאם ישן לו על גבי קרקע לא יצא אלא במי שלא כפה הא אם כפה אם רצה לישן על גבי כר או כסת על הקרקע רשאי והם מפרשים שלא קיים כפיית המטה כלומר לא אמרוה אלא בשלא קיים כפיית המטה מצד אחר ואף בתלמוד המערב מוכיח כן שאמרו שם

איני כופה את מטתי אין שומעין לו הריני כופה את מטתי שומעין לו וודאי פירושו שומעין לו לישן על גבי קרקע או ספסל ומ"מ אף לדעת ראשון דוקא בשכיבה ושינה ובשעת אכילה אבל ישיבה רשאי הוא לישב על גבי קרקע שנ' וישבו אתו לארץ וגדולי המחברים כתבו שביום ראשון חייב לישב על מטה כפויה ואיני יודע מאין הוציאוה ושמא בשעת הבראה ובשלבו גס בו שצריך להברותו על מטה כפויה כמו שביארנו:

המלך אינו מתאבל על הדרך שמתאבלין שאר העם וכבר ביארנו דיני אבלותו במסכת סנהדרין:

מכבדין ומרביצין בבית האבל ומדיחין קערות וכוסות וקיתוניות וצלוחיות ואם היו שם מנחמים מניחין שם מוגמר שלא יריחו ריח רע ומ"מ אין מברכין עליו שלא להריח הוא בא אלא להעביר את הזוהמא אבל בית שהאבל עומד לשם בלא מנחמים אין מניחין שם מוגמר כלל:

לעולם יהא אדם זהיר שלא להיות עניים או שאר בני אדם מתביישים מתוך מעשיו ויהיו העשירי' משוים עצמם לעניים שלא לבייש את מי שאין לו:

בראשונה היו משקין בבית האבל עשירים בזכוכית לבנה עשירים בזכוכית צבועה והיו עניים מתביישים התקינו שיהיו משקין את הכל בצבועה:

בראשונה היו פני עשירים מגולים בשעת ההספד ופני עניים מכוסים מפני שהיו פניהם מושחרים ברעב והיו עניים מתביישים התקינו שיהיו פני הכל מכוסים:

בראשונה היו מוציאין עשירים בדרגש ועניים בכליבה ר"ל מטה צרה מלשון כלוב קיץ והיו עניים מתביישי' התקינו שיהיו מוציאין בכליבה:

דף כז:

בראשונה היו מניחין מוגמר תחת חולי מעין מתים והיו חולי מעיין חיים מתביישים על שם שרואין מה שיצטרכו לעשות עליהם במיתתן התקינו שיהיו מניחין את המוגמר תחת כל המתים:

בראשונה היו מטבילין את הכלים על גבי נדות מתות ר"ל על גבי הנשים שמתו נדות אפי' אותן שלא נגעו בהן אחר מיתתן והיו נדות חיות מתביישות שאפי' במיתתן תהא טומאתן נזכרת לכל התקינו שיהיו מטבילין על גב כל הנשים אף באותן שאינן מתות נדות ולמדת שאין הלכה כדברי האומ' שכל הנשים מתות נדות כמו שביארנו באחרון של נדה:

בראשונה היתה יציאתו של מת קשה לקרוביו ביותר עד שבא רבן גמליאל ונהג קלות ראש בעצמו וצוה להוציאו בכלי פשתן וכן מצינו כמה תקנות בתלמוד עשויות על דרך זה שלא לבייש את מי שאין לו:

המשנה השביעית אין מניחין את המטה ברחוב שלא להרגיל את ההספד ולא של נשים לעולם מפני הכבוד נשים במועד מענות אבל לא מטפחות ר' ישמעאל אומר הסמוכות למטה מטפחות ובראשי חדשים בחנוכה ובפורים מענות ומטפחות בזה ובזה לא מקוננות נקבר המת לא מענות ולא מטפחות איזהו הענוי שכולן עונות כאחת קינה שאחת מהן מדברת וכלן עונות אחריה שנא' ולמדנה בנותיכם נהי ואשה רעותה קינה אבל לעתיד לבא מהו אומר בלע המות לנצח ומחה ה' אלהים דמעה מעל כל פנים וגו' אמר הר"ם ולא של נשים לעולם ר"ל לא במועד ולא בחול ושל איש אסרו אותו במועד בלבד שלא להרגיל את ההספד במועד על הדרך שאמרנו בפרק ראשון ואין הלכה כר' שמעון:

אמר המאירי הכונה לבאר בה מה שהותר מכלל הספד במועד ומשנה זו במועד היא שנויה ואמר שאין מניחי' את המטה ברחוב במועד שלא להרגיל את ההספד ר"ל שלא להמשיכו ולא של נשים אף בחול שאין כבוד הצבור בכך ולא סוף דבר בחיה שהדבר מגונה יותר אלא אף בשאר נשים וכן פי' בגמ' נשים במועד מענות ר"ל שכלן מקוננת כאחת אבל לא מטפחות פי' טפוח בידים זו על זו ור' ישמעאל מתיר לטפח באותן הסמוכות למטה ואין הלכה כדבריו בראשי חדשים ובחנוכה ובפורים מענות ומטפחות אבל לא מקוננות ר"ל שתהא אחת מקוננת וחברותיה עונות אחריה ודוקא קודם קבורה אבל אם נקבר לא מענות ולא מטפחות אפי' בחנכה ובפורים איזהו ענייי וכו' כמו שביארנו:

זהו ביאור המשנה ודברים שבאו עליה כך הם הספד הוא על הלב והטפוח ביד כמו שביארנו וקלוס הוא ברגל ועליו אמרו שאף בחול המקלס לא יקלס במנעל וסנדל מפני הסכנה:

ממה שביארנו במשנה בענין ענוי יצאה הוראה למקצת גאונים בענין צדוק הדין שמותר לאמרו במועד וכל שכן בראש חדש וחנוכה ופורים ודוקא כלם כאחד וכן המנהג וכבר נתפשט המנהג לאמרו ביחד אף בניסן ותשרי אבל ביו"ט אין אומרין אותו כלל אפי' ביו"ט שני והרבה גאונים כתבו לאמרו אף ביו"ט שני אבל ביו"ט ראשון הואיל ואין מתעסקים בקבורה לא:

תלמיד חכם אין מונעין הספדו מפני המועד וכל שכן מפני חנוכה ופורים ודוקא ביום מיתה וקבורה והוא הנקרא בסוגיא זו בפניו אבל שלא ביום מיתה וקבורה והוא הנקרא כאן שלא בפניו אין מספידין אותו בימים הללו ואנשי עיר הסמוכה לשם אע"פ שלא היה באותה העיר אלא שהוגד להם הואיל ויום מיתה וקבורה הוא מספידין לו במקומם והוא שאמרו כאן יום שמועה דהתם כלפניו דמי ר"ל הואיל והמקומות קרובים כל כך שאפשר לשמועה להגיע שם בו ביום אבל במקום רחוק לא וכל שאחר יומו אין מספידין אותו במועד וגדולי המחברים כתבו שאין מספידין אותו בימים הללו אלא קודם קבורה והם קורין לזה בפניו אבל לאחר קבורה לא וזה שאמרו כלפניו דמי פירושו שמתוך סמיכות המקום נתברר לו שלא נקבר עדין ואף הם כתבו שיום שמועה אף במקום רחוק מספידין אותו ולא יראה כן:

וקריעה שהותרה על חכם במועד דוקא במקום שמת בו ובהספדו בתלמוד המערב אמרו ר' בון דמר במועד לא עבד ליה ר' מונא חסד הוו ציפוראי אמרין עד מות סנאה בתר מועדא עבד ליה איקר על ואמ' קומיהון הא דתני חכם שמת הכל קרוביו בהלין דהוו גביה אנן לא הוינן גביה:

עוד אמרו בתלמוד המערב כשם שקורעין על חכם כך קורעין על ת"ח איזהו ת"ח כל ששנה הלכות ועד תורה אמ' ר' יוסה הדא דתימא בראשונה אבל עכשו אפי' שנה הלכות ר' אבהו בשם ר' יוחנן כל שמבטל עסקיו מפני משנתו תני כל ששואלין אותו והוא משיב אמר ר' אושעיא כגון אנן דרבנינן משגיחין עלן ואנן מגינין לון אמ' ר' אבא כל שהוא יודע לבאר משנתו ואנן אפי' רבנינן לא חכמין מבארה מתניתין וקצת גאונים כתבו איזהו ת"ח כל ששואלין אותו דבר הלכה בכל מקום ואומר:

מטכסיסי המנחמים שלא להכביד את האבל באריכות ישיבה וכיון שנענע האבל את ראשו והכירו מתנועותיו שישיבתם כבדה אצלו ראוי להם לצאת:

הכל חייבים לעמוד מפני נשיא חוץ מאבל וחולה ואם עמדו אין אומרים להם שבו שמשמעם של דברים שישב בחליו או באבלו אלא שמצדד ראשו אצלם בכניעה ובדמימה:

אבל יום (טוב) ראשון אסור לאכול משלו אלא משל שכניו ואם לא היה לו שכן המספיק לכך מחליף סעודתו לאחד מהם ומ"מ אם היתה יד שכניו קצרה ואין רוצין בכך אין מצריכין אותו להתענות ואוכל משלו ובתלמוד המערב אמרו תבא מארה לשכנים שהצריכו לאבל לאכול סעודה ראשונה משלו ואם רצה האבל להתענות ושלא לקבל ההבראה רשאי וכן היו קצת חכמים נוהגים במיתת תלמיד חכם והוא שאמרו בתלמוד

המערב הרואה תלמיד חכם שמת כרואה ספר תורה שנשרף אמר ר' אבהו יבא עלי אם טעמתי כלום כל אותו היום:

בזמן שיש מת בעיר כל העם אסורין בעשיית מלאכה עד שיקבר אם אין לו כל צרכו ואם לא בטלו הרי הן בני נדוי הא אם יש כל צרכו מותר אא"כ הוא תלמיד חכם:

אע"פ שאבלות מצוה והוראת הכנעה ושברון לב אין ראוי לעשות יותר מדאי אלא מתאבלין כראוי שלשה לבכי שבעה להספד שלשים לגיהוץ ומרבין בהספד כפי הראוי:

כיצד מרבין בהספד על שהלך בלא בנים יותר מעל מי שהולך ומשאיר אחריו ברכה על בחור יותר מבזקן וכן על הכל כפי הראוי להם ולפי מה שאפשר לשבחו ולהתרעד על ענינו על הדרך שביארנו למעלה ולעולם יזהר מלהרבות יותר מדאי דרך הערה אמרו כל הבוכה יותר מדאי על מת אחר הוא בוכה כלומר שהורה שהוא כועס על מדות השם ונענש וזהו שאמרו מכאן ואילך אי אתם מרחמים יותר ממני כלומר שזהו מנהגו של עולם ואל תחושו אתם בפרטים מה שלא חששתם אם בדרך המציאות דרך כלל אבל שיספידנו דרך מצוע וכפי הראוי ולזאת הסבה האריכו בסוגיא זו במה שהיו נשי דשכנציב אומרות בהספד להודיע שבכל המתים היו מספידות לכל אחד כפי ענינו אמר בקצתן ויי לאזלא ויי לחבוליא והיו אומרות זה על מת שמניח בני ביתו מגולגלים ברחובות ומתיראין להתמשכן על חובותיו כלומר אוי להולך ואוי לנשארים שיתמשכנו עליו והיו מאריכות בענין זה כפי רצונם ואמר בקצתן גוד גרמא מככא נימטי מיא לאנטוכיא ול"נ בפירושו שהיו אומרות זה על מי שמת בלא בנים דרך רעדה כלומר עקרו שן אחת משניו שתעמוד בידינו לזכר ואז נסייע לכם להביא מים ליורה לרחצו כלומר שלא נדאג על מיתתו משל שאלו נשאר ממנו בן אפי' קטן בן יומו לא היינו דואגות על מיתתו ואמרו בקצתן שאול איצטלא דמילתא לבר חורין דשלמו זיודיה והיו אומרות זה על אדם נכבד ואין לו צרכי תכריכיו לפי כבודו להזהיר הנשארים אחריו שלא יחמלו על ההוצאה כלומר להוליכו בכבוד שכבר נשלמו כל הוצאותיו ואמר בקצתן וכסו טורי לבר רברבי דגני עליכו והיו אומרות זה על גדול ובן מעלה שמת והולך בכבוד כלומר התעטפו ההרים והתכסו בכלי כבוד והתקשטו בכבוד זה הנכבד הבא לישן עליכם ואמרו בקצתם אחנא תגרי דאזביני מיבדקי והיו אומרות זה על הגר שמת והיו משבחות אותו בענין סחורתו לומר שהסוחרים נבדקים במקחם וממכרם אם הם נאמנים וידוע שהנאמנות מדה משובחת ויותר לבעלי הסחורות ואמ' בקצתם רהיט ואזיל בר אמוראי ואמברא יזיפתא יזיף היו אומרות זה על מי שהיה טורח בעסקי העולם ולא היה משיג מהם צרכיו ובר אמוראי הוא הבקי לירד בעמקי הים ואומר שהוא חרוץ באומנתו הגדולה והוא עני עד שאם יצטרך

לעבור הגשר יצטרך ללוות ואמר בקצתם מותא במותא ומרעא חבוליא היו אומ' זה על מי שמת מתוך חלאים רעים ואומרות שמיתתו כשאר מיתות והחוליים רבות משל על הפלגת עונש וכן לכל אחד כפי ענינו ובתלמוד המערב נאמרו דברים צחים בענין ההספד כבר כתבנום בילדותנו בחבור התשובה וכלל הדברים שראוי להספיד כפי הראוי בכל אחד לפי ענינו:

לעולם כל שלשה ימים הראשונים יראה את עצמו כאלו חרב מונחת לו בין כתיפיו משלשה ועד שבעה כאלו מונחת כנגדו בקרן זוית מכאן ואילך כאלו עוברת כנגדו בשוק עד שיעברו ימי אבלו מכל וכל:

דף כח.

לעולם יהרהר אדם בעצמו יום המיתה וענינו כדי שידאג ויפשפש במעשיו ויבין לאחריתו דרשו רבותינו ז"ל והחי יתן אל לבו דברים של מיתה דיספד יספודוניה דלואי ילווניה דטען יטענוניה ויותר במיתת החכמים שדי במיתתם תוכחת לעם והערה למתעוררים והוא שאמרו עליה שמכפרת כקרבנות או כיום הכפורים וכל שכן בראותו שנוי המיתות כמיתה הפתאומית וכיוצא בה שיתעורר עליהן שהכל דרך גמול ועונש מאתו יתברך אשר אפני משפטו נעלמים ממנו ולעולם אל ימנע עצמו מן הרחמים ומן התפלה ויבין וידע שהתפלות והצדקות יכריחו המזל ומערכת התולדה בכל דבר ואל יחוש למה שאמרו כאן חיי בני ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא כי הוא מאמר יחיד לא יסבלוהו דרכי הדת בשום פנים ויתבאר לך חולשת המאמר ממה שגלו בכאן הסבה שהביאתהו לומר כן והוא מה שראה רבה ורב חסדא שהיו שקולים אצלו רב חסדא חיה שתין שנין ורבה חיה ארבעין שנין בי רב חסדא שתין הלולי ברבה שתין תיכלי בי רב חסדא נהינא סמידא לכלבי בי רבה נהמא דשערי ולא משתכח הנה שלא הביאו לזה אלא מה שראה מהעדר הסדור והיא הסבה שהביאה רבים לפקפק על האמת כמו שנודע למבינים:

דף כח:

אין המנחמים רשאין לישב אלא על גבי קרקע שנ' וישבו אתו לארץ ואינן רשאין לדבר עד שיפתח האבל שנ' ואחרי כן פתח איוב את פיהו וכתו' אחריו ויען אליפז וכו':

ולעולם האבל מיסב בראש וכל המנחמים אחריו חתן אף הוא מיסב בראש שמכבדין את האדם בזמן שהוא ביגון כמו שביארנו באבל וכן מכבדין אותו בזמן שהוא בשמחה יתירה

והוא שנ' עליו יכהן פאר וכמו שהכהן מיסב בראש שנ' וקדשתו לכל דבר שבקדושה לפתוח ראשון ולברך ראשון וליטול מנה יפה ראשון כך בחתן:

דף כט.

הנפטר מן המת אל יאמר לו לך לשלום אלא לך בשלום והפך הדברים בנפטר מחברו שלא יאמר לו לך בשלום אלא לך לשלום שהרי דוד אמ' לאבשלום לך בשלום והלך ונתלה ויתרו אמ' למשה לך לשלום והלך והצליח:

יש דברים מפוזרים בתלמוד שהם משתלשלים לענינים שבמסכתא זו ואלו הן:

התבאר במסכת שבת קל"ו א' על ולד שמת והיה ברור לאביו ולאמו שכלו לו חדשיו ר"ל תשעה חדשים שלמים או שנולד לשבעה אע"פ שאינם גמורים שהרי יולדת לשבעה יולדת למקוטעים מה שאין כן ביולדת לתשעה שמתאבל עליו אף ביום שנולד ולא סוף דבר שנולד אלא אפי' יצא ראשו חי ולא נתברר לו אם כלו חדשיו אם לא כגון שלא נודע לו זמן העיבור או שילדה בתשיעי ולא השלימתו הרי הוא ספק נפל כל ל' יום מת בתוך ל' ללידתו אינו מתאבל עליו מת לאחר ל' יום הרי מתאבל עליו ויום ל' עצמו התבאר במסכת בכורות מ"ט א' שהוא נדון כשלפניו ואינו מתאבל עליו נתברר לו שלא כלו חדשיו ושהוא בן שמנה ודאי כגון שנודע זמן העבור ונתברר שהוא חדש שמיני הרי זה נפל גמור ואינו מתאבל עליו עד שיהא בן עשרים היה בן עשרים מתאבל עליו ודאי בן שבעה היה ונשתהא ודבר זה בשגמרו סימניו הא לא גמרו סימניו אי אפשר לו לחיות והרי הוא כאבן ואף בעודו חי אסור לטלטלו בשבת ושערו וצפרניו מוכיחין בדבר זה ודבר זה התבאר במסכת יבמות יצא מת או מחותך או מסורס אפי' היה בן תשעה אין מתאבלין עליו כלל ויש בקצת דברים אלו חולקים ועקר הדברי' כמו שכתבנו:

באבל רבתי התבאר שהרוגי ב"ד אין מתאבלין עליהם כלל אלא שקרוביהם אוננין עליהם בלבם ובאים ושואלין בשלום העדים והדיינים ובמסכת סנהדרין מ"ו א' התבאר שקוברין אותם בבית הקברות המיוחד לב"ד להרוגיהם וכשנתעכל הבשר מלקטין את העצמות וקוברין אותם במקומם ר"ל בקברי אבותיהם:

באבל רבתי התבאר שהרוגי מלכות מתאבלין עליהם ואין מונעין מאבלותם שום דבר ומאימתי מתחילין למנות אם לא ניתנו לקבורה מתחילין למנות משעה שנתיאשו מלשאול למלך לקברם אע"פ שלא נתיאשו מלגנבן ולקברן בהעלמה אבל הרוגי ב"ד הואיל וניתנו לקבורה מונין להם משעת קבורה וכן הרוגי מלכות שניתנו לקבורה והתבאר במסכת סנהדרין על הרוגי מלכות שהם נקברים אצל אבותיהם:

בתוספות כתבו שבימיהם אירע באחד מגדוליהם שתפסו שלטון ומת בתפיסה ולא נתנו לקבורה כדי שיתנו לו בכך ממון הרבה שלא היה ספק בידם בכך ואפי' היה ספק בידם היו אוסרין פדיון זה לעצמם ביתר מכדי הראוי מפני תקון העולם והורו בה שאעפ"כ אין זה קרוי נתיאשו לענין שיחול אבלות שמ"מ אין זה יאוש לגמרי הואיל ובפדיון הדבר תלוי ומ"מ מצד אחר הורו בענין זה שאינו קרוי מוטל לפניו לאסרו בבשר ויין הואיל ואינו מוטל עכשו לקברו:

הפורשים מדרכי צבור והמינים והמשומדים והאפיקורסי' והדומים להם התבאר באבל רבתי שאין מתאבלין עליהם כלל ולא עוד אלא שראוי לקרוביהם לשמח במיתתם וכן המאבד עצמו לדעה אין מתעסקי' עמו לכל דבר ומאבד עצמו לדעת פירשו כגון שנתברר להם שלדעתו אבד את עצמו כגון ששמעוהו הריני עולה לראש הגג ונופל ומת ועלה ונפל ומת ומ"מ דוקא בגדול אבל קטן כל לדעת שלו כשלא לדעת הוא וכמו שספרו שם באחד שבטל מבית הספר ואירע לו אביו באזנו ר"ל להפחידו לשלם את גמולו ונתירא ואבד את עצמו בבור ואמרו שאין מונעין ממנו כל דבר וכן בגדול כל שאבודו מותר וכמו שאמרו בבראשית רבה אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש יכול אפי' נרדף כשאול ר"ל שצוה לעבדו להרגו ת"ל אך ומתוך כך לא היה שאול בכלל מאבד עצמו לדעת ונענשו על שלא נספד כראוי ומ"מ כל שהוא בכלל מאבד עצמו לדעת אין קורעין עליו ולא חולצי' ולא מספידין אבל עומדין עליו בשורה ואומרין עליו ברכת אבלים ואם אבד עצמו מחמת יראה אין זה נקרא מאבד עצמו לדעת ומתאבלין עליו מכל וכל:

קרובים שאמרו להתאבל עליהם לא סוף דבר בזרע כשר אלא אף בזרע פסול כגון חלל או ממזר או נתין ודומיהם ומ"מ אין מתאבלין על ולד הבא מן השפחה והנכרית שאין לו צד אבות כלל ואין צריך לומר עבדים קרובים שנשתחררו או בני אומות העולם קרובים שנתגיירו שאין מתאבלין זה על זה:

נהגו העם שלא להתאבל על בן שמת לו ראשון כלל ולא ידענו טעם בדבר ומ"מ יום ראשון מיהא אינו בכלל המנהג אלא מתאבל בו מ"מ:

קריעה על חכם צריכים אנו לומר ששיעורה עד שיגלה את לבו שהרי צריך הוא בה לחליצת כתף ואפי' תלמיד חכם שכמותו או גדול הימנו קורע על חברו בפי' אמרו תלמידי חכמים שבבבל עומדין זה מפני זה ומקרעי' זה על זה:

מלך חסיד שמת התבאר בסדר נזיקין ב"ק ט"ז ב' שמושיבין ישיבה על קברו ויש אומרי' לעשות כן בחכם מופלג ואין הדברים נראין:

התבאר במסכת מגילה כ"ט א' שמבטלין תלמוד תורה להוצאת המת אם אינו תלמיד חכם עד שיהא שם בכדי צרכו ואם הוא תלמיד חכם עד ששים רבוא ובשני של כתובות פסקנו בשיעור אחר שעליו אנו סומכים יותר ואם חכם זה השפיע מחכמתו לאחרים אין לו שיעור אלא כלם חייבים אפי' היו שם כפלי כפלים ואם הוא מת מצוה מבטלין בכדי צרכו כשאר בני אדם:

במסכת סנהדרין מ"ו ב' התבאר בחכם שצוה שלא להספידו שחוששין לדבריו ואין מספידין אותו אבל אם צוה שלא לקברו אין שומעין לו מפני שהקבורה מצוה שנ' כי קבור תקברנו:

במסכת ע"ז י"א א' התבאר ששורפין על המלכים ואין בזה משום דרכי האמורי וכן על הנשיאי' ומה הם שורפים מטתם וכלי תשמישם:

במסכת מגלה כ"ו ב' התבאר שספר תורה שבלה גונזין אותו אצל תלמיד חכם בתוך קברו ובכלי חרש:

סעודה ראשונה ששכנים מאכילין את האבל צריך להזהר בה שלא לעשותה דרך שכרות ומ"מ התבאר במסכת כתובות שעשרה כוסות תקנו חכמים בבית האבל שלשה קודם אכילה ושלשה בתוך אכילה וארבעה לאחר אכילה ועכשו נסתלקו שלפניה ושלאחריה חוץ מברכת המזון:

באבל רבתי התבאר שכל שקורעין עליו בשעת מיתתו קורעין עליו בשעת ליקוט עצמות וכל שאין מאחין עליו בשעת מיתתו אין מאחין עליו בשעת ליקוט עצמות ואינו מתאבל אלא יום אחד:

בזמן שמתו שני מתים בעיר התבאר באבל רבתי שאם אחד חכם ואחד תלמיד מוציאין את החכם תחלה תלמיד ועם הארץ מוציאין תלמיד שניהם חכמים שניהם תלמידים שניהם עמי הארץ מוציאין את הראשון היו מלינין את הראשון לכבודו מוציאין את השני איש ואשה מוציאין את האשה מפני שהיא קרובה לבית הניוול הוציאו את הראשון וקברוהו אין עומדין עליו בשורה ואין אומרי' עליו ברכת אבלים עד שיביאו את השני הוציאו את השני וקברוהו עומדין בשורה ומנחמין ואין מנחמין שני אבלים כאחד אא"כ היה כבוד המתים שוה ואין עושין שני הספדים בעיר אחת כאחד אא"כ היה בה כדי הספד לזה וכדי הספד לזה:

מי שהיו לפניו מת וכלה מניח את הכלה ומתעסק עם המת ומ"מ מת וכלה שפגעו זה בזה מעבירין את המת מלפני הכלה ושניהם מלפני המלך:

אין קוברין שני מתים זה בצד זה ולא את המת בצד העצמות ולא העצמות בצד המת אבל קטן היוצא עם אמו נקבר עמה:

וכן אין נותנין שני ארונות זה על גב זה ואם נתן כופין קרובי העליון לפנותו:

אין מפנין את המת אפי' ממקום הבזוי למקום המכובד ואם כדי לקברו בתוך שלו אף ממכובד לבזוי רשאי ויראה לי בפירוש בתוך שלו לפנותו ממקום שנקבר שם למקום שנקברו בו אבותיו והוא שסמכו לזה בתלמוד המערב ובתוך שלו אף ממכובד לבזוי ערב הוא לאדם בשעה שהוא נינוח אצל אבותיו:

אשה נשואה שמתה ואמ' אביה תקבר אצלי ר"ל במקום קברות אבותי ומשפחתי ובעלה אומר תקבר אצלי קוברין אותה אצל אביה ואם יש לה בנים קוברה אצל בניה אביה אומר לא תקבר אצלי ובעלה אומר לא תקבר אצלי קוברין אותה אצל בעלה הואיל והוא חייב בקבורתה:

הרבה דברים אחרים בענין קבורה וגמילות חסד הראוי לעשות למת ועניני הספדו ותכסיסי תנחומין ואיסורי הנאה שבו מפוזרות בתלמוד ואין זה מקומם וכבר ביארנו את הכל בסדור נאה ובשלימות בילדתנו בחבור התשובה בהלכות אבלות שבו:

אע"פ שביארנו ששורפין על המלכי' ועל הנשיאים הוא הדין כל אחד למתו אם רצה בכך ומ"מ מצוה שלא להשחית ואם היו קרובים מזרקין כלים בחמתם מצוה על אחרים להצילם ואם נגעו במטה הנקברת עמו אין מצילין אותם מפני שבנגיעה נאסרו ומ"מ ראוי להזהר בכך ומלמדין את האדם שלא יהא מפסיד ולא חבלן ולא מתאבל יותר מדאי אלא יברך את השם על מה שאירע לו שחייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה ולהצדיק את דינו ברבים ובתוך לבו ויכנע לשם בכל נפשו ובכל לבו ובכל מאודו והוא שאמ' דוד חסד ומשפט אשירה אם חסד את עושה אשירה ואם משפט את עושה לי אשירה בין כך ובין כך לך אזמרה והוא אמרו באלהים אהלל דבר בי"י אהלל דבר אם מדת הדין הרי אתה משבח ואם מדת רחמים הרי אתה משבח על כל דבר ודבר הרי אתה משבח והוא אמרו במקום אחר צרה ויגון אמצא ובשם י"י אקרא והוא שסמך בפסוק שהזכרנו באלהים אהלל דבר וכו' עלי אלהים נדריך אשלם תודות לך כי הצלת נפשי ממות הלא רגלי מדחי להתהלך לפני אלהים לאור באור החיים אמן ואמן:

וזה שיעור מה שראינו לכללו בפסקי מסכת מועד קטן ת"ל: יבא אחריו מה שיראה לכללו בפסקי מסכת ראש השנה בע"ה: ובישועתו אמן ואמן סלה.